

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean Covasna

Volum 1 – Studii de fundamentare

Studiul de fundamentare 7: Patrimoniul cultural și peisaje

Secțiunea: Istoric și patrimoniul cultural

Noiembrie 2023

Planul de amenajare a teritoriului județean Covasna

contract nr. 139 / 14.03.2023

Volum 1 – Studii de fundamentare

Studiul de fundamentare 7: Patrimoniul cultural și peisaje

Secțiunea: Istoric și patrimoniul cultural

Beneficiar: Județul Covasna

Tamás Sándor, președintele Consiliului Județean Covasna

Riti Oliver-Raul, Arhitect Șef

Elaborator:

Asocierea S.C. ECO MAPS S.R.L., Lider de Asociere, S.C. IHS Romania S.R.L., Asociat

Călin Roman,
Director General

Sorina Racoviceanu,
dr. arh-urbanist
Director

Noiembrie 2023

Colectiv de elaborare a documentației P.A.T.J. COVASNA

ETAPA I: STUDII DE FUNDAMENTARE

PATRIMONIUL CULTURAL ȘI PEISAJE

SECȚIUNEA: ISTORIC ȘI PATRIMONIUL CULTURAL

S.C. I.H.S. Romania SRL

**Coordonator echipă de specialiști în
elaborarea documentației PATJ Covasna**

dr. urb. arh. Nicolae Țărălungă
Specialist urbanist atestat RUR simbol B

**Elaboratori de specialitate în domeniul
amenajării teritoriului și urbanism**

dr. urb. arh. Sorina Racoviceanu,
Specialist urbanist atestat RUR simbol B și A

arh. Cătălina Preda,
specialist în domeniul protejării și dezvoltării
patrimoniului construit, atestat MC, atestat
RUR simbol F6

arh. Josef Kovacs
specialist în domeniul protejării și dezvoltării
patrimoniului construit, atestat MC

**Elaboratori de specialitate în domeniul
protejării patrimoniului construit și peisaje**

dr. arh. Niculae Țarălungă
specialist în domeniul protejării și dezvoltării
peisajului, atestat RUR Simbol F6

S.C. ECO MAPS S.R.L

Coordonator contract

Specialiști GIS

dr. geogr. urbanist Ciprian Moldovan,
Specialist urbanist atestat RUR simbol G9

Întocmire cartograme GIS

geogr. Loredana Bufnea

Noiembrie 2023

Cuprins

INTRODUCERE	9
I. DELIMITAREA OBIECTIVULUI STUDIAT.....	10
II. PATRIMONIUL CULTURAL. ANALIZA CRITICĂ A SITUAȚIEI EXISTENTE.....	11
2.1. SCURT ISTORIC PRIVIND PATRIMONIUL CULTURAL AL JUDEȚULUI COVASNA – HĂRȚI ISTORICE	11
2.1.1. Istoricul organizării administrative a județului	29
2.1.2. Evoluția urbanistică a județului Covasna	49
2.1.3. Arhitectura, programe arhitecturale.....	62
2.1.4. Unitățile Administrativ Teritoriale din fostul Scaun Sepsi – Sfântu Gheorghe	72
2.1.5. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc.....	97
2.1.6. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt.....	114
2.1.7. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna	142
2.1.8. Unitățile administrativ teritoriale din Întorsura Buzăului	152
2.2. MONUMENTE ȘI ANSAMBLURI DE ARHITECTURĂ, MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE	163
2.2.1. Contextul dezvoltării patrimoniului construit.....	163
2.2.2. Monumente și ansambluri de arhitectură.....	165
A. Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015	168
B. Patrimoniul în pericol	174
C. Patrimoniul mobil	176
D. Patrimoniul imaterial	177
E. Infrastructura culturală.....	178
F. Evenimente culturale	178
G. Peisaje culturale.....	179
III. CONCLUZII	184
3.1. Propuneri de valorificare cultural turistică.....	184
3.2. Propuneri patrimoniu construit	186
BIBLIOGRAFIE.....	190
ANEXA 1.....	194

Lista Figurilor

- Figura 1 – 1. Harta „Tabula Hungariae” a lui Lazarus realizată înainte de 1528, tipărită la Ingolstadt / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna. Sunt menționate comitatele „Sepffa”, Kizdi și Orbai precum și localitățile „Kizdi” și „Georg”.
- Figura 2 – 1. Johannes Honterus Coronensis, „Chorographia Transylvaniae Sybembürgen”, Basel, 1532 / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna, marchează toponime ale districtelor „Schepsi”, „Kysdi”, „Orbaj”, ale localităților („S. iorgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Blumendorf”- Belin, „Harayl”- Harale, „Dayla”- Danic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt, „Wargisch”, Vârghiș, „Schwarzbach”- Râul Negru.
- Figura 3 – 1. 1566 Johannes Sambucus, Transilvania, Viena, 1566 (ed. Abraham Ortelius, Antwerpen, 1598) / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor SCEPSI, KISDI, ORBAI, ale localităților („S. Georgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Pretz”- Brețcu, „Dayla”- Danic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt, „Wargisch”, Vârghiș.
- Figura 4 – 1. 1567 „Nova totius Ungariae”, Matthias Zündt, Nuremberg / 2. 1567 Detaliu zona actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor SCEPSI, KISDI, ORBAI, ale localităților („S. Georgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Pretz”- Brețcu, „Dayla”- Danic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt, „Wargisch”, Vârghiș.
- Figura 5 – 1. 1595 Transilvania per Gerardum Mercatorem / 2. Detaliul zonei actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor Sepji Com Sic:, Kizdi Sic, ale localităților („S. Jeorgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Pretz”- Brețcu, „Armdorf” – Araci, „Fürstenberg” – Hăghig, „Ayto” – Aita Mare, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt
- Figura 6 – 1. Nova et recens emendata totius Regni Hungariae una cum adiacentibus et finitimis regionibus delineatio, 1620 Pieter van den Keere / 2. Detaliu marchează toponime ale scaunelor Sepji Com Sicul:, Kyzdy Com Sicul, ale localităților („S. Georg”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Blumendorff” – Belin, „Dalija” – Dalnic, „Aijto”- Aita Mare, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt
- Figura 7 – 1. 1680 „Totius regnis Hungariae” Nicolaus Visser / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor, Sed Kizdi, Sed Orbay, ale localităților („S. Georg”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Armdorf” – Araci, „Dalija” – Dalnic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt
- Figura 8 – 1. Harta Transilvaniei în 1720 desenată de către Johann Baptistae Homann. Denumirea hărții „Principatus Transylvaniae in quinque Nationes earum’que Regiones es comitatus cum finitimis vicinorum Statuum Provinciis accuratè divisus” / 2. Detaliu cu zona actuală a județului Covasna menționează toponime ale scaunelor Siculi Schepsiensis Com, Siculi Kisdiensis, Orbaviensis Com, ale localităților („Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Blumendorff” – Belin, „Dalija” – Dalnic, „Ayto”- Aita Mare, ale cursurilor de apă, „Alt fl.”- Olt, Kovasna fl.
- Figura 9 – 1. Harta „Carte particulière de la Hongrie de la Transilvanie de la Croatie et de la Sclavonie”, întocmită de Guillaume de L’Isle, în 1717 / 2. 1730 Detaliu cu zona actualului județ Covasna menționează toponime precum „Haramsek”, ale localităților („Vasarhel”- Târgu Secuiesc, „Peretz” – Brețcu, „Kálnok” – Călnic, „Miklosvar”- Micloșoara, Zagon, ale cursurilor de apă, „Alt R.”- Olt, „Feketeviz”- Râul Negru
- Figura 10 – 1. Harta „Principaute De Transilvanie Divisee en Cinq Nations Subdivisee en Quartiers et Comtez Divers Memoires et Particulierement de G.C. da Vignola 1705” redactată de Nicolas de Fer / Guillaume Danet în 1724 la Paris / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna menționează toponime precum Comte de Schepsi aux Sicules, Co: de Kysdi aux Sicules, Co: Orbay aux Sicules, localitățile figurate pe hartă sunt „Ayto” – Aita Mare, „Dalija” – Dalnic, „Hidveg” – Hăghig, „Kézdi Vásárhely” – Târgu Secuiesc, „Pretz” – Brețcu, ale cursurilor de apă, „Alt Fl.”- Olt, „Feketeügy”- Râul Negru
- Figura 11 – 1. Harta „Tabula generalis regni Hungariae Croatiae et Slavoniae nec non Magni Principatus Transylvaniae”, întocmită de Janos Lipszky, 1810 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna menționează toponime precum Terra Siculorum iar cu indicatorul 82. Este denumit „Haromsek” – Trei Scaune, localitățile figurate pe hartă sunt „Bacson” – Bățani, „Barot” –

- Baraolt, „Hidveg” – Hăghig, „Illyefalva” – Iieni, „Szotyor” – Coșeni, „Sepsi St. György” – Sf. Gheorghe, „Gidofalva” – Ghidfalău, „Bita”, „Maksa” – Moacșa, „Csernaton” – Cernat, „Petőfalva” – Peteni, „Gelencze” – Ghelița, „Kézdi Vásárhely” – Târgu Secuiesc, „Bereczki” – Brețcu, ale cursurilor de apă, „Alt Fl.”- Olt, „Feketeügy”- Râul Negru
- Figura 12 – 1. Harta Românească a Ardealului și Bucovinei întocmit de colonel Theodorescu în 1915 tipărit la Stabilimentul Grafic Albert Baer din București / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 13 – Diocezele din Transilvania în secolul al XIV-lea (extras)
- Figura 14 – Harta microregiunilor județului Covasna
- Figura 15 – 1. Squelette Der Aufnahms Karte des Grofs Fursten Thurm Siebenburgen in 280sei (Prima ridicare topografică a armatei austriece) 1769 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna Caroiajul primei ridicări topografice indică limitele scaunului Trei Scaune, a scaunelor componente, fără a le denumi, și a enclavei Comitatului Albensis.
- Figura 16 – 1. Nouvelle Carte du Royaume de Hongrie de Croatie de Slavonie et de Transylvanie, 1792 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Harta surprinde momentul administrativ istoric în care actualele județe Covasne și Brașov se află în aceeași unitate administrativă până la noua reformă administrativă. Harta este bogată în toponime.
- Figura 17 – 1. Magyar Állam Közigazgatási térképe (Harta Administrativă a Statului Maghiar) Institutul Cadastrului Coroanei Maghiare, Buda, 1870 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Harta prezintă schimbările diviziunii politice a țării s-a schimbat după recensământul din 1869. Se remarcă intenția separării Brașovului de Trei Scaune
- Figura 18 – 1. Post und Generalcharte des Königreiches UNGARN von Siebenburgen, Croatien und Slavonien, der K.K. Militaer-Grenze, so wie von der Bukowina, 1872 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Harta prezintă teritoriul actualului județ Covasna cu denumirea de Trei Scaune.
- Figura 19 – Harta „Háromszék megye közigazgatási térképe” (Harta administrativă a județului Trei Scaune), întocmită de Hátsek Ignác, Reditura Rautmann Frigyes, Budapeșt, 1880, detaliu cu actualul județ Covasna. Harta prezintă împărțirea județului în plăși. Denumirea plășilor în partea de jos a paginii.
- Figura 20 – 1. Harta „A Szt. István Korona országainak térképe” (Harta țărilor Coroanei Sfântului Ștefan), întocmită de Hátsek Ignác, Budapeșt, 1883 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Județul Trei Scaune are aproximativ întinderea de azi cu excepția zonei de nord-vest, hotarul cu județul Odorhei fiind în zona Baraolt și zona de sud-vest unde granița era între Zizin și Vama Buzăului, în prezent localități din județul Brașov.
- Figura 21 – 1. Harta „Erdély Egyházmegye a XIV-ik század elején” (Diocezele din Ardeal la începutul sec. al XIV-lea), întocmită de Ortway Tivadar și Hrubánt László, Budapeșt, 1883 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 22 – Harta „Haromszek varmegye” (districtul Trei Scaune), Institutul Geografic Maghiar, 1900
- Figura 23 – Harta „Háromszék vármegye földadókataszteri beosztásának átnézeti vázlata” (Schia clasificărilor cadastrale pentru impozitul funciar), Tipografia Regală Maghiară de Stat, 1912
- Figura 24 – Harta „Județul Trei-Scaune după noua împărțire administrativă”, Institutul Cartografic „Unirea”, Brașov, 1925. Noua împărțire administrativă după Marea Unire. Județul este împărțit în 5 plăși: Plasa Brădet, Plasa Sf. Gheorghe, Plasa Târgu Săcuiesc, Plasa Covasna
- Figura 25 – Harta „1930 Planul german privind componența etnică”, Rasse-und Siedlungshauptamt, 1930
- Figura 26 – Harta județului interbelic Trei Scaune, Regatul României (1938)
- Figura 27 – Harta „Háromszék térképe” (Harta Trei Scaune), Institutul Geografic Maghiar, Budapeșt, 1913
- Figura 28 – Harta „Dispoziția așezărilor în raport cu relieful”
- Figura 29 – Harta „Rețeaua rutieră în județul Trei Scaune”, Institutul Regal Maghiar de Stat pentru Construcții, Sfântu Gheorghe, Tipografia Jokai, 1943
- Figura 30 – 1. Harta „EISENBAHNNETZ der osterreichischen MONARCHIE”, (Rețeaua de căi ferate de pe teritoriul monarhiei austriece); / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 31 – 1. Harta „A magyar királyi államvasutak és a kezelésükben levő helyi érdekű vasutak”, (Rețeaua de căi ferate de stat ale Regatului Maghiar și căile ferate de interes local aflate în

- administrare); Institutul Cartografic Klösz György și fiul, 1914 / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 32 – 1. Harta „CĂILE FERATE ROMÂNE”, Institutul cartografic „Unirea”, Brașov, 1921; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 33 – 1. Harta „Magyarország és környékének út és vasút térképe”, (Harta drumurilor și căilor ferate ale Ungariei și vecinilor) Institutul Cartografic Militar al Regatului Maghiar, Budapesta, 1942; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 34 – Analiza comparativă privind dinamica teritoriului în perioada 1762 - 2023
- Figura 35 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Sepsi – Sfântu Gheorghe
- Figura 36 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc
- Figura 37 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt
- Figura 38 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna
- Figura 39 – Unitățile administrativ-teritoriale din Întorsura Buzăului
- Figura 40 – PATN – Secțiunea a III-a – Zone Protejate
- Figura 41 – Gradul de concentrare a monumentelor cuprinse în LMI 2025
- Figura 42 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015
- Figura 43 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat I
- Figura 44 – Harta siturilor arheologice din Județul Covasna
- Figura 45 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat II
- Figura 46 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat III-IV
- Figura 47 – Monumente care solicită intervenții
- Figura 48 – LIMES – Frontierele Imperiului Roman

Lista Tabelelor

- Tabel 1 – Biserici fortificate din județul Covasna
- Tabel 2 – Lista conacelor și a castelelor din județul Covasna
- Tabel 3 – Lista fortificațiilor din județul Covasna
- Tabel 4 – Lista patrimoniului construit conform LMI 2015
- Tabel 5 – Indicatori de consum cultural în județul Covasna

INTRODUCERE

Documentația prezentă face parte din studiile de fundamentare solicitate prin caietul de sarcini și este realizată în conformitate cu structura cerută prin ordinal 233/206 privind conținutul Studiilor de Fundamentare

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean Covasna (PATJ) are, în conformitate cu articolul 42 din cadrul Legii 350/2001, un caracter director, reprezentând distribuția spațială a programului de dezvoltare socio-economică, formulat în Strategia de Dezvoltare a Județului Covasna pe perioada 2021-2027 și este elaborat în coordonare cu planurile ierarhic superioare, respectiv Strategia de Dezvoltare Teritorială a României și Planul de Amenajare a Teritoriului Național – Secțiunea a III-a Zone Protejate. Conform legii 350/2001, prin prevederile PATJ se instituie obligativități pentru documentațiile de urbanism, respectiv planurile urbanistice generale și zonele ale unităților administrativ teritoriale componente.

Prezenta documentație a fost realizată în scopul fundamentării Planului de Amenajare a Teritoriului Județean Covasna din punctul de vedere al patrimoniului construit și al peisajelor, considerând că o mai bună cunoaștere și localizare spațială a valorilor existente contribuie la realizarea de acțiuni și proiecte de conservare-protejare a acestora, precum și la promovarea acestor valori în rețele de studii și cercetare de specialitate, dar și la dezvoltarea turismului cultural în județul Covasna.

Documentația realizată conform actelor normative în vigoare și caietului de sarcini întocmit de Consiliul Județean Covasna, include și baza de date geospațială în format GIS, pe straturi tematice în sistem de proiecție stereografică 1970, ceea ce va permite actualizarea continuă a datelor privind starea patrimoniului construit pe întreaga perioadă de valabilitate a PATJ Covasna.

Documentația prezintă județul din perspectiva patrimoniului construit și a peisajului, cuprinzând capitole ce privesc evoluția istorică a teritoriului județului, însoțită de analize privind patrimoniul urban și rural și categoriile de monumente istorice existente, în conformitate cu LMI 2015, susținute de analize privind elemente privind tipologia fondului construit rural și a tramelor stradale din zonele rurale.

Studiul privind problematicii peisajului nu are în prezent o metodologie națională aprobată prin acte normative, fiind realizat în prezenta documentație printr-o analiză structurată pe natura factorilor abiotici, biotici și antropici¹, dar și sensibilitatea lor la schimbările mediului. Factorii menționați în studiul de fundamentare stau la baza analizei peisajului, a delimitării spațiale a claselor de peisaje și evaluării finale a acestora, rezultată în urma integrării spațiale a factorilor precizați.

Documentația PATJ se încheie cu concluziile ce privesc patrimoniul construit și peisajul, prezentând funcțional și spațial probleme și disfuncționalități, dar și un pachet consistent de politici-programe și proiecte ilustrate și spațial ce cuprind măsuri de conservare, reabilitarea, protejarea și promovarea valorilor de patrimoniu cultural, ca bază pentru dezvoltarea socio-economică în general și a turismului cultural în special.

---

¹ Conform Convenției Europene a Peisajului de la Florența ratificată de România prin Legea 451/2002

I. DELIMITAREA OBIECTIVULUI STUDIAT

Documentația aferentă domeniului *Patrimoniul construit și cultural, peisaje* cuprinde:

- (a). Patrimoniul construit protejat (zone istorice rurale și urbane, monumente istorice - clasificarea, tipologia: monumente și situri arheologice, monumente și ansambluri de arhitectură, monumente și ansambluri de artă plastică și valoare memorială, zone istorice rurale și urbane);
- (b). Peisajul cultural al zonei - tipologii (valorile patrimoniului natural, cultural material și imaterial, integrate în peisajul ecologic al județului).

În corelație cu aceste categorii, a fost analizate obiectivele turistice antropice, traseele turistice - culturale și tipologia de turism, în funcție de diferitele categorii de patrimoniu.

Analiza cuprinde date, analize și reprezentări spațiale privind valorile de patrimoniu construit (în conformitate cu LMI 2015), patrimoniul natural și tipologia peisajului cultural din județul Covasna.

Patrimoniul material/construit cuprinde din punct de vedere structural următoarele categorii de monumente în conformitate cu natura acestora, cuprinse în Legea 422/18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, republicată cu completările și actualizările ulterioare:

- Arheologie - I (situri, așezări, așezări fortificate, necropole);
- Arhitectură - II (fortificații, cetăți, castele, palate, conace, biserici, mănăstiri, clădiri publice administrative, de învățământ, clădiri industriale, case, ansambluri urbane/rurale);
- Monumente de for public – III;
- Monumente memoriale și funerare -IV (monumente/placă eroi, bust, cimitir, casă memorială, cruci).

Sub-capitolul *Peisaje* se înscrie în conținutul Articolului 6 din Convenția europeană a peisajului, adoptată la Florența la 20 octombrie 2000, ratificată prin Legea nr. 451 din 8 iulie 2002 și publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 536 din 23 iulie 2002.

Identificarea, analiza și evaluarea unităților de peisaj sunt realizate după o metodologie proprie a elaboratorului documentației² considerând factorii existenți ce formează unitățile de peisaj ale județului, identificarea, analiza, vulnerabilitatea la schimbare și evaluarea acestora, în contextul dezvoltării spațiale integrate. Capitolele dedicate analizei privind patrimoniu construit și peisaje sunt completate cu hărți realizate cu suport GIS, precizând spațial, în cadrul acestei etape, situația existentă a patrimoniului construit cuprins în LMI 2015.

Din punctul de vedere al structurii conținutului, studiul de fundamentare a fost elaborat conform prevederilor art. 20 din Ordin 233/2016 al MDRAP, abordând următoarele aspecte:

1. Delimitarea obiectivului studiat
2. Analiza critică a situației existente
3. Evidențierea disfuncționalităților și priorități de intervenție
4. Propuneri de eliminare/diminuare a disfuncționalităților
5. Prognoze, scenarii sau alternative de dezvoltare

Din punctul de vedere al organizării documentației, Volumul Patrimoniul Cultural și Peisaje a fost realizat și predat Autorității Contractante în două secțiuni: *Istoric și Patrimoniul Cultural* și separat *Peisaje*. Presentul document privește secțiunea Istoric și patrimoniul cultural al județului Covasna.

² Notă: În prezent nu există un cadru normativ/metodologie/ghid privind conținutul documentației supusă avizării.

II. PATRIMONIUL CULTURAL. ANALIZA CRITICĂ A SITUAȚIEI EXISTENTE

2.1. SCURT ISTORIC PRIVIND PATRIMONIUL CULTURAL AL JUDEȚULUI COVASNA – HĂRȚI ISTORICE

Așezare și istoricul județului Covasna

Așezare

Geografia județului

Județul Covasna este așezat în curbura Carpaților, având o poziție centrală față de hotarele țării, se învecinează la est cu Județul Vrancea și Bacău, la sud-est cu Județul Buzău, la sud-vest și vest cu Județul Brașov, iar la nord cu Județul Harghita.

Are o suprafață de 3710 km², reprezentând 1,55% din teritoriul țării.

Populația (31 decembrie 2021): 200 042 locuitori, în scădere față de anul 2019, (1, 05% din populația țării), din care 98152 loc. de sex masc. (49,06%) și 101890 loc. de sex fem. (50,94%)³

Din punct de vedere altimetric, teritoriul județului Covasna este cuprins între înălțimile absolute de 468 m (baza de eroziune a pârâului Baraolt la Augustin) și 1777 m (Vârful Lăcăuți din Munții Brețcului) și este străbătut de apele Oltului și ale Râului Negru, care scaldă și bazinul Târgu Secuiesc, mărginit de Munții Nemira și Munții Brețcului la est și Munții Întorsurii la sud, iar la vest de șirul Munților Bodoc.

*Clima județului*⁴

Din punct de vedere climatic județul Covasna aparține Podișului Transilvaniei, se bucură de o climă de tranziție, între clima temperată de tip oceanic și temperată de tip continental, umedă și răcoroasă în zonele de munte, cu precipitații reduse și temperaturi scăzute în zonele mai joase. Ca temperatură medie anuală se înregistrează în zonele înalte 10 C iar, în depresiuni 7,6°C, aceasta fiind cu 30°C mai joasă decât media pe țară⁵. O mențiune specială se referă la prezența în județ a orașului Întorsura Buzăului unde Stația meteo înregistrează unele dintre cele mai scăzute temperaturi de pe teritoriul României. Oficial, cea mai scăzută temperatură înregistrată în ultima jumătate de secol în județul Covasna a fost de minus 35,8 grade Celsius în 8 februarie 2005, la Întorsura Buzăului, record care nu mai fusese atins din anul 1939.

Prezența celor două forme majore de relief (munții și depresiunile) favorizează apariția (pe fondul general al circulației aerului), din cauza diferenței de presiune și de temperatură dintre ele, a unor brize locale cu mișcare ascendentă ziua (dinspre depresiune spre culmile montane înconjurătoare) și descendentă noaptea. În partea de NE a județului Covasna bate un vânt local, numit Nemira, cu o frecvență mai mare iarna, când provoacă viscole, fiind considerat o continuare a Crivățului.

*Rețeaua hidrografică*⁶

Rețeaua hidrografică ce brăzdează teritoriul județului Covasna include un sector din cursul

³ <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-demografice/>

⁴ <https://romaniadategeografice.net/unitati-admin-teritoriale/judete/judete-c/covasna/>

⁵ <https://covasna.insse.ro/despre-noi/despre-judetel-covasna/>

⁶ Idem 2

superior al râului Olt, care drenează partea central-vestică și vestică a județului, pe o distanță de 129 km. Râu Negru, afluentul cel mai important al Oltului pe partea stângă, străbate jumătatea de E a județului Covasna, colectând numeroși afluenți, printre care Estelnic, Cașin (cu afluentul Turia), Mărcușa, Ghelița, Zăbala, Covasna, Săciova, Tărlung. În zona de V a jud. Covasna, Oltul mai primește pe partea dreaptă o serie de afluenți mai mici, cum sunt Arcuș, Vâlcele, Aita, Baraolt și Vârghiș. Extremitățile de NE, E și SE ale jud. Covasna sunt drenate de cursurile superioare ale râurilor Oituz, Bâsca Mare și Buzău. Întreaga rețea hidrografică de pe teritoriul județului Covasna prezintă o densitate care variază între 0,7 și 0,9 km/km². O categorie aparte, cu importanță economică deosebită, o prezintă bogatele straturi acvifere subterane, din care apar la zi numeroase izvoare cu ape minerale, renumite pentru calitățile lor curative (la Covasna, Malnaș, Bodoc, Bixad, Vârghiș, Vâlcele, Turia ș.a.).

Vegetația⁷

Vegetația prezintă o zonalitate pe verticală, determinată de configurația reliefului și de zonalitatea climei și a solurilor. Cele două unități majore de relief – munții și depresiunile – includ formațiuni vegetale caracteristice fiecărei trepte în parte.

Pantele Munților Vrancea, Nemira, Harghita și Bodoc, între 1 200 și 1 500 m altitudine, sunt acoperite cu păduri de molid, paltin de munte și de scoruș de munte. Pădurile de fag, carpen, gorun și de stejar acoperă și piemonturile înalte, marcând trecerea de la vegetația de munte la cea de depresiune. Pădurile de gorun cu carpen tivesc aproape continuu părțile marginale ale Depr. Târgu Secuiesc și Baraolt. Șesurile depresiunilor sunt ocupate în cea mai mare parte de culturile agricole și pe mici areale se dezvoltă o vegetație intrazonală și azonală, reprezentată prin specii mezohigrofile, sălcii sau tufișuri de răchită și arin negru. În Depresiunea Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe se întâlnesc mai multe mlaștini eutrofe, cu vegetație specifică, formată din plante higrofile.

Având în vedere importanța științifică cât și raritatea unor specii de plante și formațiuni geologice, acestea au fost declarate monumente ale naturii și rezervații naturale: Mestecănișul de la Reci, Mlaștina Eutrofă Ozunca Băi, Valea Turiei, Muntele Puciosu cu Peștera de sulf Turia, izvoarele de ape minerale, precum și o mlaștină de turbă, Complexul de izvoare carbogazoase cu emanații de gaze și vegetație de mlaștină Valea Iadului – Turia.

Fauna

Fauna este bogată și variată, fiind adaptată la condițiile de relief și climă. Cele mai frecvente viețuitoare ale domeniului forestier sunt ursul, lupul, vulpea, râsul, jderul de copac, veverița, căpriorul, cerbul, mistrețul, cocoșul de munte, ciocănitorea de munte, huhurezul, privighetoarea, vipera de munte, șopârla de munte, tritonul de munte etc. Zonele depresionare sunt populate de iepuri, vulpi, dihori, lupi, șobolani de câmp, șoareci de câmp, mierle, coțofene etc. În apele râurilor de munte trăiesc păstrăvi, clean, mreană, zglăvoacă ș.a.

Resursele naturale

Resursele naturale constau în zăcăminte de lignit și minereu de fier, andezit, gresie, calcare și serpentine, argilă, nisipuri cuarțoase, balast.

---

⁷ <https://romaniadategeografice.net/unitati-admin-teritoriale/judete/judete-c/covasna/>

Bogățiile aparte ale județului Covasna sunt pădurile și numeroasele izvoare cu ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice, clorurate, feruginoase etc., bogatele emanații de dioxid de carbon, vapori de apă și hidrogen sulfurat, degajările de dioxid de carbon și hidrogen sulfurat, considerate fenomene postvulcanice, care neîntâlnind stratul acvifer pe care să-l transforme în izvoare carbogazoase, rămân în stare gazoasă și apar la suprafață sub forma mofetelor.

Județul Covasna are un potențial turistic valoros, datorită peisajului său pitoresc, bogățiilor de ape minerale, mofetelor, precum și existența unor monumente istorice de artă și arhitectură. Totodată are vechi tradiții balneare, dispune de stațiuni balneoclimaterice: Covasna, Balványos, Malnaș-Băi, Vâlcele, Șugaș-Băi, Băile Fortyogo, Biborțeni, Ozunca-Băi.

Istoricul teritoriului ocupat în prezent de județul Covasna

Județul Trei-Scaune a fost populat încă din timpuri străvechi, pe teritoriul său, pe valea Cremenei, pe valea Chicherului, fiind descoperite urme de civilizație paleolitică. La Ariușd s-a decoperit ceramică pictată de tip premiceni, iar la Țufalău, lângă Covasna, un tezaur din epoca bronzului. Viața daco-romană, mărturisită de drumurile care străbăteau regiunea, s-a manifestat aici cu intensitate. În secolul I d. Hr. și la începutul secolului al II-lea, pe teritoriul actual al Transilvaniei s-a aflat centrul politic al regatului Dacia. Prezența culturii dacice în sud-estul Transilvaniei este marcată prin descoperiri emblematiche cum ar fi tezaurul de la Sâncrăieni (jud. Harghita) sau cetățile dacice de la Covasna (Cetatea Zânelor) sau Jigodin (jud. Harghita).

Prezența romană pe teritoriul actualului județ Covasna este certificată de existența urmelor hotarelor Imperiului Roman, Limesul dacic. Structura limesului constă dintr-un sistem extrem de complex de turnuri, valuri de pământ, ziduri, fortificații de mici dimensiuni, castrele din spatele limesului plasate de regula la o distanță de circa 5 km fata de limes, așezările civile aferente și structurile ne-romane. În întreaga Românie se cunosc în total circa 100 de castre, 50 de mici fortificații și mai mult de 150 de turnuri, deși numărul lor trebuie să fi fost mult mai mare. În plus, mai sunt alte structuri care făceau parte din sistemul de frontieră, dintre cele mai importante fiind barajele artificiale, în general formate din valuri de pământ, dar și cu zid de piatră. Fortificațiile cu trupe legionare sau auxiliare în garnizoană se află de obicei în văi, aproape de cele mai accesibile căi de comunicații. Fortificațiile auxiliare nu se află chiar pe linia de frontieră, ci la o distanță de cca. 5 km în spatele graniței. Acestea trebuie să fi fost caracteristicile graniței de nord și probabil al celei din estul Transilvaniei, mai departe, înspre sud, până la Brețcu (jud. Covasna).

Recent, a fost definitivat procesul de înscriere pe Lista Indicativă a României pentru Lista Patrimoniului Mondial UNESCO a sectorului de limes denumit „Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Lower Section)”. cu această ocazie, a fost realizată și înscrierea celeilalte părți a frontierelor romane de pe teritoriul României, „Frontiers of the Roman Empire – Dacia”, pe aceeași listă indicativă. Pe teritoriul județului Covasna sunt identificate un număr de 5 situri cu forturi auxiliare: sat comuna Boroșneu Mare, sat comuna Reci, sat Olteni comuna Bodoc, sat comuna Baraolt, sat comuna Brețcu.

După retragerea aureliană în 271, Transilvania devine un teritoriu de tranziție: goții, gepizii, hunii, avarii, slavii și bulgarii vor folosi resursele naturale, căile de comunicație principale și ruinele romane. Transilvania în secolele IV-X. reprezintă un pod cultural între Europa de Est și Imperiul Bizantin. Populațiile care ajung din est aduc și ele o cultură de tip steppe având însă legături cu lumea bizantină, persană, dar și arabă.

Infrastructura romană, ruinele orașelor din Transilvania, resursele naturale și mai ales, protecția Carpaților au reprezentat principalul motiv pentru stabilirea maghiarilor în această zonă în secolele IX-XI.

În anul 996 Ștefan I al Ungariei a devenit regele apostolic al Regatului Ungariei, primind coroana din partea Papei Silvestru al II-lea în anul 1000 în orașul Esztergom. Ca rege creștin a înființat Biserica Ungară, a creștinat populația maghiară în religia catolică și a înființat zece episcopii. Astfel a fost înființată în 1009 Arhidieceza de Alba Iulia, care a condus pe plan religios catolicii din Transilvania. Totodată, Ștefan I a împărțit statul regal în comitate (în maghiară *vármegye*). Până la reforma administrativă din 1876 în Ardeal au existat în total șapte comitate, dintre care Alba a fost cel mai puternic și pe parcurs a căpătat o hegemonie în regiune.

Transilvania în secolul XI. devine voievodat al Regatului Maghiar arpadian. Transilvania voievodală (sec. XI-XVI.) reprezintă a doua epocă ce produce o civilizație urbană și o infrastructură statală după căderea provinciei Dacia.

Populația Transilvaniei – la fel și structura, și administrația interioară – se schimbă de nenumărate ori, fie după colonizări (sașii, teutonii, cumanii), migrații sau tragedii istorice (invazia tătarilor).

După bătălia de la Mohács din 1526, Transilvania capătă un statut cvasi-independent, fiind din nou o punte între est/orient (Imperiul Otoman) și civilizația ”vestică”/creștină (Habsburgică).

După 1690 Principatul Transilvaniei devine partea integrantă a Imperiului Habsburgic. Epoca Habsburgică reprezintă intensificarea urbanizării, orașele vor avea un aspect baroc, aristocrația intră treptat în orașe și începe industrializarea sistematică a Transilvaniei și a Banatului în secolul XVIII. Datorită schimbărilor demografice din epoca otomană și a războaielor din sec. XVI-XVII., în secolul XVIII. românii ajung majoritari în Transilvania. Această perioadă este marcată și de începuturile mișcărilor naționale reprezentate prin formarea bisericii greco-catolice, revolta lui Horea și a faimosului document *Supplex libellus Valachorum Transsylvaniae*.

În lupta de autoapărare și libertate din 1848–49, secuii din Trei-Scaune au jucat un rol decisiv. Pe lângă entuziasmul, curajul care sfidează moartea al glorioșilor soldați și expertiza liderilor, rezultatul strălucitor se datorează în principal tunurilor lui Áron Gábor.

Potrivit consemnărilor contemporanilor, au fost fabricate în total 70 de tunuri de Áron Gábor, în atelierul fierarului János Kis din Sfântu Gheorghe și, în final, la Târgu Secuiesc, tot sub conducerea lui Áron Gábor.

Transformarea burgheză a Europei de Est a avut loc pe la mijlocul secolului al XIX-lea, fie inițiată de revoluția din 1848, fie pur și simplu în urma reformelor. În cele din urmă, realizarea anului 1848 s-a petrecut în mare parte sub această formă.

În secolul al XX-lea, trăsăturile care au separat Europa de Est de dezvoltarea occidentală în cadrul dezvoltării europene unificate devin din ce în ce mai estompate.

După Primul Război Mondial organizarea administrativă se schimbă.

Teritoriul județului Trei Scaune a fost transferat României din Ungaria ca stat succesor Austro-Ungariei în 1920 prin Tratatul de la Trianon. După legea unificării administrative din 1925, numele județului a rămas așa cum era, dar teritoriul a fost reorganizat.

În 1940, aproape tot județul a fost transferat înapoi în Ungaria în urma celui de-al doilea Tratat de la Viena; mici părți au fost adăugate județului Putna și județului Brașov. În septembrie-octombrie 1944, a fost recucerit teritoriul cedat și reintegrat în România.

Cronologia principalelor evenimente istorice pe teritoriul județului Covasna

1499 - diplomă eliberată de Regele Vladisav al II-lea, a reafirmat condițiile în care secuii au oferit servicii militare;

1562 - Răscoala secuilor. Secuii sunt învinși de Ioan al II-lea Sigismund Zápolya. Numește un căpitan de guvernare, cu un birou în Odorheiu Secuiesc, sediul principal. Guvernul a construit două cetăți pentru a controla secuii, unul la Odorheiu Secuiesc, și un altul la Sfântul Gheorghe;

1595 - Sigismund Bathory, principe al Transilvaniei, care a avut nevoie de sprijinul secuilor în Bătălia de la Călugăreni în 1595, le-a promis că drepturile lor vor fi restaurate;

1596 - Sigismund Báthory și-a retras promisiunile;

1599 - Secuii i s-au alăturat lui Mihai Viteazu în timpul Bătăliei de la Șelimbăr;

După 1601 secuii își recapătă libertățile;

1691 – Diploma Leopoldină, fiscalitatea a fost introdusă și satele au trebuit să se acomodeze cu trupele împăratului;

1703 și 1711 – Războiul curuților. Habsburgii preiau controlul Transilvaniei secuii s-au dezarmat și serviciile lor militare au luat sfârșit. Birourile tradiționale au fost lichidate, dar instituțiile democratice tradiționale secuiești, cum ar fi sistemul lor judiciar, a rămas nevătămat timp de zeci de ani;

1762 - Maria Tereza decide să înființeze trupele de grăniceri la granițele Transilvaniei;

1848 - Revoluția Maghiară din 1848, secuii au sprijinit partidele liberale de presare pentru libertatea deplină a iobagilor și impozitare egală pentru toți;

1848 – 1849 În Scaunul Trei Scaune în noiembrie, Gábor Áron, un fost ofițer de artilerie, a convins delegații că, în loc să se predea, ar trebui să încerce să producă tunuri la nivel local. În câteva săptămâni, primele tunuri au fost pregătite și au fost folosite cu succes. În perioada următoare, zeci de tunuri au fost fabricate și utilizate de către Armata secuiască;

1867 - 1867, a fost făcut un acord între Austria și Ungaria cu privire la crearea Austro-Ungariei. În conformitate cu compromisul, Transilvania s-a unit cu Regatul Ungariei;

1876, Parlamentul Ungariei a desființat drepturile specifice de autodeterminare și instituțiile juridice ale secuilor, desființându-le complet autonomia anterioară, în numele modernizării și reformelor;

1891 - 11 octombrie - se inaugurează prima cale ferată de pe raza județului Covasna, mai exact tronsonul de cale ferată dintre Brașov și Sf. Gheorghe. (CF 400);

1892 - se dă în exploatare calea ferată cu ecartament îngust de 760mm: Comandau - Gara Covasna cunoscută sub denumirea de "Planul inclinat Comandau". Calea ferată a funcționat până în anul 1995 când a fost scoasă din exploatare, azi a rămas funcțională doar secțiunea de la Gara Covasna și până la "planul inclinat" și este folosită de o mocăniță pentru turiști;

- 1897 - 5 aprilie - se inaugurează tronsonul Sf. Gheorghe - Miercurea Ciuc (CF 400):
- 1911 - CFF Întorsura Buzăului - Crasna - Nehoiășu își demarează activitatea și este exploatată până în anul 1974, când încep lucrările pentru construcția barajului Siriu:
- 1919, ianuarie 15. Comitetul Suprem al Comitatului Trei Scaune este înlocuit cu un Prefect, numit de Consiliul Dirigent. Comitetului Municipal al Comitatului a fost suspendat, fiind înlocuit de un Consiliu Județean.
- 1931 - 25 iunie - este finalizată linia de cale ferată Brașov - Intorsura Buzăului (CF 403), după 9 ani de construcție la cel mai lung tunel de cale ferată din România: tunelul Teliu (4369,5 m):
- 1950, 6 septembrie a intrat în vigoare Legea nr. 1950/5 care a desființat sistemul administrativ în stil francez dintre cele două războaie mondiale (sat-comună/oraș-cartier-județ) și a introdus împărțirea teritorială organizată pe model sovietic (sat/oraș/municipiu, regiune);
- 1952, 21 septembrie, sub presiunea sovietică, a fost înființată Regiunea Autonomă Maghiară, cuprinzând cea mai mare parte a Ținutului Secuiesc, cu sediul în Târgu Mureș, din 1960 raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc aparțin regiunii Brașov, fostă Stalin;
- 1968 – Urmare a reorganizării administrative se constituie județele, printre care și județul Covasna;
- 1976 - de la Siculeni se electrifică linia de cale ferată până la Brașov (CF 400);
- 1989 -1990, Schimbare de regim politic;
- 1998 – Constituirea Regiunilor de dezvoltare prin asocierea consiliilor județene din România pentru a coordona dezvoltarea regională necesară pentru ca România să adere la Uniunea Europeană. Regiunile de dezvoltare nu sunt unități administrativ-teritoriale, nu au personalitate juridică, fiind rezultatul unui acord liber între consiliile județene și cele locale. Județul Covasna face parte din Regiunea de dezvoltare Centru.

Teritoriul actual al județului Covasna așa cum se reflectă în planuri istorice

Planurile istorice sunt o parte a surselor de informație asupra toponimelor privind localități, cursuri de ape, unități administrativ-teritoriale. Ele sunt mărturie privind răspândirea centrelor culturale și economice, traseele drumurilor comerciale, limitele așezărilor, importanța acestora în spațiul istoric surprins de hartă, rezultată chiar prin menționarea acestora și indicarea lor prin diverse semne convenționale.

Conștientizarea nevoii de cunoaștere și conservare a toponimiei ca element al patrimoniului cultural, alături de funcția tradițională sa de sistem geografic de referință atrage atenția cercetătorilor și-a îndreptat și spre hărțile istorice, al căror bogat conținut toponimic a început să fie folosit în mod sistematic ca bază pentru studii teritoriale, locale, regionale sau tematice, culturale.

Hărțile istorice ale teritoriilor românești au fost întotdeauna înțesate de capcane pentru cititori – greșeli de scriere, calchieri defectuoase, confuzii în localizare, inconsistență în conținut și dese discrepanțe între reprezentările diferitelor provincii. Cu toate acestea, considerăm oportună cercetarea hărților vechi, putând fi folosite ca punct de plecare pentru alcătuirea unei colecții toponimice și ca suport educațional pentru cunoașterea și interpretarea numelor de locuri, ca o componentă a patrimoniului cultural.

Figura 1 – 1. Harta „Tabula Hungariae” a lui Lazarus realizată înainte de 1528, tipărită la Ingolstadt / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna. Sunt menționate comitatele „Sepffa”, Kizdi și Orbai precum și localitățile „Kizdi” și „Georg”.

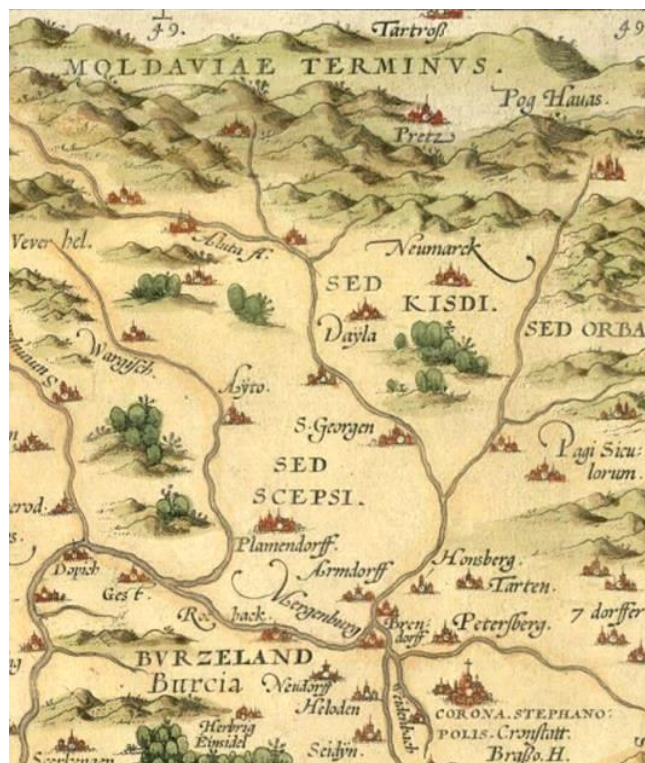
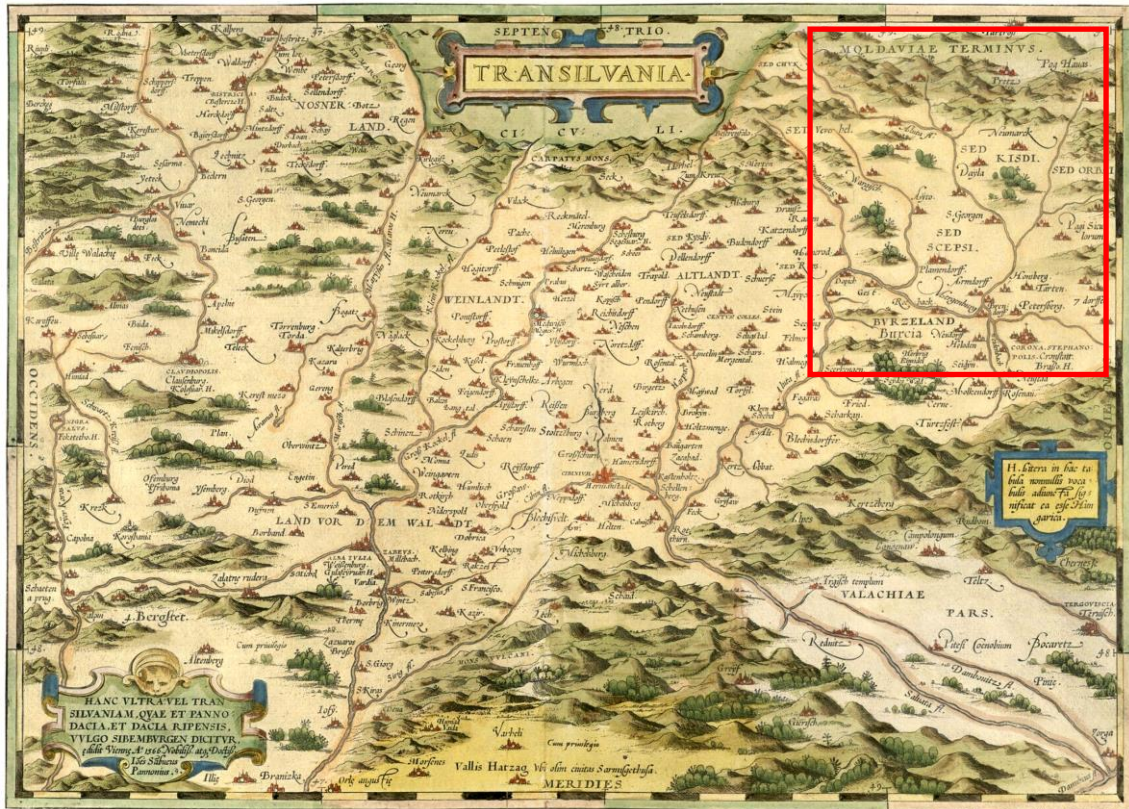
Sursa: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/lazar150.jpg> – Colectia Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta

Figura 2 – 1. Johannes Honterus Coronensis, „Chorographia Transylvaniae Sybembürgen”, Basel, 1532 / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna , marchează toponime ale districtelor „Schepsi”, „Kysdi”, „Orbai”, ale localităților („S. iorgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Blumendorf”- Belin, „Harayl”- Harale, „Dayla”- Danic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt, „Wargisch”, Vârghiș, „Schwarczbach”- Râul Negru.

Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Transilvaniei_-_Johannes_Honterus#/media/Fi%C8%99ier:Chorographia_Transylvaniae_Sybemb%C3%BCrgen_1532.jpg
Este în custodia Bibliotecii Naționale Széchényi din Budapesta

Figura 3 – 1. 1566 Johannes Sambucus, Transilvania, Viena, 1566 (ed. Abraham Ortelius, Antwerpen, 1598) / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor SCEPSI, KISDI, ORBAI, ale localităților („S. Georgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Pretz”- Brețcu, „Dayla”- Danic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt, „Wargisch”, Vârghiș.

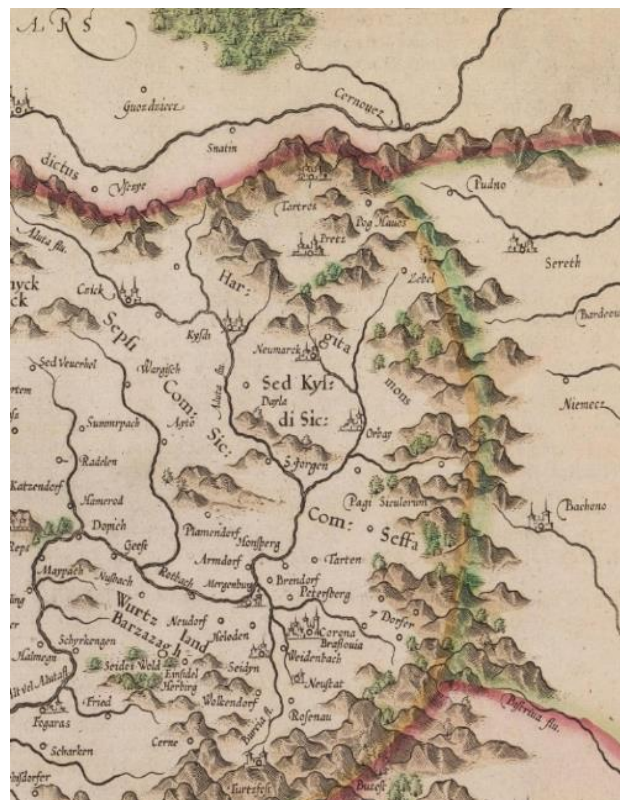
Sursa: <http://clasate.cimec.ro/Detaliu.asp?k=5D624A93C46B43BCB9EF2D02B024628F#gallery>

Figura 4 – 1. 1567 „Nova totius Ungariae”, Matthias Zündt, Nuremberg / 2. 1567 Detaliu zona actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor SCEPSI, KISDI, ORBAI, ale localităților („S. Georgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Pretz”- Brețcu, „Dayla”- Danic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt, „Wargisch”, Vârghiș.

Sursa: <https://hdl.loc.gov/loc/wdl/wdl.6761>
American Geographical Society Library Digital Map Collection

Figura 5 – 1. 1595_Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem / 2. Detaliul zonei actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor Sepŷi Com Sic., Kiŷdi Sic, ale localităților („S. Jeorgen”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Pretz”- Brețcu, „Armdorf” – Araci, „Fürstenberg” – Hăghig, „Ayto” – Aita Mare, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt

Sursa: http://www.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0163_Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem-1595.jpg

Figura 6 – 1. Nova et recens emendata totius Regni Ungariæ una cum adjacentibus et finitimis regionibus delineatio, 1620 Pieter van den Keere / 2. Detaliu marchează toponime ale scaunelor Sepfi Com Sicul., Kyzdy Com Sicul, ale localităților („S. Georg”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Blumendorff” – Belin, „Dalija” – Dalnic, „Aijto”- Aita Mare, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt

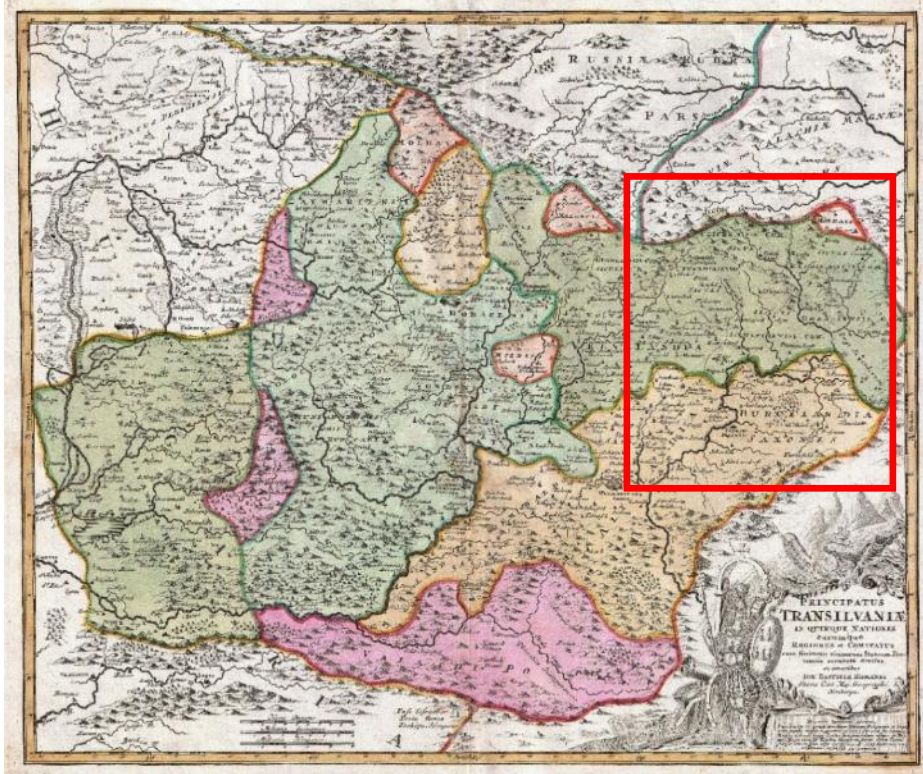
Sursa: <https://www.loc.gov/resource/g6501s.ct004268/?r=0.55,0.046,0.503,0.296,0>
Library of Congress Geography and Map Division Washington

Figura 7 – 1. 1680 „Totius regnis Hungariae” Nicolaus Visser / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna marchează toponime ale scaunelor, Sed Kizdi, Sed Orbay, ale localităților („S. Georg”- Sfântu Gheorghe, „Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Armdorf” – Araci, „Dalija” – Dalnic, ale cursurilor de apă, „Aluta fl.”- Olt

Sursa: http://maps.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0184_Totius_regnis_Hungariae_-ca1680.jpg

Figura 8 – 1. Harta Transilvaniei în 1720 desenată de către Johann Baptistae Homann. Denumirea hărții „Principatus Transilvaniae in quinque Nationes earum'que Regiones es comitatus cum finitimis vicinorum Statuum Provinciis accuraté divisus” / 2. Detaliu cu zona actuală a județului Covasna menționează toponime ale scaunelor Siculi Schepsiensis Com, Siculi Kysdiensis, Orbaviensis Com, ale localităților („Neumarck”- Târgu Secuiesc, „Blumendorff” – Belin, „Dalya” – Dalnic, „Ayto”- Aita Mare, ale cursurilor de apă, „Alt fl.”- Olt, Kovaszna fl.

Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/1720_Homann_Map_of_Transylvania_%28_Romania_%29_-_Geographicus_-_PrincipatusTransilvaniae-homann-1716.jpg?uselang=ro

Figura 9 – 1. Harta „Carte particuliere de la Hongrie de la Transilvanie de la Croatie et de la Slavonie”, întocmită de Guillaume de L'Isle, în 1717 / 2. 1730 Detaliu cu zona actualului județ Covasna menționează toponime precum „Haramsek”, ale localităților („Vasarhel”- Târgu Secuiesc, „Peretz” – Brețcu, „Kalnok” – Călnic, „Miklosvar”- Micloșoara, Zagon, ale cursurilor de apă, „Alt R.”- Olt, „Feketeviz”- Râul Negru

Sursa:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/Carte_Particuliere_de_la_Hongrie_de_la_Transilvanie_de_la_Croatie_et_de_la_Slavonie.jpg

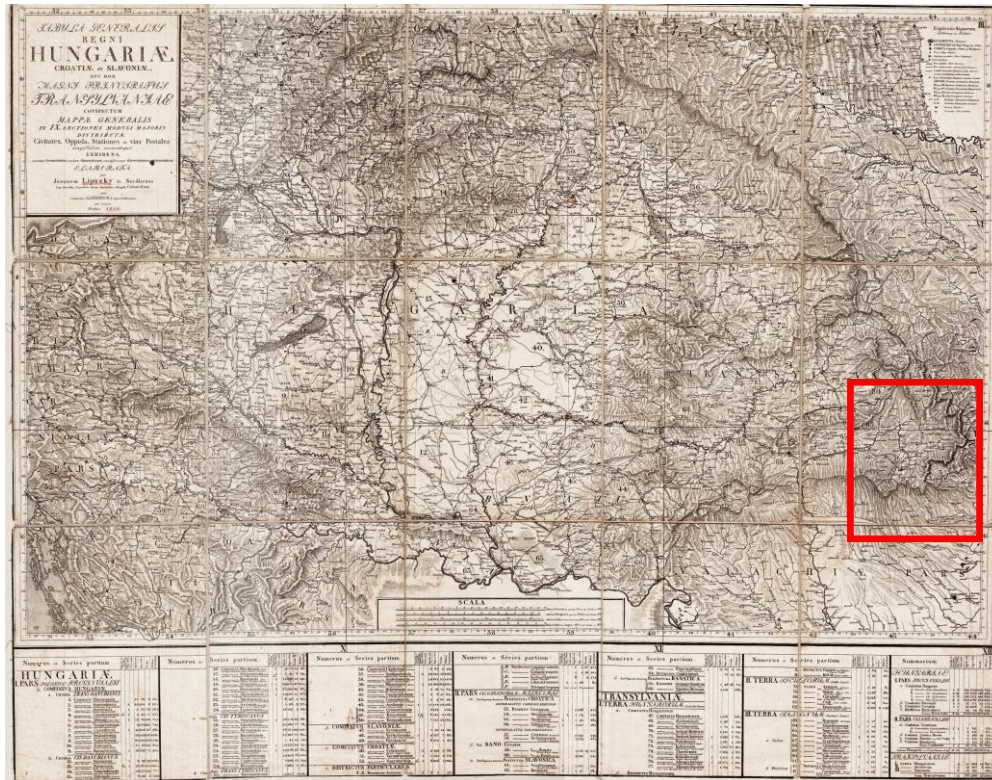
Leibniz-Institut für Länderkunde, Leipzig

Figura 10 – 1. Harta „Principaute De Transilvanie Divisee en Cinq Nations Subdivisee en Quartiers et Comtez Divers Memoires et Particulierement de G.C. da Vignola 1705” redactată de Nicolas de Fer / Guillaume Danet în 1724 la Paris / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna menționează toponime precum Comte de Schepsi aux Sicules, Co: de Kysdi aux Sicules, Co: Orbay aux Sicules, localitățile figurate pe hartă sunt „Ayto” – Aita Mare, „Dalya” – Dalnic, „Hidveg” – Hăghig, „Kézdi Vásárhely” – Târgu Secuiesc, „Pretz” – Brețcu, ale cursurilor de apă, „Alt Fl.”- Olt, „Feketeügy”- Râul Negru

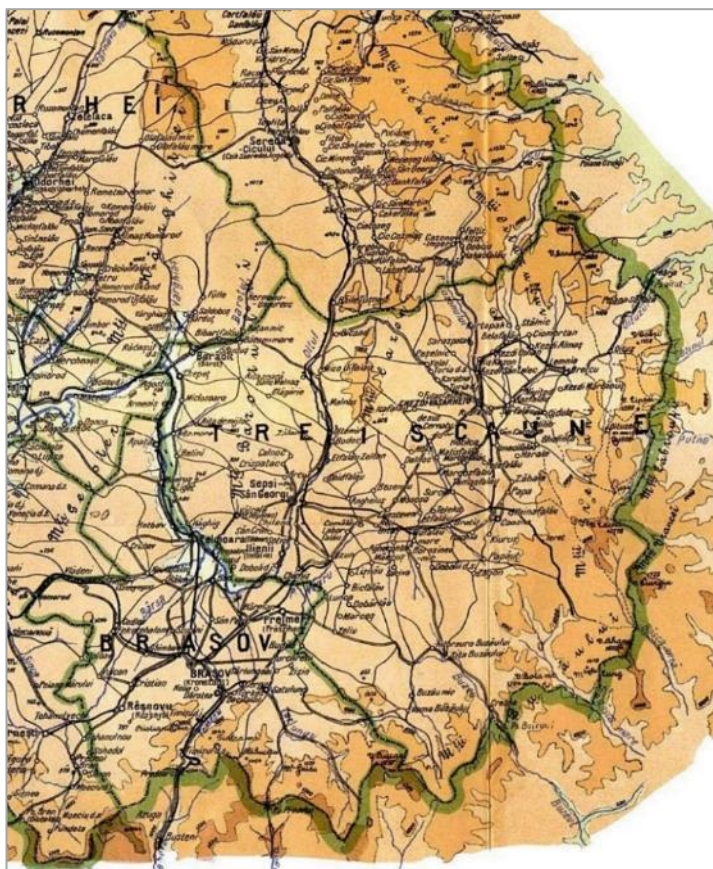
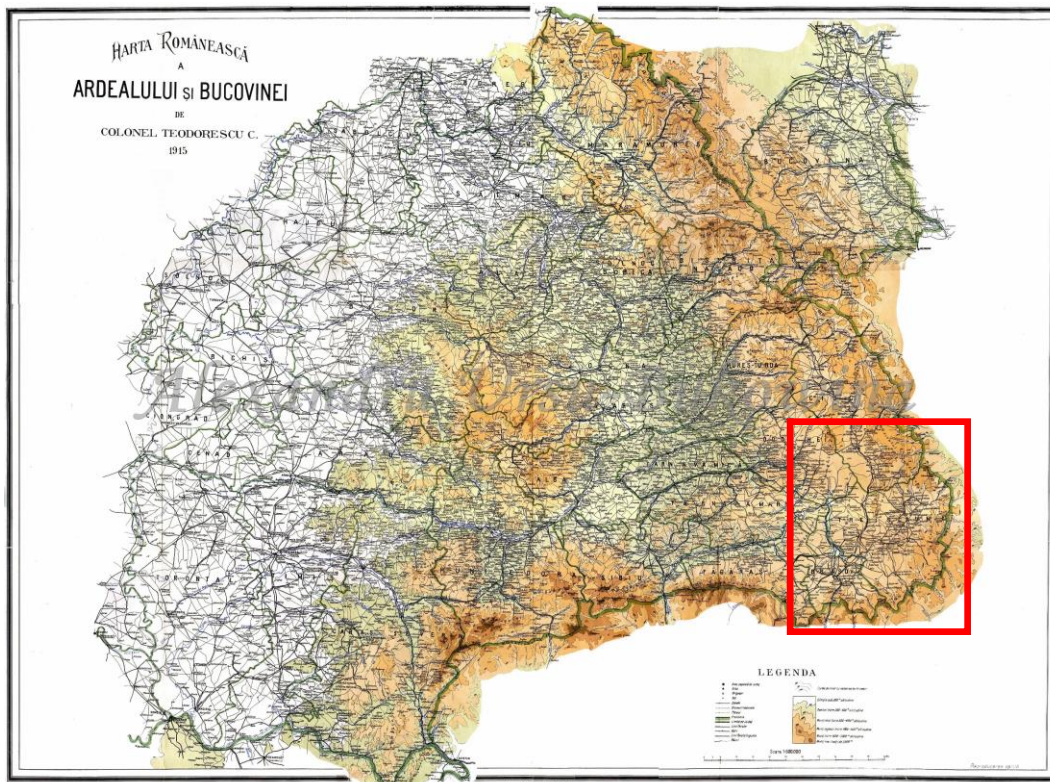
Sursa: <https://www.raremaps.com/gallery/detail/29714/principaute-de-transilvanie-divisee-en-cinq-nations-subdivis-de-fer-danet>

Figura 11 – 1. Harta „Tabula generalis regni Hungariae Croatiae et Slavoniae nec non Magni Principatus Transilvaniae”, întocmită de Janos Lipszky, 1810 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna menționează toponime precum Terra Siculorum iar cu indicatorul 82. Este denumit „Haromsek” – Trei Scaune, localitățile figurate pe hartă sunt „Bacson” – Bățani, „Barot” – Baraolt, „Hidveg” – Hăghig, „Illyefalva” – Ilieni, „Szotyor” – Coșeni, „Sepsi St. György” – Sf. Gheorghe, „Gidofalva” – Ghidfalău, „Bita”, „Maksa” – Moacșa, „Csernaton” – Cernat, „Petőfalva” – Peteni, „Gelencze” – Ghelinta, „Kézdi Vásárhely” – Târgu Secuiesc, „Bereczki” – Brețcu, ale cursurilor de apă, „Alt Fl.”- Olt, „Feketeügy”- Râul Negru

Sursa: <http://www.swaen.com/hungarie-lipszky-map.php>

Figura 12 – 1. Harta Românească a Ardealului și Bucovinei întocmit de colonel Theodorescu în 1915 tipărit la Stabilimentul Grafic Albert Baer din București / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ardeal_si_Bucovina.JPG

2.1.1. Istoricul organizării administrative a județului

Din primii ani ai existenței regatului a fost necesară administrarea marilor moșii regale. Administrația a fost organizată în jurul cetăților, în fruntea comitatului regal se afla jupânul (comes) care strângea impozitele regale.

Comitatele de graniță (marchia) erau conduse de jupâni-grâncieri (marchio).

Pădurile au fost controlate de jupânatele silvice, organizate în jurul anilor 1200.

Între secolul al XII-lea și 1876 Comitatele maghiare au fost următoarele:

Belső-Szolnok - Solnocul Interior (cu capitala la Dej)

Doboka - Dăbâca (Gherla)

Fehér - Alba (Alba Iulia)

Hunyad - Hunedoara (Deva)

Kolozs - Cluj (Cluj)

Küküllő - Târnava (Cetatea de Baltă)

Torda - Turda (Turda)

Sașii s-au așezat în Transilvania în jurul anului 1160, la chemarea lui Géza II, în zona dintre Olt și Târnave. Așezările lor s-au extins continuu. În 1224, Andrei II le-a reunit așezările, organizându-le într-un fel de teritoriu autonom cuprins între localitatea Orăștie și zona Trei Scaune (Covasna de azi). În același timp, secuii care locuiau pe acest teritoriu au fost așezați mai spre răsărit, în ținuturile pe care le ocupă azi.

Aceștia trăiau așadar înainte de anii 1220 de-a lungul Oltului și a Târnavelor. Lucru confirmat și de toponimie, căci o parte importantă a numelor de locuri de pe teritoriul săsesc este de origine maghiară.

Transferarea secuilor, de către regii maghiari între sec.XI și începutul sec. XIII, la granița răsăriteana a Transilvaniei, pentru a păzi trecătorile Carpaților, are consecință organizarea unor forme de organizare socială cea de “neamuri”(nemzetségek)“familii mari”(csaladok), împărțite în “ramuri”(ágak).

Înainte de a se cristaliza organizarea în scaune din sec.XIV, forma organizatorică a unităților politico-administrative din zona de sud-est a Transilvaniei era cea de teritorii, ținuturi, districte.

Formațiunea social-economică de bază a reprezentat-o obștea.

Așezările din ținutul secuiesc și-au căpătat denumirea de la nume de locuri. Scaunul cel mai important, Udvarhelyszék (scaunul Odorhei), purta numele de Telegdszék (scaunul Tileagd), o așezare cu numele Telegd (Tileagd) neexistând până în zilele noastre decât una singură, cea din comitatul/județul Bihor. (figura 13)

În aceeași situație se află, de pildă, Medgyes (Mediaș), Kézsd (Chizd), Sebes (Sebeș), Orbó (Orbo) care, la origine, sunt toponime din actualul ținut săsesc, ele nu se regăsesc ca toponime în actualul ținut secuiesc ci ca denumire de scaune: Sepsiszék/scaunul Șepși, Kézdiszék/scaunul Chizdi, Orbaiszék /scaunul Orbai. Înseamnă că provin din zona unde se întâlnesc aceste toponime, adică din ținutul săsesc.

Prima atestare scrisă a acestei regiuni este registrul zeciuiei papale din 1332-1335. Cele 42 de parohii plătitoare de dijmă, cu câte 2-3 sate în fiecare parohie, reprezintă 1/3 din fondul de

localități al actualului județ Covasna. Actuala rețea de localități este mai densă în zonele mai joase ale terenului, pe marginea văilor cursurilor majore de apă.

Structura spațială administrativ-militară de mai târziu s-a bazat pe unitățile organizatorice eclesiastice (decanate) ale Scaunului. Existența administrației publice din Scaun este menționată într-un document din 1406).

Figura 13 – Diocezele din Transilvania în secolul al XIV-lea (extras)

Sursa: <https://hagyatek.cholnoky.ro/wp-content/uploads/2011/10/2M-TOR-841-Erdely14.jpg>

La recensământul fiscal din 1567 al Ținutului Secuiesc, Scaunul Kezdi (Kezdisszék) a fost listat cu 32 de localități, Scaunele Sepsi- și Miklósvár cu 47 de localități, Scaunul Orbai (Orbaisszék) cu 17 sate.

Scaunul Trei Scaune a luat ființă între anii 1562-1583, în urma contopirii celor trei scaune secuiești: Sepsi, Kezdi și Orbai într-unul singur, la sfârșitul secolului al XVI-lea fiind adăugat și Scaunul Micloșoara.

În fruntea scaunelor (atât a celor săsești cât și secuiești) era un jude al locului și un jude regesc. Judele locului/judele scaunului (denumit la secui *székbiró*) era reprezentantul populației locale, ales de împuterniciții acesteia, având atribuțiuni judecătorești. Din a doua jumătate a sec. XIV (la sași) și din începutul sec. XV (la secui) apare și judele regal (*judex regis*) care era numit de către rege și apăra interesele acestuia, la secui fiind locțiitorul comitelui secuiesc, cu atribuțiuni de control asupra activității celorlalți dregători ai scaunelor.

Între cei mai importanți dregători ai scaunelor secuiești era căpitanul (*capitaneus sedis/hadnagy*) - atestat pentru prima dată documentar în anul 1324, în scaunul Ciuc. Dregătorul cel mai important, atât la sași cât și la secui, era comitele, ca reprezentant al autorității centrale: *comes Saxonum* sau *comes Siculorum*; acesta avea atribuții importante din punct de vedere politic, militar, administrativ și judiciar.

Dregătoria de comite al secuilor (*comes Siculorum*) a fost ocupată de numeroase ori chiar de către voievodul Transilvaniei, cel dintâi voievod care a deținut această demnitate fiind Iancu de Hunedoara (1442).

Căpitanul și vicecăpitanul erau numiți de principele Transilvaniei, iar după 1691 de Guberniul Transilvaniei. Atribuțiile lor au fost în primul rând militare. Căpitanul suprem împreună cu judele regal luau parte la adunările judiciare scăunele, iar atribuțiile administrative ale căpitanului în multe privințe au fost similare cu cele ale judeului. Începând cu anul 1613 era ales de membrii adunării generale. După 1691, adunarea generală a scaunului propune trei candidați pentru funcția de jude regal, câte unul din fiecare religie recunoscută (romano-catolică, reformată, unitariană), guberniul numind o singură persoană. În anul 1711 se desființează funcțiile de căpitan suprem și de vicecăpitan, judele regal devenind primul funcționar al scaunului. Acesta îndeplinea și funcția de președinte al adunărilor generale și președinte al scaunului general de judecată. Începând cu anul 1790 judele regal era ales de adunarea generală și întărit de guberniu. Fiecare scaun (Kezdi, Sepsi, Orbai și Micloșoara era condus de un vice jude regal, propus de judele regal și numit de adunarea generală scăunală.

Din secolul al XIX-lea scaunele au avut câte un notar ales de adunarea generală, el devenind slujbaș permanent al scaunului. Notarul încheia procesele verbale ale adunărilor generale scăunele și ale scaunului general de judecată, consemnate în registre, efectua lucrări în serie și păstra arhiva scaunului. Orașele din cadrul scaunului Trei Scaune Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Brețcu, Ilieni aveau o autonomie proprie fiind scoase de sub jurisdicția administrativă și judiciară a scaunului.

În anul 1784 Iosif al II-lea a desființat complet autonomiile locale din Transilvania, prin înființarea a 11 comitate, printre care și Comitatul Trei Scaune. Începând cu anul 1786 acesta a funcționat cu denumirea Comitatul Trei Scaune unit cu Țara Bârsei și cu o parte din Alba de Sus. În fruntea comitatului se afla un comite suprem și un vicecomite, teritoriul fiind împărțit în trei cercuri: cercul Sepsi (cu șapte subcercuri), cercul Kezdi (cu șase subcercuri), cercul Țara Bârsei (cu șase subcercuri). După moartea lui Iosif al II-lea, măsurile sale sunt abrogate, Scaunul Trei Scaune revenind la vechea organizare, din perioada 1790-1849, acesta funcționând din nou ca un scaun secuiesc autonom. Așa zisa oficialitate a scaunului era formată din judele regal, cei patru vicejuzi regali și notari.

Până în anul 1764 scaunul Trei Scaune nu a avut un sediu, adunările generale fiind ținute în diverse localități din cadrul scaunului. Cu ocazia înființării Tablei Continue a Scaunului Trei Scaune s-a fixat ca sediu satul Cernatul de Jos (în scaunul Kezdi).

În perioada lui Iosif al II-lea (1785), suprafața celor Trei Scaune este aproape de două ori mai mare decât înainte. În plus față de teritoriile Sepsi, Kezdi și Orbai, scaunul filie Casin (Kászon) care forma partea sud-est a Scaunului Ciuc, partea de sud-est a Scaunului Odorhei, fostul scaun filie Brăduț (Bardóc) și teritoriul județului Brașov de mai târziu aparțineau teritoriului Trei Scaune.

În anul 1874 odată cu înființarea Comitatului Trei Scaune sediul a fost mutat în localitatea Chileni (scaunul Sepsi), iar de acolo, în anul 1785, în orașul Sfântu Gheorghe (scaunul Sepsi). În anul 1829 sediul Scaunului Trei Scaune a fost fixat în mod definitiv, la Sfântu Gheorghe.

Voievodatul Transilvaniei care a existat până în 1526, a fost declarat Principat al Transilvaniei, ridicat în 1765, la rangul de Mare Principat. În 1848, Marele Principat al Transilvaniei s-a unit cu Regatul Ungariei. După instituirea Imperiului Austro-Ungar (Dualismul austro-ungar), autoritățile maghiare de la Budapesta au decis imediat, în 1867, desființarea scaunelor secuiești, iar în locul lor au apărut mai multe comitate (vármegyék).

La reforma administrativă de după 1870, Legii administrative XLII din 1 august 1870, s-a confirmat redistribuirea secuilor integrați în mai multe comitate alături de alte etnii, secuii nemaivând privilegiul autonomiei în noile comitate. Scaunul Trei Scaune devine municipalitate, organul suprem al municipalității fiind Comitetul municipal (törvény hatósági bizottság), în acesta nu puteau fi aleși cei ce nu știau să scrie și să citească, cei care au locuit mai puțin de 2 ani în municipalitate și nu au plătit impozit sau cei care au suferit pedepse.

În anul 1876 în baza Legii XXXIII municipalitatea va fi desființată și se va realiza nouă împărțire administrativ-teritorială a teritoriului Ungariei în comitate, fiind reînființat atunci și Comitatul Trei Scaune.

În această perioadă, factorii care au influențat dezvoltarea scaunului Trei-Scaune au fost exploatarea forestieră și prelucrarea, creșterea animalelor și, într-o măsură mai mică, producția vegetală. Așezările situate favorabil și mai ușor accesibile s-au dezvoltat mai repede, iar populația lor a crescut. Rolul economic, social, comercial și administrativ al celor două târguri situate pe principalele linii de transport, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, a devenit mai important. Cu excepția zonelor montane mai înalte și a bazinelor intermontane mai mici (Întorsurii, bazinul Comandău), majoritatea așezărilor din secolul al XX-lea existau deja în secolul al XVI-lea.

Prin restructurarea Imperiului Habsburgic ca Imperiu Austro-Ungar, se desființează în 1876 Marele-Principat al Transilvaniei, în noua organizare administrativă regăsindu-se următoarele comitate (se remarcă apariția Comitatului Trei Scaune):

Alsó-Fehér – Alba de Jos (cu capitala la Aiud)

Beszterce-Naszód – Bistrița-Năsăud (Bistrița)

Brassó - Brașov (Brașov)

Csik – Ciuc (Miercurea Ciuc)

Fogaras - Făgăraș (Făgăraș)

Háromszék – Trei Scaune (Sfântu Gheorghe)

Hunyad – Hunedoara (Deva)

Kisküküllő – Târnava Mică (Diciosânmartin / Târnăveni)

Kolozs - Cluj (Cluj)

Maros-Torda - Mureș-Turda (Târgu Mureș)

Nagy-Küküllő – Târnava Mare (Sebeș)

Szeben - Sibiu (Sibiu)

Szolnok-Doboka – Solnoc-Dăbâca (Dej)

Torda-Aranyos – Turda-Arieș (Turda)

Udvarhely – Odorhei (Odorheiu Secuiesc)

Administrația regiunii a fost reorganizată semnificativ după revoluția și războiul de independență din 1848-1849. Ținutul Secuiesc a fost transformat în districtul militar Udvarhely. În cadrul acestuia, Cele Trei Scaune, "extinse" cu scaunul filie Brăduț aparținând Scaunului Odorhei, a coplețat raionul Sfântu Gheorghe. Localitățile sunt împărțite în 4 subdistricte (Ozun,

Târgu-Secuiesc, Boroșneul Mare, Aita Mare). Este interesant faptul că întreaga rețea de așezări a județului Covasna de astăzi aparține la acel moment istoric districtului Sfântu Gheorghe; Teritoriul districtului acoperă în mare parte teritoriul județului de astăzi. Fosta zonă a Comitatului Alba Superior, situată la N de "istoricul" Trei Scaune, aparține pentru prima dată unei unități administrative cu centrul la Sfântu Gheorghe în timpul administrației militare austriece⁸.

În sec. XVI-XIX se cunosc mai multe încercări de desființare a scaunelor secuiești, prima dată în cadrul reformelor iozefiniste, apoi după înăbușirea revoluției și războiului de independență de la 1848-1849. În 1861 se revine la vechiul sistem de autogovernare locală, însă după compromisul austro-ungar din 1867 începe polemica referitoare la posibilele soluții de modernizare a sistemului administrativ-teritorial. Comitatele moderne se vor forma până la urmă în 1876, dar granițele lor se vor definitiva abia în anul următor.

În cadrul reorganizărilor administrative efectuate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o serie întreagă de așezări și-au pierdut statutul juridic urban, altele au căpătat un nou tip de statut urban, iar unele dintre ele au devenit centrele unităților administrative reorganizate. Diviziunea politică a țării s-a schimbat treptat după recensământul din 1869.

Comitatul Trei Scaune, (în maghiară Háromszék vármegye, în germană Komitat Háromszék), a fost o unitate administrativă a Regatului Ungariei, care a funcționat în perioada 1876-1920. Capitala comitatului a fost orașul Sfântu Gheorghe. Scaunul Trei Scaune era format din trei scaune secuiești, așa numite scaune-filie sau plase (járás): Kézdiszék (Târgu Secuiesc), Orbaiszék (Covasna) și Sepsiszék (Sfântu Gheorghe) la care se adaugă Micloșoara (Miklósvári járás). Comitatul Trei Scaune, înființat în 1876, când structura administrativă a Transilvaniei a fost schimbată, a fost forma organizatorică a teritoriului până în anul 1920.

Plasa, ca subunitatea administrativă în cadrul Scaunului Trei Scaune, apare în anul 1871, când teritoriul scaunului respectiv a fost împărțit în șase plase. De-a lungul anilor s-au produs modificări în ceea ce privește numărul și componența plaselor. Astfel, în anul 1876, odată cu înființarea Comitatului Trei Scaune, pentru o mai bună organizare a teritoriului au fost înființate opt plase, iar în anul 1895, pe teritoriul scaunului respectiv, s-au organizat doar patru plase: Sepsi, Kezdi, Orbai și Micloșoara.

În 1918, urmată fiind de confirmarea Tratatului de la Trianon din 1920, comitatul, alături de întreaga Transilvanie istorică, a devenit parte a României.

După Unirea Transilvaniei cu România, teritoriul acestui comitat a fost inclus în județul Trei Scaune, păstrându-se vechea denumire a regiunii. Prin Legea de unificare administrativă din anul 1925, cele 97 comune rurale ale județului Trei Scaune, au fost grupate în următoarele cinci plase: Baraolt, Ozun, Sf. Gheorghe, Covasna și Tg. Secuiesc, (planșa 03, planșa 04). Localitățile din plasa Buzăul Ardelean, care până în 1925, au aparținut de județul Trei Scaune, după această dată, au fost incluse în componența județului Brașov. Fiecare plasă avea în fruntea ei un pretor. Pretorul, aflat în subordinea directă a prefectului, reprezenta agentul puterii centrale în teritoriu, urmărind executarea hotărârilor consiliului și ale delegației județene și îndeplinind și alte atribuții stabilite prin legi și regulamente. Pretorul era șeful poliției de plasă. În această calitate, el se îngrijea de prevenirea delictelor și de menținerea ordinii și siguranței publice.

---

⁸ Elekes Tibor - schimbări în rețeaua și administrația localităților din județul Covasna, din 1332 până în prezent, comunicare susținută în cadrul celei de-a II-a Conferințe de Geografie, Szeged, 2004

În 1938 a avut loc o reformă administrativă în urma căreia au fost înființate ținuturi când Județul Trei Scaune a aparținut de Ținutul Argeș.

În 1940, aproape tot județul a fost transferat înapoi în Ungaria, împreună cu restul Transilvaniei de Nord, în urma celui de-al doilea Tratat de la Viena; mici părți a fost adăugat județului Putna și județului Brașov.

În Regat se desființează în 1940 Rezidențele Regale și se organizează prefecturile de județe, se desființează ținuturile care erau unități administrative-teritoriale descentralizate și a redat județelor personalitate juridică, instituind o administrație bazată pe principiul desconcentrării. Județele redeveneau însă doar circumscripții administrative, fără organe deliberative (consilii județene) caracteristice descentralizării.

În perioada 1940-1944, această regiune a fost ocupată de Ungaria, în urma Dictatului de la Viena, cea mai mare parte a teritoriului județului Trei Scaune a trecut, timp de patru ani, sub administrația statului ungar, păstrându-se împărțirea județului, în patru plăși. Teritoriul Comitatului Trei Scaune se regăsește azi în județele Covasna, Brașov, Bacău. După eliberarea teritoriului, în toamna anului 1944, s-a revenit la vechea împărțire administrativă a teritoriului județului Trei Scaune în cinci plase, Baraolt, Ozun, Sf. Gheorghe, Covasna și Tg. Secuiesc.

În prezent Județul Covasna din punct de vedere administrativ are două municipii, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, trei orașe, Baraolt, Covasna și Întorsura Buzăului, 40 de comune, Aita Mare, Arcuș, Barcani, Bățani, Belin, Bixad, Bodoc, Boroșneu Mare, Brateș, Brăduț, Brețcu, Catalina, Cernat, Chichiș, Comandău, Dalnic, Dobârlău, Estelnic, Ghelinta, Ghidfalău, Hăghig, Ilieni, Lemnia, Malnaș, Mereni, Micfalău, Moacșa, Ojdula, Ozun, Poian, Reci, Sânzieni, Sita Buzăului, Turia, Valea Crișului, Valea Mare, Araci, Vârghiș, Zagon, Zăbala.

În 1950 are loc marea reformă administrativă de inspirație sovietică teritoriul fiind împărțit în raioane și regiuni, plasele își încetează activitatea, ca urmare a Legii nr. 1/1950, adoptată de Prezidiul Marii Adunări Naționale. Trei Scaune devine parte a regiunii Stalin.

În 1952 este înființată Regiunea autonomă maghiară formată din 10 raioane. Târgu Mureș, Reghin, Gheorgheni, Toplița, Ciuc, Odorhei, Sângeorgiu de Pădure, Cristuru Secuiesc (începând din 1956), Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc.

Articolele 19-21 din Constituția publicată la data de 27 septembrie 1952 definesc noua unitate administrativă ca „teritoriul locuit de o populație compactă maghiară secuiască”, și precizează că regiunea are o „conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii autonome”. Deși legile RPR, hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale statului român rămâneau obligatorii pe teritoriul RAM, potrivit articolul 21, RAM ar fi avut dreptul la un statut elaborat de Sfatul Popular Regional și supus spre aprobare Marii Adunări Naționale.

În 1950 are loc marea reformă administrativă de inspirație sovietică teritoriul fiind împărțit în raioane și regiuni. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a regiunii Stalin, raionul Târgu Secuiesc.

În 1952 este înființată Regiunea autonomă maghiară formată din 10 raioane. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a raionului Târgu Secuiesc.

Reforma administrativă din 1968 a făcut parte din planul politico-economic elaborat pentru crearea unui sistem economic mai eficient prin desființarea sistemului regiunilor și înființarea unor structuri administrative mai mici, județele.

Reforma administrativă din 1968 restabilește forma administrativă a județelor, Orașul Târgu Secuiesc devine parte a județului Covasna. Această formă administrativă se menține până în prezent, fiind în curs unele propuneri de optimizare a organizării administrativ-teritoriale a României.

Formarea statului național unitar după Primul Război Mondial, reforma electorală din decembrie 1918, dezvoltarea învățământului, unificarea monetară din 1920 și unificarea sistemului administrativ și legislativ, adoptarea unei noi Constituții în 1923, marchează intrarea României într-o nouă etapă a evoluției sale.

Regimul administrației locale în perioada regimului comunist a fost unul din cele mai centralizate, fapt reflectat în modul de organizare a administrației și mai ales a controlului asupra acesteia.

După 1989 în urma schimbărilor politice structurale, a regimului politic, a bazele politico-juridice, economice, a sistemul social-politic, este adoptată în 1991 o nouă Constituție care, la rândul ei, este revizuită în 2003 în acord cu transformările socio-economice și culturale ale României. Aceasta reglementează printre altele administrația publică centrală de specialitate și administrația publică locală, stabilind principiile conducerii social-politice exercitate de autoritățile publice.

În condițiile Constituției teritoriul țării este organizat în comune, orașe și județe, unele orașe fiind declarate municipii. În cadrul programului pentru aderarea la Uniunea Europeană, în anul 1998, consiliile județene din România s-au asociat în opt regiuni de dezvoltare, organisme fără personalitate juridică. Județul Covasna face parte din Regiunea Centru care este alcătuită din județele Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș și Sibiu.

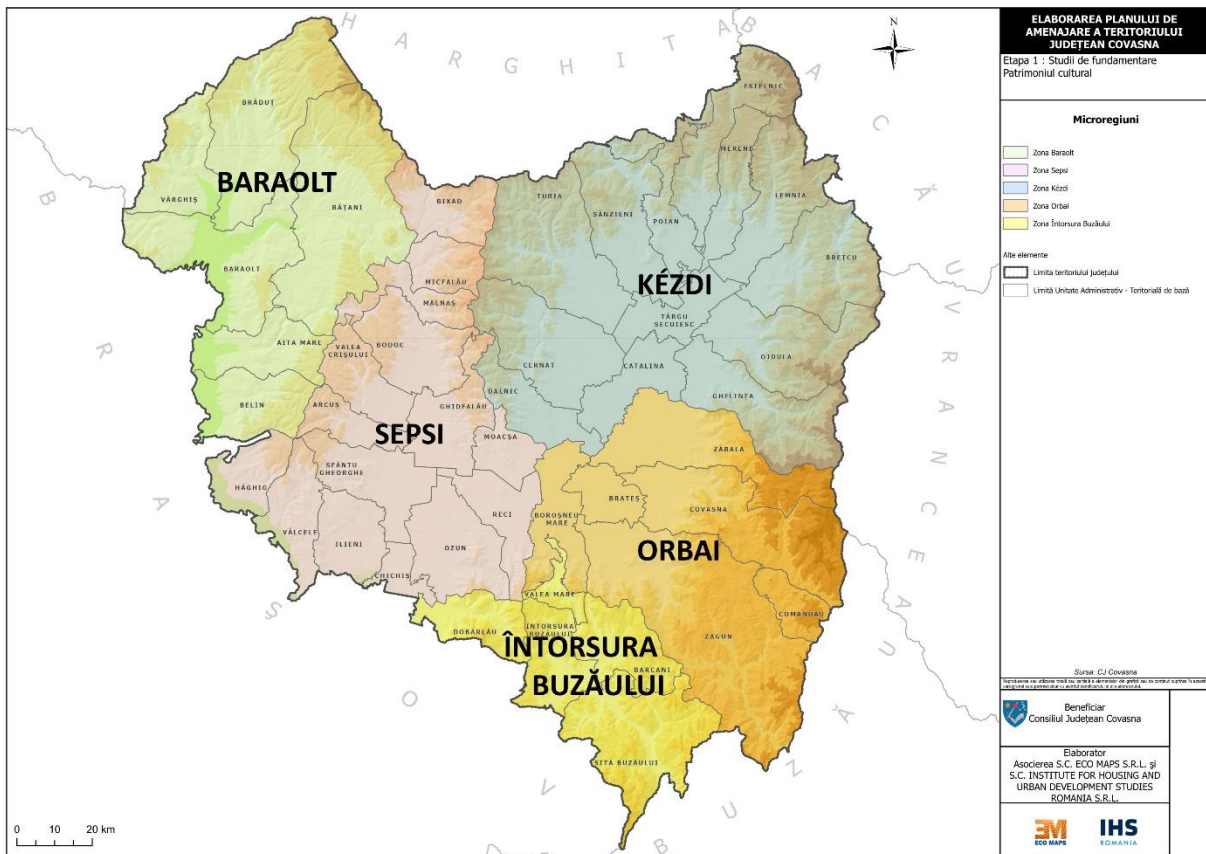
Conform prevederilor constituționale la nivelul județului funcționează:

- Instituția prefectului, prefectul fiind reprezentantul guvernului pe plan local;
- Consiliul local, prin care se realizează autonomia locală în comune și în orașe;
- Consiliul județean, care este autoritatea administrației publice pentru coordonarea activității consiliilor comunale și orașenești, în vederea realizării serviciilor publice de interes județean;
- Primarul comunei, orașului sau municipiului, este autoritatea executivă a colectivităților locale care îndeplinește, în același timp, și rolul de reprezentant al statului în unitatea administrativ-teritorială în care este ales.

Unitățile administrativ-teritoriale ale județului Covasna:

- Comuna. Județul Covasna are un număr de 40 de comune, cuprinzând 110 localități;
- Municipii. Sunt 2 municipii, Sfântu Gheorghe, cuprinzând 3 localități și Târgu Secuiesc, cuprinzând 2 localități;
- Orașe. Sunt 3 orașe, Baraolt, cuprinzând 6 localități, Covasna, cuprinzând 2 localități, Întorsura Buzăului, cuprinzând 4 localități

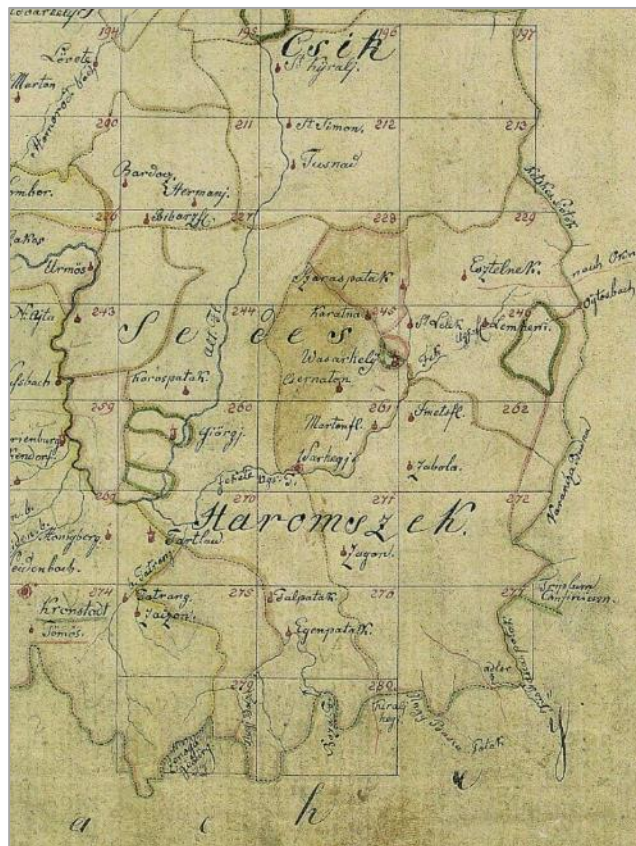
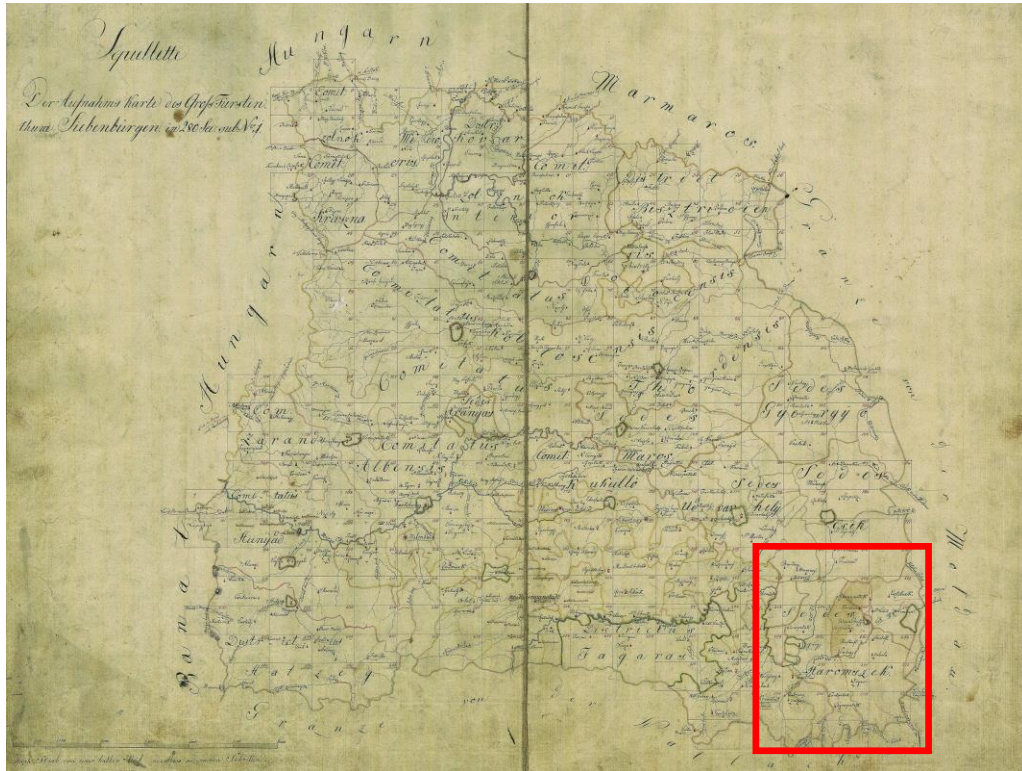
Figura 14 – Harta microregiunilor județului Covasna

Sursa: CJ Covasna

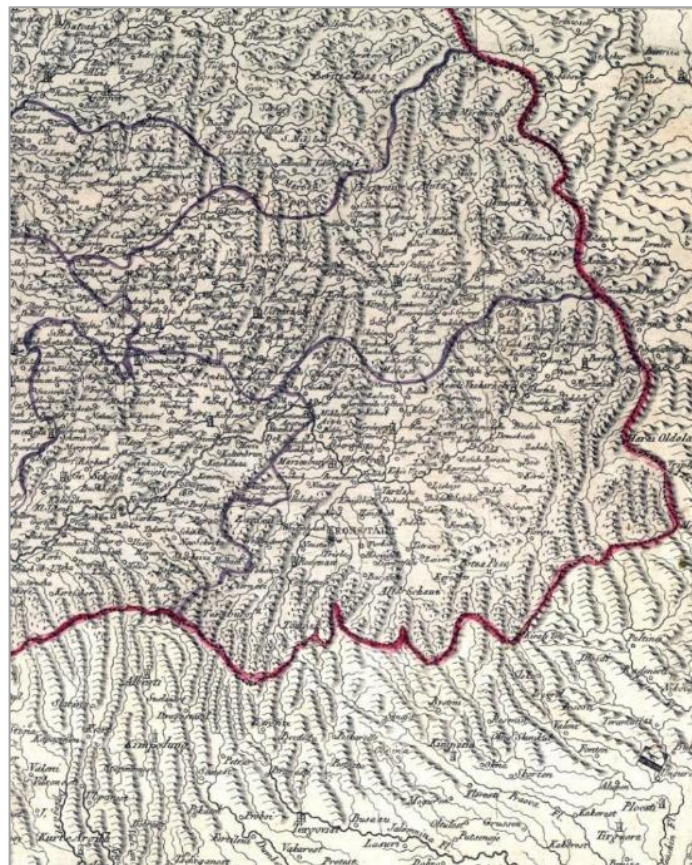
Microregiunile nu au rol administrativ, ele definesc arii culturale constituite istoric de la momentul așezării secuilor pe granița de est a Regatului Maghiar.

Figura 15 – 1. Squelette Der Aufnahms Karte des Grofs Fursten Thurm Siebenburgen in 280sei (Prima ridicare topografică a armatei austriece) 1769 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna Caroiajul primei ridicări topografice indică limitele scaunului Trei Scaune, a scaunelor componente, fără a le denumi, și a enclavei Comitatului Albensis.

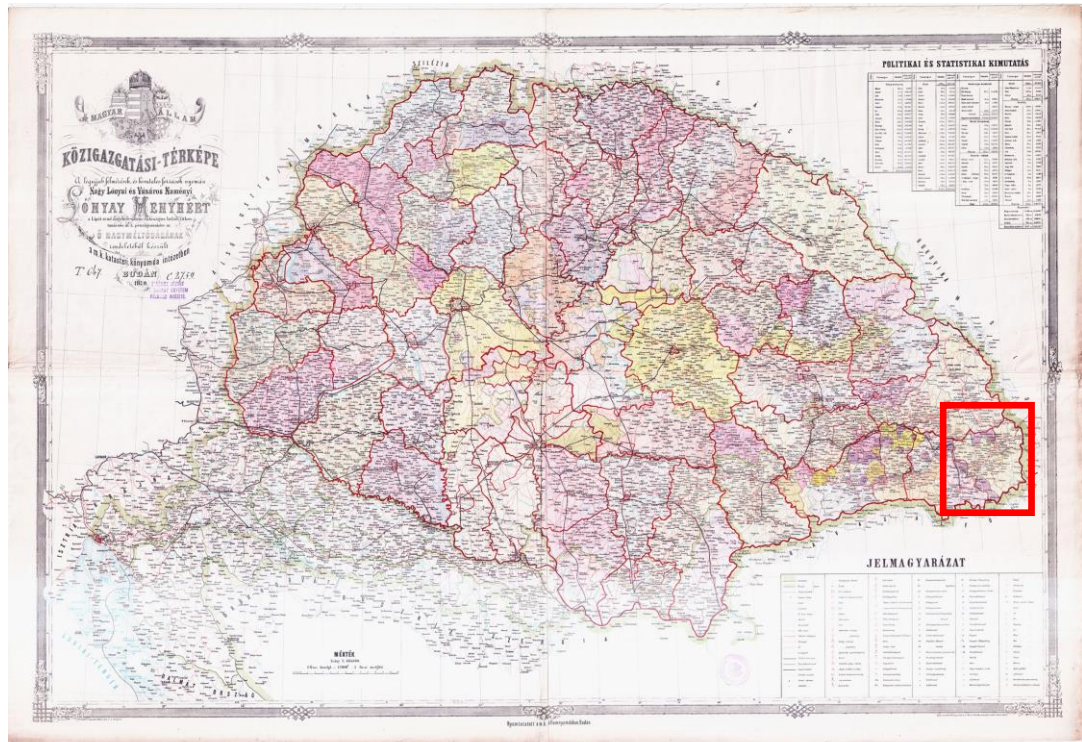
Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/GrandDuchyOfTransylvania_Josephinische_Landaufnahme.jpg

Figura 16 – 1. Nouvelle Carte du Royaume de Hongrie de Croatie de Slavonie et de Transylvanie, 1792 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Harta surprinde momentul administrativ istoric în care actualele județe Covasne și Brașov se află în aceeași unitate administrativă până la noua reformă administrativă. Harta este bogată în toponime.

Sursa: <http://86.120.37.125/files/cholnokymedmaps/08-0817.jpg>

Figura 17 – 1. Magyar Állam Közigazgatási térképe (Harta Administrativă a Statului Maghiar) Institutul Cadastrului Coroanei Maghiare, Buda, 1870 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Harta prezintă schimbările diviziunii politice a țării s-a schimbat după recensământul din 1869. Se remarcă intenția separării Brașovului de Trei Scaune

Sursa: <https://hagyatek.cholnoky.ro/terkeptar/digitalizalt/torz33/>
Universitatea de Științe „Ferencz Jozsef”, Institutul de Geografie

Figura 18 – 1. Post und Generalcharte des Königreiches UNGARN von Siebenburgen, Croatien und Slavonien, der K.K. Militaer-Grenze, so wie von der Bukowina, 1872 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Harta prezintă teritoriul actualului județ Covasna cu denumirea de Trei Scaune.

Sursa: <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>
Universitatea de Științe „Ferencz Jozsef”, Institutul de Geografie

Figura 19 – Harta „Háromszék megye közigazgatási térképe” (Harta administrativă a județului Trei Scaune), întocmită de Hátsek Ignác, Rditura Rautmann Frigyes, Budapest, 1880, detaliu cu actualul județ Covasna. Harta prezintă împărțirea județului în plăși. Denumirea plășilor în partea de jos a paginii.

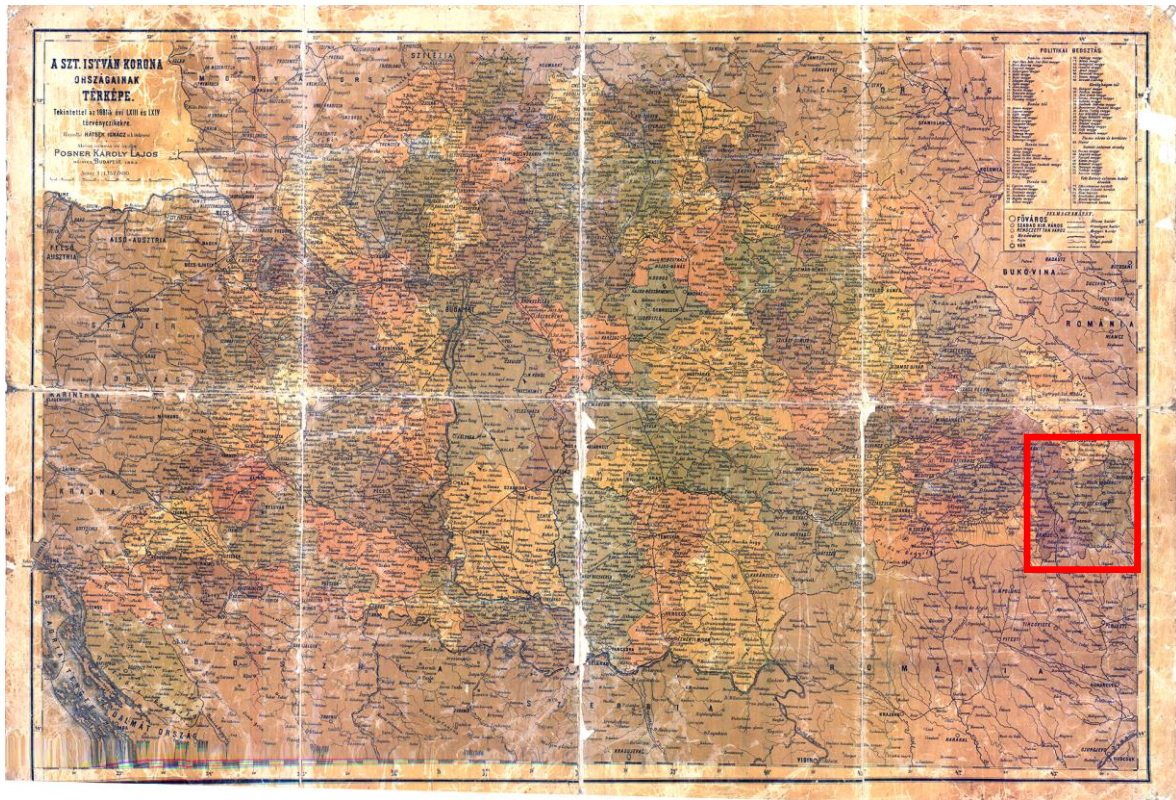

Sursa: <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>

1. Plasa Kezdi de Sus
2. Plasa Kezdi de Jos
3. Plasa Orbai
4. Plasa Sepső de Sus
5. Plasa Sepső de jos
6. Plasa Miclossoara

Figura 20 – 1. Harta „A Szt. István Korona országainak térképe” (Harta țărilor Coroanei Sfântului Ștefan), întocmită de Hátsek Ignác, Budapest, 1883

/ 2. Detaliu cu actualul județ Covasna. Județul Trei Scaune are aproximativ întinderea de azi cu excepția zonei de nord-vest, hotarul cu județul Odorhei fiind în zona Baraolt și zona de sud-vest unde granița era între Zizin și Vama Buzăului, în prezent localități din județul Brașov.

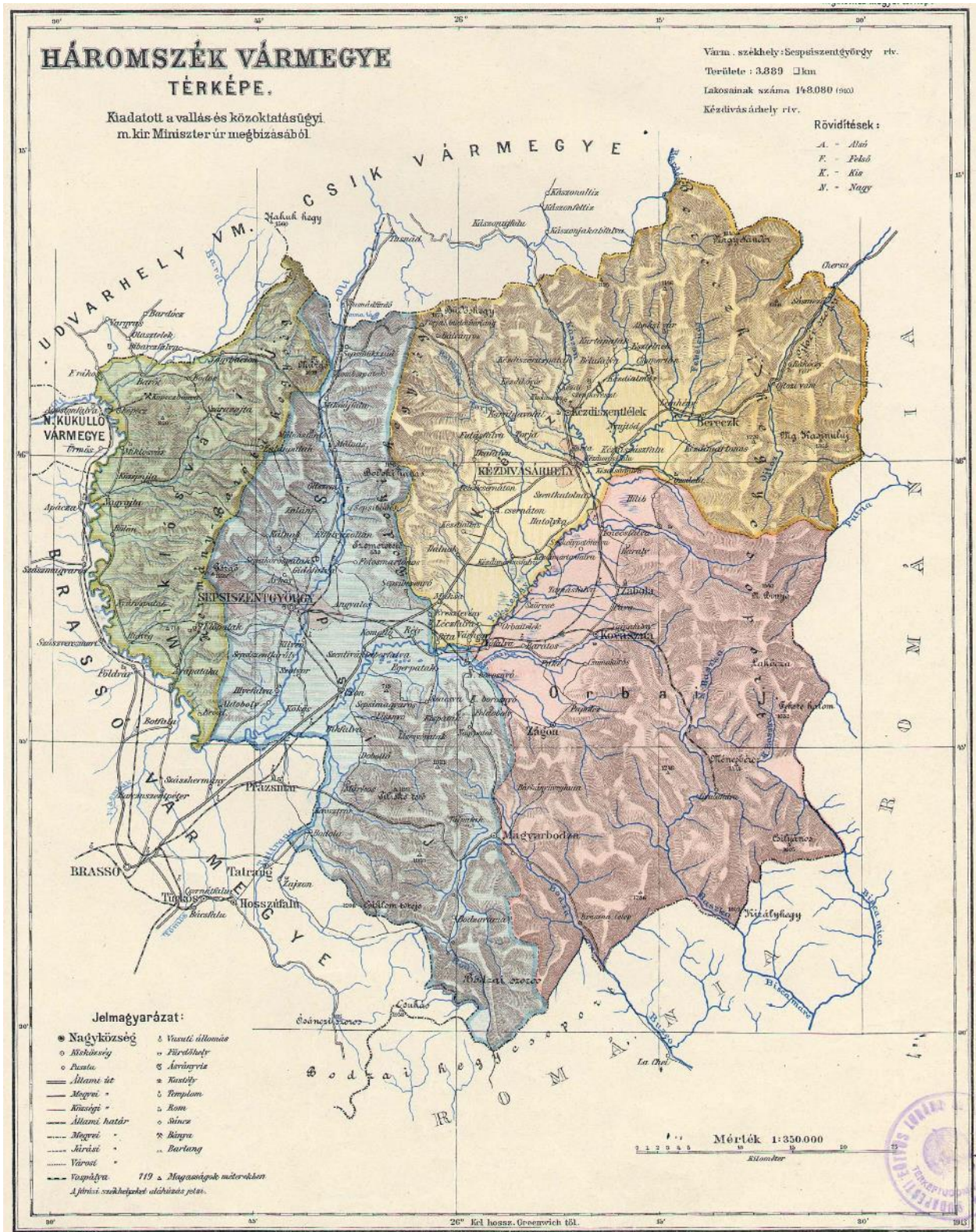
Sursa: <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>

Figura 21 – 1. Harta „Erdély Egyházmegye a XIV-ik század elején” (Diocesele din Ardeal la începutul sec. al XIV-lea), întocmită de Ortway Tivadar și Hrubánt László, Budapest, 1883 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

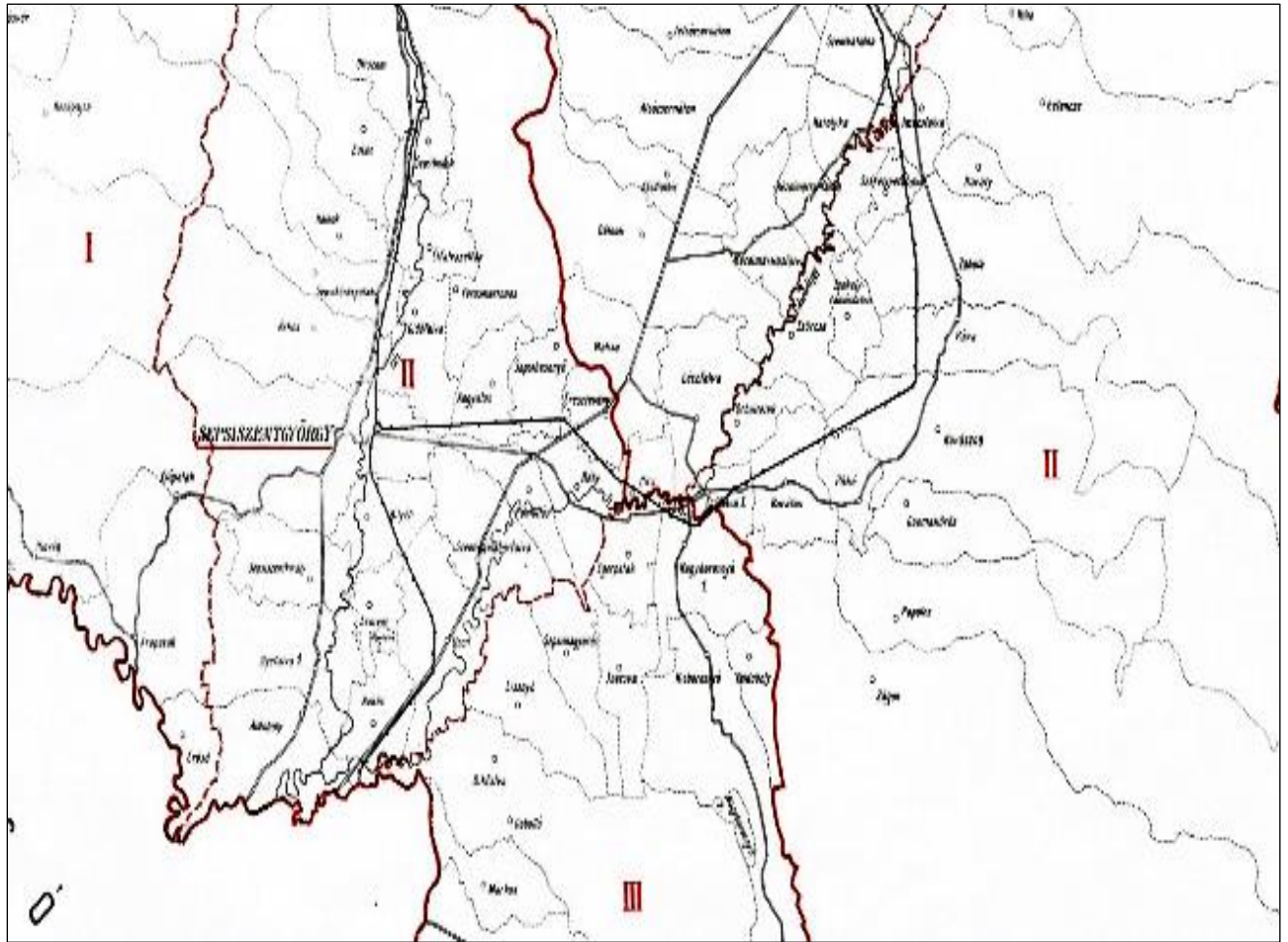
Sursa: <https://hagyatek.cholnoky.ro/wp-content/uploads/2011/10/2M-TOR-841-Erdely14.jpg>
 Universitatea de Științe „Ferencz József”, Institutul de Geografie

Figura 22 – Harta „Haromszek varmegye” (districtul Trei Scaune),
 Institutul Geografic Maghiar, 1900

Sursa: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/haromsz.jpg>
 Universitatea „Ötvös Loránd”, Budapesta

Figura 23 – Harta „Háromszék vármegye földadókataszteri beosztásának átnézeti vázlata”
(Schîța clasificărilor cadastrale pentru impozitul funciar),
Tipografia Regală Maghiară de Stat, 1912

Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTterkeftar/1231/>
Hadtörténeti Intézet és Múzeum (Institutul și Muzeul de Istorie Militară)

Figura 24 – Harta „Județul Trei-Scaune după noua împărțire administrativă”, Institutul Cartografic „Unirea”, Brașov, 1925. Noua împărțire administrativă după Marea Unire. Județul este împărțit în 5 plăși: Plasa Brădet, Plasa Sf. Gheorghe, Plasa Târgu Săcuiesc, Plasa Covasna

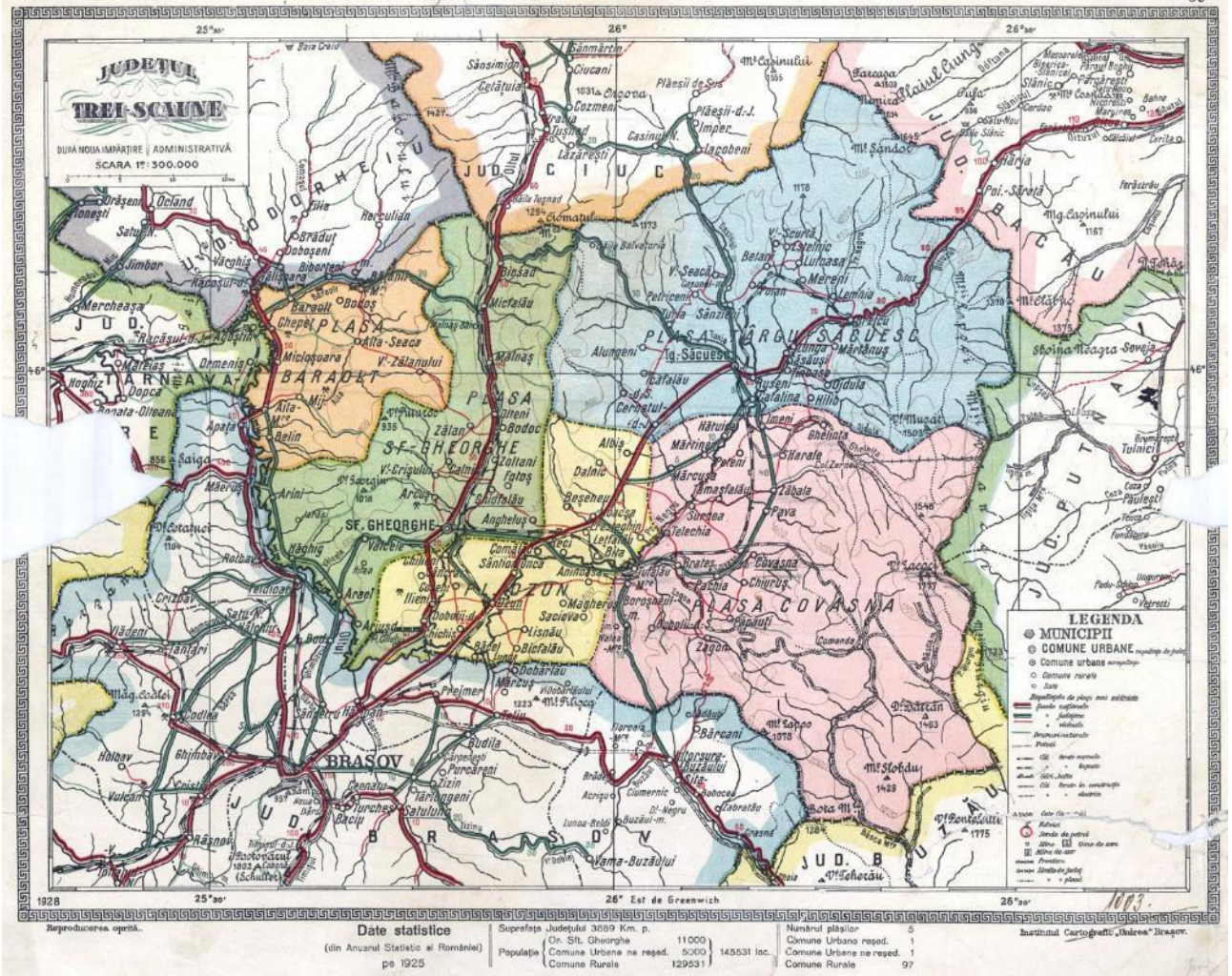
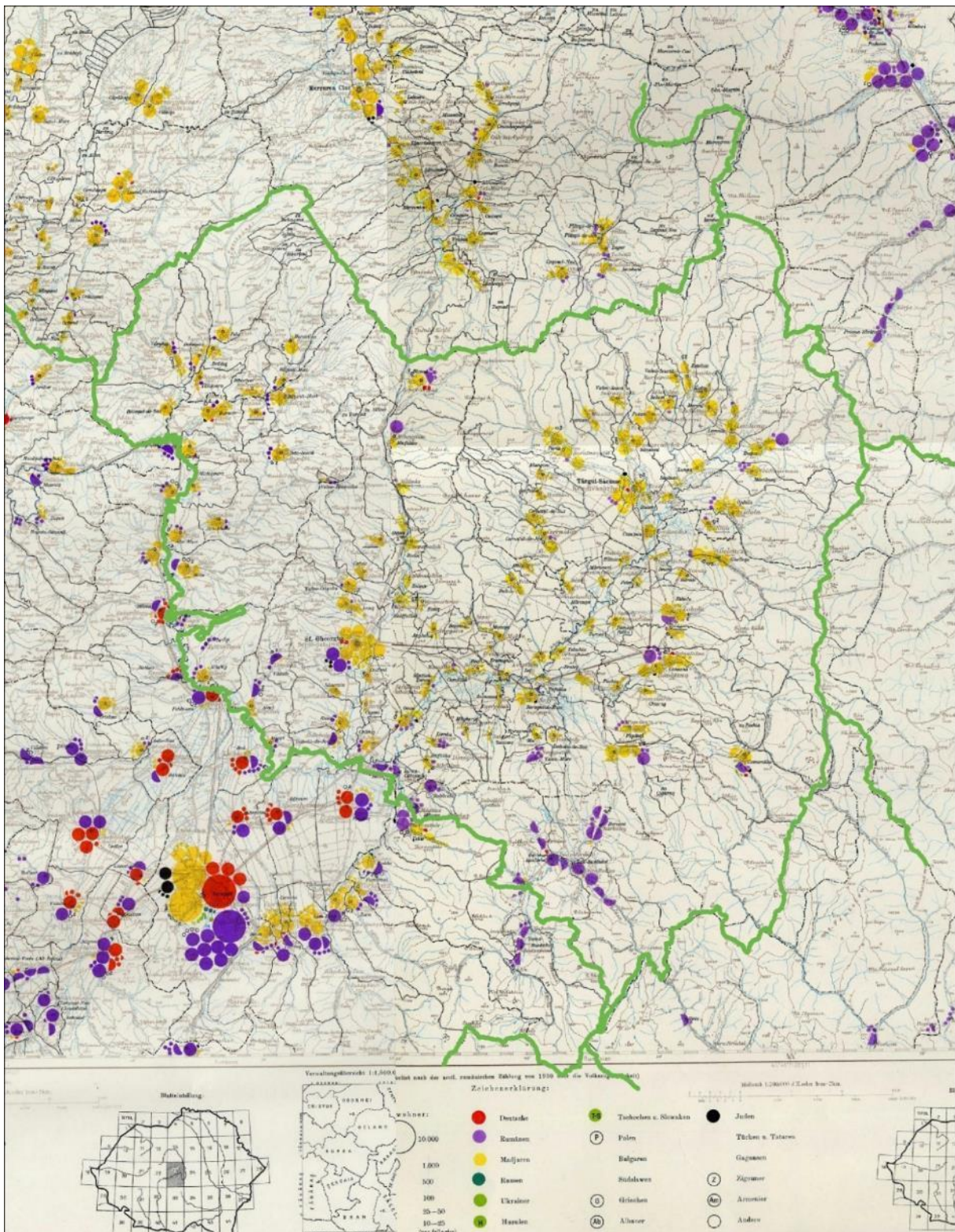

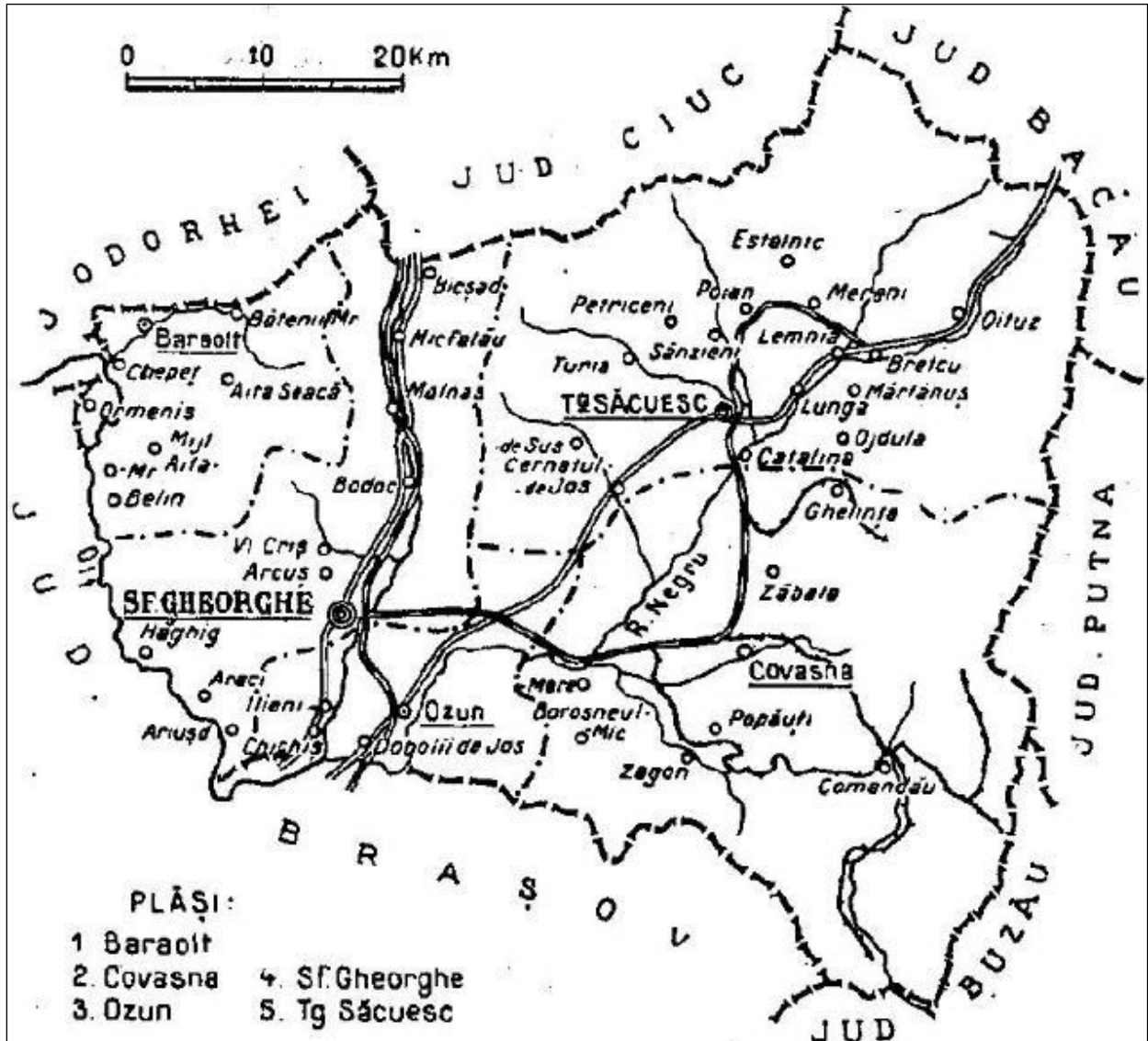
Figura 25 – Harta „1930 Planul german privind componența etnică”,
Rasse-und Siedlungshauptamt, 1930

Sursa: <http://pop-stat.mashke.org/romania-ethnic-maps-1930/>;

În perioada 1938-41, oficiul german pentru “rasă și transferuri de populație” (Rasse-und Siedlungshauptamt) a realizat o serie de hărți etnice a statelor central și sud-est europene, printre care și România. În cazul României este prezentată situația conform rezultatelor Recensământului din 1930. Suportul cartografic este dat de hărțile topografice austriece din 1910 (scara 1:200.000).

Figura 26 – Harta județului interbelic Trei Scaune, Regatul României (1938)

Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/1938_map_of_interwar_county_Trei_Scaune.jpg

Această hartă a fost publicată în: Dimitrie Gusti, Constantin Orghidan, Mircea Vulcănescu, Virgiliu Leonte – «Enciclopedia României» (Imprimeria Națională, București, 1938-1943)

2.1.2. Evoluția urbanistică a județului Covasna

Disponerea localităților în județ

În cazul județului Covasna localitățile s-au constituit ca amplasament pe unele criterii ce pot fi ușor identificate:

- Principalele cursuri de apă;
- Principalele căi de comunicație;
- Caracteristicile reliefului.

Cursurile de apă cele mai importante sunt Oltul și Râul Negru.

Oltul străbate județul de la nord la sud, între munții Baraoltului și Bodocului, în parcursul său superior. În aval de Dobolii de jos traseul este de la sud la nord până la Baraolt, ocolind Munții Baraoltului. Acest traseu este însoțit de numeroase localități, printre care și municipiul reședință de județ Sfântu Gheorghe.

Traseul Râului Negru străbate prin centrul ei Depresiunea Târgu Secuiesc, pe malurile lui fiind așezate numeroase localități, pe tot parcursul județean al acestuia.

Căile de comunicație principale sunt:

- DN 12 care străbate județul pe direcția nord-sud și care este însoțit de
- Călea ferată Brașov-Deda;
- DN 11 Brașov-Obești;
- DN 121A Boroșneu Mare-Sita Buzăului-Buzău
- Călea ferată Sfântu Gheorghe-Covasna-Târgu Secuiesc-Brețcu.

Toate aceste căi de comunicație au oferit oportunitatea stabilirii localităților din depresiunea Târgu Secuiesc, cele rutiere fiind drumuri comerciale medievale care au asigurat legătura dintre Transilvania și Moldova pe de o parte și pe de alta, prin Pasul Buzăului, cu Muntenia.

Caracteristicile reliefului

Relieful și cursurile de apă sunt elemente determinante pentru asigurarea stabilității unei așezări umane. Teritoriul județului este marcat de prezența lanțurilor muntoase ale Munților Harghita și Baraoltului, în partea de nord și de vest a județului, Munții Bodocului, în centrul județului, pe direcția nord-sud, Munții Nemirei, Vrancei și Siriului la est și sud.

Localitățile s-au așezat la baza munților, în relație cu căile de comunicație și cu principalele cursuri de apă și principalii afluenți ai acestora, folosind terenurile mai joase ale Depresiunii Târgu Secuiesc, Depresiunii Baraolt, a văii Oltului și Buzăului.

Urbanizare

Funcția administrativă a contribuit în mare măsură la urbanizare, ea a fost una din funcțiile primordiale, care a stat la baza formării și ascensiunii localităților, majoritatea așezărilor urbane vechi fiind totodată și reședințe de scaun, unde au fost ținute adunările scaunelor, scaunele de judecată etc.

Și în cazul scaunelor secuiești, dar și a celor din actualul județ Covasna, alături de funcția de târg, se pare, funcția administrativă a fost printre funcțiile primordiale și cele mai importante pentru apariția și dezvoltarea așezărilor urbane de pe teritoriul scaunelor secuiești. Paul NIEDERMAIER⁹ prin studiul centrelor administrativ-teritoriale inițiale ale Transilvaniei și a constatat că rețeaua orașelor a fost influențată decisiv de distanță, care se putea parcurge călare

⁹ Paul Niedermaier – „Evoluția rețelei de orașe în Transilvania medievală, în, Historia Urbana tom I 1993/1. P. 21.

într-o zi (60 km), iar acest etalon „era important și pentru dimensionarea unor unități administrativ-teritoriale”.

La aproape toate târgurile din Secuime - se observă și în planimetria lor funcția primordială de târg. Cele mai multe au o piață centrală spațioasă: Târgu Mureș (Marosvásárhely), Târgu Secuiesc (Kézdivásárhely), Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy), Miercurea Nirajului (Nyárádszereda), Gheorgheni (Gyergyószentmiklós).

Structura cea mai interesantă dintre aceste orașe o are Târgu Secuiesc¹⁰. Aici se observă și cel mai pregnant funcția inițială de târg, care a fost motivul fondării lui. Teritoriul târgului a fost defalcat din cel al comunei Turia, după cum arată și denumirea inițială a târgului Târgul Turiei (Torjavására). Înființarea unui târg în locul respectiv era indicată de așezarea favorabilă, în centrul scaunului Kézdi, la întâlnirea mai multor drumuri, dar mai ales drumul principal, care ducea de la Brașov prin pasul Oituz spre Moldova. Așezarea a constat inițial din piața centrală, locul de desfășurare a târgului, iar pe cele patru laturi ale pieței erau stabilite loturile de mărime egală ale primilor coloniști. Așezarea se aseamănă cu cele săsești, care au fost tot așa împărțite în loturi egale. În primele izvoare au fost amintiți și Hospites în localitate, iar existența în trecut a satului Szászfalva (ex. Zazffalva, 'satul sasului', 1567), unificat între timp cu Tg. Secuiesc pare de asemenea să indice că inițial aici s-au stabilit și sași, ceea ce n-ar fi exclus cunoscând importanța comerțului cu Moldova practicat de brașoveni prin pasul Oituz.

Ceea ce conferă specificul orașului Târgu Secuiesc sunt așa numitele „curți”, care au fost cândva caracteristice orașelor meșteșugărești transilvănene și care în celelalte orașe au dispărut datorită dezvoltării și sistematizării. Ele au rezistat timpului numai în Târgu Secuiesc, câteva urme existând și în Odorheiu Secuiesc. La păstrarea lor a contribuit atât conservatorismul locuitorilor. Un caz semnificativ privind conservatorismul locuitorilor este legat de incendiul din 1834, care a distrus piața centrală și trei sferturi din localitate. Autoritățile au făcut un plan și au promis un ajutor de 100.000 florini pentru reconstrucții cu condiția reîmpărțirii parcelelor și sistematizarea orașului, dar magistratul și locuitorii n-au fost de acord și au refăcut orașul în stilul vechi.

Stilul specific provine din faptul că parcelele sunt foarte lungi și înguste. În partea dinspre piață au fost construite casele și atelierile, iar în spate clădirile care țineau de gospodărie, în spate fiind și ieșirea spre grădină și câmp. La începutul secolului cele două străzi paralele cu laturile mai lungi ale pieței centrale erau numite „de după grădină” (Nyugati kertmege, Keleti kertmege). Cu timpul înmulțindu-se familiile au fost construite case de-a lungul parcelei într-un singur șir. De sub fiecare poartă dinspre piață pornea câte o străduță îngustă de 2-4 m cu 10-12 case, care erau denumite după familia care locuia acolo. În 1960 încă mai existau 71 de asemenea „curți”. Dacă primele case, cele cu fațada spre piață, erau de la sfârșitul secolului al XIX-lea construite din piatră și cu etaj, cele din curți aveau numai parter și erau case mici din cărămidă sau în majoritatea cazurilor din lemn. Casele erau construite numai pe o singură parte a curții, intercalându-se cu cotețuri, magazii de lemn, parcela pe partea cealaltă era mărginită de spatele caselor din curtea vecină sau de gard; în fiecare curte existau și 2-3 fântâni.

La Sfântu Gheorghe biserica-cetate a îndeplinit rol de apărare. La Sfântu Gheorghe centrul inițial a fost în vecinătatea cetății și numai odată cu extinderea localității centrul s-a mutat la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea în locul actual, în urma mutării târgului.

Din secolul al XIX-lea au fost construite tot mai multe clădiri solide, din piatră, în localitățile mai importante, chiar cu etaj, deși majoritatea caselor erau încă din lemn și cu acoperiș de șindrilă sau paie. Au început să se construiască noi clădiri administrative.

---

¹⁰ Judit Pál – „Urbanism, sistematizare, servicii comunale în orașele secuiești, înainte de primul război mondial”

În anul 1930 a fost construit sediul scaunului Trei Scaune în Sfântu Gheorghe, o clădire în stil clasicist cu un etaj, destul de impozantă mai ales datorită situației pe un platou deasupra pieței centrale.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost reorganizată paza localităților. În 1830 magistratul din Sf. Gheorghe raporta că a introdus straja de noapte de câțiva ani, iar la Brețcu zi și noapte existau 6 paznici dintre provinciali, care se schimbau la fiecare 24 de ore. La Târgu Secuiesc paza s-a instituit din 1829, de când erau angajați 6 paznici, care strigau și ora; 3 erau de servicii de la ora 21 până la 24, ceilalți de la 24 la 4 dimineața.

O problemă serioasă pentru orașe și târguri în această perioadă au constituit incendiile, având în vedere faptul că majoritatea clădirilor erau încă din lemn. Cea mai afectată localitate a fost Târgu Secuiesc, unde din cauza stilului de construcții și a tramei stradale pericolul incendiilor era mult mai mare. Incendiul mare din 1834, care a distrus 421 clădiri din 558 și a cauzat o pagubă de peste 1 milion de florini. Dar nici atunci autoritățile n-au putut să împiedice locuitorii să reconstruiască casele de lemn pe vechile parcele.

La Sfântu Gheorghe cu privire la dese incendii magistratul împreună cu comandamentul regimentului de husari au controlat în 1839 toate casele din târg și au ordonat ca în decurs de un an toate acoperișurile din paie să fie schimbate cu șindrilă. În a doua jumătate a secolului au fost înființate în toate orașele asociații de pompieri voluntari.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a început amenajarea stațiunilor, a locurilor de recreere și divertisment. În a doua jumătate a secolului importanța acestor stațiuni și locuri de recreere a crescut odată cu generalizarea modului de viață urban. Lângă orașe s-au dezvoltat mici stațiuni, care serveau la odihna și distracția orașenilor la sfârșitul săptămânii sau în timp de vară, astfel de stațiune fiind Șugaș (Sugás) lângă Sfântu Gheorghe.

O mărturie importantă în ce privește dezvoltarea urbană a târgurilor, este cea a lui Orban Balázs, autorul monumentalei lucrări „Descrierea secuimii” spune despre Sfântu Gheorghe că are una din piețele cele mai largi din Transilvania, chiar mai mare decât cea din Cluj. În jurul pieței au fost construite câteva clădiri impozante, printre care el amintește sediul scaunului, spitalul „ca un palat”, primăria construită între 1854-56 găzduind un cazinou, sală de baluri și mai multe magazine, casele ofițerilor regimentului de graniță și „Bazarul” în construcție. La Târgu Secuiesc Balázs Orbán prezenta structura interesantă a „curților”, care pe atunci existau peste tot în localitate, nu numai în jurul pieței centrale. În ulicioare erau case cu parter, dar găsea peste tot curățenie, ordine și „semne ale bunăstării”. Piața centrală era înconjurată cu câteva case frumoase cu etaj, iar în partea vestică în „strada nouă” erau casele frumoase ale ofițerilor fostului regiment de graniță.

Din descrierile lui Orbán Balázs reiese că la începutul perioadei dualiste aspect urban într-o măsură mai mare sau mai mică aveau, Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe, din județul Trei-Scaune, Tg. Mureș, Odorheiu Secuiesc, Gheorgheni, și parțial Cristuru Secuiesc. Restul localităților nu s-au deosebit, sau numai într-o măsură mică, de sate. Aspectul urban era o manifestare, deci, a nivelului general de dezvoltare al localităților, nu întâmplător cele cu funcții multiple și cu o economie mai dezvoltată au avut și aspect mai urban. Perioada cea mai dinamică a fost însă epoca dualismului, mai ales ultimele trei decenii înainte de izbucnirea primului război mondial. Atunci au început cu adevărat lucrările de sistematizare, au fost pavate și asfaltate străzile, au fost amenajate trotuare, au apărut străzi noi, au fost plantați copaci, au fost create parcuri, au fost luate tot mai mult în considerație cerințele igiene, a fost reglementată curățenia străzilor și a locurilor publice, au fost construite abatoare, băi publice, au fost făcute lucrări de asanare și de regularizare a râurilor, construite noi poduri, s-a extins iluminatul străzilor, iar la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru au apărut și uzinele comunale, au fost introduse curentul electric, apa și canalizarea.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, un factor de dezvoltare al orașelor a fost calea ferată. De-a lungul arterelor mai importante, și mai ales în nodurile de cale ferată se produce un avânt industrial și o evoluție urbană deosebite. După realizarea rețelei de căi ferate, în producția de mărfuri a ținuturilor izolate se constată un regres. La începutul secolului, zona Erdővidék, situată la hotarul dintre județele Trei Scaune și Odorhei, zonă mai izolată de calea ferată transportând grânele din acest ținut la Brașov și Scaunul Odorhei, surplusul de venituri, adică beneficiul e înghițit de cheltuielile de transport. În zone ca aceasta și în altele asemănătoare, proporția gospodăriilor producătoare de mărfuri era substanțial mai mică decât în ținuturile străbătute de calea ferată.

Dintre factorii de evoluție urbană, se cer menționate mediul natural și, eventual, și rolul administrației. Avântul deosebit al câtorva așezări s-a datorat unor factori existenți în imediata lor apropiere, de natură să înlesnească apariția implantărilor industriale.

Astfel de factori au fost, în Banat și regiunea Hunedoarei, cărbunele, în zona secuiască minereul de fier, pe versanții Carpaților în general lemnul, în alte ținuturi alte bogății naturale, ca sarea ori aurul.

Odată cu ameliorarea transporturilor, materiile prime erau, în majoritatea cazurilor, prelucrate nu pe loc, ci în orașele mai mari din împrejurimi, deja existente. În aceste localități, creșterea populației chiar dacă nu a înregistrat proporții spectaculoase, dar locuitorii care trăiau de pe urma activității industriale și a circulației.

După 1867, în ținuturile răsăritene ale țării, proporția orășenilor cu ocupații de natură industrială și de comerț era foarte scăzută, în nu puține cazuri neatingând nici 10% (Sfântu Gheorghe). În mai multe orașe ale Transilvaniei, proporția acestor categorii ale populației a atins în anul 1910 o valoare de 30-40% (Sfântu Gheorghe).

Dezvoltarea industrială din epoca dualismului a determinat, pe de o parte, punerea bazelor industrializării orașelor (în scopul satisfacerii într-o proporție tot mai importantă a nevoilor locale) și, pe de altă parte, apariția unor industrii și unități industriale de interes regional.

Orașele moderne reclamă existența serviciilor comunale, care au fost introduse treptat începând cu sfârșitul secolului XIX, dar mai ales la începutul secolului XX. În această perioadă existența lor este și un important indiciu al gradului de urbanizare al localităților.

Ca un semn al modernizării, începând cu anii '80-'90 lumina electrică introduce pe rând și în ținuturile transilvănene. Orașele își construiesc unul după altul uzinele electrice ca întreprinderi orășenești, dar un obicei răspândit era și concesionarea acestora. De cele mai multe ori, concesionarul era Întreprinderea de electricitate Ganz SA (Sfântu Gheorghe, Cluj, Odorheiu Secuiesc).

La Sfântu Gheorghe construcția instalației de apă a început în 1899. Lumina electrică a fost introdusă în 1907, când străzile au fost iluminate cu 200 de becuri.

Dezvoltarea infrastructurii a mărit diferența dintre localități, în timp ce orașele s-au dezvoltat, grupul localităților care și-au pierdut statutul urban n-au mai pășit pe acest drum, și-au păstrat caracterul rural. Acești indicatori sunt foarte importanți, deci, referitor la nivelul de urbanizare al localităților. În frunte se situau reședințele de județ din secuime, urmate de cele două orașe - Târgu Secuiesc și Gheorgheni -, iar localitățile din categoria târgurilor în involuție erau la foarte mare distanță de primul grup. Este de remarcat stagnarea relativă a orașului Târgu Secuiesc, care n-a devenit reședință de județ din cauza războiului vama și din motive economice, cu toate că în prima jumătate a secolului era printre cele 3 orașe cu aspect cel mai urban, la sfârșitul secolului XIX și va fi depășit de Sfântu Gheorghe unde s-a luat hotărârea că deoarece drumurile sunt extrem de importante, este necesară repararea și asfaltarea acestora. În anul 1880 au fost puse

bazele parcului din piața principală: atunci s-au finalizat lucrările de terasamente pentru realizarea celor două alei și au fost plantați castanii. Piața principală a orașului a fost înfrumusețată trotuarele asfaltate, porțiunile frumoase și confortabile de 5 metri lățime au devenit locul preferat de plimbare a publicului.

Este de la sine înțeles că străzile care urmau să fie deschise nu aveau nici proiect, cu atât mai puțin buget. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea însă, un proiect ar fi fost considerat o curiozitate; în celelalte orașe, aceste lucrări deveniseră deja profesionale.

În principal în cele trei decenii de dinaintea Primului Război Mondial orașele din secuime și-au căpătat înfățișarea, cunoscută și astăzi, aceste mici orașe (atât cât a rămas în urma „sistematizării” de dinainte de 1989). Majoritatea clădirilor publice au fost construite atunci într-un stil eclectic, care definește și astăzi peisajul orașului.

Schimbări impresionante s-au petrecut în epocă la nivelul circulației urbane. Omnibuzul a rămas, și la începutul secolului, cel mai răspândit mijloc de transport. Pe locul secund, se situa calea ferată cu vehicule acționate cu aburi.

La începutul secolului XX au apărut noi mijloace de transport care s-au dezvoltat treptat. Urbanizarea a însemnat răspândirea treptată a stilului de viață urban în orașe dar nu și în mediul rural.

Urbanizarea a adus schimbări esențiale și în ce privește serviciile medicale. S-au construit cabinete medicale, spitale (Sfântu Gheorghe).

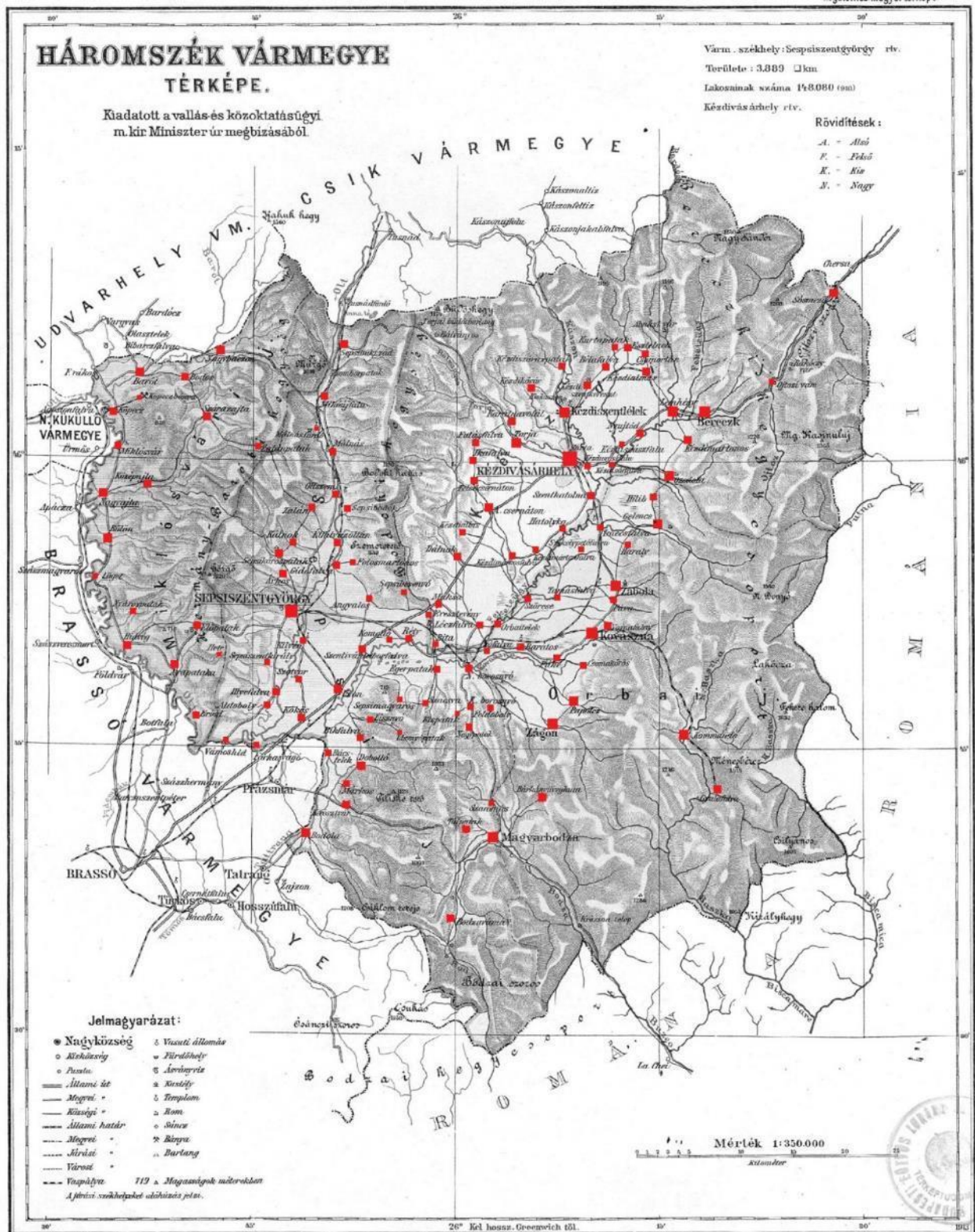
Sistemul de instituii culturale al orașelor a cunoscut o prefacere radicală în fiecare dintre orașele unde exista autogovernare s-a înființat câte un teatru permanent (Miercurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Deva, Orăștie, Mediaș, Sibiu, Dej, Turda, Odorheiu Secuiesc).

În orașele mai dezvoltate, diferența poate fi observată devreme: spre deosebire de zona rurală, școlile, nivelul mai ridicat de alfabetizare indică existența Conștiinței educaționale; conștiința de sine urbană a inclus și alfabetizarea și un nivel superior de educație. Cu toate acestea efectul urbanizării este iradiat spre zonele rurale care nu își pot permite dezvoltări la nivelul orașelor dar folosesc oferta de educație a acestora, colegiile din Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc fiind puternice focare de educație pentru arii întinse în jurul acestora.

Legislația din deceniile V-VIII ale secolului XIX a desființat definitiv privilegiile de grup și diferitele jurisdicții concurente care caracterizaseră aceste localități de secole. Dezvoltarea lor în deceniile următoare se încadrează în cadrul mai general al dezvoltării orașelor transilvănene, deși apar mici diferențe din cauza dezvoltării mai slabe a provinciilor răsăritene în general. Ceea ce era caracteristic orașelor secuiești era persistența unor trăsături care deja dispăruseră în vest datorită modernizării anterioare. Aceste fenomene aparent anacronice includ apariția târzie a breslelor și faptul că aceste bresle au continuat să funcționeze ca asociații industriale până foarte târziu. Acest lucru explică și rolul important pe care meșteșugurile l-au jucat în economia acestor orașe (de exemplu, Târgu Secuiesc). O altă trăsătură comună a orașelor din estul și sudul Transilvaniei este că, în contextul structurii lor economice premoderne, acestea au fost puternic afectate de războiul tarifar dintre Imperiu și România.

Secol XX este marcat de reglementarea activității în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului. Domeniul urbanismului și amenajării teritoriului este reglementat prin legislație încă din perioada interbelică, cu diverse încercări chiar de la începutul secolului al XX-lea.

Figura 27 – Harta „Háromszék térképe” (Harta Trei Scaune), Institutul Geografic Maghiar, Budapest, 1913

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/Háromszék_County

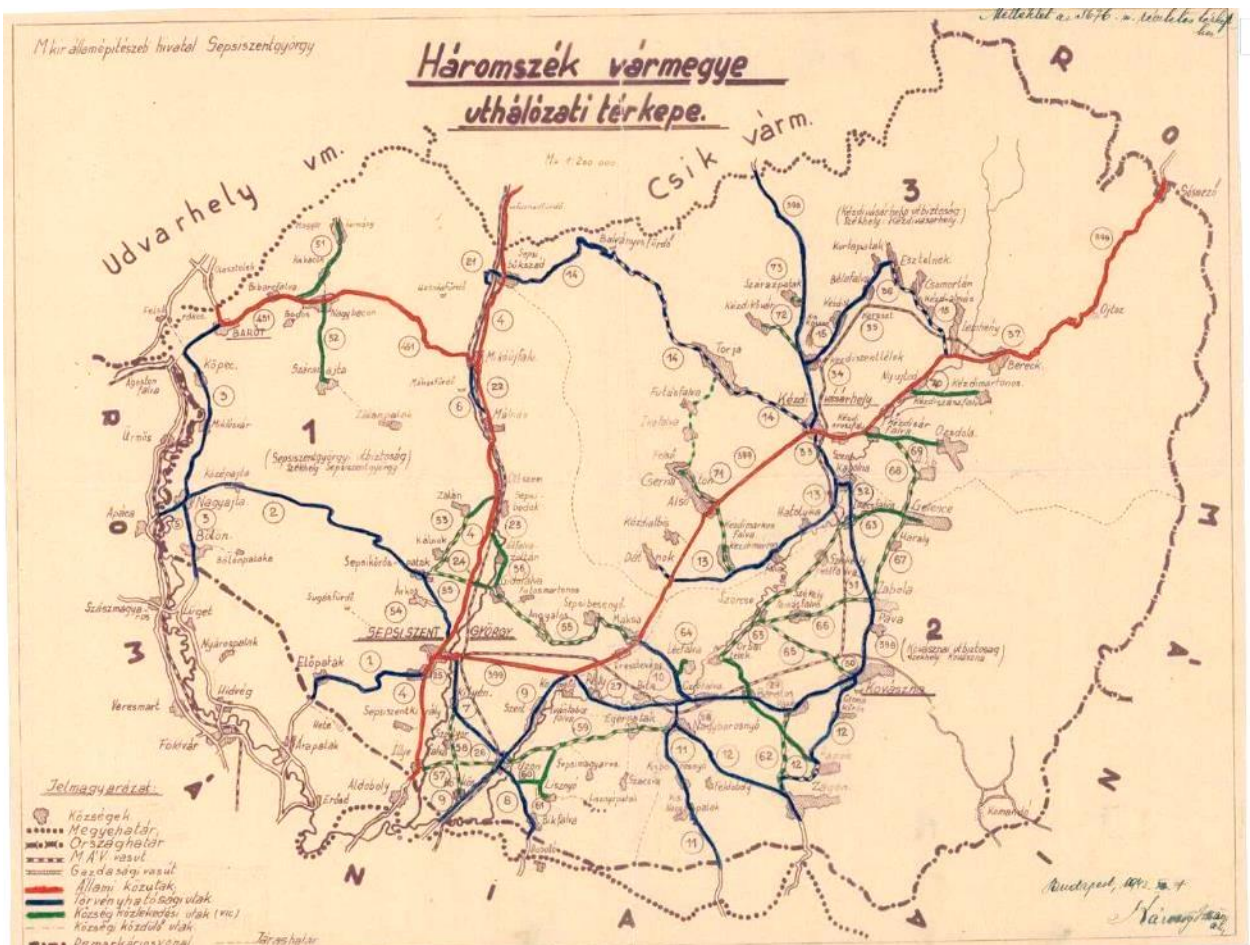
Figura 28 – Harta „Dispoziția așezărilor în raport cu relieful”

Sursa: <https://www.sepsiszentgyorgy.info/images/stories/tekeptar/haromszek/haromszek.jpg>

Localitățile sunt dispuse cu precădere în depresiuni și pe văile principalelor râuri, Oltul și Râul Negru.

Figura 29 – Harta „Rețeaua rutieră în județul Trei Scaune”, Institutul Regal Maghiar de Stat pentru Construcții, Sfântu Gheorghe, Tipografia Jokai, 1943

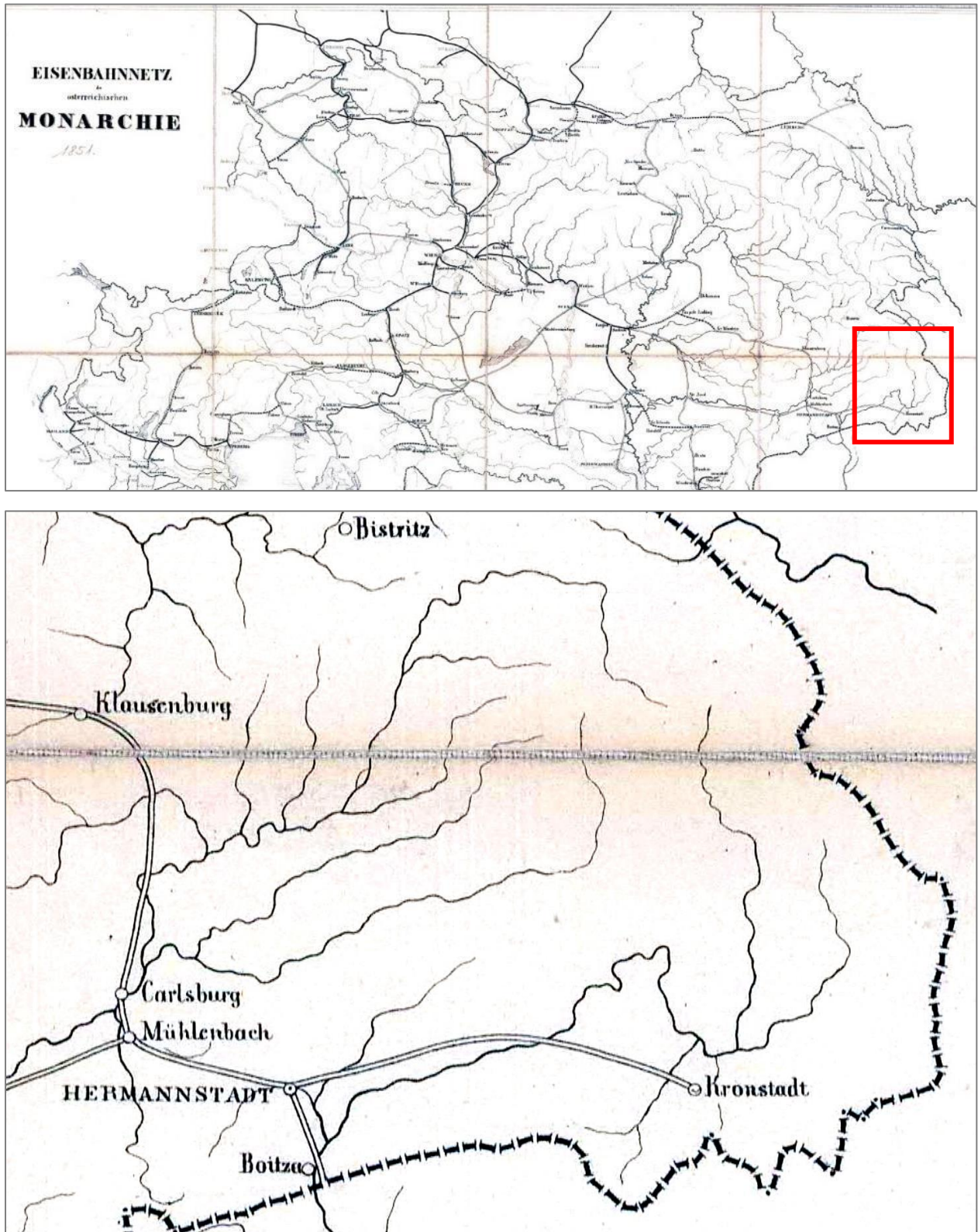

Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTT/terkepar/33851/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIIaWVvYXJjaHktMskifQ>

Institutul și Muzeul de Istorie Militară, Budapesta

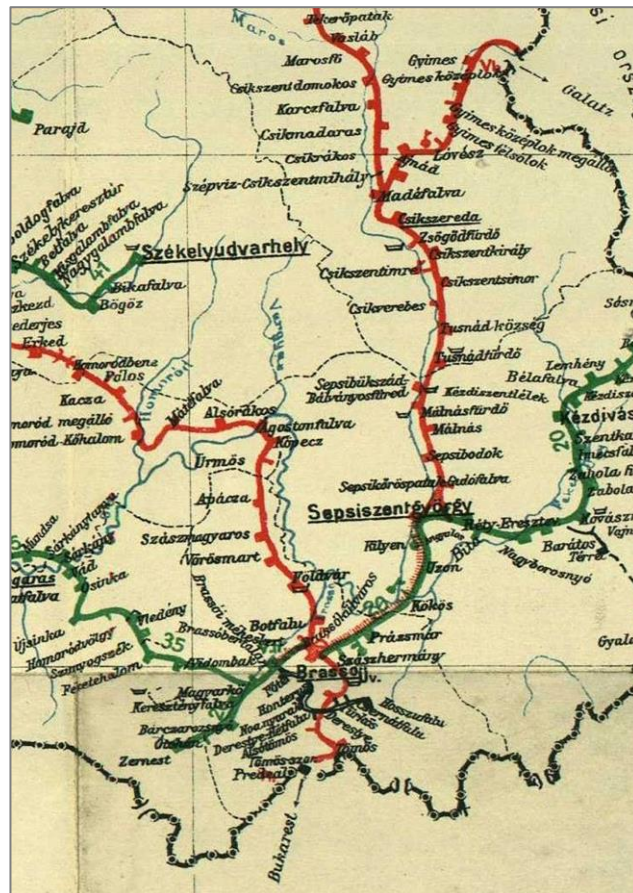

Figura 30 – 1. Harta „EISENBAHNNETZ der osterreichischen MONARCHIE”, (Rețeaua de căi ferate de pe teritoriul monarhiei austriece); / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

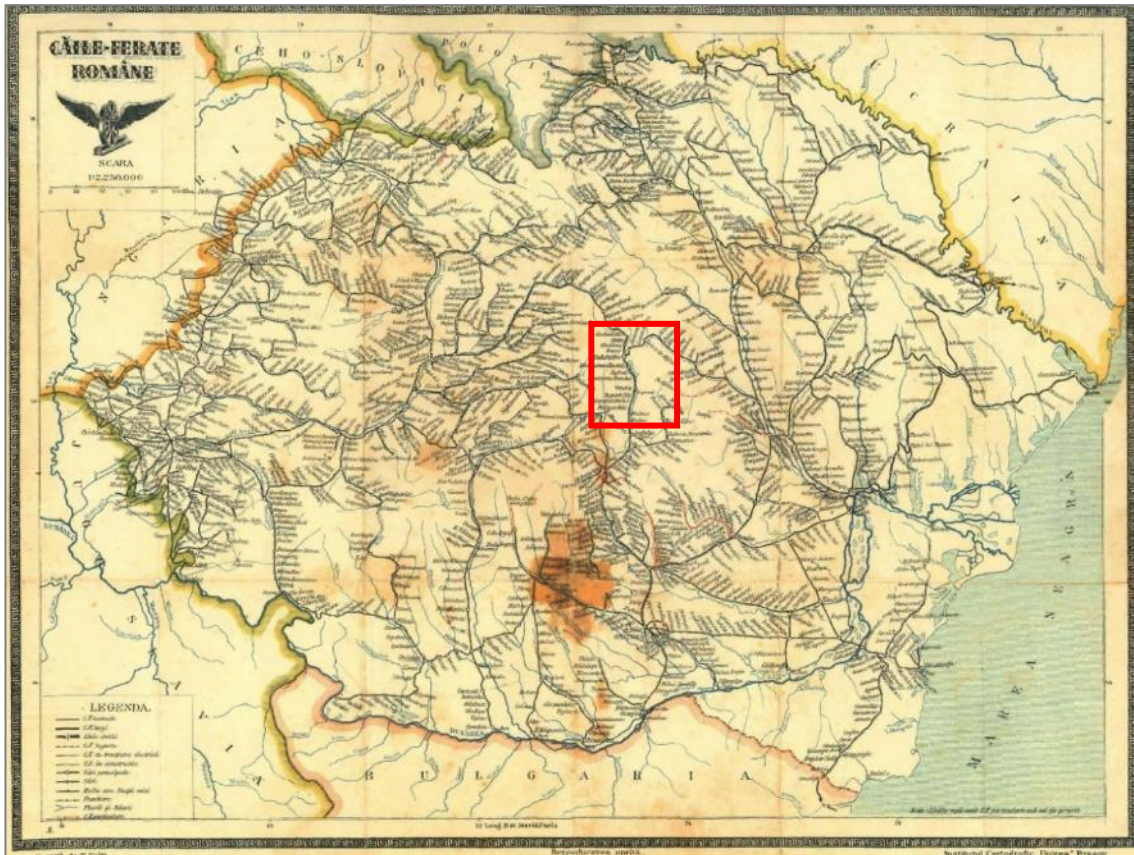
Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/2297/view/?bbox=438%2C-3215%2C6680%2C-491>

Figura 31 – 1. Harta „A magyar királyi államvasutak és a kezelésükben levő helyi érdekű vasutak”, (Rețeaua de căi ferate de stat ale Regatului Maghiar și căile ferate de interes local aflate în administrare); Institutul Cartografic Klösz György și fiul, 1914
/ 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

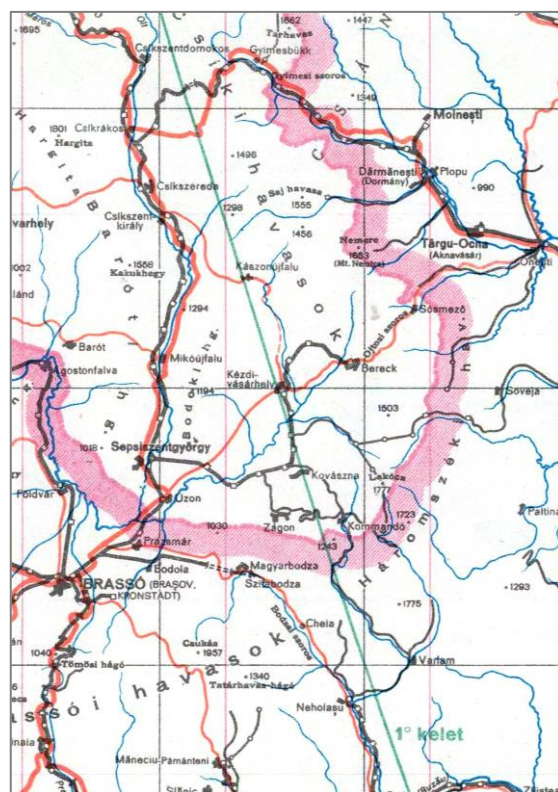
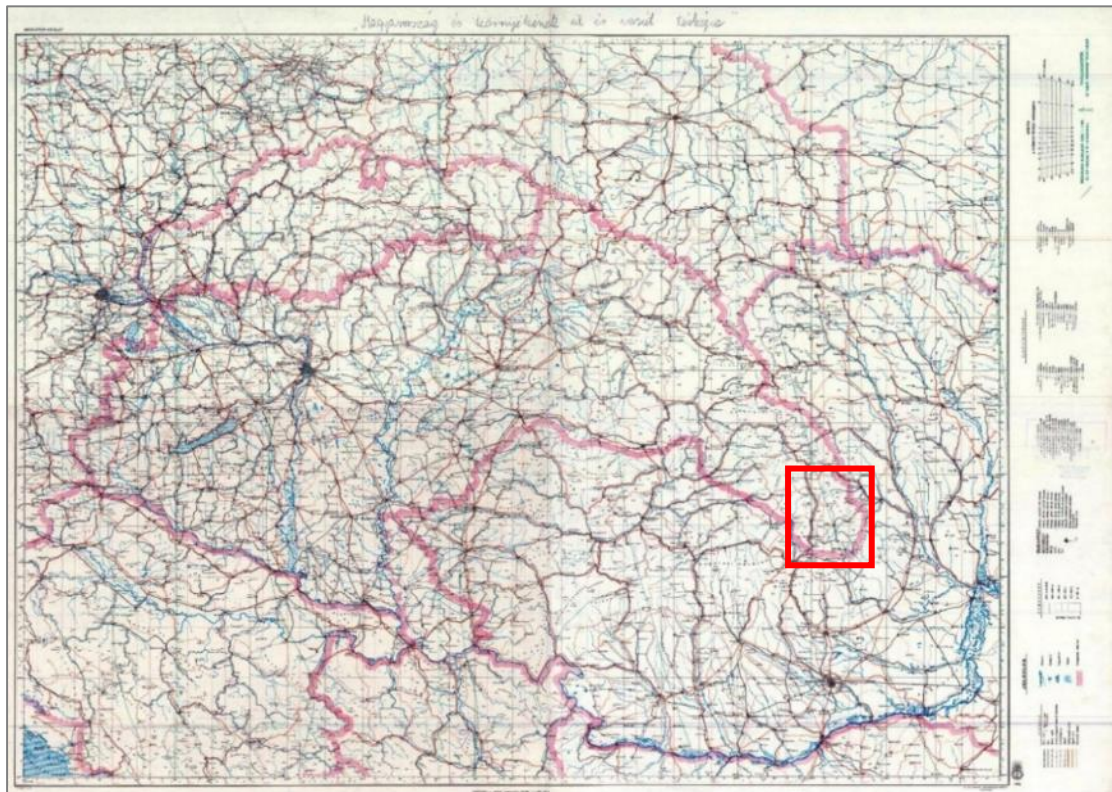
Sursa: <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>

Figura 32 – 1. Harta „CĂILE FERATE ROMÂNE”, Institutul cartografic „Unirea”, Brașov, 1921; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

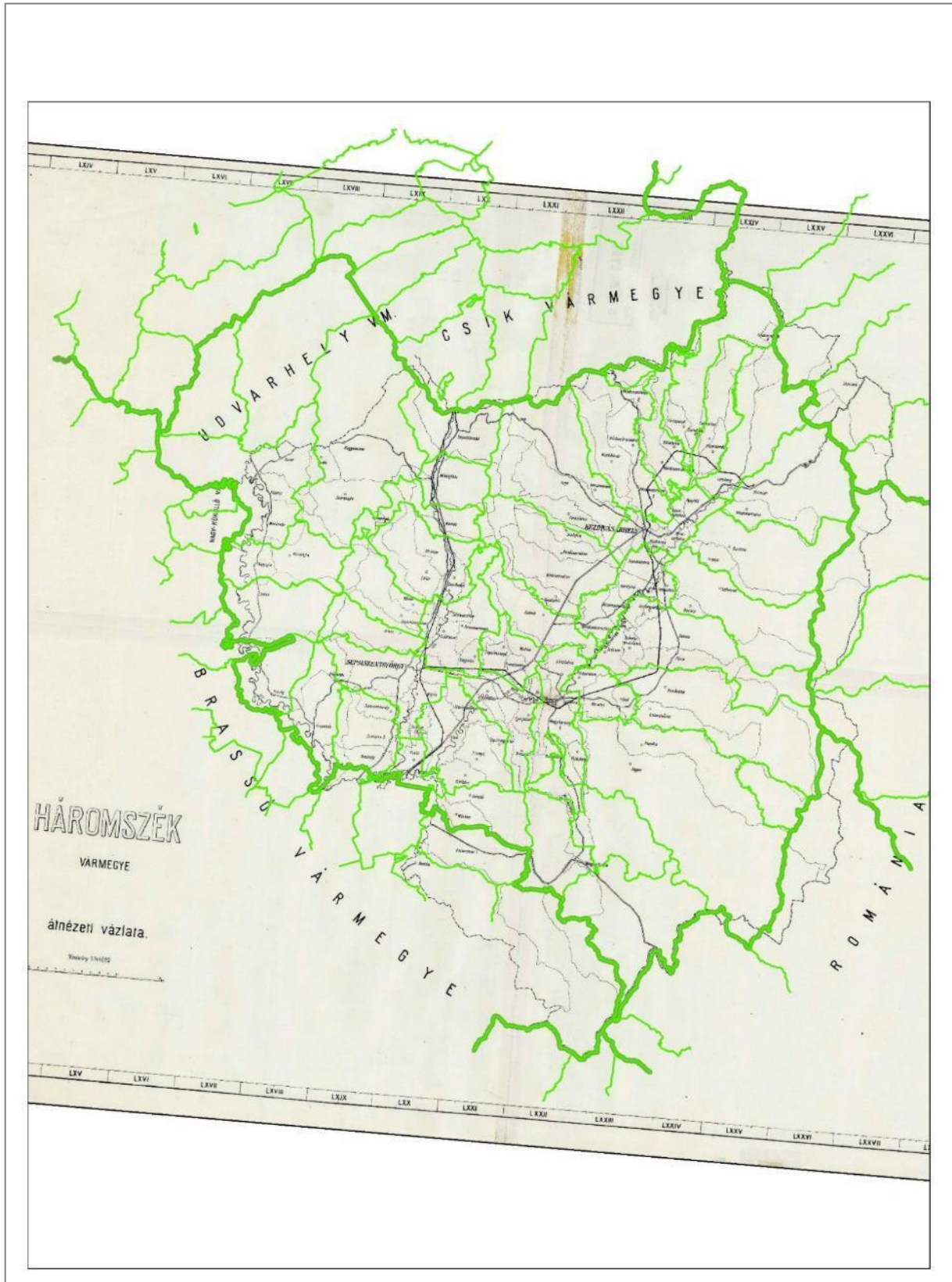
Sursa: <https://vasutallosok.hu/terk/MAVterkep.jpg>

Figura 33 – 1. Harta „Magyarország és környékének út és vasút térképe”, (Harta drumurilor și căilor ferate ale Ungariei și vecinilor) Institutul Cartografic Militar al Regatului Maghiar, Budapesta, 1942; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

Sursa: <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>

Figura 34 – Analiza comparativă privind dinamica teritoriului în perioada 1762 - 2023

Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTterkeptar/1231/>

2.1.3. Arhitectura, programe arhitecturale

Biserici din județul Covasna

Biserica reformată fortificată Ilieni

În de-a lungul graniței sudice a Transilvaniei s-a construit în Evul Mediu un întreg sistem defensiv, din a cărui verigă estică făcea parte biserica-fortificată din Ilieni.

La începutul secolului al XIV-lea, așezământul era considerat una dintre cele mai semnificative localități din regiunea Trei Scaune. Cu ocazia recensământului de taxe din anul 1567, s-au numărat 62 gospodării. Cu această evidență, Ilieni se număra printre cele mai populate localități din acea perioadă, explică rangul de oraș-târg, pe care îl avea.

Biserica unitariană fortificată Aita Mare

Biserica fortificată de la Aita Mare este un monument arhitectural gotic din secolul al XV-lea. Sanctuarul poligonal este ornamentat cu o boltă gotică cu nervuri construite în relief, nervurile acesteia fiind sprijinite pe console decorate. Biserica păstrează multe elemente din perioada gotică, portaluri, ferestre ogivale. Biserica este fortificată cu un zid înalt de apărare întărit cu două bastioane de tip italian, turnul de acces este pe latura de nord a incintei.

Biserica „Sfântul Emeric”, Ghelița

Unul dintre cele mai valoroase monumente ale județului Covasna este biserica Sfântul Emeric din Ghelița, construită în secolul al XIII-lea, purtând caracteristici stilistice aparținând stilului romanesc, gotic, renașcentist și baroc. Clădirea simplă a bisericii este înconjurată de un zid prevăzut cu un turn ale cărui pasaje de ieșire și intrare se deschid înspre nord-vest și sud-est. Biserica are trei clădiri anexe. Biserica din Ghelița adăpostește un ansamblu pictural de o valoare excepțională care datează din secolul al XIV-lea, ilustrând secvențele Legendei Sfântului Iacob, care se află în partea vestică a bisericii, două picturi ale ciclului cristologic – Evadare în Egipt precum și Infanticidul din Bethleem. Înspre nord, vizitatorii pot vedea două secvențe, care reprezintă încoronarea Mariei, precum și moartea sa. În partea superioară a peretelui nordic se văd secvențele Legendei Sfântului Ladislau, iar dedesubt au fost pictate secvențele Patimilor. Peretele sudic este decorat cu compoziția intitulată Judecata de Apoi, înfățișându-i pe Fecioara Maria și Ioan Botezătorul, iar între ei se află figura lui Isus judecând. În dreptul său se află imaginea paradisului, în timp ce partea dreaptă este ocupată de cea a infernului. Legenda Sfântei Ecaterina, rar reprezentată în iconografia transilvăneană, se află în partea de jos a acestui perete.

Biserica reformată Ghidfalău

Biserica reformată fortificată medievală, situată la marginea de vest a localității Ghidfalău, pe malul drept al râului Olt, la nord de Sfântu Gheorghe, este unul dintre monumentele cele mai de seamă ale regiunii. Se presupune că prima biserică a satului a fost construită în secolele XIII-XIV, cu un sanctuar de formă semicirculară. O mărturie a existenței acestei biserici timpurii este nava bisericii de astăzi, cu ferestre înguste în stil romanesc, rămase neschimbate. Reconstrucția în stil gotic a sanctuarului a avut loc la sfârșitul secolului al XV-lea sau la începutul secolului al XVI-lea. Biserica păstrează fragmente de pictură valoroasă cuprinzând scene din Legenda Sfântului Ladislau, Sf. Gheorghe în luptă cu balaurul, nașterii lui Hristos, închinarea împăraților, uciderea pruncilor din Betleem, intrarea în Ierusalim și Cina cea de Taină.

Biserică Reformată – Calvină, Târgu Secuiesc

Aspectul centrului istoric al orașului este definit de masiva Biserică Reformată – Calvină, una din cele mai mari biserici din Ardeal (cu o capacitate de 1.000 de locuri). A fost ridicată în stil baroc și neoclasicist între 1770-1782, pe locul unei bisericuțe de lemn de la începutul secolului al XVII-lea. A fost o biserică fortificată. În timpul marelui incendiu din 1834 s-au distrus turlele și structura

acoperișului, fiind reconstruite în patru ani, iar turla de la intrarea vestică s-a ridicat în 1846. Prima orgă a bisericii a fost realizată în 1757 de un meșter necunoscut. Orga de azi datează din 1861, fiind opera vestitului constructor de orgi, Kolonics Istvan, stabilit în orașul Târgu Secuiesc.

Biserica Romano – Catholică "Sfânta Treime", Târgu Secuiesc

Construcția barocă a bisericii catolice a fost începută în 1701, pe locul unei biserici de lemn, mutată din Estelnic. Piatra de temelie a fost depusă în 1722, construcția ei a durat peste șapte decenii. A fost sfințită în 1796 în onoarea Sfintei Treimi. De atunci a fost de mai multe ori deteriorată de cutremure, distrusă de incendii. A fost renovată integral în 1996. În cripta de sub sacristie se odihnesc rămășițele pământești ale dreptcredinciosului și fondatorului de școală Nagy Mózes.

Biserica de lemn „Sf. Nicolae”, Bilbor

Biserica ortodoxă din lemn, construită în 1795-1797 în onoarea lui Sf. Nicolae, este situată în partea de est al orașului a fost realizată de meșteri din Bucovina.

Biserica a fost sfințită în 1837 de către episcopul român, Lemeny János. Obiectele de mobilier ale bisericii sunt valoroase, printre altele, picturile murale- cele zece icoane vechi, care sunt capodopere ale picturii naive. În același timp în interiorul bisericii se găsesc mai multe obiecte de neprețuit, cum ar fi candelabrul sculptat din lemn de tei, cele patru cruci ceremoniale, sau icoanele care îl înfățișează pe Sf. Nicolae.

Mănăstirea minoriților din Târgu Secuiesc

Este un ansamblu de monumente istorice construite în anul 1740, în stil baroc, iar în anul 1828 a fost ridicată latura clădirii dinspre strada care este lipită de Biserica Romano-Catholică "Sfânta Treime".

Tabel 1 – Biserici fortificate din județul Covasna

BISERICI FORTIFICATE			
COMUNA	LOCALITATE	BISERICA FORTIFICATĂ	COD LMI/2015
AITA MARE	Aita Mare	Ansamblul bisericii unitariene	CV-II-a-A-13117
ARCUȘ	Arcuș	Ansamblul bisericii unitariene fortificate	CV-II-a-A-13127
BELIN	Belin	Ansamblul bisericii unitariene	CV-II-a-A-13140
BODOC	Bodoc	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13150
OZUN	Bicfalău	Ansamblul bisericii reformate	
OZUN	Ozun	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-B-13243
CERNAT	Albiș	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13121
CERNAT	Cernat	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13175
DALNIC	Dalnic	Ansamblul bisericii reformate	
ESTELNIC	Estelnic	Ansamblul bisericii reformate	
GHIDFALĂU	Ghidfalău	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13218
ILIENI	Ilieni	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13228
LEMNIA	Lemnia	Ansamblul bisericii rom-cat "Sf. Mihail"	CV-II-a-A-13234
MOACȘA	Moacșa	Ansamblul bisericii reformate	
SFÂNTU GHEORGHE	Sfântu Gheorghe	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13090
SÂNZIENI	Sânzieni	Ansamblul bisericii rom-cat "Sf. Duh"	CV-II-a-A-13266
ZĂBALA	Zăbala	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13328

Sursa: LMI 2015

Clădiri publice

Fostul sediu al scaunelor, Sfântu Gheorghe¹¹

Fostul sediu al scaunelor, care a fost construit în 1832 în stil neoclasic cu banii nobilimii din Trei Scaune, și cu munca militarilor și ai șerbilor. Este probabil cea mai prestigioasă și mai semnificativă clădire din punct de vedere istoric din Trei Scaune, iar faima sa este cel mai bine hrănită de afirmația istorică atribuită lui Áron Gábor: „Va fi tun!”. În timpul Revoluției Maghiare din 1948-49, această clădire a fost sediul Comisiei de Apărare din Trei Scaune, iar în sala de ședințe a avut loc o întâlnire la mijlocul anului 1848, în timpul căreia fabrica de tunuri secuiești s-a angajat să fabrice tunuri în termen de două săptămâni. Din 1974 găzduiește Biblioteca Județeană „Bod Péter”.

Linia Bazarului¹²

În 1867, în interesul urbanizării crescânde și în spiritul Monarhiei, Consiliul orășenesc Sfântu Gheorghe a hotărât ca pe latura nordică a pieței centrale, viitorul Parc Elisabeta, realizat între 1880 și 1893, să se construiască o „casă de vânzători” sau „bazar” cu un etaj, destinată unei hale de târg pentru industria mică. În 1893, un ceasornicar din Budapesta numit Müller, a instalat un orologiu în turnul romantic al clădirii neoclaseice, care a fost ridicată între 1869 și 1872. Cu toate acestea, industriașii din oraș nu au primit cu entuziasm unanim această inovație și, deși parterul a fost ocupat în curând, au fost reținuți în a folosi primul etaj. Astfel, începând cu 1874, spațiile valoroase au fost folosite de către oraș ca școală superioară de fete, iar apoi în 1878 a fost transformat într-o școală civică de fete. După schimbarea administrației, începând cu 1923, timp de aproximativ o jumătate de secol, etajul clădirii a fost folosit ca tribunal județean. Mult mai târziu, din 1978 până în prezent, pe același etaj a fost înființată galeria de artă.

Realizări ale arhitectului Kós Károly¹³

Timp de aproximativ o jumătate de secol, Károly Kós a proiectat clădiri publice și private în Sfântu Gheorghe. În această perioadă, au fost construite în total 15 clădiri Kós, astfel că, din punct de vedere numeric și al importanței, reședința județului Covasna este orașul care prezintă în cea mai mare măsură activitatea arhitecturală a lui Kós.

Prima operă este clădirea simbolică a Muzeului Național Secuiesc, care a fost renovată în 2023. De asemenea, arhitectul a fost însărcinat de Biserica Reformată să realizeze trei proiecte. Printre acestea se numără clădirea de pe strada Kőrösi Csoma Sándor, care găzduiește în prezent clasele primare ale Colegiului Reformat, destinată și inițial ca școală - cunoscută timp de decenii sub numele de Casa Pionierilor și mai târziu ca și Casa elevilor -, fosta Școală Profesională Kós Károly, destinată inițial ca liceu reformat pentru fete, și casa mortuară a bisericii cetate reformată.

Curțile orașului, Târgu Secuiesc

Orașul Târgu Secuiesc s-a dezvoltat în jurul târgului de formă alungită și trapezoidală. Primilor coloniști li s-au împărțit parcele egale situate în vecinătatea pieței centrale. Astfel, cu ocazia târgurilor ei puteau să-și etaleze mărfurile direct în piață, în fața casei sau atelierului propriu. Până în prezent s-au păstrat în două cercuri aceste parcele înguste, astăzi numite curți, care dau caracterul aparte al structurii urbanistice din Târgu Secuiesc. Majoritatea curților pornește din piață, dar ulterior s-a format și un inel secundar de curți, acesta din urmă fiind însă mai puțin regulat. Curțile sunt de fapt alei înguste, având lățimea între 2-4 m și lungimea variind între 25-180 m. Formarea curților se explică probabil prin modul de viață al meșteșugarilor, precum și prin legea succesorală secuiască. Denumirea veche a curților, indică de fapt numele familiei proprietare. După 1851, odată ce s-a schimbat legea succesorală secuiască, și denumirile vechi au început să fie înlocuite treptat prin numerotarea curților. În zilele noastre șirul curților se încheie prin Curtea nr. 73.

¹¹ <https://visitcovasna.com/ro/places/>

¹² <https://visitcovasna.com/ro/places/>

¹³ idem

Casa de Cultură Vigadó, Târgu Secuiesc

Pe latura nord-vestică a centrului istoric se află Casa de Cultură “Vigadó”, construită în anii 1902-1904 în stil eclectic. Din planul central al fațadei clădirii impozante se evidențiază un rezalit, cu închidere de timpan, al cărui axă principală este împodobită cu stema orașului din anul 1902. Are o sală de teatru cu 400 de locuri și o sală de conferințe de 150 de locuri.

Conace, castele din județul Covasna

Conace din Cernat.

Cernat este comuna în care se găsesc nu mai puțin de 12 conace aparținând familiilor Damokos, Bernáld,

Conacul „Damokos Dénes” este în centrul satului, în prezent aici funcționează Primăria comunei Cernat. Conacul a fost construit probabil la sfârșitul secolului al 17-lea, începutul secolului al 18-lea și extins în 1821 când s-au construit două încăperi suplimentare una la latura de sud-est, iar alta la latura de vest a clădirii. Arhitectura clădirii poartă amprenta barocului transilvănean, elementele definitorii fiind porticul axat pe intrarea principală, volumul caracteristic al acoperișului, ancadramentele golurilor de fereastră.

Conacul „Damokos Mihály” este situat la nr. poștal 334 și se află în proprietate privată. Arhitectura conacului este de factură clasicistă, cu ferestrele având sprâncene orizontale profilate și un portic pe patru stâlpi masivi ce susțin un fronton triunghiular.

Conacul „Damokos-Eperjesi” este situat la nr. poștal 321 și se află în proprietate privată. Arhitectura conacului este de factură empire-clasicistă, cu ferestrele având sprâncene orizontale profilate și un portic pe doi stâlpi masivi ce susțin un fronton triunghiular cu muchii profilate.

Conacul Damokos Gyula este situat la nr. poștal 330 și se află în proprietate publică, găzduiește Muzeul „Haszmann Pál”. Arhitectura conacului este de factură clasicistă, elementul care reprezintă un accent arhitectural este porticul de intrare cu fronton triunghiular.

Conacul „Bernáld” este situat la nr. poștal 679 și se află în proprietate privată. Elementele caracteristice stilului baroc căruia îi aparține sunt golurile de ferestre și uși ale conacului bordate cu ghirlande decorative din tencuială, camerele cu tavan plan ornate cu decorații din stucătură, camerele dinspre partea de vest a conacului boltite, ceasul solar cu numere romane, amplasat pe fațada principală, frontonul pridvorului aflat în axul fațadei principale care asigură totodată accesul la pivniță.

Conacul Farkas-Konnáth, este situat la nr. poștal 62A și se află în proprietate publică. Clădirea neoclasică are un portic proeminent, a cărui timpan este susținut de doi stâlpi groși. Celelalte elemente decorative sunt pierdute, inclusiv acoperișul inițial.

Conace din Ozun

În Ozun există mai multe conace și castele construite în secolul XVIII. (castelul Beldi-Mikes, conacul Ujvarossy-Agoston, conacul Temesvary etc.), care poarta semnele barocului popular, ale stilului rococo și empire.

Castelul Mikó, Olteni

Castelul situat în nordul așezării Olteni, pe terasa Oltului, este un exemplu complex al arhitecturii clasicismului târziu din Ținutul Secuiesc.

Caracterul de unicat al castelului este conferit de seria picturilor murale realizate pe baza unui program iconografic unitar și relativ bine conservat.

Conac Horvath – Deak, Telechia

Accesul în incinta conacului se face printr-o poartă care reprezintă unul din cele mai frumoase exemple de arhitectură barocă târzie din Transilvania.

Nucleul inițial al conacului construit în sec. al XVIII-lea a suferit modificări în timp. Construcți cu dublu tract este precedată pe fațada principală de un portic cu un timpan baroc.

Castelul Daniel, Vârghiș

Castelul Daniel din Vîrghiș și parcul dendrologic care îl înconjoară este cel mai cunoscut monument istoric din nordul depresiunii Baraolt.

Cea mai veche parte a ansamblului, sala cu tavan plan a clădirii principale, precum și o încăpere prevăzută cu boltă casetată, datează de la sfârșitul secolului XVI. La mijlocul secolului XVII., Daniel Ferenc a mărit suprafața clădirii cu mai multe încăperi, pe partea vestică. El a construit, probabil, și coridorul de apărare situat în partea de nord, astăzi fiind încorporat în corpul clădirii. Castelul a devenit renumit mai ales pentru numeroasele ornamente renaștentiste sculptate care apar pe fațada sudică a clădirii. Pe parcursul secolului XX., castelul a primit noi elemente. În jurul anului 1920, Daniel Ferenc a atașat un bastion rotund la colțul nordic al aripii, construit în stil clasic, iar în 1937 au fost terminate ultimele lucrări de extindere ale castelului. Cu această ocazie s-a construit porticul deschis orientat spre vest, la colțul căruia se află o clopotniță mică. Tot atunci a fost construit, sub îndrumarea lui Keöpeczi Sebestyén József, și porticul etajat din nord, evocând atmosfera epocii renaștentiste.

Conacul Mikes-Szentkereszty, Zagon

Clădirea este considerată casa natală a lui Mikes Kelemen (1690–1761). Clădirea a căpătat înfățișarea de astăzi în 1903, după transformările efectuate de Szentkereszty Zsigmond. Blocul clădirii sub formă de dreptunghi și acoperișul înalt au păstrat caracteristicile secolelor XVII–XVIII, dar intrarea mică de la frontispiciul clădirii a fost înlocuită cu un portic mai mare cu coloane.

Cu ocazia restaurării fostului Castel Szentkereszty, s-a descoperit o grindă decorată cu rozete, pe care, pe lângă inițialele B:M și E:D, era gravat și anul 1632, demonstrând faptul că acest castel, construit în stilul renașterii și transformat mai târziu, a fost edificat de familia Mikes.

Castelul Mikes, Zăbala

Castelul Mikes de la Zăbala este amintit pentru prima oară de Mikó Miklós la 2 februarie 1629 când la o nuntă a participat principele Bethlen Gábor. În secolul al XVIII-lea, s-a ținut de multe ori între zidurile acestei clădiri adunarea generală a Comitatul Trei Scaune. Castelul și-a primit forma actuală în 1867, când la comanda contelui Mikes Benedek, clădirea a fost supraetajată cu o mansardă, unde s-au realizat camere de locuit. Astfel, și porticul s-a înălțat la trei niveluri care oferă clădirii o imagine aparte. Fotografii din anii 30 surprin în jurul castelului o grădină engleză cu pâraie, lacuri, alei, teren de tenis, terase și grupuri de flori.

Castelul Apor, Turia

Castelul Apor din Altorja este o clădire monument în stil renaștentist târziu din secolul al XVII-lea, care a fost remodelată în secolul al XIX-lea într-un stil clasicist.

Construcțiile lui Lázár Apor au dus la crearea unui conac compus din trei camere de subsol, o bucătărie și o cămară, care și-au păstrat forma până la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Cele mai valoroase încăperi din punct de vedere artistic-istoric, au picturi murale din secolul al XVII-lea, dintre care unele au supraviețuit în stare relativ bună: pe lângă bogate ornamente vegetale transilvănene, există figuri alegorice, scene de vânătoare, scene de luptă și o familie.

Neprețuitele tablouri murale pictate pe tencuială uscată sunt poate cele mai vechi și mai bine conservate tablouri de acest fel din întreg bazinul carpatic.

Numărul mare al conacelor de pe teritoriul scaunului Trei Scaune, valoarea arhitecturii acestora fiind mărturie a unei perioade lungi de timp, acoperind astfel o lungă succesiune de stiluri reprezintă o particularitate culturală care situează județul într-o poziție unică pe teritoriul Transilvaniei. Cele 165 de castele și conace existente pe teritoriul județului sunt fundamentul dezvoltării unui turism cultural valoros.

Tabel 2 – Lista conacelor și a castelurilor din județul Covasna

COMUNA	LOCALITATE	CONAC	COD LMI/2015
AITA MARE	Aita Mare	Conacul Dónáth	CV-II-a-B-13116
VÁLCELE	Araci	Conacul Damokos	CV-II-m-B-13126
ARCUȘI	Arcuși	Castelul Szentkereszty	CV-II-a-A-13128
BĂȚANI	Bățanii Mici	Conacul Benedek	CV-II-m-A-13136
OZUN	Bicfalău	Conacul Simon	CV-II-a-A-13146
OZUN	Bicfalău	Conacul Dénes	CV-II-m-A-13147
OZUN	Bicfalău	Conacul Vén-Ábrahám	
OZUN	Bicfalău	Conacul Zsigmond	
CĂTĂLINA	Catalina	Conacul Sinkovits	CV-II-m-A-13161
CERNAT	Cernat	Conacul Bernald	CV-II-a-B-13178
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos Dénes	CV-II-m-A-13173
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos Gyula	CV-II-a-A-13169
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos János	CV-II-m-A-13172
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos Mihály	CV-II-m-A-13171
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos-Cseh	CV-II-m-A-13170
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos-Eperjesi	CV-II-m-A-13168
CERNAT	Cernat	Conacul Farkas	CV-II-m-B-13166
CERNAT	Cernat	Conacul István Sándor	CV-II-m-B-13174
CERNAT	Cernat	Conacul Kelemen	CV-II-m-B-13176
CERNAT	Cernat	Conacul Molnár	CV-II-a-B-13177
CERNAT	Cernat	Conacul Végh	CV-II-m-B-13162
SFÂNTU GHEORGHE	Chilieni	Conacul Székely-Pótsa	CV-II-m-B-13192
DALNIC	Dalnic	Conacul Beczásy	CV-II-a-B-13203
DALNIC	Dalnic	Conacul Gaál	CV-II-m-B-13201
DALNIC	Dalnic	Conacul Hadnagy	CV-II-a-B-13200
ILIENI	Dobolii de Jos	Conacul Hollaky	CV-II-m-A-13208
ILIENI	Dobolii de Jos	Conacul Reznek	CV-II-m-B-13207
BRĂDUȚ	Filia	Conacul Ferencz-Boda	CV-II-a-A-13215
GHELINȚA	Ghelința	Conacul Jancsó	CV-II-m-B-21055
HĂGHIG	Hăghig	Conacul Mikó	
HĂGHIG	Hăghig	Conacul Nemes	CV-II-a-B-13221
ILIENI	Ilieni	Conacul Bakó	CV-II-m-B-13227
ILIENI	Ilieni	Conacul Bornemisza	CV-II-m-B-13226
ILIENI	Ilieni	Conacul Séra	CV-II-m-A-13225
CĂTĂLINA	Imeni	Conacul Cserey	CV-II-a-A-13230
BARAOLT	Micloșoara	Castelul Kálnoky	CV-II-m-A-13241
MOACȘA	Moacșa	Conacul Benke	
BODOC	Olteni	Castelul Kálnoky	CV-II-m-A-13241
OZUN	Ozun	Castelul Bély-Mikes	CV-II-m-A-13244
OZUN	Ozun	Conacul Pütkösti	CV-II-m-B-13245
OZUN	Ozun	Conacul Ujvárosy-Ágoston	CV-II-m-B-13248
MOACȘA	Pădureni	Conacul Babós-Forró	CV-II-m-B-13251
SÂNZIENI	Petriceni	Conacul Pótsa	CV-II-m-B-13254
RECI	Reci	Conacul Antos	CV-II-m-B-13259
SÂNZIENI	Sânzieni	Conacul Könczey	CV-II-m-A-13269
SÂNZIENI	Sânzieni	Conacul Tamás	CV-II-m-B-13268
ZĂBALA	Tamașfalău	Castelul Thury-Bányai	CV-II-m-A-13272
BRĂDUȚ	Tălișoara	Castelul Daniel	CV-II-m-A-13271
BRATEȘ	Telechia	Conacul Horváth	CV-II-a-A-13296
BOROȘNEU MARE	Țufalău	Conacul Veress	CV-II-m-A-13301
TURIA	Turia	Conacul Apor	CV-II-a-A-13299
VALEA CRIȘULUI	Valea Crișului	Castelul Kálnoky	CV-II-m-A-13305
VĂRGHIȘ	Vărghiș	Castelul Daniel	CV-II-a-B-13316
VĂRGHIȘ	Vărghiș	Conacul Imecs	CV-II-a-B-13324
ZAGON	Zagon	Conacul Mikes-Szentkereszty	CV-II-a-A-13326
ZĂBALA	Zăbala	Castelul Mikes	CV-II-a-A-13331
GHIDFALĂU	Zoltan	Conacul Benkő-Zágony	CV-II-m-B-13335

Sursa: LMI, 2015

Cetăți

Fortificațiile din secolele XIII–XVIII din județul Trei Scaune pot fi împărțite în următoarele categorii¹⁴:

1. Cetăți cu incintă simplă, cu sau fără turn de poartă, folosite în secolul al XIII–lea ca fortificații de pază a rutelor comerciale;
2. Castre romane ruinate, întărite cu palisade și turnuri de lemn, folosite înaintea invaziei mongole în completarea sistemului de cetăți din piatră, dar și ca reședințe nobiliare. După secolul al XV–lea, aceste fortificații sunt utilizate în special ca cetăți de refugiu;
3. Cetăți nobiliare prevăzute cu donjoane, centre ale unor domenii, cu o perioadă de funcționare de scurtă durată (cel mult două secole);
4. Cetăți de graniță prevăzute cu turnuri, construite începând cu secolul al XV–lea, adaptate deja la utilizarea armelor de foc, care au funcționat până aproape de epoca modernă. Din secolul al XVII–lea, ele sunt completate cu mici fortificații, care au avut rolul de a stopa contrabanda transfrontalieră;
5. Cetăți bastionară, reprezentate de o singură fortificație, al cărui rol principal a fost păstrarea ordinii în teritoriu.

Cetatea Balványos

Este situată pe un vârf de munte la nord-vest de Turia, la întâlnirea Munților Turiei cu Munții Bodoc. În izvoare scrise din sec. 13-14. este menționat mai întâi cu denumirea de Balwanus (în 1291), apoi în 1308 ca Balvanus. În opinia unor cercetători, castelul Bálványos a fost ridicat după marea invazie mongolă. Prin explicarea toponimului (Bálvány însemnând „Idol”) se poate presupune construirea cetății în sec 11+12 de către Apor Szilamér după ce i-a învins pe păgâni, s-a întors aici pentru a se închina zeilor antici. Castelul era alcătuit dintr-un zid de incintă oval, un turn pătrat pe latura de nord și cisterna asociată. Castelul a fost odată protejat atât de zidurile interioare cât și de cele exterioare ale castelului.

Cetatea Ika

La marginea satului Cernatu de Sus, mai sus de confluența pâraielor Mare și Ika care se revarsă în pâraul Cernat, se află Turnul ciunt de la Cernat, mai cunoscut sub denumirea de cetatea Ika. Cea din urmă denumire a intrat în conștiința publică datorită lui Orbán Balázs, care a asociat această cetate cu eroul legendar pe nume Ika. creasta de munte îngustă și stâncoasă era încoronată de o fortăreață medievală, lungă de 200 m și lată de 10 m, în formă mult alungită. La cele două capete interioare ale zidului se aflau două turnuri cu plan rotund, dintre care, în prezent, există doar ruinele turnului din sud, având o înălțime de 13 m. Arheologii Muzeului Național Secuiesc consideră că cetatea a fost construită între secolele XIII–XIV.

Cetatea Rákóczi

Ruinele Castelului Rákóczi se înalță la nord-vest de Oituz, cea mai estică așezare a județului Covasna, pe malul drept al pâraului Oituz, deasupra drumului național care leagă Brașovul de Bacău. Ruinele, care au fost lăsate în urmă de lărgirea drumului și de gazoductul de înaltă presiune care trecea prin ele, ocupă terasa în pantă ușoară de sub Dealul Rakottyás. Castelul a fost descris în literatură ca o cetate cu o curte pătrată și turnuri la colțuri, așa cum apare în planurile istorice, de exemplu planul din 1750-1751 aflat la Kriegsarchiv, I.C.VI. 1-3-414, Viena, plan aflat în anexă.

Cetatea Várhegy

Este ultima cetate medievală, ridicată pe un mamelon, care se înalță cu 20 m deasupra luncii Râului Negru, în hotarul localității Leț. Fortificația patrulateră, de 65 × 65 m, a fost dotată pe fiecare colț

¹⁴ BORDI ZSIGMOND LÓRÁND – Fortificații din secolele XIII–XVIII, în ACTA TERRAE FOGARASIENSIS II, Editura ALTIP 2013, p. 107,

cu un bastion, fiind una dintre cele mai moderne fortificații ale regiunii. A fost construită după anul 1562, la ordinul principelui Ioan Sigismund Zápolya.

Cetatea Székelybánya

Cetate ridicată pe o movilă (cota 550 m) cu orientarea nord-sud, mărginită de Pârâul Negru. Descrie un plan aproximativ rectangular (60 x 60 m). A avut o fază de lemn, cu palisade, reconstruită apoi în piatră. Pe colțuri au existat bastioane cu plan triunghiular și laturi arcuite. A fost ridicată ori reînnoită în urma răscoalei secuilor din anul 1562. La 1675 se menționează ca fiind în stăpânirea familiei Nemes. Aceeași familie i-a folosit pietrele pentru a ridica un castel pe latura de vest a vechii cetăți.

Cetatea Haiducilor

Singura fortificație care se poate lega de autoritățile imperiale austriece, este o fortificație de mici dimensiuni, numită Cetatea Haiducilor, ridicată pe creasta Munților Nemira, sub vârful Ghiepar. Aceasta are o formă triunghiulară, cu laturile de 16 metri, fiind întărită cu un șanț de apărare de aceeași formă, lat de 6 – 7 m și adânc de 1 – 2 m. Din puținele informații, se poate stabili că cetatea a fost ridicată către sfârșitul secolului al XVII –lea, fiind folosită până pe la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Tabel 3 – Lista fortificațiilor din județul Covasna

CETĂȚI / FORTIFICAȚII - JUDEȚUL COVASNA			
COMUNA	LOCALITATE	FORTIFICAȚIE	COD LMI/2015
BARAOLT	Biborțeni	"Cetatea Tiborc" neolitic, sec. 12-13	CV-I-s-A-13041
BIXAD	Bixad	Cetatea „Piatra Șoimilor” sec. 13	CV-I-s-B-13045
BIXAD	Bixad	„Cetatea Vápa” sec. 13-14	CV-I-s-A-13044
BODOC	Bodoc	Fortificație „Vârful Comorilor” sec. 13-14	CV-I-s-A-13046
BODOC	Olteni	„Cetatea Fetei”	CV-I-s-A-13072
BOROȘNEU MARE	Boroșneul Mic	„Cetatea Viezurei”	CV-I-s-A-13048
BOROȘNEU MARE	Leț	Cetatea Székelybánya sec. 13-14, 16	
BOROȘNEU MARE	Leț	Fortificație "Várhegy"	CV-I-m-A-13062.01
BREȚCU	Brețcu	„Cetatea Veneturné"	CV-I-s-A-13050
BREȚCU	Oituz	Șanțuri de apărare 1854-1855	CV-I-m-A-13071.02
BREȚCU	Oituz	„Cetatea Rakoczi”, sec. 15	CV-I-s-A-13071
BREȚCU	Brețcu	„Cetatea Lupului”	
CERNAT	Cernatu de Sus	Cetatea Ika” sec. 14	CV-II-m-A-13163
CERNAT	Cernat	Fortificație, "Vârful Ascuțit”	CV-I-m-A-13056.01
COVASNA	Covasna	"Cetatea Zânelor"	CV-I-s-A-13058
LEMNIA	Lemnia	„Cetatea Haiducilor” sec. 17-18	
MALNAȘ	Malnaș	„Cetatea Hereț” sec. 13	
MERENI	Mereni	„Cetatea Mereni” sec 12-13	
MERENI	Lutoasa	„Cetatea Ciuchian”	CV-I-s-A-13063
OZUN	Bicfalău	Cetatea „Csigavar” sec 13-14	
OZUN	Lisnău	„Cetatea Turcilor” sec.	
RECI	Saciova	Cetate, sec. 12	
SFÂNTU GHEORGHE	Sfântu Gheorghe	„Cetatea Cocostârcului”	CV-I-s-B-13029
SFÂNTU GHEORGHE	Sfântu Gheorghe	Cetatea Sfântu Gheorghe	CV-II-a-A-13090
SITA BUZĂULUI	Crasna	Șanțuri de apărare 1878	
TURIA	Turia	„Cetatea Balvanyos” sec. 14	CV-II-m-A-13297
TURIA	Turia	"Cetatea Turia”	CV-I-s-A-13081
VÂRGHIȘ	Vârghiș	Cetatea Rika „Turnul de est”	
VÂRGHIȘ	Vârghiș	„Turnul de vest”	

Sursa: LMI, 2015

Gospodăria rurală

Parcela - În secuime terenul care se construiește nu este prea spațios, spațiul trebuie economisit, curtea nu se utilizează pentru cultivare. Casa nu este de obicei construită la linia străzii (ca la sași), dar în fața fațadei stradale a casei, se află o grădină largă de flori se extinde până la gardul de la stradă care niciodată nu este opac. Intrarea în casa nu se face niciodată de pe stradă, ci se deschide spre curte. Dacă lotul este îngust, hambarul este situat la capătul lotului, vizavi de poarta mare, iar poarta hambarului este și poarta de intrare în grădină sau livadă.

Casa – De obicei se amplasează pe o latură a parcelei, spre curte, pe toată lungimea casei sau doar pe o porțiune a ei, fiind prispa. Dimensiunea fiecărei camere variază doar în anumite limite. Aproape că nu există case mai înguste de cinci metri și mai late de opt metri pentru că dimensiunile grinzilor acoperișului și experiența constructorului de case limitează creșterea lățimii. Lungimea casei este mai puțin limitată.

Imobilul este de obicei pe parter. Prin aceasta, se deosebește de tipurile de case de munte elvețiene, italiene, unele germane și franceze, unde din cele mai vechi timpuri casa tipică a satului a fost construită cu două etaje.

Lemnul a fost folosit ca material de construcție de către secui încă din cele mai vechi timpuri. În trecut, pereții casei erau întotdeauna asamblați din bârne de pin decojite sau din bârne de stejar cioplite cu securea îmbinate astfel încât capetele lor să iasă la colțuri.

În prezent, construcția din cărămidă și piatră este mai răspândită, dar în trecut, construcțiile din piatră erau tipice în Trei Scaune și sau în Scaunul Odorhei, adiacente zonelor de locuire săsească.

Acoperișul casei tradiționale era acoperit cu șindrilă. În trecut, era o șindrilă de formă mai mare decât cea de azi, care era bătută în cuie de lemn cu cuie de lemn. În multe regiuni, țigla de format mic, cu capătul ascuțit (forma săsească) a fost folosită destul de des.

Pridvorul casei de lemn cu stâlpi din lemn sculptat, parapetul este din scânduri cu un model traforat; casa de piatră are pridvorul cu coloane de zidărie și parapet de zidărie.

Fațadele – sunt demne, cu o structură simplă, onestă, realizată cu materiale puține fără decorații inutile. Nimic nu este gratuit sau ostentativ pe fațade, totul este folosit economic și funcțional.

Asemenea exemple de arhitectură funcțională sunt din ce în ce mai rare, aici un rol important îl are regulamentul de urbanism care trebuie să identifice specificul fiecare zone pentru a reglementa construirea în așa fel încât să se stabilească în limitele cere să asigure o încălzire firească a noilor construcții în fondul construit existent.

Arhitectura industrială

Morile

Dintre ramurile industriale, dezvoltarea industriei lemnului a fost facilitată de cantitatea mare de lemn, care a fost prelucrat de cele 80 de gateri mai mici pe lângă gaterile mari ale asociației I. Transilvania de prelucrare a lemnului.

Pe râurile județului erau cca. 300 de mori mai mici. Două mori de apă de pe valea Pârâului Mare, din cele 32 existente cândva, sunt funcționale ca relicve ale istoriei industriale.

Există zeci de mori de apă în Covasna, de exemplu la Sânzieni, la Lemnia, Valea Seacă, Cernat, dar doar câteva dintre ele sunt în funcțiune.

„Ansamblu tehnic – Plan înclinat de la Covasna-Comandău”.

Planul înclinat a fost instalat în 1889, în octombrie, într-o zonă ce poartă numele de „Valea Zânelor”. Fabrica de prelucrare a lemnului, cu tot ce a însemnat ea, a funcționat 110 ani, fiind

închisă definitiv în data de 17 octombrie 1999. Pe locul actualei comune Comandău era vechea graniță dintre România și Imperiul Austro-Ungar unde funcționa și un post de grăniceri „Grenzkommando”.

Proprietar al uriașului domeniu forestier din zonă (la acea vreme parte a Austro-Ungariei) era baronul Gyula Zathureczky care a vândut drepturile de exploatare a celor 9000 de hectare de pădure, în 1882, unui om de afaceri din Pesta, David Horn.

Horn a inaugurat prima fabrică de exploatare și prelucrare primară a lemnului, pe care a numit-o „Gyula”, după proprietarul pădurii. A adus muncitori, „Colonia” crescând rapid la peste 1.000 de locuitori, din nouă etnii. Aveau școală, spital și chiar cazino.

Pentru a reuși aprovizionarea cu bușteni și transportul cherestelei, David Horn a construit în 1889 o cale ferată cu ecartament îngust (760 mm) între Comandău și Gara Covasna unde era depozitul central. Diferența de nivel dintre stații este de 327 m, o lungime de 1236 m. Funcționarea se baza pe principiul planului înclinat folosind platforme legate una de cealaltă și un sistem complex de scripeți. Forța gravitațională era folosită pentru punerea în mișcare a vagoanelor, cel de sus, încărcat cu material lemnos, îl punea în mișcare pe cel de jos. Procesul era controlat la cabina de frânare din partea superioară a planului înclinat.

„Fabrica de țigarete”, Sfântu Gheorghe

Profilul arhitectural specific și structura de rezistență a clădirilor din complexul fabricii au făcut ca acestea să fie înscrise în rândul monumentelor istorice ca „Monument al Tehnicii”.

În 1920, fabrica a fost inclusă în Regia Monopolurilor Statului, urmând o nouă etapă de modernizare, trecând de la producția țigărilor de foi la producția de țigarete.

Primăria municipiului Sf. Gheorghe a achiziționat fostul complex industrial de tutun din localitate, pentru a-l transforma într-un centru cultural și turistic.

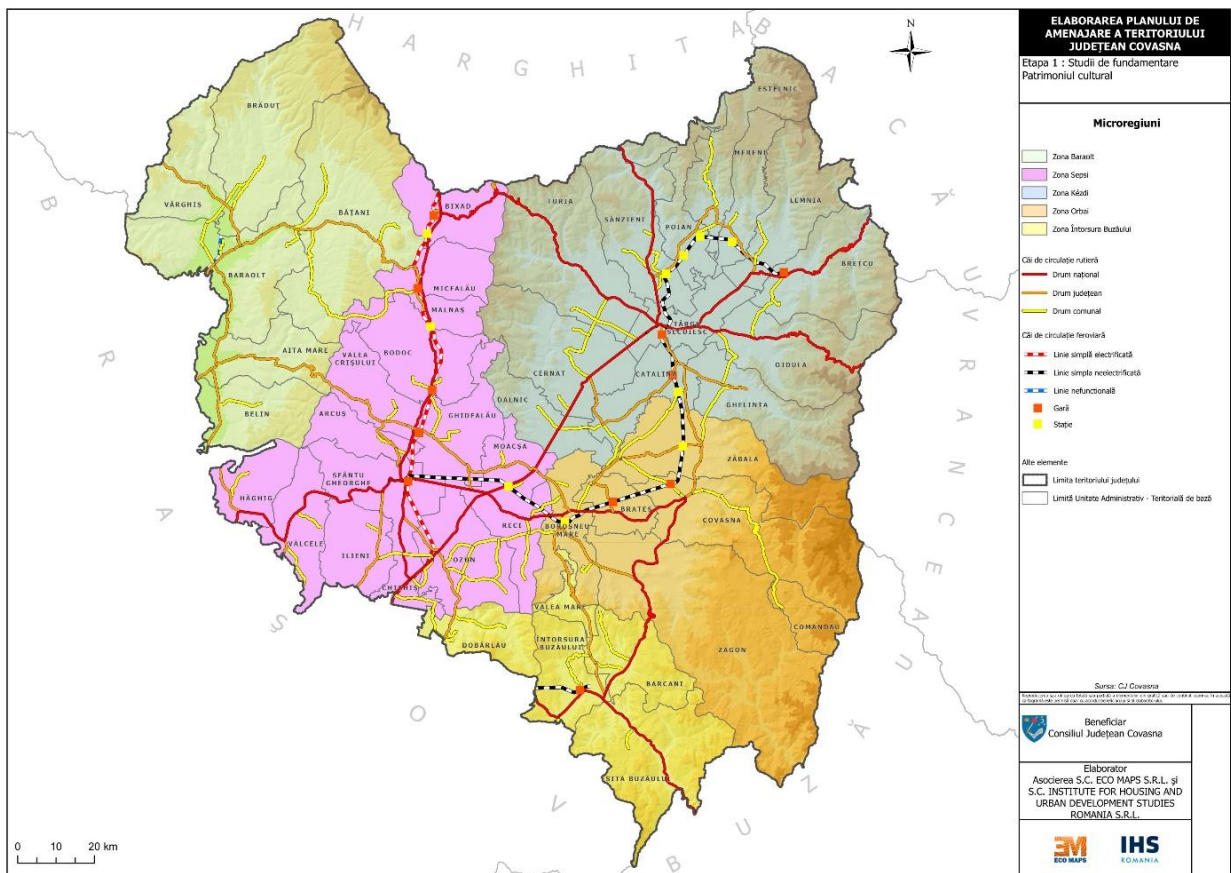
„Furnalul de la Bodvaj”

Bodvaj, situat în apropierea localității Herculian. Locul are importanță memorială datorită faptului că aici Gabor Aron a turnat primele tunuri folosite în războiul pentru independență.

Uzina Bodvaj, care a început să funcționeze în 1831, a fost fondată de Antal Zakariás din Gheorghieni, care era de origine armeană. Exploatarea la Bodvaja a fost oprită în toamna anului 1897, dar minereul extras a fost încă folosit până în primăvara anului 1905. După cel de-al Doilea Război Mondial, a început restaurarea minei și a topitoriei, iar producția a fost reluată la Bodvaj. Exploatarea a fost oprită în martie 1951 pe motiv că minereul s-a epuizat. Di fosta fabrică nu a rămas decât construcția unui furnal.

2.1.4. Unitățile Administrativ Teritoriale din fostul Scaun Sepsî – Sfântu Gheorghe

Figura 35 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Sepsî – Sfântu Gheorghe

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Sfântu Gheorghe

Arcuș, Bixad, Bodoc, Chichiș, Ghidfalău, Hăghig, Ilieni, Malnaș, Micfalău, Moacșa, Ozun, Reci, Valea Crișului, Vâlcele

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT SFÂNTU GHEORGHE

Localități componente Sfântu Gheorghe, Chilieni, Coșeni

SFÂNTU GHEORGHE, Municipiu reședința de județ.

Atestare documentară – 1332, Zeciuiala papală

Istoric

Sepsiszentgyörgy (magh.); Sankt Georgen (ger.)

În absența izvoarelor scrise, se cunosc puține despre perioada anterioară secolului al XIII-lea, dar din denumirile locurilor - Vojkán, Debren, Piliske etc. se poate deduce existența unei așezări bulgaro-slave.

Numele așezării a fost menționat pentru prima dată în 1332 în registrul zeciuelii, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy) a fost unul dintre satele cele mai mari. Din secolul al XV-lea, numărul documentelor referitoare la oraș crește treptat.

Nu poate fi stabilită documentar data dobândirii statutului de oraș. Participarea atât a lui Sigismund de Luxemburg în 1427, cât și a lui Iancu de Hunedoara în 1448 la sesiunile legislative desfășurate la adunarea din Scaunul Sepsi, (Sepsiszek) de la Sfântu Gheorghe atestă faptul că această așezare a fost de multă vreme sediul scaunului.

Totuși, primul document în care este numit fără îndoială „oppidum” (orașel-târg) datează din 1461.¹⁵

Denumirea acestei așezări are o origine cultică, este un nume comun dat localităților în secolele XII-XIII. Totodată în scaunul Trei-Scaune este frecventă toponimia provenită din nume de persoane. Prefixul unității administrative - Sepsi-szék - a fost adoptat pentru a o deosebi de celelalte așezări numite Szentgyörgy. Denumirea de Sepsi conform unor ipoteze ale istoricilor face rapel la zona Sebeș¹⁶, teritoriul din care provine grupa de secui care a întemeiat scaunul Sepsi.

A doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima treime a secolului al XVIII-lea a fost o perioadă nefavorabilă dezvoltării orașului. După 1658 și 1661, populația a scăzut foarte mult. Așezarea, care abia și-a revenit, a fost lovită de ocupația militară austriacă, care a fost urmată de Războiul curuților, iar apoi marea secetă și ciuma din 1717-18 au împiedicat întărirea economică a locuitorilor orașului, sporind sărăcirea și distrugerea generală.

În 1861 este ales pentru prima dată un primar și un consiliu local. În anii următori a fost construită prima fabrică de textile și au fost fondate Muzeul Național Secuiesc, orfelinatul și spitalul.

În anul 1880 înglobează satul Szemerja care devine cartier al orașului.

Simultan cu înființarea județului Covasna, în 1968 Sfântu Gheorghe a primit titlul de municipiu, respectiv de atunci a devenit și reședință de județ.

Evoluție administrativă

Dreptul municipalității de a fi independent de scaun a fost unul dintre cele mai semnificative privilegii ale orașului. Orașul a avut autonomie din momentul în care a câștigat statutul de oraș

¹⁵ Kádár Gyula, „Tanulmányok Székelyföld történetéből (város, népesség, iskola)” (Studii de istorie a Ținutului secuiesc, oraș, populație, școala, trad. IK), editura Scribae Kádár, Sfântu Gheorghe, 1996;

¹⁶ szebesi, având semnificația „cei de la Sebeș” (IK);

(secolul al XV-lea), dar abia în secolul al XVII-lea a obținut independența completă față de scaun. Autogovernarea s-a consolidat doar treptat, deoarece conducerea scaunului a încercat să împiedice exercitarea acesteia. István Báthori - voievodul Transilvaniei - decide asupra disputei dintre scaun și oraș în documentul din 23 septembrie 1492, prin care readuce orașul Sfântu Gheorghe sub jurisdicția scaunului.

Funcția de judecător al orașului a existat din momentul în care a fost ridicat la statutul de oraș. Prima înregistrare în care este menționat judecătorul orașului: scrisoarea de privilegiu regal din aprilie 1525.

În 1625 orașul obține dreptul la autoguverare prin privilegiul acordat de prințul Gabriel Bethlen prin care orașele din scaunul Trei-Scaune sunt complet independente de scaun. Orașele Sepsiszentgyörgy, Illyefalva, Kézdivásárhely, Bereck nu mai sunt subordonate conducătorilor scaunului, ci sunt direct dependent de puterea

Decretul Mariei Terézia emis în 1764 îi obligă pe secui la serviciul obligatoriu de grănicer și a desemnat orașul Sfântu Gheorghe drept sediu al regimentului de graniță de husari. Obligația de pază a frontierei a impus poveri asupra populației, dar ca efect pozitiv au apărut instituțiile care au asigurat acest lucru, iar urbanizarea localității a putut începe.

Până în 1850, pe teritoriul actual al orașului au fost trei așezări, iar până în 1880 două așezări: Sfântu Gheorghe-oraș, Sfântu Gheorghe-sat și Szemerja, înglobat în anul 1880, azi fiind un cartier din partea de sud a orașului.

Recensământul din 1881 menționează două tipuri de orașe în Ținutul Secuiesc: șase orașe cu consilii organizate și un oraș regal liber. În 1891, existau doar 25 de orașe cu autoritate legală (doar Târgu Mureș în sud-estul Transilvaniei) și 106 orașe cu consilii organizate, Sfântu Gheorghe fiind unul dintre acestea.

În prezent Municipiul Sfântu Gheorghe este administrat de un primar și un consiliu local compus din 21 consilieri.

Municipiul Sfântu Gheorghe este situat în colțul de sud-est al Transilvaniei, în Carpații Orientali, în bazinul Oltului Superior, în Depresiunea Brașovului. Orașul este situat pe o suprafață de 10 kilometri pătrați, fără a include municipalitățile Chilieni, Coșeni și Băile Sugás.

Între 1952 și 1960, Sfântu Gheorghe a făcut parte din Regiunea Autonomă Maghiară, iar în 1960 a fost repartizat la Regiunea Stalin. Orașul a devenit municipiu în 1968, când România a fost împărțită în noi diviziuni teritoriu-administrative și județul Covasna a fost constituit. În prezent, municipiul Sfântu Gheorghe este reședința județului Covasna.

Evoluție arhitecturală

Particularitatea orașului care a determinat dezvoltarea sa ulterioară este caracterul administrativ. Cu toate acestea, apropierea orașului regal liber vecin, Brașov, a avut un efect inhibitor asupra dezvoltării economice a orașului. A rămas un oraș târg cu aspect de sat până la mijlocul secolului al XIX-lea. Centrul vechi al orașului se afla în imediata apropiere a bisericii reformate fortificată în jurul actualei piețe Kálvin, de unde centrul de greutate al așezării s-a mutat în cursul secolului al XIX-lea în vecinătatea pieței noi, parcul de astăzi.

Noul centru al orașului începe să se dezvolte în jurul pieței de zece hectare. La începutul secolului al XIX-lea a fost construit clădirea clasicistă, Casa cu arcade, urmat de altă construcție clasicistă a sediului scaunului în 1832. Astăzi, clădirea adăpostește biblioteca județeană. În colțul de sud-

vest al parcului se află primul spital din județ, care a fost construit între 1851 și 1853 și a fost numit după împăratul Franz Joseph. În partea de nord-est a pieței se ridică clădirea Primăriei și a teatrului de azi. Latura de nord este flancată de clădirea Bazarului, galeria de artă de azi, dar și clădirea eclectică a Colegiului Székely Mikó.

În timp ce zona din jurul pieței principale s-a dezvoltat rapid în conformitate cu conceptul urbanistic modern al primarului Ferenc Gödri, zona din jurul bisericii castelului și-a păstrat caracterul rural. Eforturile de modernizare de la începutul secolului al XX-lea sunt întruchipate de imobilele generoase în stil Art Nouveau ale fabricii de tutun.

În primele decenii ale secolului, activitatea de arhitect proiectant a lui Károly Kós din Sfântu Gheorghe a fost decisivă pentru peisajul urban. Clădirea Muzeului Național Secuiesc, pe care el însuși l-a clasificat drept unul dintre proiectele sale cele mai de succes care, cu turnul său zvelt acoperit cu plăci smălțuite colorate, a devenit una dintre emblemele orașului. După planurile lui Kós, lângă sediul scaunului a fost construit și liceul de fete Mikó Székely, cărui i s-a atașat ulterior o altă aripă. Planurile lui Kós pentru clădirile publice din Sfântu Gheorghe au fost realizate doar parțial, cum ar fi spitalul public și primăria, rămas în stadiu de proiect. Angajarea intensivă a lui Károly Kós se încadrează în cadrul aspirațiilor de urbanizare ale lui Ferenc Gödri, precum și în continuarea acesteia, care a fost, din păcate, întreruptă de izbucnirea Primului Război Mondial. Din anii șaptezeci, orașul se betonează cu blocurile tip. Populația se înmulțește, fabricile și ansamblurile de locuințe înconjoară centrul orașului, iar imaginea centrului orașului suferă schimbări semnificative. Au fost create o serie de clădiri publice, care până acum nu s-au putut integra organic în mediul construit, fiind cazul noul cămin cultural și la piața din fața lui.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează ca o așezare cu o poziție centrală, cu o populație redusă, care are statut urban și oportunități economice modeste (comerț, industrie de tip casnic, cu bresle de meșteșugari, mai târziu cu câteva companii mici), în care mijloacele de trai ale majorității populației – până la primul război mondial – era asigurată de agricultură.

Tipul de oraș, statutul său juridic, locul său între orașe poate fi stabilit și înțeles prin plasarea în sistemul politic al epocii.

Din punct de vedere economic, orașele transilvănene din secolul al XVII-lea pot fi clasificate în patru grupe:

- Capitala Alba Iulia (Gyulafehérvár);
- a doua grupă sunt orașele mari (Cluj, Oradea, Târgu Mureș);
- al treia grupă include orașele miniere de sare Dej, Turda, Ocna Sibiului, Cluj, Sic);
- al patrulea grup include micile orașe-târg.

Din punctul de vedere al statutului lor juridic s-au distins trei categorii de orașe:

- primul tip include orașele regale libere (Clujul, Târgu Mureș);
- un alt grup de orașe erau orașele nobile care aveau obligația să servească în armată, dar nu plăteau taxe.
- Al treilea grup îl formează orașele-târg. Orașele din secuime pot fi clasificate în această categorie, inclusiv Sfântu Gheorghe. Se deosebeau de tipul anterior prin faptul că plăteau taxe, dar nu serveau în armată decât în cazul unei amenințări și se aflau sub jurisdicția Scaunului.

Decretul Mariei Terézia emis în 1764 a avut efect pozitiv asupra dezvoltării orașului, au apărut instituțiile care au asigurat acest lucru, iar urbanizarea localității a putut începe.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Fostul sat Szemerja își datorează numele Fecioarei Maria căreia i-a fost dedicată biserica din localitate. Satul medieval, catolic la început a cunoscut schimbările din vremea Reformei, alegând în cele din urmă religia unitariană, dar din 1624 au trecut din nou la cultul reformat.

Înființarea în 1854 a Asociației pentru lectură și apoi a cazinoului în 1955 au fost suportul pentru susținerea vieții culturale. În 1889 este înființată Asociația pentru femei având obiectivele de caritate ca principală sarcină. În 1874 a fost fondată o tipografie, iar în 1882 a început să funcționeze tipografia Jókai. În 1874 a apărut ziarul „Nemere”, mutat din Brașov la Sfântu Gheorghe, rolul de informare a populației a fost preluat de „Székely Nemzet” în 1883, iar din 1906 până în 1944 de „Székely Nép”.

În prezent orașul Sfântu Gheorghe dispune de numeroase instituții și asociații culturale:

Teatrul Andrei Mureșanu, Teatrul Tamási Áron, Centrul Cultural Arcuș, Biblioteca județeană Bod Peter, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Centrul Cultural Județean Covasna, Casa de Cultură Kónya Ádám, Muzeul Național Secuiesc, Casa cu arcade,

Conform recensământului populației din anul 2021 municipiul are o populație de 50 080 locuitori din care 34% sunt reformați, 28,3% romano-catolici, 16% ortodocși, 5,2% unitarieni, 1,1% evanghelici, restul de alte confesiuni, atei, sau cere nu au declarat confesiunea.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

Prima ridicare topografică a armatei austriece

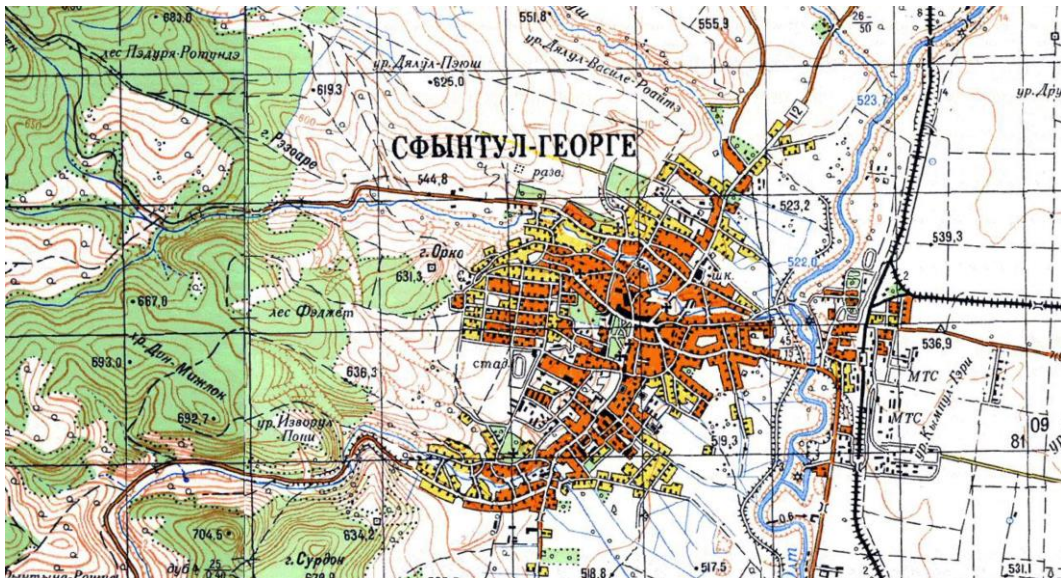
A doua ridicare topografică a armatei austriece

A treia ridicare topografică a armatei austriece

Planul Director de tragere

Planul militar sovietic

Ortofotoplan 2016

CHILIENI, Localitate componentă Sfântu Gheorghe

Atestare documentară – 1334, Zeciuiala papală

Istoric

Kién (magh.); Kilön (ger.)

În 1334, are o biserică parohială, iar preotul ei, János, „*Johannes sacerdos de Kylien solvit I banalem et III Chulaqueos*”

Descoperirile arheologice semnaleză o așezare din epoca bronzului suprapusă de o altă așezare de tip Sântana de Mureș-Cerneahov și de o așezare medievală.

După Balázs Orbán¹⁷, un drum roman ar trece pe deasupra satelor Chilieni și Coșeni, prin "Câmpul Frumos", ce ar fi putut lega castrele romane Râșnov și Brețcu sau Olteni.

Evoluție administrativă

Așezarea este situată pe malul stâng al râului Olt în imediata apropiere a orașului Sfântu Gheorghe, fiind localitate componentă a acestuia.

Evoluție arhitecturală

Biserica, care datează din secolul al XIII-lea, capătă o formă gotică în secolul al XV-lea. Sanctuarul său își păstrează încă caracteristicile gotice. Sacristia, cu data de 1497, se păstrează și ea parțial.

În naosul bisericii era o piatră veche, pe care se poate citi în cadrul floral anul 1427.

În anii 2004–2005 frescele medievale au fost readuse la lumină.

Biserica reformată aflată în capătul nordic al localității este o biserică sală cu absida altarului poligonală, nedecroșată și cu un turn clopotniță cu trei niveluri pe latura de sud a bisericii, asigurând accesul în biserică.

Evoluție urbanistică

Este o așezare dezvoltată liniar pe două străzi paralele, în lungul cursului râului Olt.

O intervenție importantă a fost devierea unui braț al Oltului, probabil pentru protejarea localității în caz de inundații. Localitatea s-a dezvoltat în aceste condiții atât spre cursul Oltului cât și spre sud, păstrând trama stradală inițială.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

A fost un sat catolic până la Reformă. În timpul Reformei, el a devenit reformat, apoi unitarian, locuitorii au păstrat și ei biserica medievală.

În timpul reformei protestante lăcașul a trecut de la cultul romano-catolic la cultul reformat-calvin, apoi, în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, la cel unitarian. În această perioadă picturile murale medievale au fost acoperite cu var, iar tabernacolul a fost zidit.

---

¹⁷ ORBÁN BALÁZS – „A Székelyföld leírása, történelmi, régészeti, természetrajzi s népismej szemponból”, (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, natural și etnografic, trad. IK), Volumul III

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

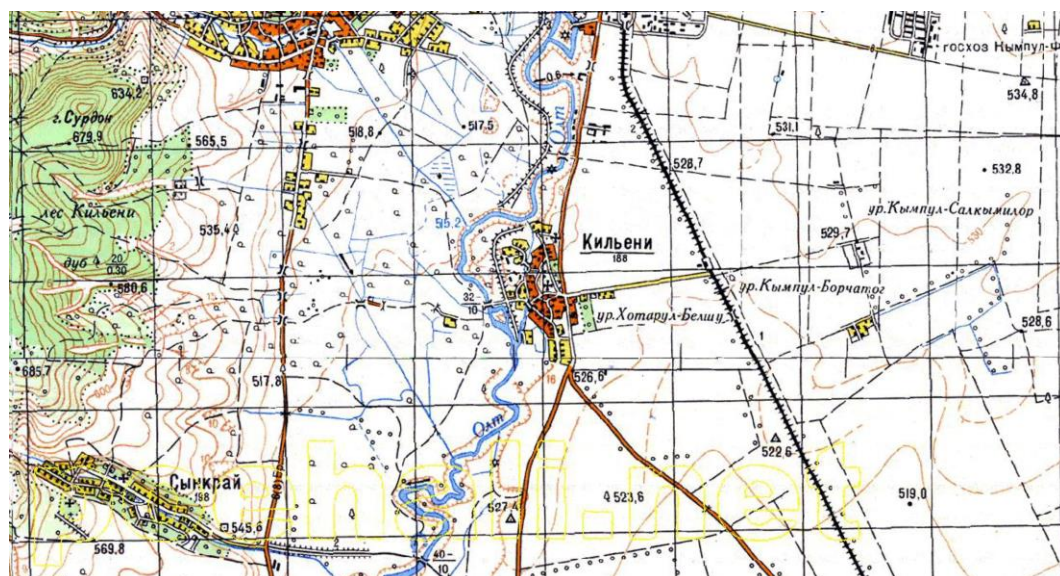

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

COȘENI, Localitate componentă Sfântu Gheorghe

Atestare documentară – 1448, apare în documente cu denumirea de Zwtjylor

Istoric

Szotyor (magh.); Suttern (ger.)

În 1463 apare în documente cu numele de Zuthyor, iar în 1567 cu denumirea de Szotyor.

Descoperirile arheologice semnaleză o așezare din epoca bronzului suprapusă de o altă așezare din secolul al VII-lea.

După Balázs Orbán¹⁸, un drum roman ar trece pe deasupra satelor Chilieni și Coșeni, prin "Câmpul Frumos", ce ar fi putut lega castrele romane Râșnov și Brețcu sau Olteni.

În timpul Revoluției din 1848-49, stăpâna Curiei Nagy a fost Szotyori Nagy Tamásné (născută Vajna Terézia), mamă și luptătoare neînfricată care, neținând cont de primejdiile de pe câmpul de luptă, s-a dus ea însăși pe front în căutarea fiului. De asemenea, le-a oferit adăpost celor refugiați, iar după reprimarea Revoluției le-a trimis pachete celor încarcerăți.

În această curie au fost găzduiți scriitorii Jókai Mór în 1884, precum și Mikszáth Kálmán în 1887.

Evoluție administrativă

Așezarea este situată pe malul stâng al râului Olt în imediata apropiere a orașului Sfântu Gheorghe, fiind localitate componentă a acestuia.

Evoluție arhitecturală

Lăcașul de rugăciune a fost ridicat între anii 1816-1825, pe ruinele unei vechi biserici prăbușite în urma devastatorului cutremur din 1802; urmând ca forma actuală să o primească în anul 1871. De la vechiul edificiu se păstrează în turla bisericii un clopot impresionant fabricat în anul 1427, care poartă inscripție „O Rex Glorie veni cum pace 1426”, la acea vreme considerat a fi cel mai mare din întreg ținutul.

Conacul Nagy reprezintă valoarea arhitecturală cea mai însemnată a așezământului.

Evoluție urbanistică

Este o așezare dezvoltare răsfirată pe o rețea de străzi dezvoltate pe direcția est-vest, perpendiculare pe șoseaua națională ce face legătura cu Sfântu Gheorghe.

Trama stradală se păstrează până în prezent. Se remarcă o dezvoltare spre nordul localității, probabil în relație cu biserica reformată.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina cu precizie direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

A fost un sat catolic până la Reformă. În timpul Reformei, el a devenit reformat.

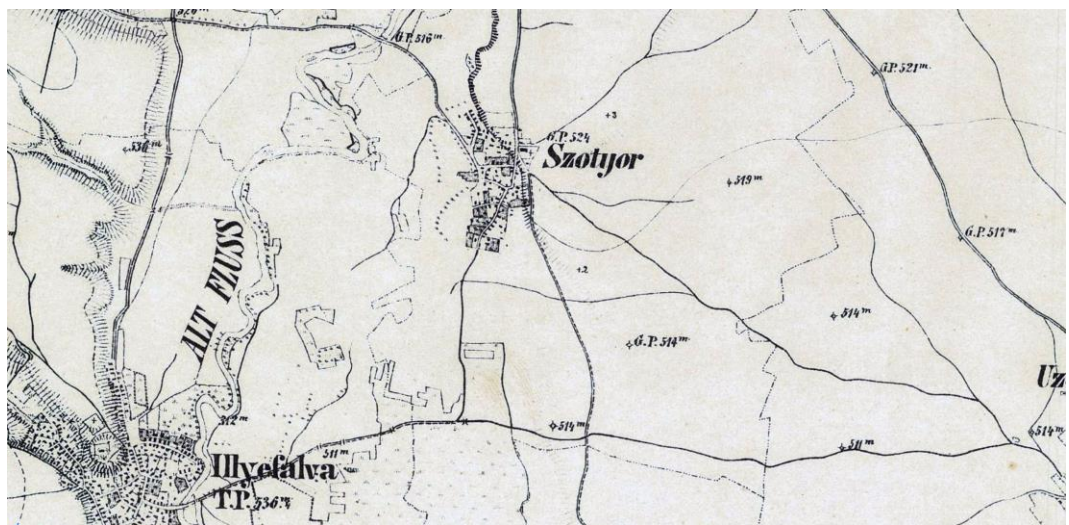
În timpul reformei protestante lăcașul a trecut de la cultul romano-catolic la cultul reformat-calvin.

---

¹⁸ ORBÁN BALÁZS – „A Székelyföld leírása, történelmi, régészeti, természetrajzi s népismej szemponból”, (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, natural și etnografic, trad. IK), Volumul III

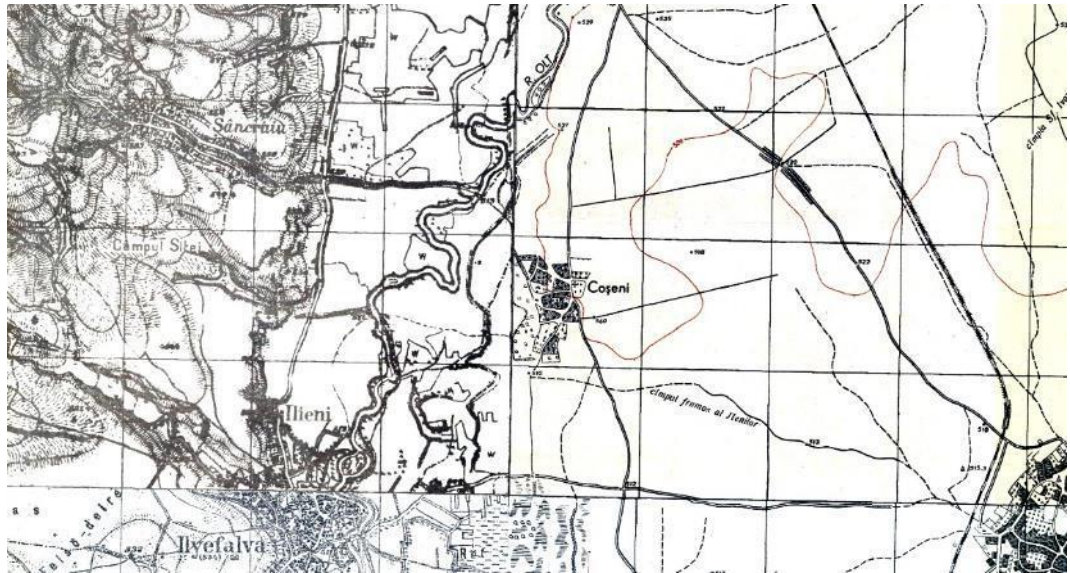
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

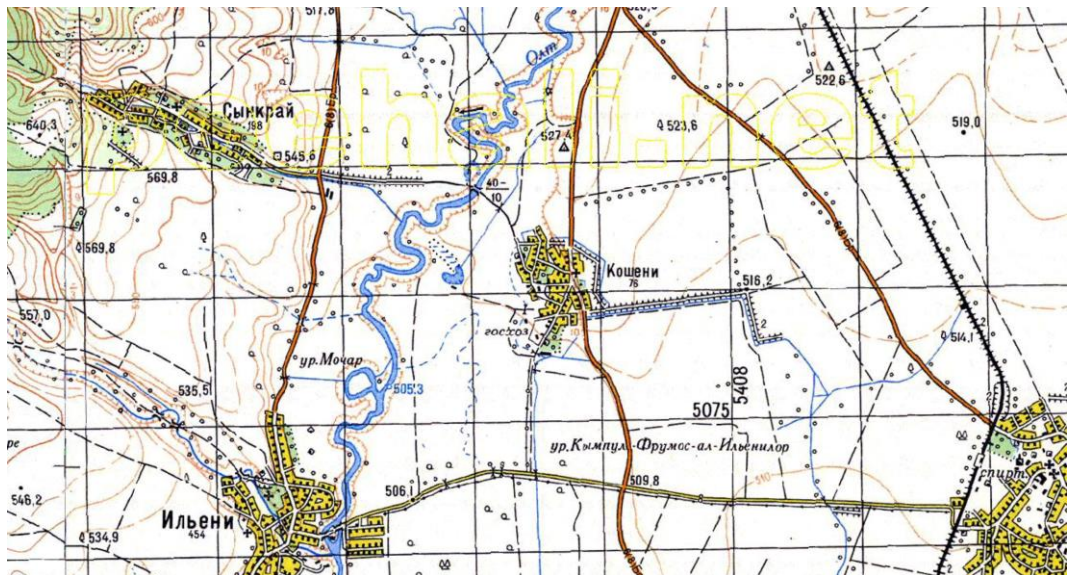
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

UAT ARCUȘ

Localități componente Arcuș

ARCUȘ

Atestare documentară – 1332, Zeciuiala papală, cu denumirea Arkus

Istoric

Árkos (magh.)

Satul Arcuș se află la șapte kilometri nord-vest de Sfântu Gheorghe, la intersecția pâraielor Geje și Árcus.

Conform tradiției, satul Árcus a fost construit de locuitorii satelor învecinate distruse după marea invazie tătară din 1241, în bazinul văii mai ușor de apărat. Prima mențiune scrisă despre Árcus datează din 1332.

Potrivit tradiției, turcii și tătarii au atacat Árcus în 1658, ai cărui locuitori au fost protejați de distrugere de zidul puternic al castelului.

Localitatea a fost distrusă de cutremure în anii 1802, 1829 și 1838. În 1910, avea 1.721 de locuitori maghiari. Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Sepsî din județul Trei Scaune.

Evoluție administrativă

În 2004, a format o comună prin desprinderea din comuna Valea Crișului.

Evoluție arhitecturală

Biserica unitariană neobarocă din Árcuș a fost construită între 1831-1833 pe locul unei biserici mai vechi, mult mai mică.

Partea intactă a zidului de nord a bisericii vechi a fost folosită în timpul construcției noii biserici. Zidul de apărare, cu formă pentagonală regulată după modelul italian, și întărit cu bastioane pentagonale acoperite piramidal, a fost construit în secolul al XVII-lea. Cel puțin acest lucru poate fi dedus din inscripția „1639” de pe exteriorul zidului cetății.

Turnul bisericii adăpostește cel mai greu clopot din județul Covasna, care cântărește în jur de o tonă. Pe lângă funcțiunea de apărare, bastioanele au servit ocazional ca depozite de cereale în timp de pace. La fel ca șirurile de camere formate pe partea interioară a peretelui de protecție. În prezent, o expoziție de istorie locală este găzduită într-una din încăperile bastionului din colțul de sud-vest.

Conacul Szentkereszty - Castelul în stil neobaroc, situat în mijlocul mai multor hectare de parc și arboret, a fost construit de familia Szentkereszty în 1870.

În clădire care are funcțiunea de centru cultural, au loc concerte și alte evenimente culturale.

În munții acoperiți de păduri care se înalță deasupra satului, se află refugiul din epoca tătară a locuitorilor din Árcus: Cetatea Várhegy.

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă modul de distribuire a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor

perpendicularare pe străzile principale. De remarcat că localitatea se situează adiacent drumului județean care face legătura dintre Sfântu Gheorghe și valea Crișului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune unitariană, reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși.

O expoziție de istorie locală este găzduită într-una din încăperile bastionului din colțul de sud-vest al cetății.

La Arcuș își desfășoară activitatea și Școala și centrul de educație care inițiază și desfășoară programe și proiecte de reconversie profesională, organizează diferite activități de formare și informare pentru instituții publice, companii private și organizații nonguvernamentale.

UAT BODOC

Localități componente: Bodoc, Olteni, Zălan

BODOC, sat reședință de comună

Atestare documentară – 1332, atestare documentară cu numele de Buduk¹⁹

Istoric

Pe teritoriul administrativ al comunei au fost descoperite vestigii materiale și așezări umane datând din perioada neolitică. De asemenea, lângă localitatea Bodoc se află urmele unui castru roman, iar în locul numit "Pădurea Mestecenilor", s-au descoperit resturile unei așezări aparținând culturii Ariușd.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată fortificată datează din secolul al XV-lea, este înconjurată de un zid de apărare cu plan ovoidal cu un turn clopotniță, datat sec. al XVIII-lea, a fost reconstruit în sec. al XIX-lea. Biserica a fost reconstruită în 1651. O parte a zidului de incintă a fost demolată în anii 1920, materialul litic a fost folosit pentru construirea școlii.

Evoluție urbanistică

Localitatea este dezvoltată pe valea Oltului cu o distribuție organică a tramei stradale cu extindere pe valea pârâului și spre izvorul de ape minerale Mathild. Parcelarul se așează în lungul drumurilor cu întindere amplă în adâncime. Amplasarea construcțiilor este în majoritate tradițională, cu așezarea casei pe o latură a parcelei și anexele gospodărești așezate transversal, delimitând curtea de grădină.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată

---

¹⁹ SZÉKELYFÖLD IRÁSBAN ÉS KÉPBEN", „Kaláka” könyvkiadó vállalat, Budapest, II. kerület, Vérmező-út 8. Ținutul Secuiesc în texte și imagini, Ed. „Kaláka”, Budapesta, 1941, Editor responsabil : Dávid József. Vol. III pag. 264-318

UAT BODOC

Localități componente: Bodoc, Olteni, Zălan

OLTENI, sat componentă a UAT Bodoc

Atestare documentară – 1332, atestare documentară cu numele de Olotnu-Olthzeme²⁰

Istoric

În aria satului s-au efectuat numeroase săpături arheologice. Pe malul stâng al Oltului se află rămășițele unei fortificații datând din epoca fierului, iar pe terasa dreaptă a râului, în locul denumit Vármegeye, specialiștii au adus la lumina zilei un sit datând din epoca neolitică, acesta fiind protejat de un sistem artificial de șanțuri. Arheologii au identificat urmele unei tabere militare romane ale cărei turnuri duble se văd și astăzi la intrarea în tabără dinspre sud.

Evoluție arhitecturală

Castelul în stil renascentist al contelui Miklós Mikó, construit în 1827, se află la capătul de nord al satului. Conform legendei, castelul a fost construit în 1827, de către contele (VI) Mikó Miklós, din pietrele unei fostei cetăți aflate în apropiere, denumită Herecz, care a fost dărâmată. Construit în stil clasicist în prima jumătate a sec. XIX, castelul Mikó, este un monument istoric cu fațadă simetrică și pridvor susținut de coloane. Clădirea cu un singur nivel, cu subsol și două părți are un acoperiș tip mansardă, prevăzut cu ferestre și fronton triunghiular. Porticul din coloane de lemn, a cărui margini se închid într-un grilaj din fier forjat, situat pe fațada principală, este flancat de câte 5 ferestre cu închidere dreaptă, despărțite de pilaștri cu capitel doric. Unicitatea castelului este realizată de decorația interioară, de iconografia unică, respectiv de seria de picturi murale, bine conservate.

pe locul actual al Bisericii reformate se afla o biserică veche, mai mică, care era înconjurată de un zid de apărare. Ruinele zidului mai pot fi văzute pe latura de nord a bisericii actuale, pe o porțiune de 50 de metri lungime. Actuala biserică a fost construită în 1836. Turnul clopotniță are 22 de metri înălțime. Mai mulți membri ai familiei - inclusiv contele Miklós Mikó și fiica sa contesa Eszter Mikó - au fost înhumați în cripta de sub vechea biserică..

Evoluție urbanistică

Localitatea este dezvoltată pe valea Oltului în lungul drumului național cu parcele înguste alăturate dar dezvoltate în adâncime. Modul de ocupare al terenului este cel tradițional pe una dintre laturile parcelei.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată

UAT BODOC

ZĂLAN, sat componentă a UAT Bodoc

---

²⁰ SZÉKELYFÖLD IRÁSBAN ÉS KÉPBEN”, „Kaláka” könyvkiadó vállalat, Budapest, II. kerület, Vérmező-út 8. Ținutul Secuiesc în texte și imagini, Ed. „Kaláka”, Budapesta, 1941, Editor responsabil : Dávid József. Vol. III pag. 264-318

Atestare documentară –

Istoric

Dintre toate satele din ținutul Trei Scaune, Zălan se poate mândri cu cea mai veche lege a așezământului așternută pe hârtie în 1581.

Evoluție arhitecturală

Conacul Séra-Fejér construit din piatră și cărămidă, are șapte încăperi, având o suprafață totală de 340 metri pătrați. Este o construcție cu plan dreptunghiular cu un nivel. Elementul care accentuează clădirea este pridvorul de patru stâlpi, aflat în pe latura de sud a conacului.

Conacul Séra-Dávid În 1950, o parte a clădirii s-a prăbușit, apoi în 1957, datorită inundației provocate de un acoperiș deteriorat, clădirea a suferit o ruptură. După aceea, în cutremurul din 1977, s-a prăbușit și tavanul care conținea picturi murale din secolul al XVII-lea. Pe cele două laturi ale clădirii, deasupra marginii cu rozete se afla un ornament de lalele.

Biserica reformată are un plan de tip sală cu o singură navă. Este înconjurată de un zid de apărare cu plan elipsoidal. Pe latura de sud se înalță turnul clopotniță cu o bază masivă susținută de contraforți de colț, peste care se înalță partea cea mai înaltă a lui care la partea superioară, la nivelul clopotelor are, pe fiecare latură, goluri înalte semicirculare la partea superioară.

Evoluție urbanistică

Localitatea este dezvoltată pe partea dreaptă a văii Oltului, la baza Munților Baraoltului cu o distribuție organică a tramei stradale cu extindere pe valea pârâului Zălan. Parcelarul se așează în lungul drumurilor cu întindere amplă în adâncime. Amplasarea construcțiilor este în majoritate tradițională, cu așezarea casei pe o latură a parcelei și anexele gospodărești așezate transversal, delimitând curtea de grădină.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată

UAT ILIENI

Localități componente, Ilieni, Dobolii de Jos, Sâncraiu

ILIENI

Atestare documentară – 1322, Zeciuiala papală, cu denumirea Villa Helye.

Istoric

Illyefalva (magh.); Ilgendorf (ger.)

Satul s-a numit după sfântul patron medieval al bisericii reformate care se află pe un deal deasupra așezării, profetul Ilie. Așa apare pentru prima dată în 1322 în lista de zeciuimii papale ca Villa Helye, când parohul ei, numit Pál, a plătit 5 garas. În 1333 a fost catalogată ca vila Elye și un an mai târziu ca vila Hellye în același loc. În registrul din 1567, numele său, care este folosit și astăzi, a apărut sub forma Illyefalva (Ilieni). La acea vreme, era a doua cea mai mare așezare din Scaunul Sepsi după Sfântu Gheorghe. În 1578 i s-a acordat rangul de oraș-târg și - până în 1876, când a redevenit sat - a fost condus de o magistratură formată dintr-un judecător și 12 jurați.

Teritoriul său a fost locuit din cele mai vechi timpuri. A existat o așezare din epoca bronzului în zona numită Kerekvas. Locuitorii au fortificat biserica împotriva numeroaselor serii de atacuri. A fost asediată cu succes de sași în 1612, fapt care a determinat ridicarea unui zid exterior de apărare. În 1658, turcii l-au asediat-o și au ocupat-o prin vicleșug, apărătorii ei au fost decapitați sau duși în robie. În 1735, satul a fost reconstruit, în 1738 a fost avariat de un cutremur, astfel că a fost reconstruit complet între 1782 și 1785. A fost lovit din nou de un cutremur în 1802, 1940 și 1977. Turnul clopotniță la bisericii a trebuit să fie reconstruit între 1812 și 1818.

Evoluție administrativă

Comuna Ilieni este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri. Așezarea a fost un oraș târg între 1578 și 1870 și un oraș cu autoritate legislativă între 1870 și 1876. Începând cu anul 1876, satul Ilieni a aparținut Comitatului Trei Scaune din Regatul Ungariei, apartenență ce se va încheia în anul 1920 .

În perioada interbelică, localitatea face parte din Județul Trei Scaune, iar începând cu anul 1968, după desființarea Regiunii Autonome Maghiare, intră sub administrarea teritorială a actualului județ Covasna.

Evoluție arhitecturală

Cetatea țărănească. Biserica reformată și fortificația din interiorul zidurilor sunt din secolul al XVI-lea, iar fortificațiile exterioare sub formă pentagonală, din secolul al XVII-lea.

Biserica romano-catolică a fost construită în 1754 pe locul unei capelei de lemn. În 1802 a fost avariata de cutremur, a fost refăcută între anii 1824 și 1827, iar în 1867 a trebuit să fie construită o biserică complet nouă.

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă modul de distribuire a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor care determină o structură ramificată a tramei stradale. De remarcat că localitatea se situează adiacent traseului râului Olt.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși. Localitatea a fost un sat minier, aici funcționând între anii 1868-1961 o mină de lignit cu extragere din subteran.

UAT MALNAȘ

Localități componente, Malnaș, Malnaș Băi, Valea Zălanului

MALNAȘ

Atestare documentară – 1366, Zeciuiala papală, cu denumirea Malnas.

Istoric

Málnás (magh.);

Comuna Malnaș se situează pe valea râului Olt și a pârâului Malnaș, la poalele Munților Bodoc. Zonă populată din secolul XIV, pe vremuri aparținea comunei Olteni, fiind tipul satului de iobagi-grăniceri.

Pădurile din jurul comunei erau pe vremuri proprietatea familiei Mikó, dintre ei au provenind nobilii cu cele mai multe proprietăți și iobagi. În anul 1896. a fost pusă în funcțiune prima cariera de piatră de pe lângă sat, în anul 1934. cea de-a doua, care a asigurat loc de muncă pentru mai mulți de 100 de oameni.

Evoluție administrativă

Comuna Malnaș este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri. Satul Malnaș este reședința comunei din care mai fac parte Malnaș Băi și Valea Zălanului.

Înainte de a deveni sediu de comună făcea parte din comuna Olteni.

În anul 2004 s-au desprins de comună localitățile Micfalău și Bixad care au devenit comune.

Evoluție arhitecturală

Pe un deal numit Vártető care se ridică pe malul stâng al Oltului spre Olteni se găsesc ruinele castelului Herecz. A fost construit probabil de familia Mikó după invazia tătarilor. Zidurile sale au fost utilizate în mare măsură în 1827 pentru construcția castelului Mikó din Olteni. Biserica sa romano-catolică a fost construită în 1887. În secolul al XIX-lea, a existat și o biserică reformată.

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe valea Oltului de-a lungul drumului DN 12 dintre Sfântu Gheorghe și Miercurea Ciuc, dar și pe o vale din Munții Bodocului, fiind o localitate de tipul satului de drum cu dezvoltare liniară și parcele alăturate la aliniamentul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată, romano-catolică și unitariană, iar românii sunt ortodocși.

În localitate nu sunt monumente istorice clasate.

MALNAȘ BĂI, localitate componentă Malnaș

Atestare documentară – 1759, în timpul unui recensământ.

Istoric

Málnásfürdő (magh.);

Teritoriul său a fost locuit din cele mai vechi timpuri. O așezare neolitică a fost săpată pe Dealul Nisipos, "Füvenyestető", perioada eneolitic, Cultura Cucuteni – Ariușd.

În capătul sudic al localității se află situl arheologic Malnaș, datat sec. XII - XIII, Epoca medievală timpurie.

Recunoscută de sute de ani pentru proprietățile terapeutice este apa Izvorului Maria, folosită chiar de Franz Joseph al Austriei pentru tratarea afecțiunilor sale. În prezent, apa este folosită în tratarea afecțiunilor gastro-intestinale și pentru echilibrarea nivelului acido-bazic din organism.

În 1873, Malnaș-Băi a primit oficial statutul de stațiune balneară. La acea vreme, aici funcționau băile Venus, bogate în dioxid de carbon, baia feruginoasă Neptun, băile calde feroase și cele pe bază de nămol.

În 1903 Ministerul de Interne al Regatului Ungariei a atestat prin decret proprietățile curative ale izvorului Maria, certificat ca sursă naturală de apă minerală cu efecte medicinale.

Societatea pe acțiuni Siculia a dezvoltat propria linie de îmbuteliere a apei minerale din izvorul Maria. Astfel, la începutul secolului XX, apa de la Malnaș era comercializată în 34 de orașe din 6 țări: România, Ungaria, Austria, Italia, Bulgaria și Turcia.

După 2013, în urma unor investiții considerabile în reabilitarea izvorului și în renovarea fabricii de îmbuteliere, apa minerală a izvorului Maria a primit o nouă identitate: Malnaș Aqua Telluris.

Evoluție administrativă

Comuna Malnaș, de care aparține Malnaș Băi, este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Terenul mlăștinos a fost detinut de Imreh din Málnás și apoi de familia Semsey.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe valea Oltului de-a lungul căii ferate, magistrala 400, dintre Sfântu Gheorghe și Miercurea Ciuc, dar și pe o vale din Munții Bodocului, fiind o localitate de tipul satului de drum cu dezvoltare liniară și parcele alăturate la aliniamentul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși.

În localitate nu sunt monumente istorice clasate.

În cadrul programului Drumul Apelor Minerale, a fost construit un nou centru spa, iar Malnaș Băi a intrat într-o nouă etapă de reînnoire începând cu anul 2014 când noul Centru și-a deschis porțile.

VALEA ZĂLANULUI, localitate componentă Malnaș

Atestare documentară – 1680

Istoric

Zalánpatak (magh.); Zalaner Glashütte (ger.)

Contele Sámuel Kálnoky în anii 1680 înființează o fabrică de sticlă pe locul denumit de atunci Üveg Csűr. Muncitorii care lucrau aici și-au construit, la rândul lor, case și așa s-a creat mica comunitate.

Nemulțumiți de condițiile de muncă, în 1860 cei ce lucrau aici au început să se revolte, lucrurile au escaladat și până la urmă au incendiat fabrica.

Evoluție administrativă

Comuna Malnaș, de care aparține Valea Zălanului, este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Localitatea s-a dezvoltat pe domeniul forestier al satului Zălan în jurul fabricii de sticlă.

Evoluție arhitecturală

Localitatea este păstrătoare a tradițiilor de construire, aici se păstrează un număr mare de case vechi.

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe o vale a Munților Baraoltului ca localitate de tip răsfirat

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune romano-catolică.

Localitatea este renumită pentru locuitorii săi care respectă tradițiile și un mod de viață puțin influențat de efectele modernizării cu o puternică amprentă tradițională secuiască.

În localitate nu sunt monumente istorice clasate. Aici funcționează un Muzeu al satului deschis de moștenitorul unei case construită în anul 1864.

În localitate se află băi de ape minerale și o mofetă.

UAT MOACȘA, localități componente Moacșa și Pădureni

MOACȘA, localitate componentă Moacșa

Atestare documentară – 1332 cu denumirea de Moya

Istoric

În anul 1961, cu ocazia unui sondaj arheologic făcut în locul numit „Maksahát” s-a identificat o așezare de tip Cucuteni-Ariușd și vestigii din sec. XI – XII, iar pe „Hotarul Moacșa” s-a descoperit o cetate dacică. Pe malul drept al pârâului Pădureni, s-a descoperit o așezare cu două nivele de tip Precucuteni, Cucuteni-Ariușd.

În 1630 și 1739 aici s-au ținut Adunările Generale a le Scaunului.

În 1660, secuii care s-au răzvrătit împotriva prințului Barsay Ákos aici au decis să-și apere drepturile.

În 1704, satul a fost ars de trupele imperiale.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon, județul Trei Scaune a aparținut districtului Sepsi.

Comuna Moacsa este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată datată în secolul XIII a fost reconstruită în secolul XV și demolată în 1893 când s-a construit o nouă biserică. Urmele fortificației sunt păstrate de prezența turnului clopotniță în vecinătatea căruie se poate vedea o parte a ruinelor zidurilor medievale.

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe drumul național dintre Sf. Gheorghe și Târgu Secuiesc și pe drumul spre Pădureni ca tip de sat de drum, cu parcele cu deschideri mici la drum și dezvoltare în adâncimea acesteia.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată.

UAT MOACȘA, localități componente Moacșa și Pădureni

PĂDURENI, localitate componentă Moacșa

Atestare documentară – 1332 sub numele de Besenszsed²¹

Evoluție administrativă

Este parte componentă a comunei Moacșa

Evoluție arhitecturală

Biserica numită după Sf. Martin datează din secolul al XIII-lea, mărturie fiind ferestrele circulare ale naosului, singura fereastră circulară a sanctuarului, arcul său de triumf circular și poarta principală circulară. Sanctuarul său, însă, are o închidere gotică, o absidă poligonală din trei laturi, o boltă în plasă și nervuri mai puțin proeminente din cărămidă și pornind de la pereții laterali fără console de naștere. Inițial, naosul ar fi putut fi, de asemenea, boltit, dar în 1689 a fost înlocuit cu un tavan casetat. Pereții laterali purtau fresce reprezentând Legenda Sf. Ladislau, dispărute în 1887 în urma transformării bisericii.²²

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată organic pe malul lacului Pădureni i ca localitate de tip răsfirat

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată.

UAT MOACȘA, localități componente Moacșa și Pădureni

ERESTEGHIN

Evoluție arhitecturală

Conacul Benke aflat în așezarea Eresztvény, la sud-vest de Moacșa, lângă strada principală. Clădirea inițială a conacului a fost construită după un plan în unghi drept, cu două bolți longitudinale. Peretele frontal sudic al clădirii neoclasică este împărțit de un coridor cu coloane în fața intrării principale. O curiozitate aparte a clădirii este pictura peisagistică cu ornamente vegetale încadrate de trestie de bambus pe peretele interior și tavanul porticului. Astăzi, conacul și dependențele sale au fost reconstruite și transformat, fără respectarea elementelor originale ale conacului, în hotel de lux.

---

²¹ Léstyán Ferenc: Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai

²² idem

UAT OZUN, localități componente Moacșa și Pădureni

OZUN, localitate sediu de comună

Atestare documentară – 1332 în dijmele papale cu denumirea „Vzun”

Istoric

Având în vedere faptul că până în anul 1764 Scaunul “Trei Scaune” nu a avut sediu, Adunările generale au fost ținute în diverse localități din cadrul scaunului -localitatea Ozun fiind menționată în documente ca și localitate în care s-au ținut aceste adunări în anii 1677 și 1804.

1612 - fortificația este atacată de către trupele conduse de generalul Michael Weiss, judele Brașovului;

1704 - un incendiu important distruge localitatea (inclusiv biserica și zidul fortificației);

1848 - grănicerii din Ozun refuză să părăsească teritoriul (conform ordinelor militare).

1901- se demolează pereții cetății din Ozun

Evoluție administrativă

În perioada interbelică localitatea face parte din teritoriul județului Trei Scaune.

Odată cu reorganizarea teritorială a României din anul 1950, după modelul sovietic, localitatea va aparține de raionul Sfântu Gheorghe, regiunea Brașov, iar din anul 1968, după desființarea Regiunii Autonome Maghiare, de actualul județ Covasna.

Comuna Ozun este administrată de un primar și un consiliu local compus din 13 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată datată în secolul XIII a fost reconstruită în secolul XV și înlocuită cu o clădire gotică, este fortificată, în secolele următoare fiind asediata sau suferind în urma unor dezastre.

Conacul Gidófalvi (1828), Casa Serbán (1899), Casa Györbiró (1826), Casa Tarcsi (1826), Casa Dankó(1835), Primăria (1896)

Evoluție urbanistică

Vechea vatră a localității Ozun se află amplasată într-o zonă depresionară, condiționată de factorii hidrografici (Râul Negru cât și diverse pâraie afluate), de relieful parțial plat și colinar al zonei. Structura generală este o structură neregulată, caracteristică “ocoalelor” de dimensiuni medii și mici. Paralel cu apariția de noi așezări, are loc și o îndesire de-a lungul drumurilor.

Trama stradală relevă aspectul unei structuri organice, pornind de la un drum principal, cu rețele de străzi secundare având un traseu sinuos, dezvoltate în special pe una din laturile drumului principal, fiind în general orientate/configurate în funcție de un element natural major (curs de apă, deal).

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată.

UAT VALEA CRIȘULUI

Localități componente, Valea Crișului, Calnic

VALEA CRIȘULUI

Atestare documentară – 1332, cu denumirea Kemuspatak

Istoric

Sepsikőröspatak (magh.);

Pe înălțimea Fenyő (Bradu) de deasupra satului, se găsesc ruinele unei fortificații de lemn în formă elipsoidală, înconjurată de metereze datate în secolele XI-XII.

În 1645, conacul lui István Kálnoki este menționat în sat, iar în jurul lui a fost construit un zid de piatră în 1646. A fost ars de trupele turcești, dar reconstruit în 1670, reconstruit în 1752 și remodelat în secolul al XIX-lea.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon aparținea districtului Sepsi din județul Trei Scaune.

Comuna Valea Crișului este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

În 2004, Arcuș a format o comună prin desprinderea din comuna Valea Crișului.

Evoluție arhitecturală

Biserica romano-catolică, construită în secolul al XIV-lea, a fost reparată în 1788, iar apoi aproape complet reconstruită între 1859 și 1869. În 1890, pe pereții săi au fost descoperite fresce din secolul al XIV-lea, reprezentând cei 12 apostoli.

Biserica reformata a fost construită în 1820.

Castelul familiei Contelui Kálnoky este o construcție renașcentistă, ridicată la mijlocul secolului al XVII-lea, este rezultatul mai multor transformări.

Evoluție urbanistică

Similar localităților învecinate și datorită influențelor săsești se remarcă distribuie a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor perpendiculare pe străzile principale.

Cultură, religie, tradiții

În timpul Reformei, cea mai mare parte a satului a devenit mai întâi reformată și mai târziu unitară. La acea vreme, catolicii foloseau capela familiei Kálnoky, construită în 1426, iar reformații au primit o biserică separată, care a ars în 1703, dar a fost reconstruită în 1773. Vechea biserică a fost retrocedată catolicilor în 1781.

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune unitariană, reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși.

CALNIC, localitate componentă Valea Crișului

Atestare documentară – 1332, cu denumirea Kalnuk

Istoric

Kálnok, (magh.)

Satul este o veche reședință a familiei Kálnoky. Satul a fost și a rămas una dintre cele mai modeste așezări ca populație. În 1567 au fost numărate doar 11 porți, iar la începutul secolului al XVII-lea nu depășea cca. 200-300 de suflete.

În sec. al XV-lea este ridicată biserica reformată.

În 1674 a fost finalizată biserica unitariană.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon aparținea districtului Sepsi din județul Trei Scaune.

Satul Călnic este localitate componentă a comunei Valea Crișului.

Comuna Valea Crișului este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată a fost construită în secolul al XV-lea în stil gotic cu un zid de protecție oval. Clopotnița din lemn a fost construită în 1781. Un cadran solar poate fi văzut pe peretele exterior al gardului de piatră. Turnul de lemn al bisericii reformate este o adevărată capodoperă: deschiderile circulare sculptate ale pridvorului perpetuează formele caracteristice ale porților din Trei Scaune.

Biserica unitariană a fost finalizată în 1674. Nu avea însă nici turn, așa că în 1783 a fost ridicată în curtea exterioară a bisericii o clopotniță asemănătoare cu cea a bisericii reformate, dar mult mai simplă.

Evoluție urbanistică

Morfologia satului diferă de a celor din vecinătate. Cu excepția străzii principale unde parcelele sunt aliniate la stradă unele lângă celelalte, cu fronturi înguste și dezvoltate în adâncime. Restul străzilor au traseu sinuos, aspectul parcelarului fiind mai curând răsfirat.

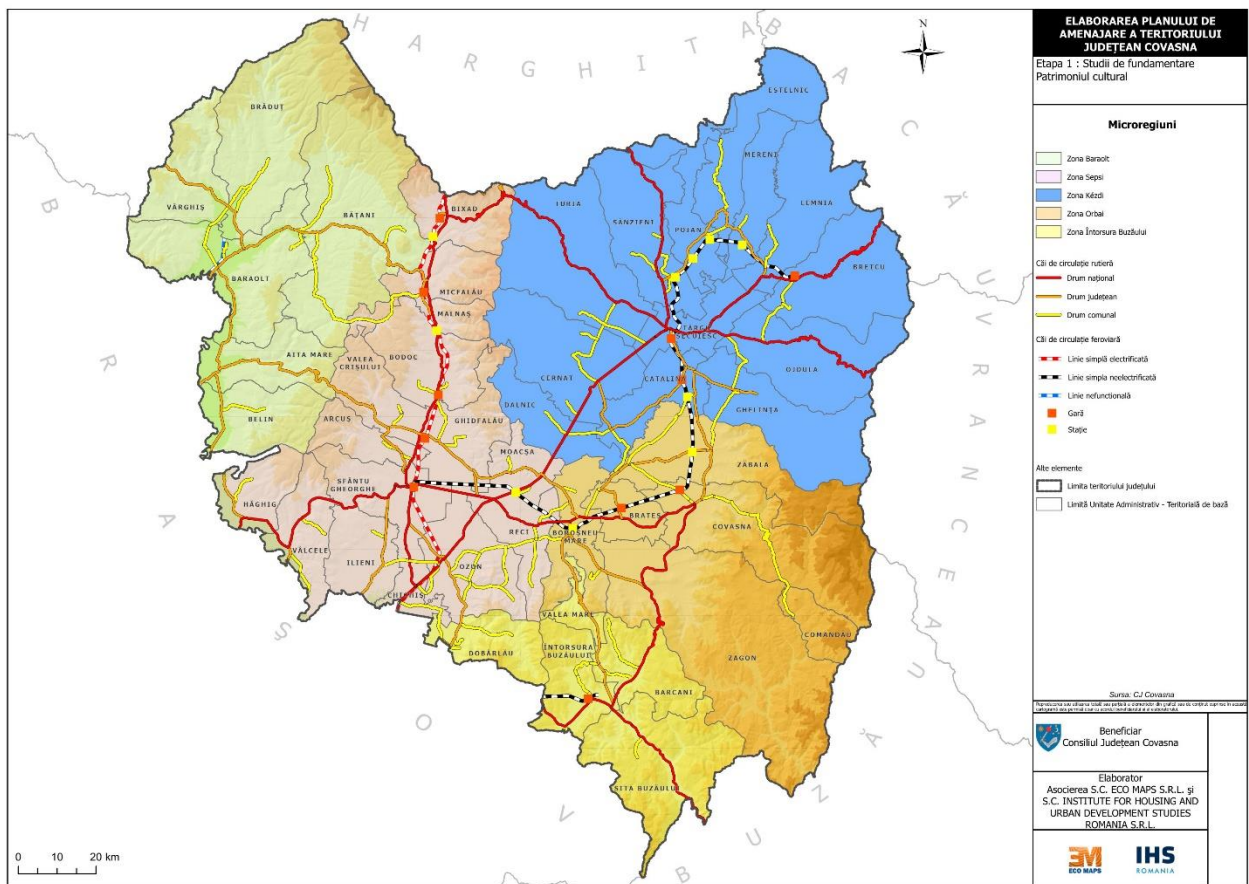
Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată și romano-catolică.

2.1.5. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc

Figura 36 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Târgu Secuiesc

Brețcu, Cătălina, Cernat, Dalnic, Estelnic, Ghelinta, Lemnia, Mereni, Ojdula, Poian, Sânzieni, Turia

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT TÂRGU SECUIESC

Localități componente Târgu Secuiesc, Lunga

TÂRGU SECUIESC, Municipiu

Atestare documentară – 1407, este consemnat în documente cu denumirea de Toriawására (Târgul Turiei).

Istoric

Kézdivásárhely (magh.); Szekler-Neumarkt (ger.)

Orașul este situat în Depresiunea Brașovului (mai exact în Depresiunea Râului Negru), în partea de sud-est a Transilvaniei, la o altitudine de 560 m.

Veche așezare, cu o istorie milenară, aceasta este locuită încă din timpul romanilor, așa cum atestă descoperirile arheologilor de acum mai bine de un veac și jumătate. Este vorba de un adevărat tezaur ce cuprinde pocale de aur, arme și urne funerare.

În epoca medievală, localitatea era cunoscută sub numele de Asseculi Oppidum (orașul de lemn), nume care provenea de la materia primă folosită la construcția locuințelor. Mai târziu, era denumit Torjavására (Târgul Turia), întărind astfel rolul important al târgului care se ține în localitate. Încă din anul 1472, regele maghiar Sigismund ridică localitatea la statutul de oraș regal, sub numele Thoryawasara și îi acordă dreptul de a ține târguri săptămânale.

Úncő din epoca romană, a fost un loc de târguri continue, ocazional afectat de raidurile distrugătoare din strâmtoarea Oituz. În Evul Mediu, a devenit din nou un loc de Târg, iar în 1427, regele Zsigmond l-a ridicat la rang de oraș regal sub numele de Torjavására (Târgul Turiei).

În 1567, era deja un oraș semnificativ sub numele Kézdivásárhely.

În marele incendiu din 1834, 421 din cele 558 de case ale sale au ars.

În timpul Războiului de Independență din 1848-49, centrul defensiv al secuilor, Áron Gábor și-a turnat aici tunurile.

În anul 2000 este ridicat la rang de municipiu

Evoluție administrativă

Dreptul municipalității de a fi independent de scaun a fost unul dintre cele mai semnificative privilegii ale orașului.

În 1625 orașul obține dreptul la autoguverare prin privilegiul acordat de prințul Gabriel Bethlen prin care orașele din scaunul Trei-Scaune sunt complet independente de scaun. Orașele Sepsiszentgyörgy, Illyefalva, Kézdivásárhely, Bereck nu mai sunt subordonate conducătorilor scaunului, ci sunt direct dependent de puterea centrală.

Administrarea orașului suferă modificări în funcție de administrarea impusă de situația politică. După 1876 când se face o reformă administrativă orașul face parte din noua formă de organizare a județelor, în acest caz județul Trei Scaune.

În 1938 a avut loc o reformă administrativă în urma căreia au fost înființate ținuturi când Județul Trei Scaune a aparținut de Ținutul Argeș.

În 1950 are loc marea reformă administrativă de inspirație sovietică teritoriul fiind împărțit în raioane și regiuni. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a regiunii Stalin, raionul Târgu Secuiesc.

În 1952 este înființată Regiunea autonomă maghiară formată din 10 raioane. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a raionului Târgu Secuiesc.

Reforma administrativă din 1968 a făcut parte din planul politico-economic elaborat pentru crearea unui sistem economic mai eficient prin desființarea sistemului regiunilor și înființarea unor structuri administrative mai mici, județele.

Reforma administrativă din 1968 restabilește forma administrativă a județelor, Orașul Târgu Secuiesc devine parte a județului Covasna.

Municipiul Târgu Secuiesc este administrat de un primar și un consiliu local compus din 17 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Fosta piață este înconjurată de clădiri din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, inclusiv fosta clădire a consiliului local, care este acum Muzeu de Istorie a Breslelor cu bogate expoziții istorice și etnografice.

Clădirea Art Nouveau, cu două etaje a primăriei de astăzi, care a fost construită inițial ca bancă de economii în 1907, se găsește în partea de nord-vest a pieței principale. Funcționalitatea clădirii s-a schimbat de-a lungul anilor. Din 1945, a fost sediul Partidului Comunist. Până în decembrie 1989, clădirea a găzduit Consiliul Popular. În prezent este sediul Consiliului Local.

Fostul cazinou (Vigadó) a fost construit în 1902-1904, funcționează în prezent ca centru cultural. Din planul fațadei principale a impunătoarei clădiri deasupra un rezalit se află un timpan, al cărui ax este împodobit cu stema orașului datată 1902. Are o sală de teatru cu 400 de locuri și o sală de adunări pentru 150 de persoane.

Caracterul orașului istoric este determinat de construcția masivă a bisericii reformate, care este una dintre cele mai mari biserici din Transilvania (cu 1.000 de locuri). Aflată în partea de sud-vest a Pieții centrale, Biserica reformată, care păstrează trăsături renașcentiste târzii, baroc și clasiciste, a fost construită între 1770 și 1783 pe locul bisericii medievale. În 1834, în marele incendiu, au ars turnul bisericii și structura acoperișului, care au fost refăcute, iar turnul de la intrarea de vest a fost construit în 1846. Orga bisericii, care poate fi văzută și astăzi, a fost construită în 1861 de renumitul orgărist, István Kolonics, care s-a stabilit în Kézdivásárhely.

În cartierul Kanta se află biserica romano-catolică a Sfântei Treimi, care poartă amprentele stilului neo-baroc, a fost construită în anul 1727.

Mănăstirea minorită din Târgu Secuiesc este una dintre cele mai bine conservate clădiri de cult în stil baroc din Trei-Scaune. Potrivit documentelor vremii, piatra de temelie a mănăstirii cu două etaje a fost pusă în 1722, dar clădirea nu a fost complet finalizată până în 1828.

În anul 1811 începe construcția Scolii Militare, o impunătoare clădire neoclasică.

Clădirea în care funcționează Liceul Teoretic Nagy Mozes a fost construită la finalul secolului al XIX-lea, în stil secesionist, și inaugurată oficial în 1900. datorită arhitecturii și istoricului, clădirea este un element care contribuie la personalitatea localității.

Evoluție urbanistică

Târgu Secuiesc este orașul curților, sistemul unic al curților s-a păstrat de-a lungul vremilor în orașul breslelor (oraș cu străduțe înfundate de piață și fără fortificație). La început curțile au purtat nume de familii, cum ar fi cel al lor Jancsó, Csiszár, Balogh, Kovács, Rácz etc. Începând cu anii 1851 în comunitatea curților au apărut și coloniști, motiv pentru care numele de familie al curților au fost înlocuite treptat cu numere. În jurul pieței de altădată se numără în prezent 73 de astfel de ulicioare (curți).

Piața principală trapezoidală - care a fost și piața orașului - are un stil unic, distinctiv în Europa: de aici pornesc, perpendicular pe laturile pieței, așa-numitele curți. Acestea au fost create odată cu dezvoltarea orașului, când stăpânii au început să construiască case în curțile din spatele clădirilor principale dinspre piața principală, din care piața era ușor accesibilă.

Accesul în piața principală se face prin patru străzi pe la colțurile pieței. Începând cu anii optzeci ai secolului al XIX-lea, căsuțele mici de lemn ale meșterilor au fost treptat înlocuite cu casele cu un etaj de piatră ale negustorilor și sunt împodobite cu balcoane din fier forjat.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (66,06%), cu minorități de reformați (18,34%) și ortodocși (4,09%), iar pentru 9,12% nu se cunoaște apartenența confesională.

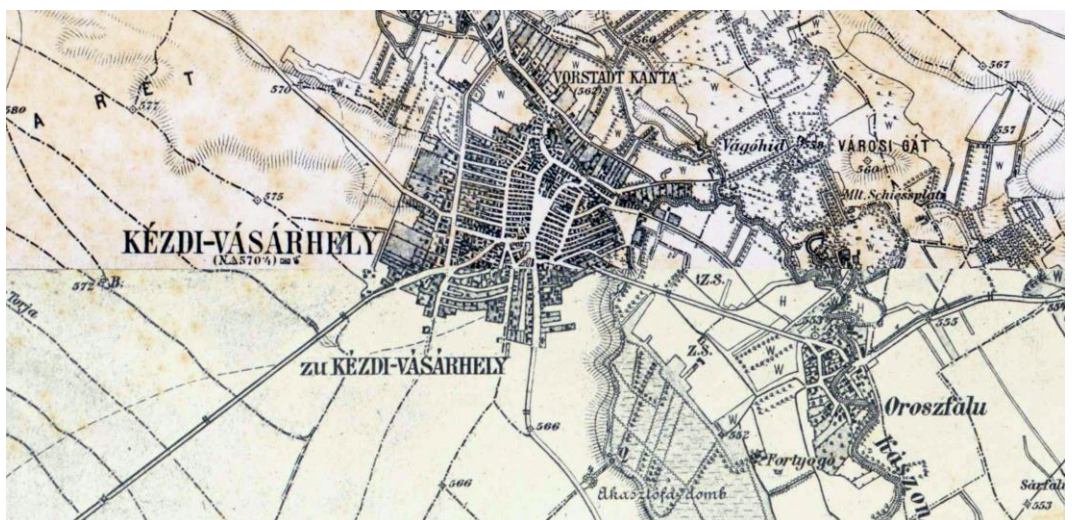
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

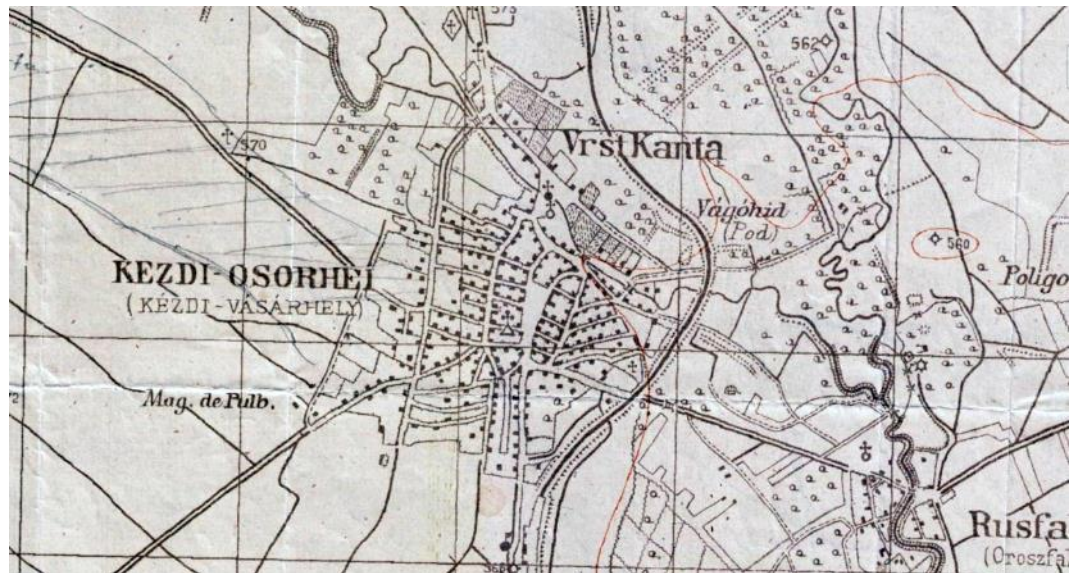
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

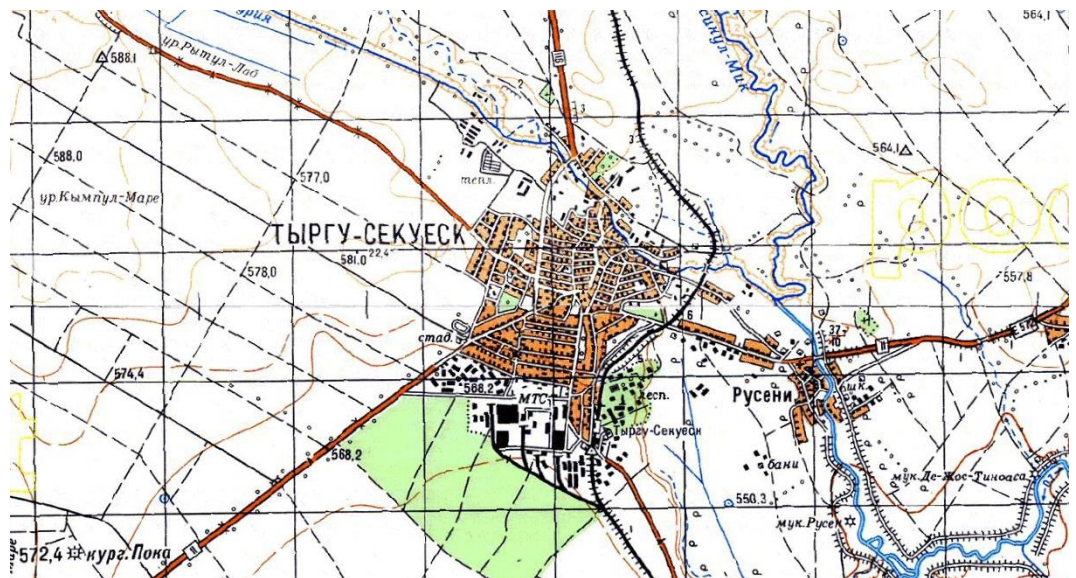
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

LUNGA. Localitate componentă Târgu Secuiesc

Atestare documentară – 1332, este consemnat în zeciuiala papală cu denumirea de Nachtond.

Istoric

Nyújtód (magh.)

Așezarea apare în surse ca Nachtong în 1332. În 1444 apare sub forma Nywtod. La recensământul din 1567, Nywthot este listat cu 25 de porți. Are o biserică parohială în 1332, în acest an preotul său, Tamás, plătește 5 banali vechi și 4 denari mici conform listei de zecime papală²³.

Vestigii arheologice. Dintr-un loc neprecizat de pe teritoriul satului provine un topor plat de piatră, datând din epoca neolitică. Din vatra fostului sat Săsăuș, înglobat în Lunga, provin o ulcică și fragmente ceramice aparținând culturii Schneckenberg.

Un document din 1648 aminteste faptul ca doi slujitori, tarani iobagi, si-au schimbat statutul cu cel de mestesugari.

Evoluție administrativă

Satul Lunga apartine municipiului Targu Secuiesc si este situat pe drumul care duce spre Pasul Oituz, pe malul drept al Raului Negru.

Până în anul 1968 avea statutul de sat centru de comună. De comună mai aparțineau satele Tinoasa (în maghiară Kézdisárfalva) și Săsăuși (în maghiară Kézdiszászfalu), aflate mai la sud. În anul 1968 din cele trei sate a fost formată localitatea Lunga, cu statut de sat care aparține de orașul Târgu Secuiesc.

Evoluție arhitecturală

Biserica sa poartă semnele distinctive ale goticului, aparținând celei de-a doua generații de biserici din secolul al XV-lea. Nava sa și-a păstrat parțial formele gotice originale. Ferestrele sale în arc frânt din partea de sud sunt decorate cu ancadrame din piatră sculptată. Anul 1553 este inscripționat pe recipientul cu apă sfințită sculptat în piatră de lângă portalul de sud. Biserica medievală începe să se deterioreze. Cutremurul din 1802 strică biserica, aceasta este renovată în 1821. În 1880, a avut din nou nevoie de reparații. Din această perioadă datează elementele decorative ale barocului transilvănean, pilaștri și arcele dublou ale bolții corului. Nava bisericii a pierdut boltirea, în prezent este acoperită cu un planșeu orizontal. Patronul bisericii este Sfântul Ladislau. În 1638, franciscanii au încercat să se stabilească aici, dar decretul domnesc din 1643 a împiedicat funcționarea lor.

Evoluție urbanistică

Lunga este o localitate dezvoltată liniar pe valea Râului Negru. Actuala localitate este rezultatul contopirii mai multor sate, Săsăuși, Lunga Mare, Lunga Mică, Tinoasa.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici.

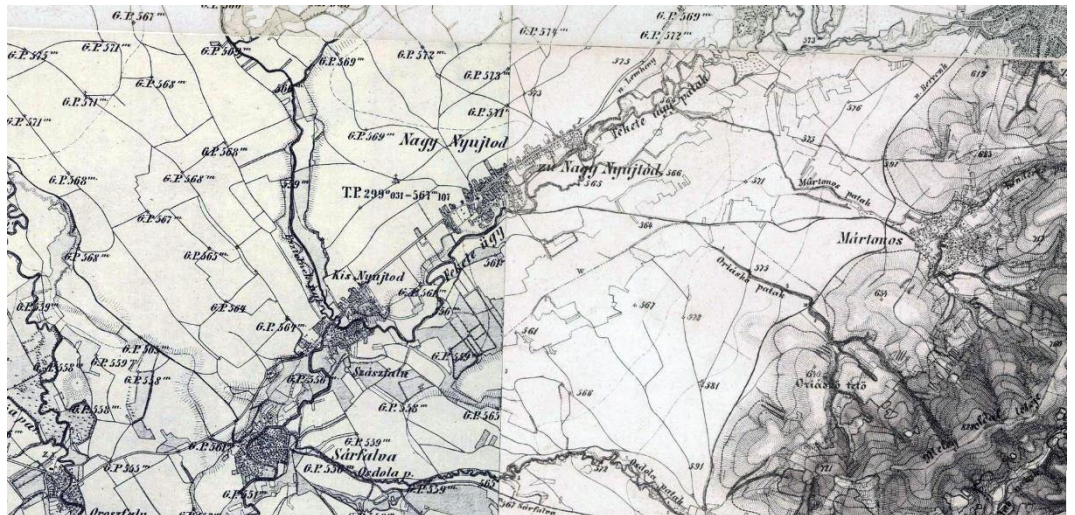
---

²³ Léstyán Ferenc, „Megszentelt kövek” (Pietre sfințite), Alba Iulia, 2000

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

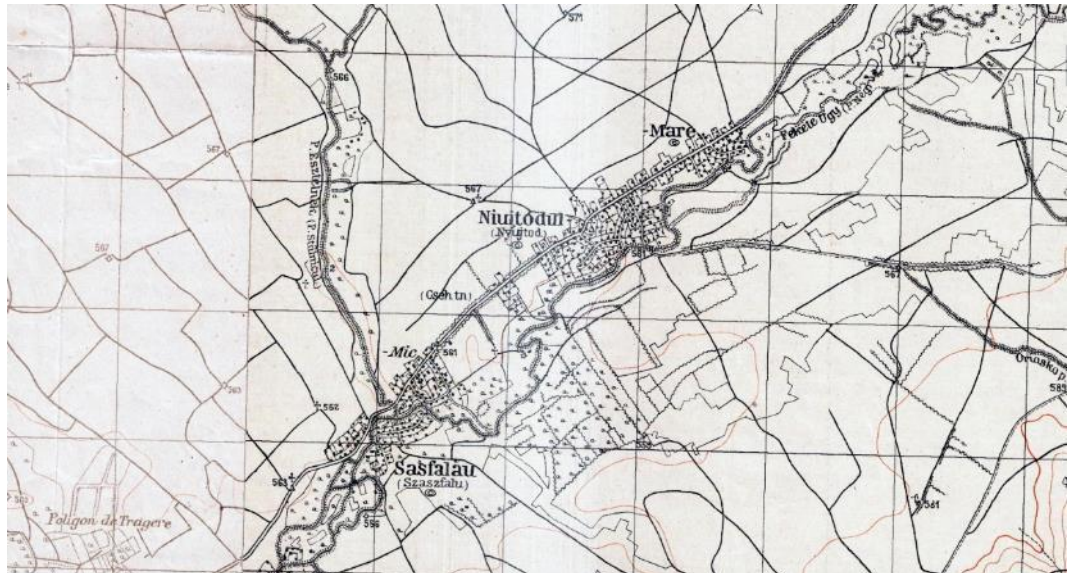

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

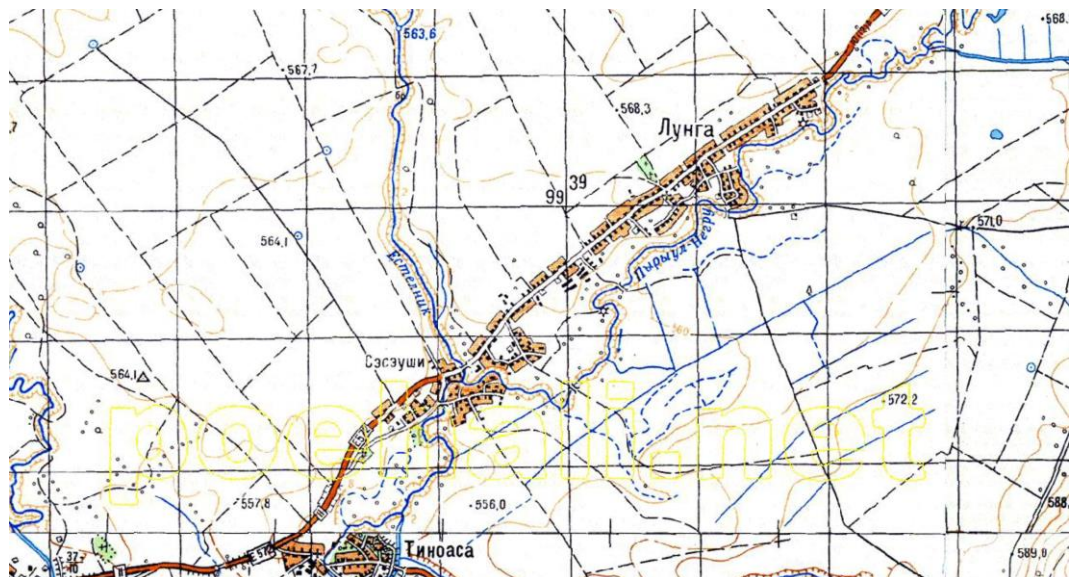

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

CERNAT. Localitate sediu de comună

CERNAT Localitate componentă comuna CERNAT

Atestare documentară – 1332, cu denumirea „Churuacun”

Istoric

Prima atestare documentară a localității datează din anul 1332.

Pe teritoriul Cernatului au fost făcute descoperiri arheologice care demonstrează prezența și activitatea umană cu mult înainte de acest an. Astfel, în locul unde se află biserica reformată, a fost descoperit un strat cu ceramică pictată Ariușd-Cucuteni, ceramică aparținând culturii Coțofeni și un strat de cultură dacică din a doua epocă a fierului. Pe dealul „Vârful cu mesteceni” au fost făcute descoperiri din epoca bronzului. În locul numit „Dealul de aur,, cu ocazia săpăturilor făcute din 1961, s-a indentificat o așezare Starcevo-Criș. În locul numit „Pământul lui Róbert,, s-a găsit o așezare antică și alte mărturii ale unor locuiri anterioare atestării documentare.

1658 satul este incendiat în urma invaziei turcești;

1719, epidemie de ciumă;

1836, 1853 incendii

Evoluție administrativă

Municipiul Târgu Secuiesc este administrat de un primar și un consiliu local compus din 17 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kézdi din județul Trei Scaune.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată fortificată datează din perioada romanică, ulterior reconstruită în stil gotic. A rezistat asediului turcesc din 1658 și 1661, reconstruită între 1680 și 1700 și reconstruită în 1830. Cu o înălțime de 66 m, turnul său era cel mai înalt din Trei Scaune. A ars în incendiul din 1836. A fost reparat în 1904, turnul actual datează din 1836, când zidurile i-au fost coborâte la înălțimea actuală.

Biserica romano-catolică a fost construită în 1844 în cinstea Schimbării la Față a Domnului.

Biserica ortodoxă construită în 1872;

Cetatea Ika . La marginea satului Cernatu de Sus, mai sus de confluența pâraielor Mare și Ika care se revarsă în pârau Cernat, se află Turnul ciunt de la Cernat, cunoscut sub denumirea de cetatea Ika. Cetatea a fost construită între secolele XIII–XIV, iar la cele două capete interioare ale zidului se aflau două turnuri cu plan rotund, dintre care, în prezent, există doar ruinele turnului din sud, având o înălțime de 13 m.

Conacul Damokos Gyula, formele neoclasiche din prezent se datorează reconstrucției din 1831. În prezent aici funcționează Muzeul Haszmann Pal.

Conacul Damokos Dénes, construit în sec XVIII-XIX²⁴ formează un ansamblu împreună cu poarta.

---

²⁴ LMI/2015

Conacul Damokos Mihály, datat 1844²⁵

Conacul Damokos-Cseh, 1838

Conacul Damokos-Eperjessi, datat 1840

Conacul Sándor István, datat 1860

Conacul Bernáld, datat 1820

Conacul Farkas, datat 1840-1850

Conacul Molnár Sándor secol XVIII

Conacul Kelemen Gábor 1859

Evoluție urbanistică

Lunga este o localitate dezvoltată liniar pe două străzi paralele pe direcția sud-est nord-vest până aproape de Cetatea Ika și pe drumul național dintre Moacșa și Târgu Secuiesc. Modul de așezare al parcelelor este liniar cu parcele alăturate de o parte și alta a drumului

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici.

DALNIC. Localitate sediu de comună

DALNIC Localitate componentă comuna DALNIC

Atestare documentară – 1332, cu denumirea „Dabunk”, în 1334 cu denumirea „Dalnuk”

Istoric

Prima atestare documentară a localității datează din anul 1332.

Pe teritoriul localității Dalnic au fost făcute descoperiri arheologice care demonstrează prezența și activitatea umană cu mult înainte de acest an.

Evoluție administrativă

Dalnic este administrat de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kézdi din județul Trei Scaune.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată din Dalnic, a fost reconstruită în prima treime a secolului XVI., în stil gotic. Lucrările de lungă durată au fost terminate în 1526. Un fragment de perete pictat din secolul XIV., atestă existența unei biserici anterioare. Biserica a fost apărată de un zid de incintă cu plan elipsoidal demolat în 1913.

---

²⁵ idem

Conacul Lázár-Beczásy, construit în 1885 (parc dendrologic în arealul căruia un grădinar ceh plantează aici primele specii floristice în anul 1896).

Evoluție urbanistică

Dalnic este o localitate dezvoltată organic pe o rețea stradală reticulară. Modul de așezare al parcelelor este liniar cu parcele alăturate de o parte și alta a drumului

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt reformați și 15% romano-catolici.

ESTELNIC. Localitate sediu de comună

ESTELNIC Localitate componentă comuna ESTELNIC

Atestare documentară – 1332, cu denumirea „Yskulnuk”,

Istoric

Prima atestare documentară a localității datează din anul 1332.

1647 construirea mănăstirii Franciscane

1680 înființarea primului gimnaziu

1848-1849 comunitatea activează în prepararea prafului de pușcă.

Evoluție administrativă

Dalnic este administrat de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kézdi din județul Trei Scaune.

Evoluție arhitecturală

Biserica romano-catolică fortificată datează din secolul al XIV-lea, care a fost reconstruită în stil gotic la sfârșitul secolului al XV-lea, apoi extinsă în 1635 și reparată în 1724. A fost avariata de un cutremur în 1802, după ce a fost reconstruit, turnul său a fost remodelat în 1819 și restaurat în 1958. În 1977, în timpul cutremurului au fost găsite fragmente de fresce din secolul al XIV-lea.

Evoluție urbanistică

Estelnic este o localitate dezvoltată liniar pe o stradă pe direcția sud-est nord-vest. Modul de așezare al parcelelor este liniar cu parcele alăturate de o parte și alta a drumului

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici.

UAT TURIA

TURIA sediu de comună

Atestare documentară – 1307, cu denumirea Thorya (*terra sen possessio Thorya*).

Istoric

Săpăturile arheologice făcute de-a lungul timpului aduc dovezi ale unor locuri încă din cele mai vechi timpuri. În grădina conacului Apor, din satul Turia, au fost dezvelite resturile unor așezări aparținând culturii Srarčevo-Criș, o așezare din epoca bronzului, Hallstatt, La Tène dacic și o așezare din evul mediu timpuriu, secolul al XII-lea și secolul al XIII-lea.

Lângă satul Turia, pe un deal se află ruinele cetății Bálványos cu un turn donjon datat în sec. XII-XIII.

În 1899, Turia de Sus și de Jos s-au unit. În 1917, Karatna și Volal s-au alăturat satului mare numit acum Turia.

Turia era cea mai importantă localitate din zonă dovadă fiind faptul că, în 1427, regele Sigismund de Luxemburg, în scrisoarea de privilegiu a orașului (actualul Târgu Secuiesc), denumește Târgu Turiei, însemnând că acest târg se afla pe teritoriul Turiei, câștigându-și apoi independența sub denumirea de Targu Secuiesc (Kézdivásárhely).

Turia a fost consemnată în trecut ca zonă minieră datorită depozitelor de sulf de pe versanții muntelui Puturosu (Büdös). Prima înregistrare scrisă despre extracția sulfului datează din 1571, ultima de la începutul secolului al XVIII-lea.

1891 este înființată de Gabriel Apor o mică fabrică de lichefiere a gazului carbonic pe care îl exporta în Ungaria, România și Austria. Fabrica a funcționat până în 1931.

1891 în urma deselor inundații provocate de pârâul Turia s-a hotărât reglementarea debitului pârâului pentru care era necesară achiziționarea de către comunitate a unor terenuri. Acest lucru nu a fost posibil fapt ce a dus la creșterea sărăciei și începutul unei emigrații la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Evoluție administrativă

Comuna Turia este administrată de un primar și un consiliu local compus din 13 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kezdi din județul Trei Scaune.

Întins de ambele maluri ale pârâului Turia, satul este format prin unirea a cinci sate. Turia de Sus și de Jos, Karatna, Volal de Sus și de Jos. În trecut, aceste așezări aparțineau a două autorități legale. Turia de Sus și de Jos aflate pe malul drept aparțineau Trei Scaune, iar Karatna Volal de Sus și de Jos pe malul stâng aparțineau județului Alba Superior.

Până la punerea în aplicare a Legii Administrației Publice din 1876, zona dintre pârâul Bálványos, pârâul Turia și granița de sud a scaunelor Ciuc și Casin a aparținut județului Felső-Fehér (Alba Superior), apoi această enclavă a fost anexată județului Trei Scaune.

În secolele al XIII-lea și al XIV-lea, în această zonă a județului s-a format domeniul Bálványos, având ca centru Castelul Bálványos, care a fost deținut timp de secole de familia Apor.

Evoluție arhitecturală

Pe un deal care se ridică deasupra văii pârâului Turia, se află ruinele fostei cetăți Turia.

În Turia de Jos se află conacul clasicist din secolul al XVII-lea al familiei Apor, iar în cimitir capela familiei Apor. Patronul bisericii din Turia de Jos este Sfântul Nicolae, așa că în documentele vechi localitatea era numită și Turia Sfântului Nicolae, iar în 1334 numele consemnat era Turia inferior.

În Turia de Sus se află biserica fortificată gotică renovată. Turia de Sus s-a format ca o continuare a Turiei de Jos pe malul drept al văii pârâului Torja. Biserica exista deja în 1332 în locul unde se află și astăzi.

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă faptul că localitatea actuală este rezultatul contopirii a trei localități existente anterior și faptului că cele două maluri ale pârâului Turia aparțineau unor unități administrative diferite (Trei Scaune, malul drept și enclava Alba superior, pe malul stâng). Fostele sate funcționează și în prezent sub forma unor cartiere ale localității, diferențierea lor fiind adânc înrădăcinată în conștiința locuitorilor.

Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor perpendiculare pe străzile principale.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Conform recensământului efectuat în 2021, populația comunei Turia se ridică la 3.622 de locuitori, în scădere față de recensământul anterior din 2011, Majoritatea locuitorilor sunt maghiari, cu o minoritate de români.

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici, cu o minoritate de reformați.

ALUNGENI, localitate componentă Turia

Atestare documentară – 1544, cu denumirea Fwtásfalwa.

Istoric

Săpăturile arheologice făcute de-a lungul timpului aduc dovezi ale unor locuri încă din cele mai vechi timpuri. În satul Alungeni, în locul numit "Piatra" s-a descoperit o așezare neolitică, lângă pădurea "Capătul Stejarului" una eneolitică iar la "Fântâna Sărată" o așezare dacică din a doua epocă a fierului, cu vetre de pământ și pietre. În acest loc s-a descoperit și un tezaur format din 148 denari romani republicani, precum și mai multe fragmente ceramice lucrate cu mâna.

Evoluție administrativă

Comuna Turia este administrată de un primar și un consiliu local compus din 13 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kezdi din județul Trei Scaune.

Evoluție arhitecturală

Un monument de arhitectură valoros al satului este conacul Hamar-Vargyassy, construit în 1828. Biserica romano-catolică de astăzi a fost construită între 1851 și 1856 în cinstea Sfântului Andrei. Aici puteți găsi o copie din lemn a statuii Maicii Domnului de la Csíksomlyó din 1750

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă faptul că localitatea actuală este de tipul răsfirat de construire pe o rețea stradală reticulară ce s-a constituit pe o rețea reticulară.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Conform recensământului efectuat în 2021 majoritatea locuitorilor sunt maghiari. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici, cu o minoritate de reformați.

Întemeierea parohiei, conform registrelor, aceasta poate fi urmărită încă din anul 1696. Inițial a aparținut de parohia Sânzieni, apoi de Turia și în cele din urmă de parohia Canta, până când a devenit parohie independentă. Actuala biserică, cu hramul Sfântului Andrei, a fost construită de parohie pe cheltuiala proprie. Piatra de temelie a fost pusă în 1851.

UAT GHELINȚA, formată din localitățile Ghelința și Harale

GHELINȚA sediu de comună

Atestare documentară – 1499, în bula emisă de papa Alexandru al VI-lea, Rodericus de Borgia.

Istoric

Prima atestare documentară datează din anul 1499, amintită în 1538 cu numele Gelenche, dar descoperirile arheologice făcute aici demonstrează existența omului în această zonă, mult înainte. Săpăturile au descoperit un celt de bronz și două verigi de lut aparținând epocii bronzului, o brățară în spirală, trei fibule și un lanț (rupte) și monede republicane romane, unele cu legenda Provincia Dacia. În anul 1875, pe un câmp s-a găsit într-un vas de lut, un tezaur de 200 tetradrahme de Thasos aparținând unei așezări dacice.

Sub biserică romano-catolică, construită în secolul al XIII-lea, s-au semnalat construcții romanice. Nava actualii biserici aparține celei romanice, care în epoca gotică a primit un altar poligonal.

Secolul al XVII-lea, se realizează plafonul casetat pictat al bisericii și zidul de apărare din jurul bisericii.

1747 – epidemie de ciumă, a cărei amintire este păstrată de „crucea ciumei” amplasată în fața accesului de sud în biserică.

1898 – 1903 este construită biserică romano – catolică (din Joseni)

Evoluție administrativă

Comuna Turia este administrată de un primar și un consiliu local compus din 17 consilieri. Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kezdi din județul Trei Scaune.

Evoluție arhitecturală

Biserica Romano-Catolică Sf. Emeric este un monument istoric, cu arhitectură valoroasă, cu o navă tăvănită și un cor gotic cu absidă poligonală și boltă pe nervuri, un exemplu tipic de mică biserică de sat din Transilvania secolului al XIII - XIV-lea. Pereții navei păstrează un ansamblu de pictură murală gotică de o mare bogăție, datat cca 1330, reprezentând scene din ciclul cristologic, legenda regelui Ladislau, "Judecata de Apoi" etc. Plafonul casetat datat 1628, de stil renascentist, este decorat cu motive heraldice și florale. Biserica care poartă caracteristici stilistice aparținând stilului romanic, gotic, renascentist și baroc, este înconjurată de un zid prevăzut cu un turn ale cărui pasaje se deschid înspre nord-vest și sud-est.

Evoluție urbanistică

Localitatea se dezvoltă pe valea pârâului Ghelița pe străzi paralele cu traseul pârâului, legate între ele prin străzi de comunicare, rezultând o tramă stradală reticulară

Parcellele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor perpendiculare pe străzile principale.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Populația este majoritar de etnie maghiară și de confesiune romano-catolică.

UAT BREȚCU, formată din localitățile Brețcu, Mărtănuș și Oituz

BREȚCU, sediu de comună

Atestare documentară – 1332, cu numele de Beze.

Istoric

Prima atestare documentară datează din anul 1332.

De-a lungul timpului localitatea a beneficiat de importante privilegii. În 1426, prin diploma redactată la Brașov, regele Sigismund de Luxemburg îi acordă statutul de târg. Din acest an localitatea este consemnată în documente sub numele de orașul Bereczk. Statutul de oraș este revocat în 1888, localitatea dobândind rang de comună.

Populația Brețcului s-a alăturat evenimentelor revoluției din 1848. Entuziasmul ei s-a datorat și faptului că la Brețcu s-a născut la 27 noiembrie 1814 maestrul tunar Gábor Áron, erou legendar al revoluției, secuimii din Trei Scaune.

SF. sec XIX – industrializare rapidă

1907 construirea căii ferate Tg. Secuiesc-Brețcu

1922 s-a construit funicularul Brețcu-Oituz

1933 s-a construit linia ferată îngustă pe Valea Oituzului

Evoluție administrativă

Comuna Breșcu este administrată de un primar și un consiliu local compus din 13 consilieri. Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Kezdi din județul Trei Scaune.

Evoluție arhitecturală

În 1783 se pune piatra de temelie a bisericii cu hramul „Sfântul Nicolae”. Planu bisericii combină tradiția bisericilor de zid din Transilvania de sud cu o navă dreptunghiulară și turn clopotniță deasupra accesului vestic cu absida altarului având aceeași deschidere cu cea a naosului cu absidele laterale semicirculare. Este interesantă rezolvarea acoperișului cu coama la aceeași cotă, care prin intersectarea acoperișului naosului și absidei altarului cu acoperișul aflat deasupra absidelor laterale dau impresia unei biserici cu transept, Deasupra naosului, la intersecția coamelor, se află un mic turnuleț octogonal.

Castrul roman Angustia (sau Augustia) se află la nord-est de satul Brețcu, județul Covasna, în fața pasului Oituz. Pe teritoriul castrului au fost descoperite mai multe monede, o diplomă militară din bronz, datată 14 iunie, anul 92, fragmente de cărămizi, tige și ceramică, indicând locul așezării civile. Din anul 2020 se află înscris în Lista indicativă a României pentru Lista patrimoniului Mondial UNESCO în cadrul „Frontierelor Imperiului Roman – Dacia” pe baza criteriilor (ii)(iii)(iv).

Evoluție urbanistică

Localitatea se dezvoltă pe valea pârâului Brețcu pe străzi paralele cu traseul pârâului, legate între ele prin străzi de comunicare, rezultând o tramă stradală reticulară

Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor perpendiculare pe străzile principale.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Populația este majoritar de etnie maghiară și de confesiune romano-catolică²⁶.

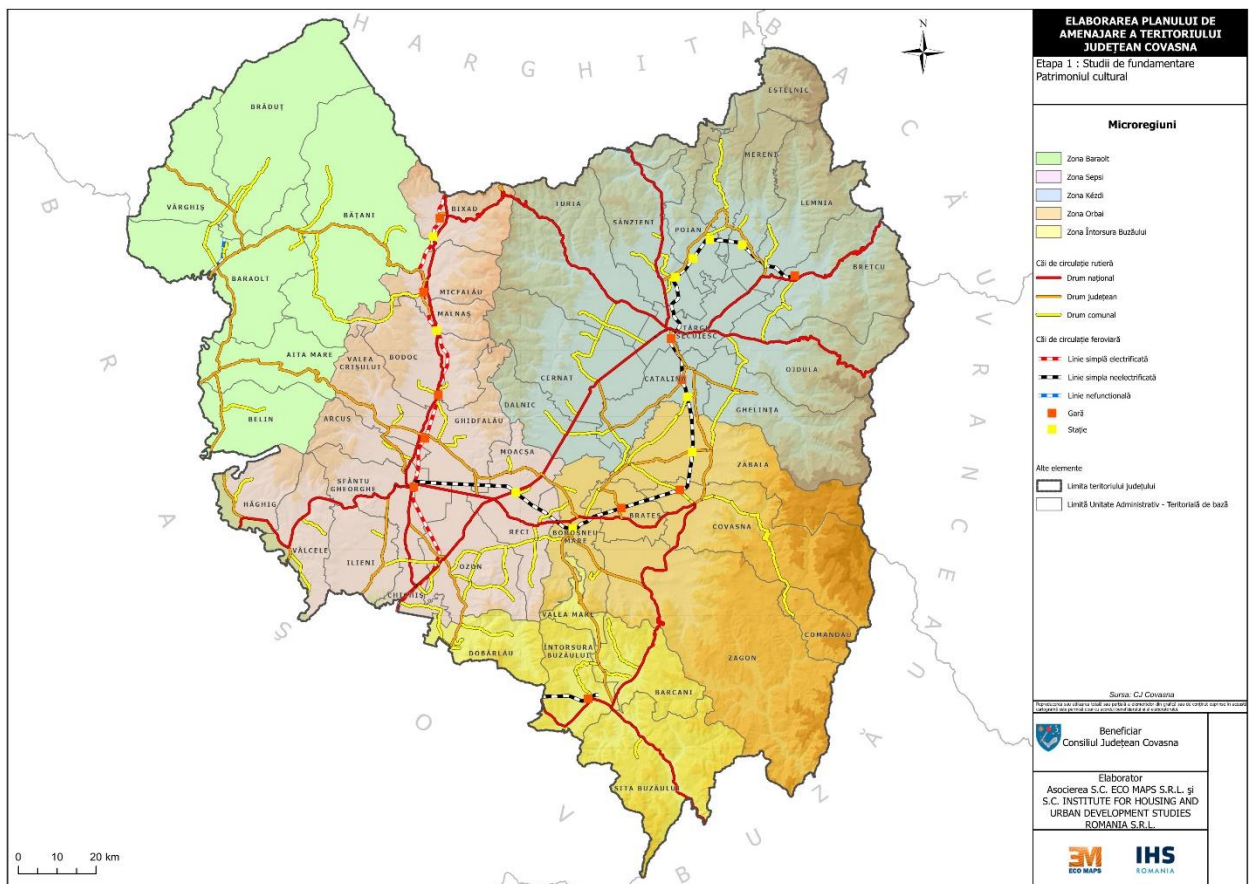
Locuitorii de altădată și orașelul de la întâlnirea celor două provincii istorice, Transilvania și Moldova, își câștigau existența din cărăușie. Această îndeletnicire a brețcanilor are o tradiție multiseculară. Transportau mărfuri cu căruțele lor din Transilvania în Țara Românească, Moldova. Prin Brețcu se tranzitau scrisori și colete poștale. Această îndeletnicire este simbolizată și pe sigiliul și în stema medievală a localității.

---

²⁶ <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=103>

2.1.6. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt

Figura 37 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Baraolt

Brăduț, Bățani, Aita Mare, Belin, Vîrghiș

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT BARAOLT

BARAOLT, Oraș, sediu UAT

Atestare documentară – 1224, hrisov emis de cancelaria regelui Andrei al II-lea.

Istoric

Barót, (magh.); Boralth (ger.)

În arealul orașului Baraolt au fost descoperite fragmente de vase ceramice și un ciocan din piatră, datând din prima Epocă a bronzului (mileniul 2 î.Hr.), urmele unor așezări din Epoca bronzului mijlociu, aparținând culturii Wietenberg (secolele 16-13 î.Hr.) și de la sfârșitul Epocii bronzului, aparținând culturii Noua (secolele 14-12 î.Hr.), precum și vestigii din prima Epocă a fierului/Hallstatt (circa 1200-450/300 î.Hr.), din Epoca dacică și din perioada medievală. Prima mențiune documentară a localității datează din anul 1224, într-un hrisov emis de cancelaria regelui Andrei al II-lea. Fosta comună Baraolt a fost declarată oraș minier monoindustrial la 17 febr. 1968.

Principele Bethlen Gábor a dat Baraoltului dreptul de târg.

În 1658, o invazie tătară a devastat zona, iar în 1660, la granița acesteia a avut loc Bătălia de la Csemerel.

Pe vremea Mariei Terézia, Baraolt era locul de staționare al Regimentului de husari secui și o companie a regimentului II de infanterie secuiască.

Cea mai glorioasă perioadă a istoriei sale este Războiul de Independență al Ungariei din 1848.

Breslele meșteșugărești s-au dezvoltat în secolul al XIX-lea, locuitorii săi trăind mai ales din agricultură, creșterea animalelor, exploatare forestieră și minerit. Avea o fabrică de băuturi spirtoase, chibrituri, cuie și caș. Minele de cărbune au fost deschise aici din 1832 și la granița cu Căpeni din 1872. Regiunea are o istorie bogată în minerit.

Evoluție administrativă

Orașul Baraolt a fost filie a scaunului Micloșoara.

Fosta comună Baraolt a fost declarată oraș la 17 febr. 1968, având în subordine administrativă 5 sate: Biborțeni, Bodoș, Căpeni, Micloșoara, Racoșul de Sus.

Astăzi, Bárót este centrul economic și cultural al Ținutului Pădurilor.

Unitatea administrativă Baraolt este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 14 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Biserica romano-catolică a fost construită în 1564, apoi reconstruită în stil baroc în 1690, iar sanctuarul său a fost reconstruit între 1760 și 1767. În 1817, a fost avariata de cutremur și a trebuit să fie refăcută din nou. Este înconjurată de o fortificație circulară, iar turnul clopotniță său se află deasupra intrării pe latura de sud. Capela dedicată Nașterii Maicii Domnului care se află la vest de oraș a fost construită în 1755. Biserica reformată a fost construită în 1996, vechea biserică

reformată a fost construită între 1782 și 1833. Biserica sa ortodoxă a fost construită între 1950 și 1991. Biserica Unitariană a fost construită între anii 1991 și 1995.

Evoluție urbanistică

Orașul Baraolt se află situat la nord-vestul județului Covasna, la limita de vest cu județul Brașov, pe cursul pârâului cu același nume, în Depresiunea Baraolt.

Baraolt s-a dezvoltat liniar pe două străzi principale aflate de o parte și alta a pârâului Baraolt. Această caracteristică s-a păstrat până în prezent cu o dezvoltare spre sudul localității și una spre nord adiacent drumului spre Tălișoara.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina cu precizie direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

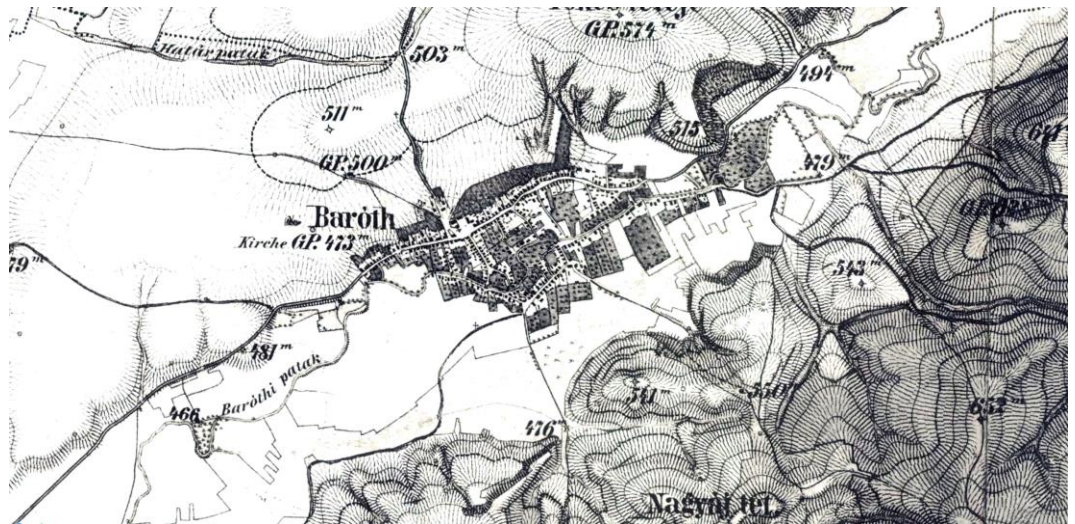
Cultură, religie, tradiții

Conform recensământului efectuat în 2021, populația orașului Baraolt se ridică la 7.730 de locuitori, în scădere față de recensământul anterior din 2011, când fuseseră înregistrați 8.672 de locuitori.[2] Majoritatea locuitorilor sunt maghiari (87,14%), cu o minoritate de români (2,82%), iar pentru 9,03% nu se cunoaște apartenența etnică.[3] Din punct de vedere confesional, cei mai mulți locuitori sunt reformați (45,3%), cu minorități de romano-catolici (23,91%), unitarieni (14,41%), ortodocși (1,81%) și bapțiști (1,25%), iar pentru 9,68% nu se cunoaște apartenența confesională.

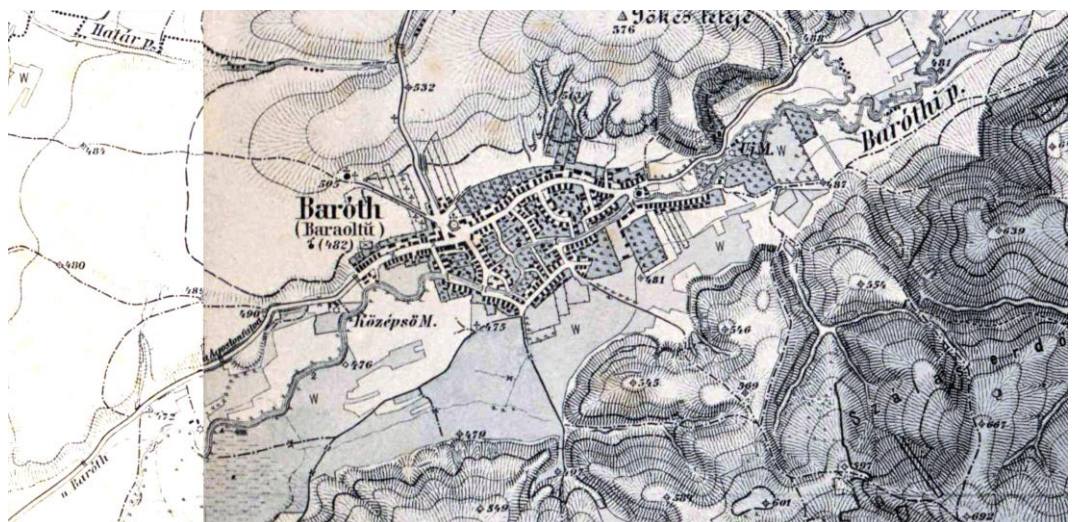
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

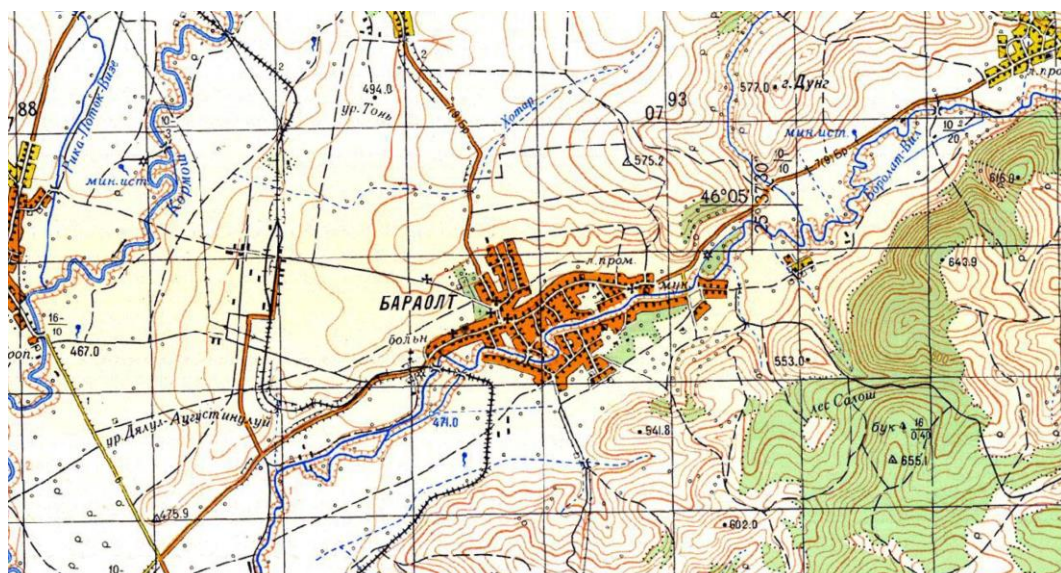
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

BIBORȚENI, localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1332, în dijmele papale, apare cu denumirea Villa Byborch.

Istoric

Bibarcfalva (magh.)

În hotarul satului se află urmele unui sit antic precum și ruinele unei cetăți medievale cunoscute sub denumirea de Cetatea lui Tiborc.

În hotarul comunei, de sub Pădurea Mare, au fost depistate și scoase la lumina zilei ceramică din epoca fierului și romană. Printre obiecte s-au identificat fibule romane și tuburi din ceramică, din care se poate presupune că apa minerală era condusă și folosită pentru băi încă din epoca romană.

Biserica actualmente de rit reformat a fost construită în secolele XIII-XIV.

Apa minerală care reprezintă bogăția localității este îmbuteliată începând din anul 1880.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Odorhei, plasa Homorod.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată a fost construită la începutul secolului al XIV-lea, transformată în stil gotic la începutul secolului al XV-lea și a fost extinsă în 1762. Turnul clopotelor a fost refăcut în 1794 și a căpătat forma actuală odată cu remodelarea din 1897. Biserica are în interior fresce din secolul al XV-lea, dintre care cea de pe peretele de nord prezintă o serie de scene din legenda Sfântului Ladislau.

Clopotul mic din 1638, a fost topit și refăcut în 1797, poartă inscripția: „Dum trahor audite, voco vos ad sacra, venite”, clopotul mare este din 1874, refăcut în 1956. Pe inscripție se află scris: „Az élokét hívogatom a holtakat elsiratom” „Îi chem pe cei vii, îi plâng pe morți”. Greutate: 500 kg.

Evoluție urbanistică

Biborțeni este situat la 42 km nord-vest de Sfântu Gheorghe, în bazinul Baraolt, de-a lungul pârâului Baraolt la 5 km est de Baraolt.

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” dezvoltat de-a lungul drumului dintre Baraolt și Bățanii Mari.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

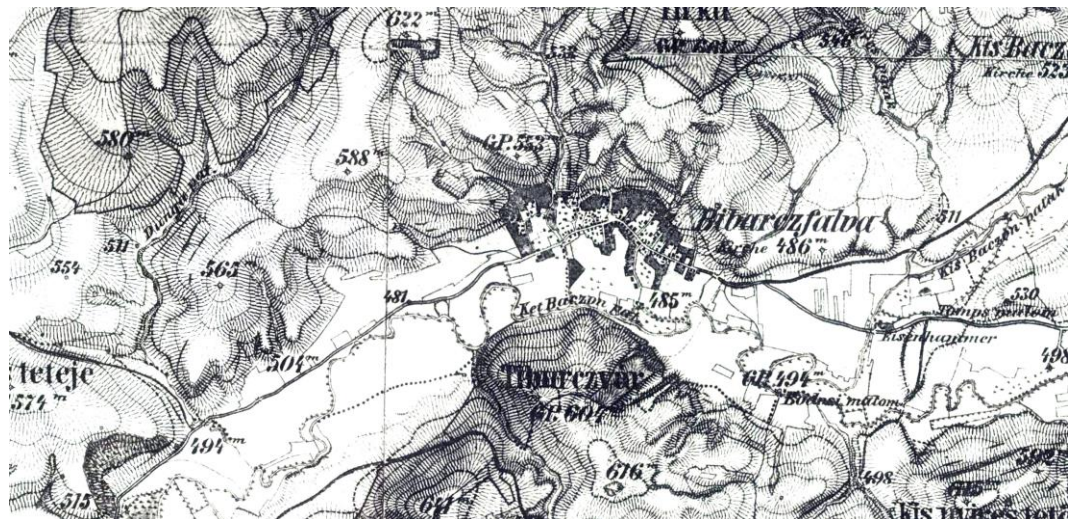
Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, cei mai mulți locuitori sunt reformați.

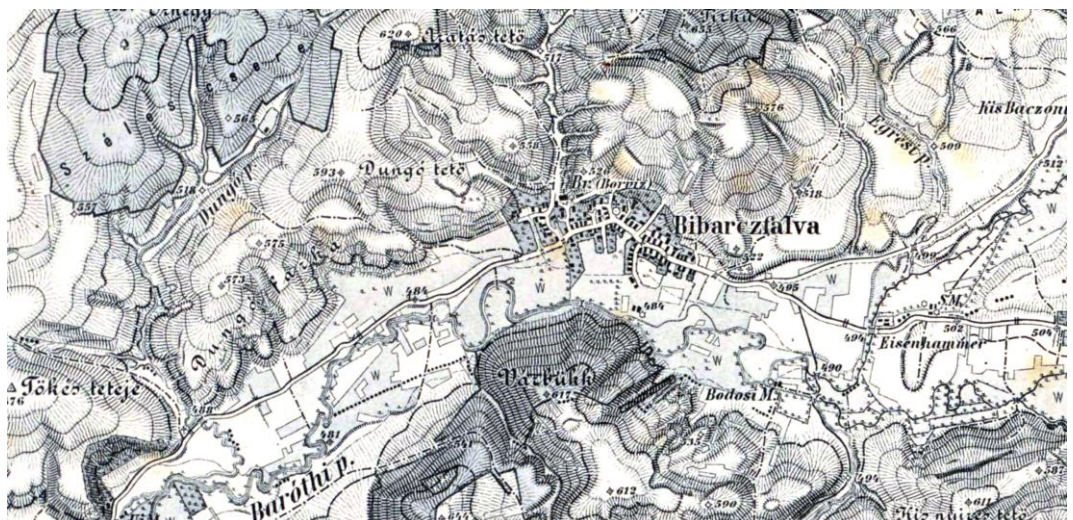
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

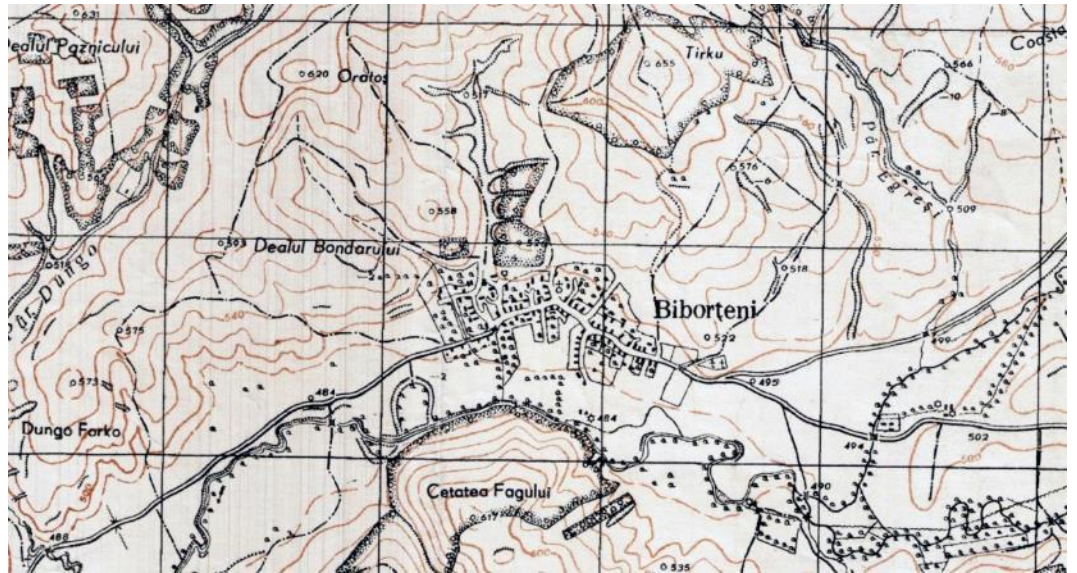

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

BODOS, Localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1459, Bozos.

Istoric

Bodos (magh.)

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Odorhei, plasa Homorod.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată a satului a fost ridicată în 1794, iar parohia și sala destinată rugăciunii au fost construite între anii 1929 și 1930 pe baza planurilor designate de către Kós Károly. În partea nordică a așezământului se ridică biserica ortodoxă a satului.

Evoluție urbanistică

Bodoș este situat la 3 km sud de Biborțeni în bazinul Baraolt.

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” dezvoltat de-a lungul drumului

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

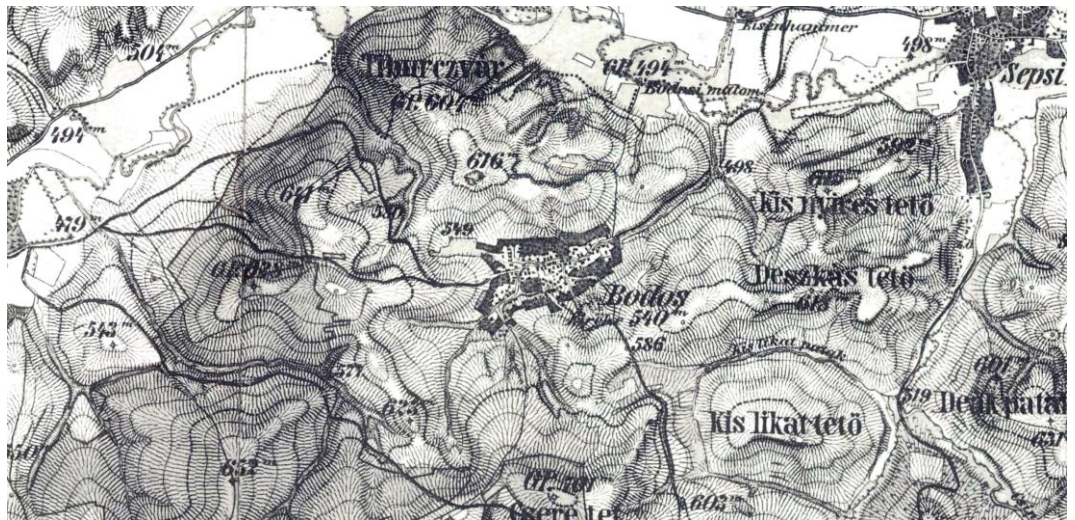
Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, cei mai mulți locuitori sunt reformați.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

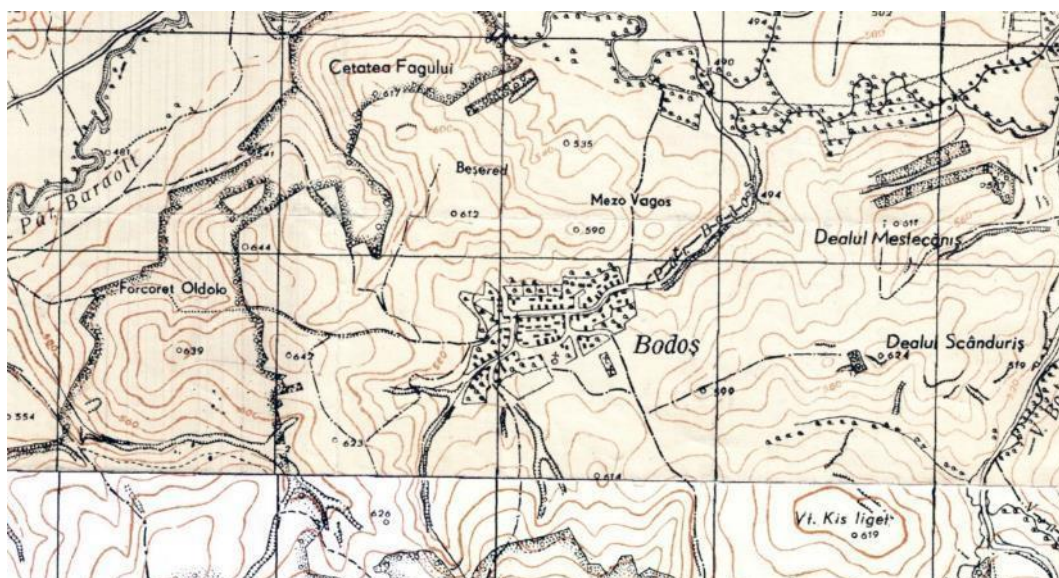
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

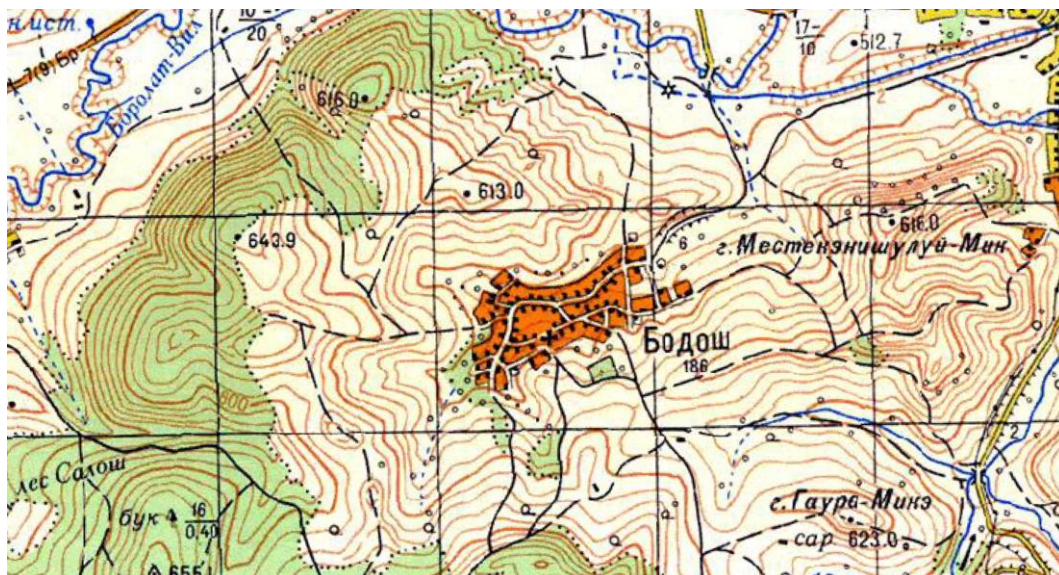
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

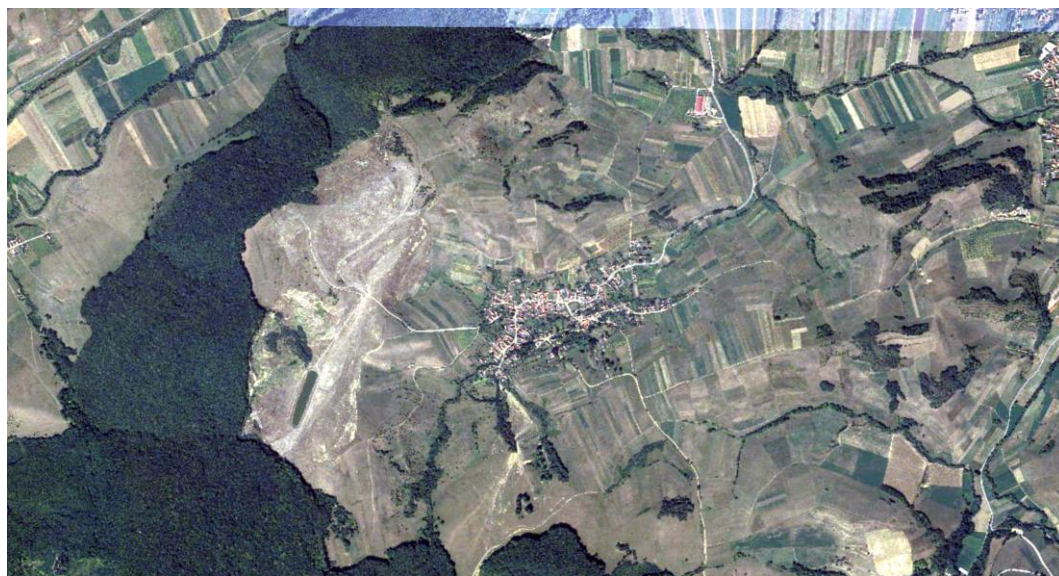
A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

CĂPENI, localitate componentă Baraolt

Atestare documentară –

Istoric

Tradiția susține existența a două localități cu denumirea de Köpecz (Mic și Mare) în amonte de amplasamentul actual. Contopirea celor două sate într-un singur loc s-a întâmplat în vremuri străvechi, deoarece în registrul din 1567 este înscris un singur Köpecz (Keopeotz) cu 46 de porți, ceea ce arată că era deja o localitate semnificativă la acea vreme.

Acolo unde se afla vechiul sat, plugul încă scoate la iveală urme de construcție și arme vechi, pe o înălțime care se numește Castelul Corbi, unde se afla biserica fortificată a vechiului sat.

Un episod tragic a marcat istoria satului îl constituie anul 1848 în timpul rezistenței pentru independență când, într-o noapte satul a fost ars din patru părți, satul devenind un morman de ruine.

Evoluție administrativă

Căpeni a fost filie a scaunului Micloșoara.

Astăzi, Căpeni este componentă a UAT Baraolt. Unitatea administrativă Baraolt este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 14 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

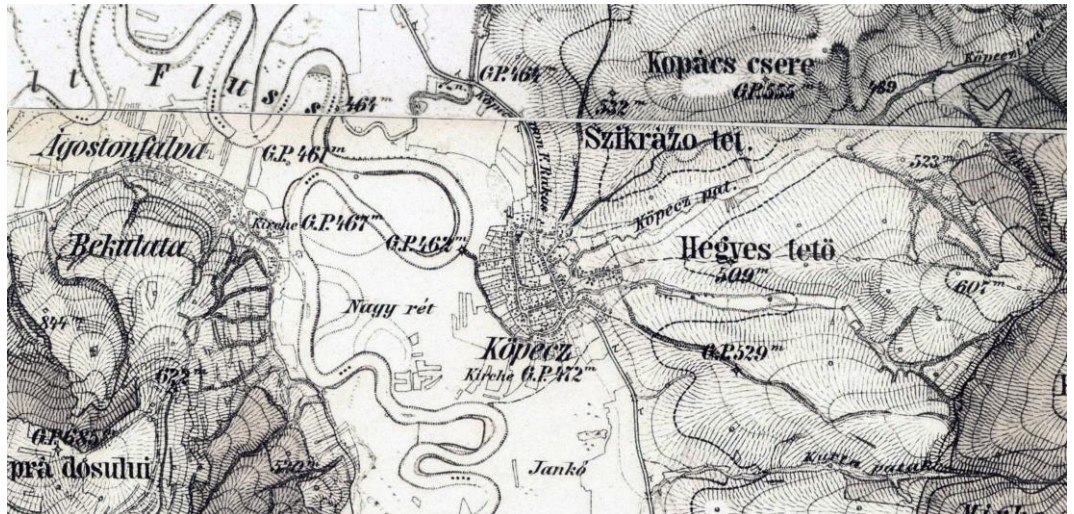
Căpeni este așezat pe cursul a două pâraie Himpatak și Kopecz, iar conform tradiției se consideră că vatra satului s-a aflat în amonte pe locul denumit Szénégető (Locul de ars mangal).

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

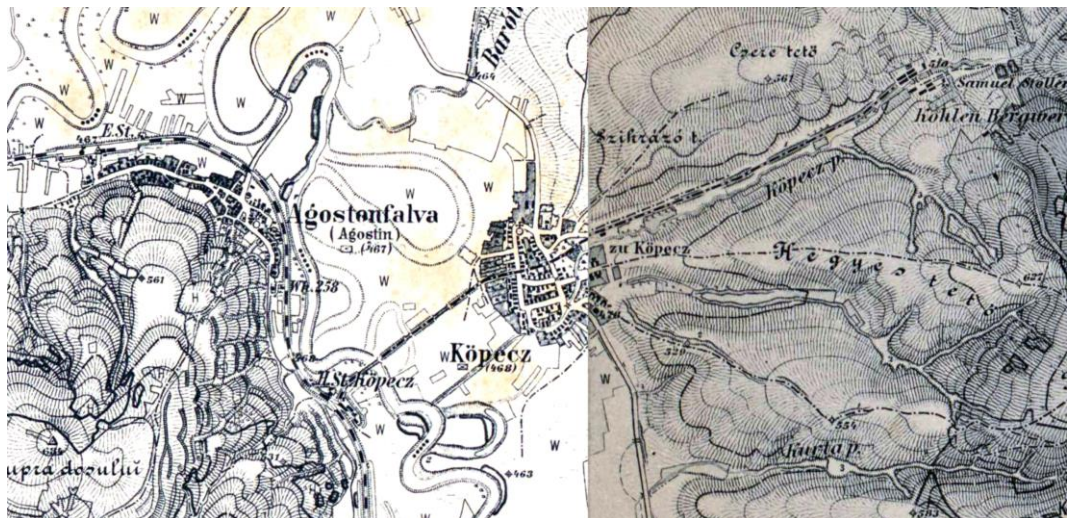
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

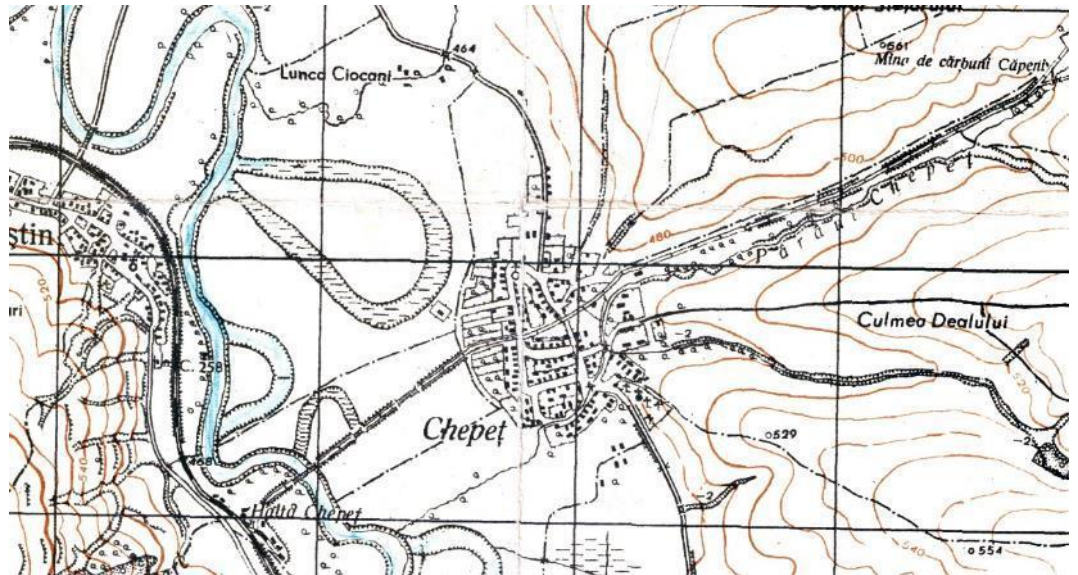
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

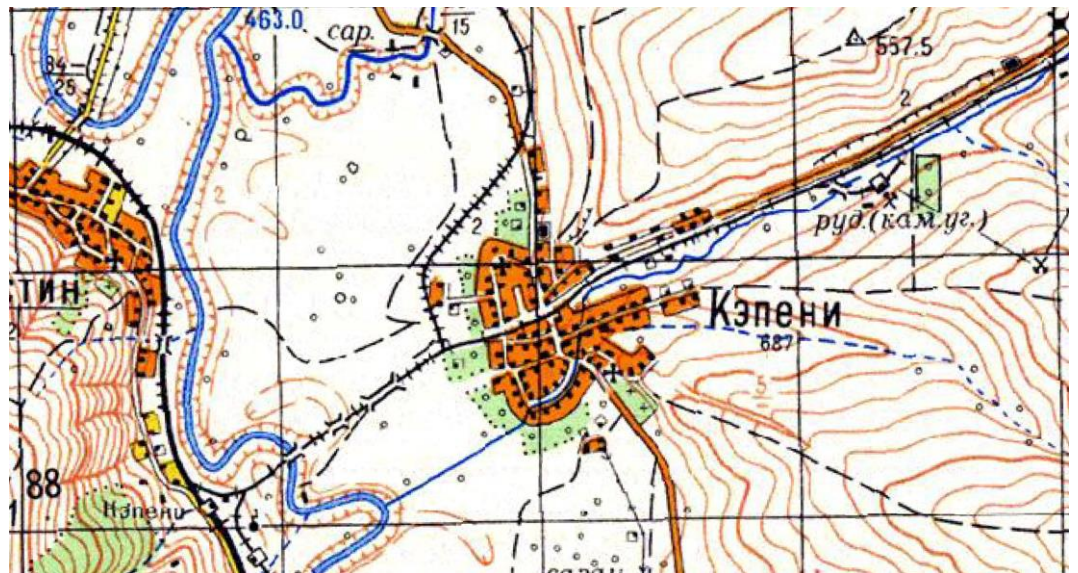
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

MICLOȘOARA, Localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1211, în actul de donație al Ordinului Cavalerilor Teutoni așezați în Țara Bârsei emis de către Andrei al II-lea, apare ca oraș de graniță sub numele „Castrum Sanct Nicolai”.

Istoric

Miklósvár (magh.);

Numele localității provine de la faptul că în anul 1211 exista o biserică fortificată cu hramul Sfântul Nicolae.

Înainte de invazia tătarilor, satul nu se afla pe locul de astăzi, ci mai sus, pe malul stâng al pârâului, într-un loc numit Székátalja. Vechea sa biserică ar fi putut fi construită și după invazia tătarilor și a rezistat până în 1771, când a fost demolată din cauza stării proaste, iar actuala biserică romano-catolică a fost construită între 1771 și 1775.

Familia Kalnoky a fost atestată documentar pentru prima dată în anul 1252 când se menționa și faptul că membrii ei dețin două moșii principale: conacul de vânătoare de la Micloșoara și reședința de pe Izvorul Crișului. Printre oamenii de seamă ai familiei, se află Gustav Kalnoky von Korospatak, care a fost un important diplomat austro-ungar și chiar ministru de externe în guvernul de la Viena.

Evoluție administrativă

Denumirea de Trei Scaune provine din unirea scaunelor Sepsi, Kézdi și Orbai. Târziu a fost atașat al patrulea scaun Micloșoara (Miklósvárszék); Această atașare a fost forțată Micloșoara contestând mult timp această decizie administrativă.

Deși Micloșoara (Miklósvárszék) a devenit o parte componentă a Trei-Scaune, acesta și-a păstrat dreptul de a se autoguverna chiar și după aceea, cu restricția că hotărârile tribunalului său erau contestate nu direct la curtea regală, ci la ofițerul șef al Trei-Scaune.

Începând din secolul al XVII-lea, mai mulți membri ai familiei Kálnoky au îndeplinit funcția de vice judecător regal, contele Gróf Kálnoky Dénes (1814--1888) a fost consilier intern, în anul 1847 a fost ales șpan al județului Alba, iar în 1861 reprezenta regiunea Trei Scaune în funcția de judecător regal. Clăcașii săi l-au ales căpitan în 1848, iar în anul următor a îndeplinit funcția de comandant al liniei din Sfântu Gheorghe.

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Trei Scaune, plasa Micloșoara.

Evoluție arhitecturală

Biserica catolică a fost construită la începutul secolului al XIX-lea. Biserica are în interior un valoros tavan casetat pictat.

Castelul Kalnoky, monument istoric, a fost conacul de vânătoare al familiei Kalnoky, una dintre cele mai respectate familii din Transilvania. Castelul Kalnoky a fost menționat prima dată într-un document în anul 1211, când se spunea despre el că e o fortăreață de graniță între teritoriul Cavalerilor Teutoni și restul Ungariei. Din anul 1500, a început să fie folosit drept conac de vânătoare, iar membrii familiei l-au împodobit cu elemente renascentiste, cum ar fi decorațiunile pictate pe pereți, care pot fi observate și în momentul actual.

Evoluție urbanistică

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” dezvoltat de-a lungul drumului dintre Aita Mare și Racoșu de sus.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

În timpul Reformei, populația s-a convertit și ea la noua credință, dar în 1717 Ádám Kálnoky ia reconvertit la catolicism, iar pastorul reformat al satului a fost alungat.

Populația este de religie catolică, ceea ce reprezintă o deosebire majoră, locuitorii celorlalte sate din împrejurimi fiind de religie reformată sau unitariană. În viața religioasă a locuitorilor o semnificație aparte o reprezintă pelerinajul de ziua Sfintei Ana precum și procesiunea de ziua Domnului. În sat există încă tradiția de-a trage clopotele pentru alungarea grindinei. Pentru acest serviciu clopotarul primește grâu de la gazde cu ocazia recoltei de toamnă.

RACOȘU DE SUS, Localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1235,

Istoric

Felsórákos (magh.); Riukesch, (sas.), Ober-Krebsdorf, (ger.)

Aici a avut loc unul dintre momentele notabile ale revoluției din 1848-49 și ale luptei pentru libertate: Bătălia de la Rika, la care a participat și Áron Gábor.

Numele localității provine de la faptul că în pâraiele din localitate erau mulți raci.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Odorhei, plasa Micloșoara.

Evoluție arhitecturală

Biserica unitariană gotică a fost reconstruită în stil baroc în 1795, este înconjurată de un zid de incintă din piatră. Turnul clopotelor care asigură accesul în incintă are o decorație barocă formată din pilaștrii gemeni angajați și profilatură specifică.

Evoluție urbanistică

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” adunat, cu parcelar influențat de tipul de parcelar al satelor săsești aflate în vecinătate.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Populația este de confesiune unitariană.

La mina de lignit de la Racoșul de Sus din Covasna, cercetătorii paleontologi au găsit un schelet de mamut Borsoni, strămoșul elefantului de astăzi. Oasele au o vechime de două milioane de ani și dimensiuni neobișnuite. Scheletul este unic în România și cel mai bine conservat din Europa.

UAT AITA MARE,

AITA MARE, sediu de comună

Atestare documentară – 1332, Sacerdos de Ahch, menționare în zeciuiala papală.

Istoric

În 1703, satul a primit un brevet pentru organizarea unui târg de la împăratul Lipót, dar nu l-a putut exercita în urma izbucnirii războiului curuților în 1705. În 1783, însă, a primit dreptul de a organiza din nou un târg.

În 1787, satul primește un brevet de târg național, a cărui tradiție a supraviețuit până în zilele noastre.

Evoluție administrativă

Satul Aita Mare este reședința comunei Aita Mare.

Comuna Aita Mare este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Micloșoara o vreme fiind reședința districtului.

Evoluție urbanistică

Satul este de tip sat de drum dezvoltat pe traseul căilor de comunicație dintre Apața și Aita Medie, precum și drumul dintre Feldioara și Micloșoara

Evoluție arhitecturală

Patrimoniul construit al localității este foarte bogat. El este reprezentat de:

Biserica fortificată unitariană, care are un amvon din piatră renescentist, realizat în anul 1710. Zidurile cetății datează în secolele XVI-XVII. În cele două colțuri mai ascuțite se află câte un bastion înalt, iar pe partea nordică se află un turn de apărare etajat. În fața intrării în biserică se întinde un parc memorial;

Biserica reformată din Aita Mare 1847;

Conace - Conacul Cserey (secolul XVIII); conacul Dónáth-Zathureczky în stil clasicist târziu; conacul Rabocskai din secolul XVIII;

Fosta cazarmă de husari;

Clădirea impozantă a primăriei.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt maghiari de confesiune unitariană reformată, catolică și evanghelică. Românii sunt de confesiune ortodoxă.

Muzeul János Kriza evocă memoria episcopului unitarian care a fost totodată colecționar de folclor, poet și traducător, membru al Academiei Maghiare de Științe.

În localitate funcționează Casa de Cultură „János Kriza”.

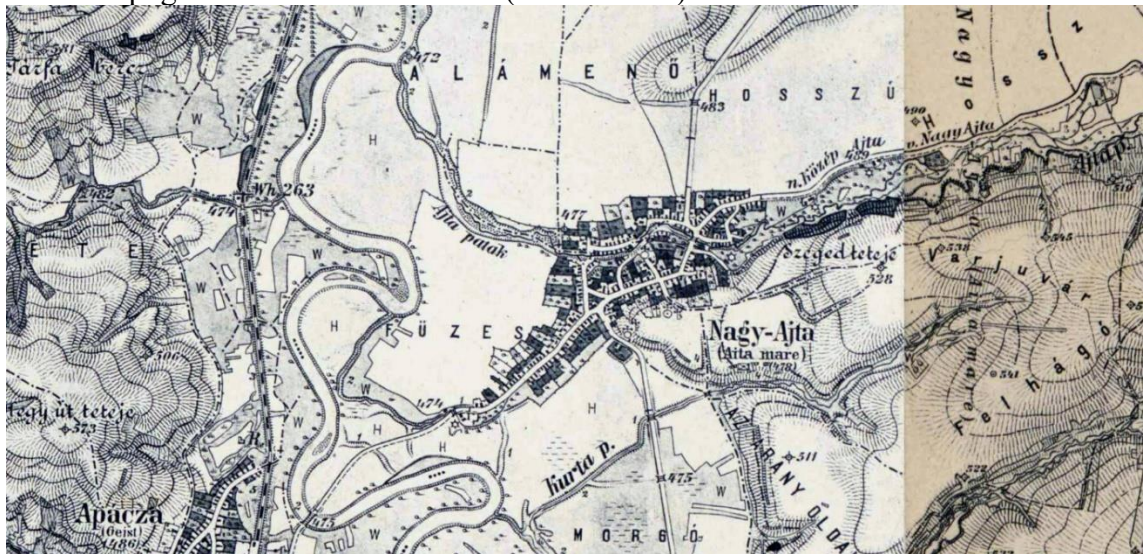
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

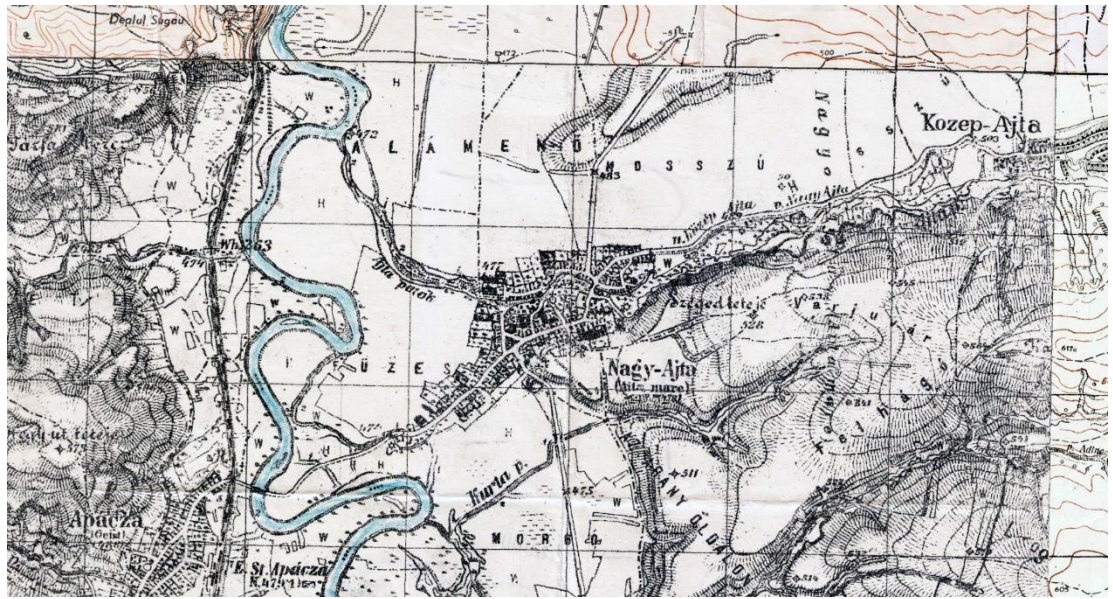
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

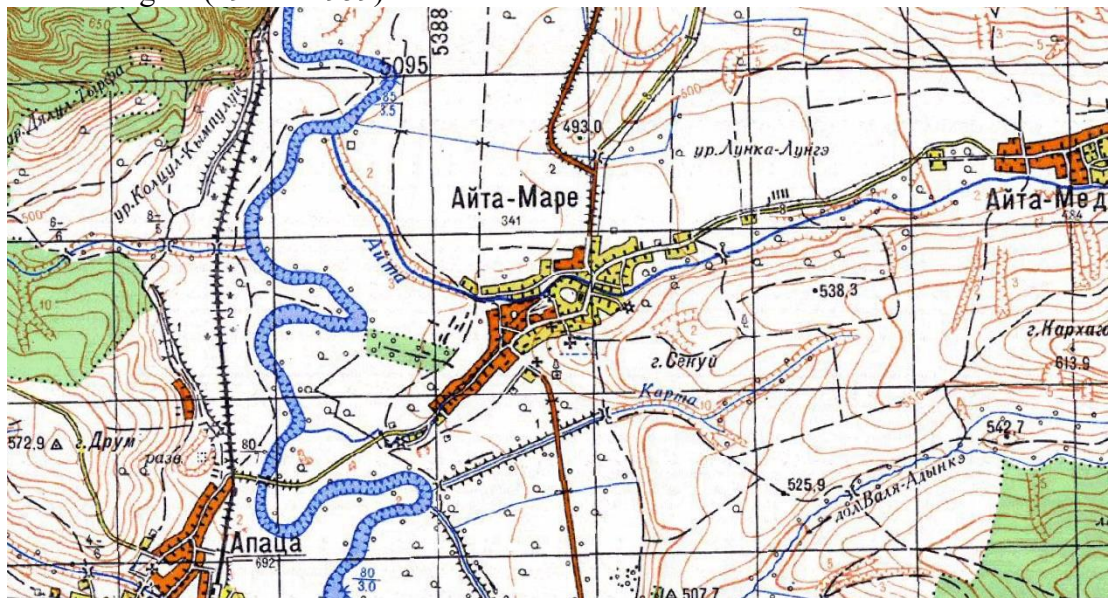
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

AITA MEDIE localitate componentă AITA MARE

Atestare documentară – 1459, cu denumirea Kewzeopajta

Istoric

În 1567, este menționată ca Felaytha, satul avea la acea vreme 53 de porți.

Moșiile din Aita Medie erau deținute de familia conților Kálnoky din Micloșoara, care și-a așezat iobagii în partea de sus a satului.

Evoluție administrativă

Localitate componentă a comunei Aita Mare.

Comuna Aita Mare este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

Din punct de vedere al istoricului administrativ, satul a aparținut Scaunului Micloșoara.

În anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, a aparținut mai întâi plasei Racoș și apoi plasei de Sepsi.

Evoluție arhitecturală

Satul se află într-o vale relativ îngustă, și este înconjurat de păduri. Biserica reformată construită în anul 1504, mai apoi reconstruită de mai multe ori, se află în centrul satului.

Comunitatea ortodoxă din localitate și-a construit o biserică proprie în 1903.

Evoluție urbanistică

Structura parcelară este de tip înșiruit caracteristic satului de drum. Spre deosebire de alte sate, acesta se dezvoltă pe mai multe străzi cu trasee organice adaptate condițiilor de teren, posibil provenind dintr-un tip răsfirat de sat.

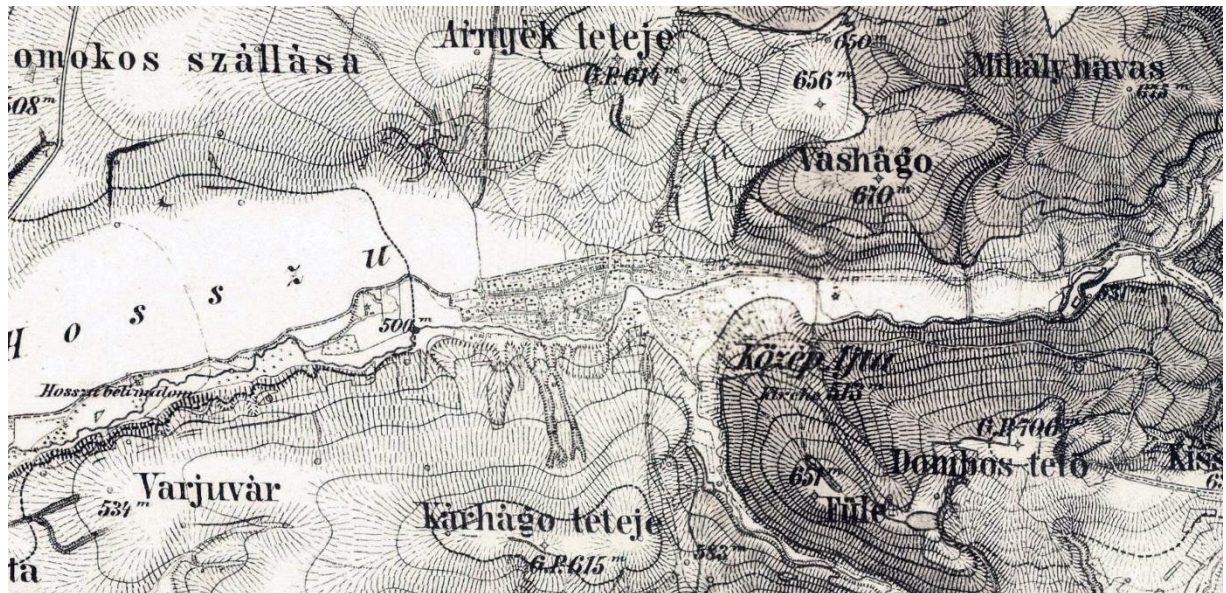
Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată. Restul populației este de confesiune ortodoxă, romano-catolică și unitariană.

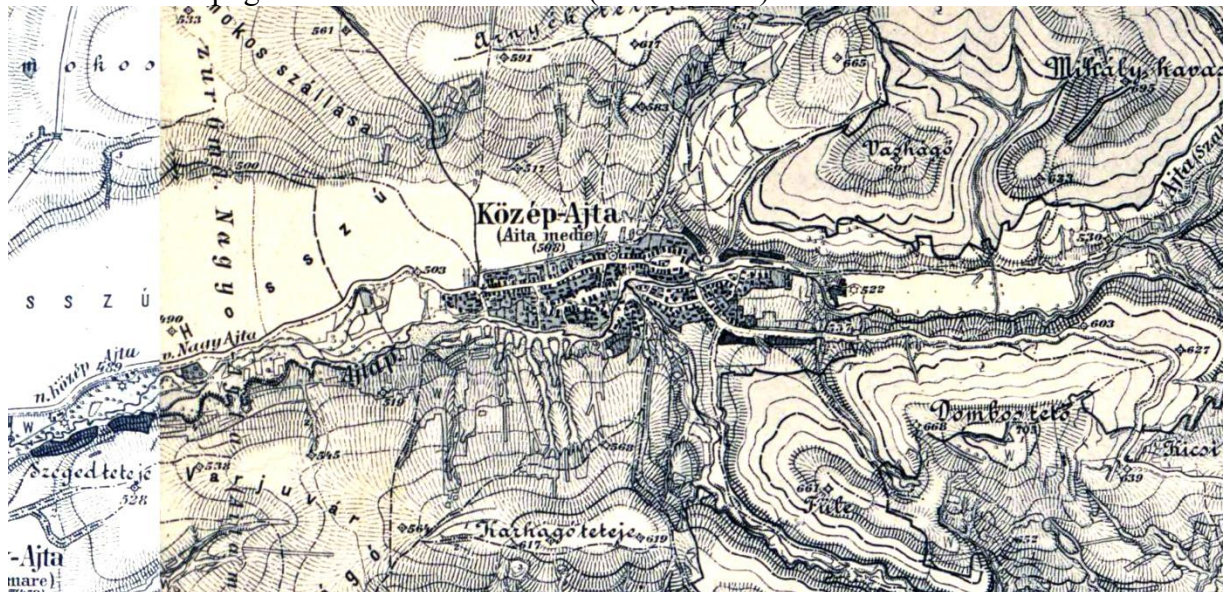
Personalitatea satului este Benkő József pastor reformat al credincioșilor reformați din sat, membru al Asociației Științifice din Haarlem în 1781 datorită operei sale de descriere a peșterilor transilvănene. El a început catalogarea plantelor existente în Transilvania. În Ungaria a fost primul care a denumit plantele în două limbi și a făcut cunoscut sistemul botanic al lui Linne în limba maghiară. Pe lângă denumirile științifice ale plantelor, el a dat și denumirile populare în limbile română, maghiară și germană.

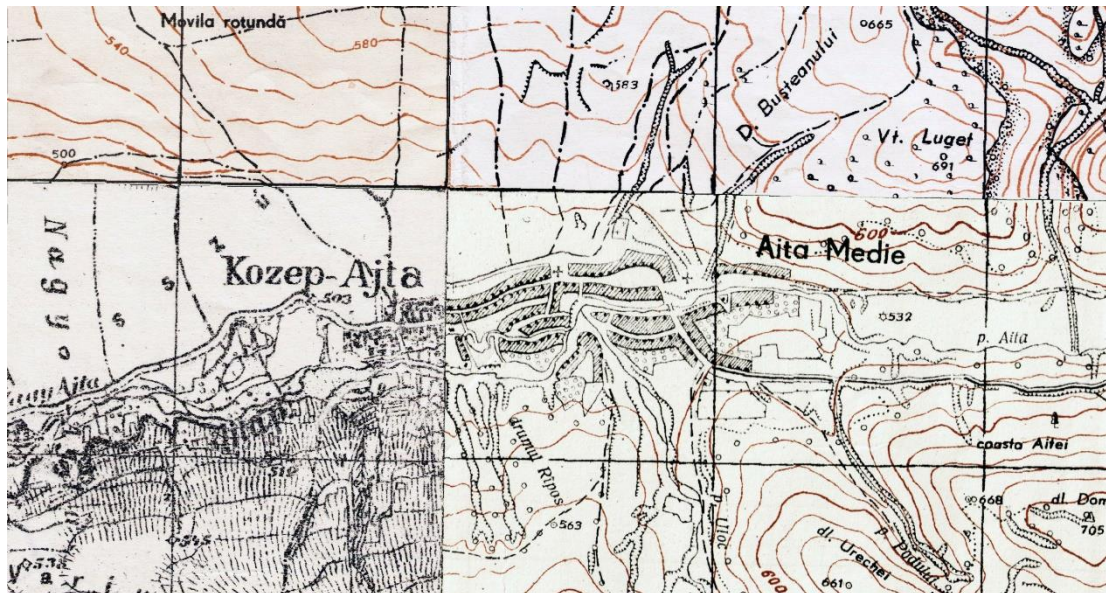
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

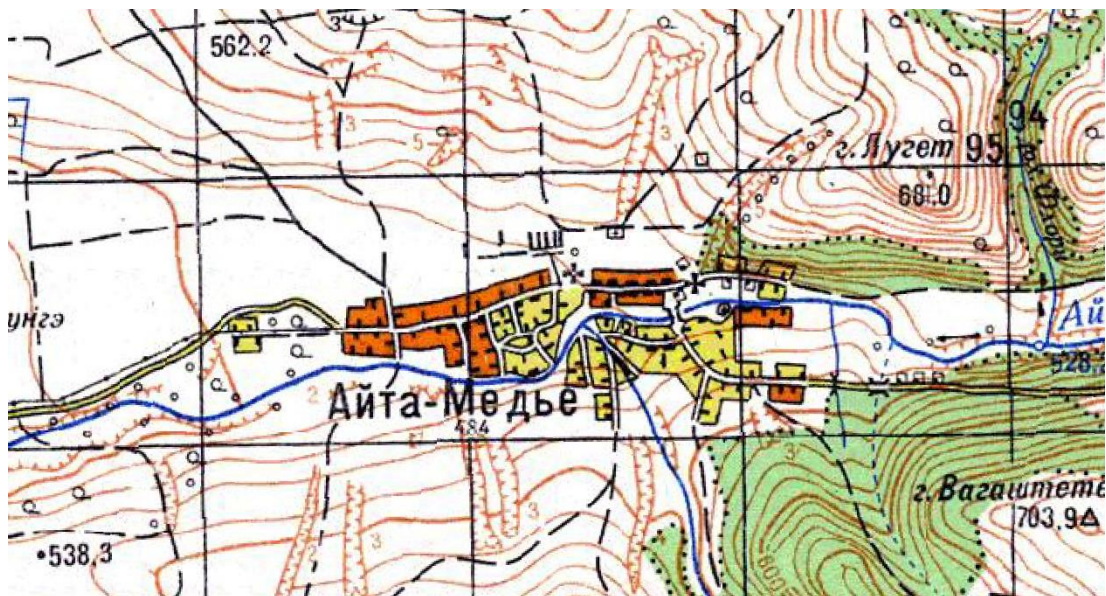
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

UAT BĂȚANII

BĂȚANII MARI localitate componentă BĂȚANI

Atestare documentară – În 1334, este menționat ca Bachan

Istoric

Potrivit tradiției, satul a fost situat inițial într-o zonă numită Faluhely (Locul satului), lângă pârâul Uzonka, locația bisericii fiind cunoscută pe dealul Csókás din apropiere. Satul s-a format prin unirea în 1877 a două sate, Csinód sau Sepsibacon, situat pe malul sudic al pârâului Baraólt care a aparținut de Trei Scaune, și Telegdibacon, situat pe malul nordic al pârâului și aparținând scaunului Odorhei. În 1843, Bățanii a fost distrus de un mare incendiu.

Evoluție administrativă

Bățanii Mari este localitatea reședință a comunei Bățani.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată, ridicată în secolul al XV-lea este declarată monument istoric

Biserica romano-catolică este monument istoric.

Biserica ortodoxă a fost ridicată la 1900.

Evoluție urbanistică

Satul are un parcelar în lungul drumului, cu parcele înguste și dezvoltate în adâncime pe modelul parcelarului săsesc, iar trama stradală este adaptată configurației reliefului. Satul se dezvoltă liniar pe direcția est-vest și nord-sud.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată, o parte sunt de confesiune romano-catolică, românii sunt ortodocși.

În localitate se află casa de cultură proiectată de arhitectul Kós Károly în anul 1927.

Biserica reformată din sec al XV-lea a trecut prin numeroase transformări, aspectul actual se datorează lucrărilor din anul 1835.

Biserica ortodoxă a fost ridicată la 1900.

Printre familiile sale notabile a fost familia Keresztes.

AITA SEACĂ localitate componentă BĂȚANI

Atestare documentară – 1332, Benedictus sac. de Zozacha

Istoric

Își datorează numele faptului că pârâul Ajta are apă mică și nu era potrivit pentru funcționarea unei mori.

Potrivit tradiției, satul a fost situat inițial pe locul morilor Kakucs, în apropierea unei cetăți de refugiu în locul numit Kurtavára (Cetatea Scundă). A fost distrusă în timpul invaziei tătarilor. Vechea biserică se afla la capătul de jos al satului, iar în locul ei a fost construită actuala biserică reformată între anii 1783-1790, care se află în mijlocul satului.

Evoluție administrativă

– apartenența administrativă de-a lungul timpului:

1531 sedis Zenthmijkloswara (Scaunul Micloșoara); 1567 Sepsij zek (Scaunul Sepsi); 1614 Haromszek (Trei Scaune); 1693-ig Miklósvárszék (Scaunul Micloșoara); 1817 Sedes Siculic. Háromszék; 1839 Miklósvárszék (Scaunul Micloșoara); 1850-1854 Udvh. kat. Vidék (Regiunea catolică Odorhei); 1873 Trei Scaune, 1877-1918 Trei Scaune, Scaunul Micloșoara (Miklósvari); 1919-1940 Județul Trei Scaune, plasa. Aita Mare; 1940-1944 Trei Scaune, plasa Micloșoara; 1950-1952 Regiunea Stalin raionul Racoș; 1952-1960 Regiunea Autonomă Maghiară raionul Sfântu Gheorghe; 1960-1968 Regiunea Brașov raion Sfântu Gheorghe:

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată, ridicată în anul 1790 este declarată monument istoric

Evoluție urbanistică

Satul are un parcelar în lungul drumului, cu parcele înguste și dezvoltate în adâncime pe modelul parcelarului săsesc, iar trama stradală este adaptată configurației reliefului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată, o parte sunt de confesiune romano-catolică, românii sunt ortodocși.

BĂȚANII MICI localitate componentă BĂȚANI

Atestare documentară – În 1567, este menționat ca Kis Baczon.

Istoric

Pe teritoriul satului, pe valea pârâului Fenyös, între anii 1831 și 1849 a funcționat fosta mină de fier și topitorie de fier, monument istoric industrial. Áron Gábor și-a turnat aici tunurile. În 1910, avea 760 de locuitori.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon, făcea parte din județul Odorhei districtul Homoród. Odată cu dictatul de la Viena, a devenit din nou parte a Ungariei, dar apoi a fost anexată județului Trei Scaune.

Bățanii Mari este localitatea reședință a comunei Bățani.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată, ridicată în secolul al XV-lea este declarată monument istoric

Biserica romano-catolică este monument istoric.

Biserica ortodoxă a fost ridicată la 1900.

Evoluție urbanistică

Satul are un parcelar în lungul drumului, cu parcele înguste și dezvoltate în adâncime pe modelul parcelarului săsesc, iar trama stradală este adaptată configurației reliefului. Satul se dezvoltă liniar pe direcția nord-sud pe două străzi paralele, unite în două sectoare.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată.

În localitate se află casa memorială Benedek Elek, publicist și scriitor.

Biserica reformată din 1795, a fost înconjurată în 1867 cu un zid de piatră.

În Bățanii Mici, moara de apă a familiei Keresztes funcționează și în prezent. Conform inscripției de pe una dintre bârnelor sale, a fost construită în 1835. Singurul mecanism automat al morii este un clopoțel care sună atunci când buncărul nu mai are grâu de măcinat.

HERCULIAN localitate componentă BĂȚANI

Atestare documentară – 1401.

Istoric

Până la începutul secolului al XX-lea satul era centrul semnificativ al olăritului, însă astăzi lutul de foarte bună calitate este folosit doar de către românii din localitate. Tot așa a fost neglijată și meseria cioplitorilor de piatră, cu toate că piatra din localitate era cunoscută în toată regiunea pentru foarte bună calitate. Amintirea cioplitorilor de piatră este astăzi păstrată de casele și gardurile construite din piatră.

Evoluție administrativă

Bățanii Mari este localitatea reședință a comunei Bățani din care face parte localitatea Herculian.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată, ridicată în secolul al XV-lea este declarată monument istoric.

Furnalul Bodvaj este declarat monument istoric.

Evoluție urbanistică

Satul are un parcelar în lungul drumului, cu parcele înguste și dezvoltate în adâncime pe modelul parcelarului săsesc, iar trama stradală este adaptată configurației reliefului. Satul se dezvoltă liniar pe direcția nord-sud pe două străzi ce se unesc în sectorul central al satului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea populației este de confesiune reformată.

Biserica medievală reconstruită în secolul al XVIII-lea își are tavanul făcut din 56 de casete pictate.

Fabrica de fier din Bodvaj este cunoscută datorită faptului că aici s-au făcut primele două tunuri ale secuimii de către Gabor Aron. Din fabrica de odinioară a rămas doar un singur furnal.

OZUNCA BĂI localitate componentă BĂȚANI

Atestare documentară – 1896

Istoric

Acest mic centru balnear este situat pe valea pâraie Uzonka și Pistrángos. În trecut, lângă izvoarele de apă minerală au fost înființate două băi care purtau numele celor două pâraie, astăzi există doar cea de lângă izvoarele Uzonka, baia păstrăvilor fiind distrusă în urmă cu aproape un secol.

Stațiunea s-a format în jurul izvoarelor cu apa minerala în regiunea izvorului Ozunca în anul 1896, când funcționau bazine cu borduri de lemn, umplute cu apa minerala. Apa de la Ozunca este cunoscută pentru efectele benefice pe care le are în rândul copiilor fără pofta de mâncare, sub forma curelor de băut, însă totodată tratează diferite afecțiuni: cardiovasculare, digestive, afecțiuni ale rinichilor și cailor urinare, boli respiratorii, nevroza astenică, afecțiuni endocrine.

Evoluție administrativă

Bățanii Mari este localitatea reședință a comunei Bățani din care face parte localitatea Ozunca Băi.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Satul are un parcelar răsfirat, cu parcele aflate la distanțe mari una față de cealaltă.

Cultură, religie, tradiții

populația este de confesiune reformată și romano-catolică.

UAT VÂRGHIȘ

Atestare documentară – 1334, cu denumirea Vaygias

Istoric

În cheile Vârghișului au fost descoperite mai multe peșteri cu urme de locuire, datând din paleolitic până în evul mediu. Pe înălțimea dealului „Kövesbérc”, cu ocazia unor lucrări de construcție făcute în anii 1950-1951 au fost recuperate trei piese de bronz și un vas ceramic, datând din epoca bronzului târziu.

Urmele unuia dintre turnurile de semnalizare ale limesului roman, pot fi văzute lângă drumul care duce la Ocland.

În pădurea Rika, se pot vedea ruinele unui castel medieval timpuriu cu aspect circular, pe care oamenii îl numesc castelul lui Attila.

Memoria bătăliilor purtate pe teritoriul comunei se păstrează în toponomie, Tatárhídja (Podul Tătarului), Tatárpataka (Pârâul Tătarului), strada Rabsán (Robilor). Locuitorii din Vârghiș erau grăniceri liberi secui, iar îndatoririle și drepturile lor erau consfințite printr-un certificat.

Evoluție administrativă

Vârghiș este un sat în partea de nord-vest a județului Covasna, în Depresiunea Baraolt, pe râul Vârghiș. Este reședința comunei Vârghiș.

Satul a fost inițial pe dealul Trencsen și s-a stabilit în locația sa actuală după invazia tătară.

Comuna Vârghiș este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon a făcut parte din județul Odorhei, districtul Homorod.

Evoluție arhitecturală

Planul noii biserici reformate a fost întocmit gratuit de către arhitectul Imre Makovecz, iar la 31 mai 1997, a avut loc ceremonia depunerii pietrei de temelie a bisericii.

Vechea biserică romano-catolică din secolul al XIII-lea a fost transformată în perioada gotică și demolată în 1800. O nouă capelă a fost ridicată în 1997.

Biserica ortodoxă, fostă greco-catolică de lemn din Vârghiș, a fost construită în anul 1807. Are hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil și este clasată monument istoric.

Castelul Daniel cu sculpturile care pot fi legate de renașterea târzie, decorul și designul spațial în stil baroc, designul clasicist al clădirii și extinderile în spiritul neorenașterii sunt elemente care conferă valoarea monumentului istoric. Elementul cel mai spectaculos îl reprezintă loggia deschisă din partea de sud, realizată în stilul renașterii târzii.

Pe teritoriul administrativ al comunei se găsește un ansamblu medieval de fortificații medievale, situate pe Hegyes-tető (684 m). Pe platoul Muntelui Perșani, în Pădurea Rika au fost construite două castele în epoca arpadiană. Castelul Kustaly, care era un turn dreptunghiular cu mai multe etaje, înconjurat de șanț și probabil cu o palisadă. La 5,5 km depărtare, pe vârful Muntelui Boldi se află ruinele a două turnuri asemănătoare, la 450 m unul de celălalt, fiind și ele fortificate de tranșee și maluri.

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă modul de distribuire a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniat drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor perpendiculare pe străzile principale.

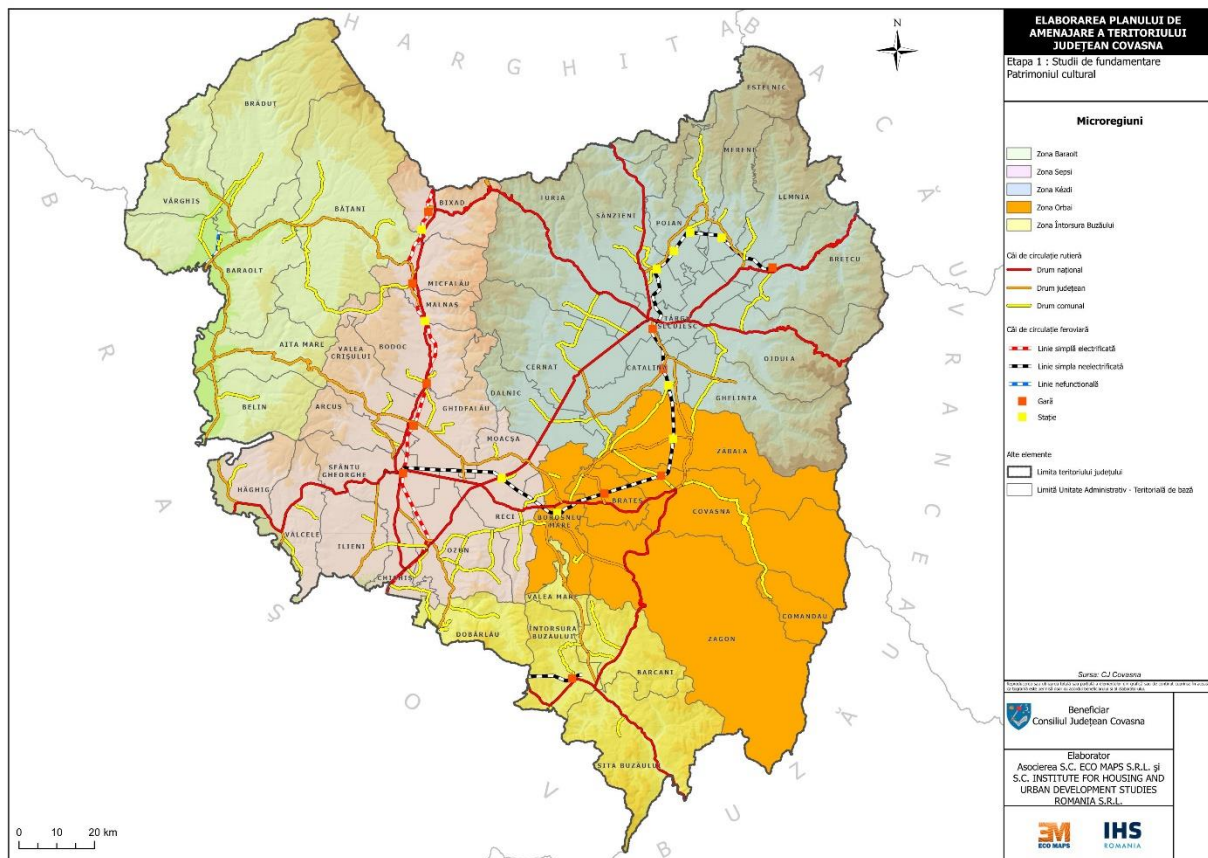
Cultură, religie, tradiții

Marea majoritate a locuitorilor sunt de etnie maghiară, de confesiune majoritari unitarieni, dar și reformați, romano-catolici, români ortodocși

Obiceiurile populare sunt și astăzi vii: balul de carnaval, stropirea de Paște, confirmarea, nunta, botezul, balul recoltei.

2.1.7. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna

Figura 38 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Covasna

Boroșneu Mare, Brateș, Comandău, Zagon, Zăbala

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT COVASNA

COVASNA, Oraș, sediu UAT

Atestare documentară – 1567,

Istoric

Kovászna (magh.); Kovasna (ger.)

Pe dealul „Cetatea Zânelor”, în partea de est a orașului, se găsesc ruinele dezvelite aproape integral ale unei mari fortificații a dacilor, cu ziduri din piatră dispuse în terase. Zidurile cetății dacice au apărut în anul 1995, în urma unei furtuni puternice care a smuls arborii și a culcat pădurea la pământ. Potrivit arheologilor este una dintre cele mai mari cetăți dacice din afara Munților Orăștiei, fiind înconjurată de patru terase fortificate cu ziduri de piatră înalte de aproape doi metri, foarte bine conservate.

În 1756, 1863, 1869, 1874 și 1887 au avut loc incendii puternice care au devastat orașul. Vechea biserică reformată-calvină a fost construită între anii 1754 și 1764, dar cutremurul care a avut loc în anul 1802 a avut asemenea efecte asupra ei, încât a trebuit să fie demolată.

În zona Dealului Zânelor, pe o pantă accentuată a acestuia, a fost construită o instalație tehnică, numită „Planul înclinat”, unică în Europa, azi declarată monument tehnic. Construcția Planului înclinat, numit local Șiclău, a început în anul 1886, din inițiativa și pe cheltuiala lui David Horn și a inginerului Emil Lux, terminată în anul 1889 prin contribuția baronului și filantropului Hermann Armin Groedel von Gyulafalva (n.1856-m. 1930) și inaugurată în anul 1890.

În anul 1764, din ordinul împărătesei Maria Tereza au fost înființate la Covasna regimente de grăniceri secui.

În 1881 a intrat în categoria stațiunilor balneoclimaterice, iar în 1889 a luat ființă prima Societate comercială pentru exploatarea și utilizarea băilor termale.

Evoluție administrativă

Covasna, în decursul timpului a fost centrul fostului scaunului Orbai, reședință de district din 1876, oraș începând din 1952, așezare care dă numele județului din 1968. De-a lungul timpului, Voineștiul a fuzionat cu Covasna, iar din 1968, Csomakörös face parte și el din acest UAT. În Kovászna există multe fântâni cu apă minerală și mai multe mofete.

Unitatea administrativă Covasna este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 17 consilieri.

Evoluție arhitecturală

În orașul Covasna se află o biserică reformată calvină, inițial biserică romanică, construită în secolele 13-14, reconstruită în anii 1754-1764, în stilurile gotic și baroc, consolidată, reparată și renovată după cutremurul din 14 octombrie 1802.

Evoluție urbanistică

Orașul Covasna se află în partea central-estică a României, în provincia istorică Transilvania, în zona de Est a județului Covasna, în regiunea de Est-Sud Est a Depresiunii Târgu Secuiesc, la

poalele de Vest ale munților Vrancea.

În anul 1548 este localitatea este amintită cu numele „Covasna”.

În 1840 a primit dreptul de a organiza târguri.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Stațiunea este indicată pentru tratarea afecțiunilor cardiovasculare și a unor boli asociate.

În oraș se află Bibliotecă publică, Galerie de artă, Casă de Cultură. Turism balnear pârtie de schi. Până la sfârșitul anilor '90 ai secolului 20, o importanță turistică deosebită a avut-o mocănița – o cale ferată cu ecartament îngust, care leaga orașul Covasna de comuna Comandău, construită la sfârșitul secolului XIX pentru transportul lemnului tăiat din pădurile înconjurătoare, în prezent linia fiind abandonată din cauza deteriorării accentuate.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

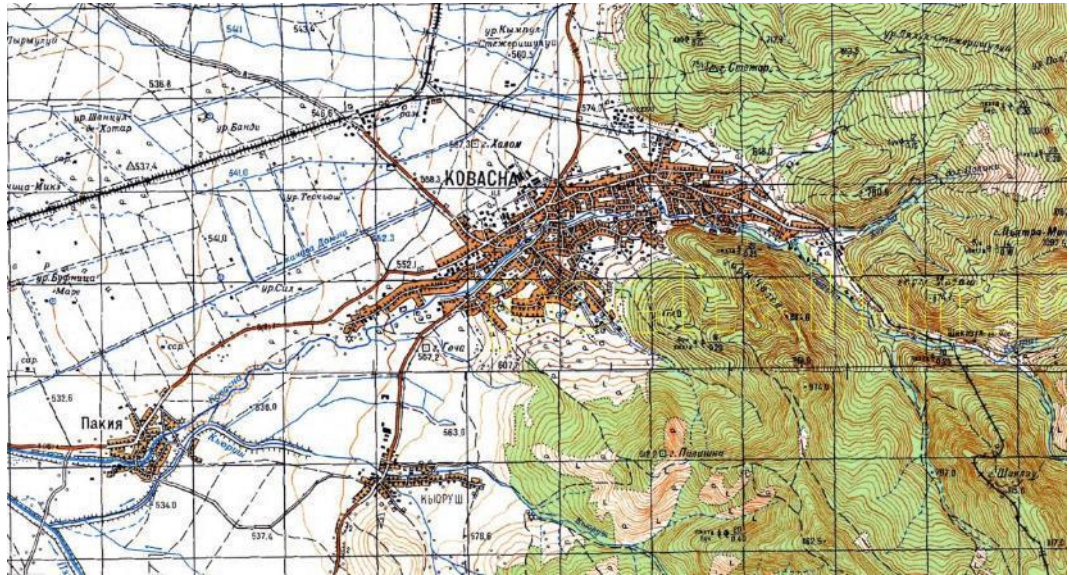
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

CHIURUȘ, Localitate componentă Covasna

Atestare documentară – 1464 cu numele Kewres, în 1567, este înscrisă într-un registru cu numele de „Koeoreosnek”

Istoric

Csomakörös (magh.)

În 1764, când s-a organizat serviciul secuiesc de grăniceri.

Oamenii satului își câștigau existența din creșterea animalelor, agricultură și silvicultură.

Aici s-a născut Kőrösi Csoma Sándor lingvist, bibliotecar, fondator al Tibetologiei, creator al dicționarului tibetan-englez.

Evoluție administrativă

Până în anul 1904, satul a fost numit simplu Körös, dar pentru a păstra memoria fiului satului renumit numele i-a fost transformat în Csomakörös. Aici s-a născut Kőrösi Csoma Sándor, lingvist, bibliotecar, fondator al Tibetologiei, creator al dicționarului tibetan-englez.

Unitatea administrativă Covasna din care face parte localitatea Chiuruș începând cu anul 1968, este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 17 consilieri.

Evoluție arhitecturală

În Chiuruș există o biserică reformată, în stil gotic, datând din anul 1779.

Evoluție urbanistică

Ca structură este un sat de drum, cu parcele organizate perpendicular pe traseul drumurilor.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie reformată.

UAT COMANDĂU, Localități componente, Comandău

COMANDĂU

Atestare documentară – 1889, înființarea fabricii de cherestea

Istoric

Komandó (magh.); Grenzkommando (ger.)

Numele său provine din germană (Commando, Grenzkommando) din vremea existenței pe teritoriul său a unui post de grăniceri, care era păzit de soldați din secuime.

În secolul al XVII-lea, aici mai exista o pădure imensă, care era proprietate Mikes din Zágón, familia a primit-o în secolul al XV-lea pentru serviciile oferite regilor maghiari.

În 1764, aici funcționa deja postul secuiesc de grăniceri, care a fost desființat în 1848, În 1882, proprietarul pădurii, Gyula Zathureczky, a vândut proprietatea unui om de afaceri din Pesta, Dávid Horn, din munți, care a înființat o Societate Forestieră pe acțiuni.

În 1880 se construiește linia ferată cu ecartament îngust.

În 1889 se înființează prima școală.

Fabrica din Comandău a început să se deterioreze după 1960. Potrivit unui decret, utilajele nu puteau fi reparate la fața locului, iar majoritatea utilajelor care au fost transportate nu au fost niciodată returnate. Uriașa furtună de vânt din 1995, a doborât 2,5 milioane de metri cubi de lemn de esență moale și a defrișat întregi zone de pădure. Au fost introduse restricții de recoltare până la regenerarea pădurii, ceea ce a însemnat falimentul unității de exploatare forestieră.

Din 1967 a fost înființată o unitate de cazare a Grănicerilor Vamali.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Orbai din județul Trei-Scaune. Între 1925 și 1930, a devenit o așezare montană independentă desprinsă din localitatea Păpăuți.

Așezare de graniță

Este sat și sediu de comună

În prezent comuna Comandău este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate răsfirat pe platoul montan situat la 1017 altitudine.

Cultură, religie, tradiții

Localnicii au identificat rapid caracteristicile și atracțiile turistice ale zonei și au creat baza pentru industria de turism care este în dezvoltare. Au fost înființate pensiuni confortabile, bine echipate și funcționează mai multe unități comerciale.

Din anul 2006 aici funcționează un muzeu al satului cu o expoziție de istorie locală și de științe naturale.

UAT BRATEȘ, Localități componente, Brateș, Pachia, Telechia

BRATEȘ localitate componentă BRATEȘ

Atestare documentară – 1415, cu numele Borotfalva, în 1787 Kalluger, iar în 1854 Baratus.

Istoric

Prima atestare documentară datează din anul 1415, dar descoperirile arheologice arată faptul că zona a fost locuită mult înainte, mărturie fiind așezarea din epoca fierului, așezare dacică din faza

clasică la "Grădina lui Horváth", fragmente ceramice aparținând perioadei La Tène de la "Trestişul rotund".

Evoluție administrativă

Este sat și sediu de comună

În prezent comuna Brateș este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Orbai din județul Trei-Scaune.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată cu origini în perioada medievală gotică a suferit transformări între 1630-1660. La cutremurul din 1802 altarul a suferit degradări majore și a fost reconstruit în 1850.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestei localități se încadrează în grupa localităților dezvoltate răsfrat pe platoul depresiunii Trei Scaune.

Cultură, religie, tradiții

Localnicii sunt majoritari de etnie maghiară și de confesiune reformată.

UAT ZAGON, Localități componente, Zagon, Păpăuți,

ZAGON localitate componentă ZAGON

Atestare documentară – 1415, cu numele Borotfalva, în 1787 Kalluger, iar în 1854 Baratus.

Istoric

Prima atestare documentară datează din anul 1415, dar descoperirile arheologice arată faptul că zona a fost locuită mult înainte, mărturie fiind așezarea din epoca fierului, așezare dacică din faza clasică la "Grădina lui Horváth", fragmente ceramice aparținând perioadei La Tène de la "Trestişul rotund".

Evoluție administrativă

Este sat și sediu de comună

În prezent comuna Brateș este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Orbai din județul Trei-Scaune.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată cu origini în perioada medievală gotică a sferit transformări între 1630-1660. La cutremurul din 1802 altarul a suferit degradări majore și a fost reconstruit în 1850.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestei localități se încadrează în grupa localităților dezvoltate parțial liniar pe două văi, cele două direcții de dezvoltare fiind unite printr-o rețea de drumuri formate organic pe platoul

depresiunii Trei Scaune. Parcelarul este aliniat la drum cu latura scurtă, modul de așezare pe parcelă este cel tradițional cu casele la una dintre limitele parcelei și șura dispusă în unghi drept față de casă, despărțind curtea de grădina de legume.

Cultură, religie, tradiții

Localnicii sunt de etnie română și maghiară în proporție sensibil egală și de confesiune ortodoxă și respectiv reformată.

UAT ZĂBALA, Localități componente, Zăbala, Peteni, Tamașfalău

ZĂBALA localitate componentă **ZĂBALA**

Atestare documentară – 1466,

Istoric

Prima atestare documentară datează din anul 1466, aici s-a ținut marea adunare a secuilor în 1466.

Evenimentele din istoria Zăbalei sunt strâns legate de istoria familiei Mikes, al cărei membrii s-au remarcat cu talentele lor politice și militare. Aici s-a născut contele Miko Imre precum și contele Mikes Kelemen, căpitan al grănicerilor, care s-a stins în atacul de la Sibiu, luptând în oastea generalului Bem.

Evoluție administrativă

Este sat și sediu de comună

În prezent comuna Brateș este administrată de un primar și un consiliu local compus din 13 consilieri.

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Orbai din județul Trei-Scaune.

Evoluție arhitecturală

Castelul și parcul Mikes. Parcul Mikes cu o suprafață de 14 hectare a avut un arboretum. Întemeiat de contele Mikes Armin, care a adus specii rare din străinătate. Azi în parc se găsesc aproape 170 de specii de plante. Castelul familiei Mikes, monument istoric se înalță deja la începutul secolului al XVII-lea. De-a lungul secolelor a fost reconstruit de mai multe ori. Printre proprietari era și Mikes Pal, tatăl lui Mikes Kelemen. În anul 1867 contele Mikes Benedek a reconstruit castelul în stil elvețian, atunci și-a căpătat castelul aspectul actual.

Biserica reformată este una dintre elementele specifice ale arhitecturii gotice din Transilvania. În timpul lucrărilor de restaurare au fost descoperite elemente din secolul al XV-lea, un portal sculptat în stil gotic târziu pe peretele de nord al sanctuarului. Interesante în spațiul interior sunt pietrele în formă de capete de bărbați, amintite de tradiție ca fiind capete de tătari. Plafonul este ornat de 124 de casete pictate.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestei localități se încadrează în grupa localităților dezvoltate parțial liniar pe trei văi, cele trei direcții de dezvoltare fiind unite printr-o rețea de drumuri formate organic pe platoul depresiunii Trei Scaune. Parcelarul este aliniat la drum cu latura scurtă, modul de așezare pe

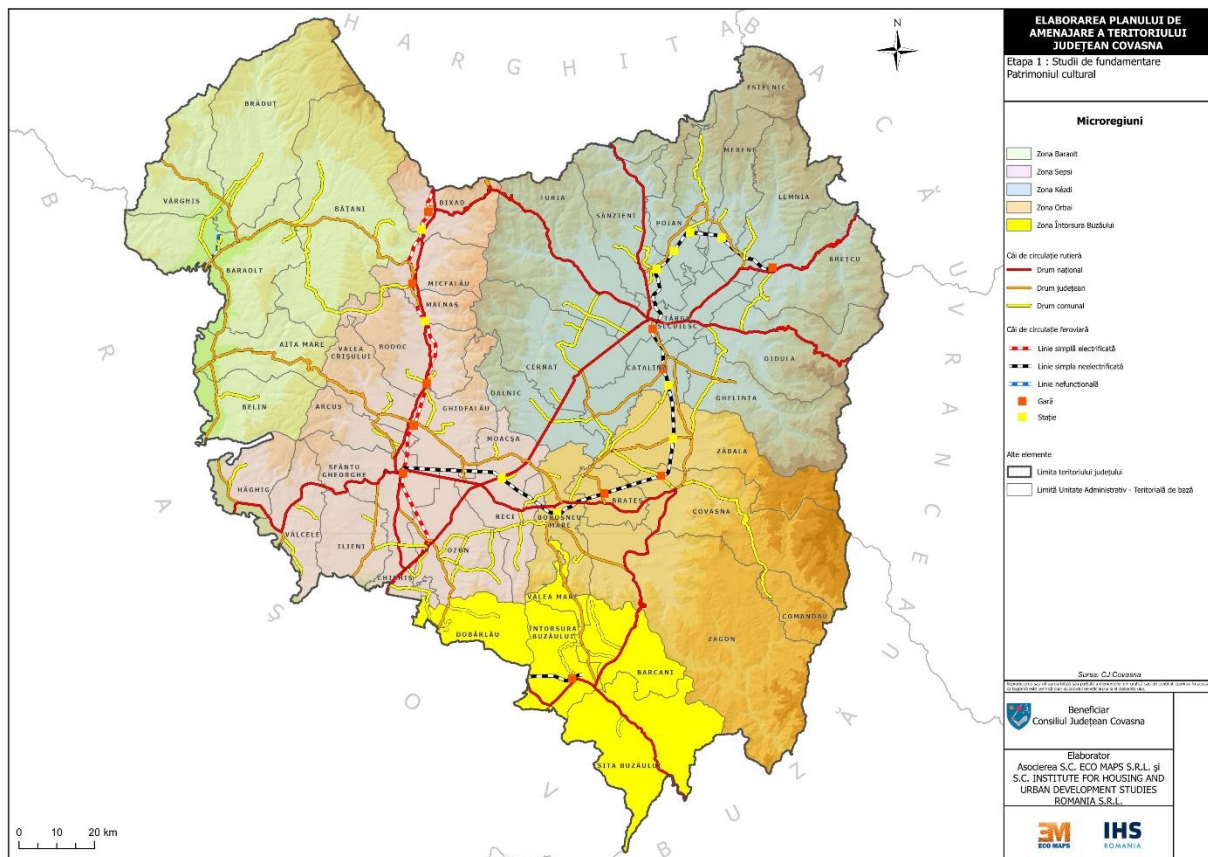
parcelă este cel tradițional cu casele la una dintre limitele parcelei și șura dispusă în unghi drept față de casă, despărțind curtea de grădina de legume.

Cultură, religie, tradiții

Localnicii sunt de etnie română și maghiară în proporție sensibil egală și de confesiune ortodoxă și respectiv reformată și romano-catolică.

2.1.8. Unitățile administrativ teritoriale din Întorsura Buzăului

Figura 39 – Unitățile administrativ-teritoriale din Întorsura Buzăului

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Întorsura Buzăului

Barcani, Dobârlău, Sita Buzăului, Valea mare

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT ÎNTORSURA BUZAULUI, Localități componente Întorsura Buzăului, Brădet, Floroaia, Scradoasa

ÎNTORSURA BUZAULUI, Oraș, reședința UAT

Atestare documentară – 1476, este atestat documentar de o scrisoare a lui Vlad Țepeș către Judele Brașovului.

Istoric

Bodzaforduló (magh.); Bodsau (ger.)

Diferitele artefacte preistorice păstrate în muzeele din Brașov și Sfântu Gheorghe atestă că pe valea Cremenii au existat așezări omenești încă din neolitic.

În anul 1211 Cavalerii Teutoni au construit la sud de trecătoare o cetate cunoscută sub numele de Kreuz Burg (cetatea Crucii).

În anii 1421, 1432, 1438, 1508 oștirile Turcești au trecut prin pasul Buzău în Tara Bârsei pe care au pustiit-o.

În septembrie 1599 prin pasul Buzăului Mihai Viteazul a pătruns în Ardeal stabilindu-și tabăra de odihnă pe Dealul Taberei, iar în septembrie 1600 prin acest pas a trecut cu un corp de armată fiul său, Nicolae Pătrașcu.

Incursiuni Turcești și Tătărești prin pasul Predeluș au continuat în anii 1613, 1658, 1683, 1788, 1789, ultima fiind în anul 1828.

1476, Scrisoare a lui Vlad Țepeș către Judele Brașovului în care dădea de știre ca: "Cu voia lui Dumnezeu mi s-a închinat toată Tara Românească și toți boierii; și v-a slobozit Dumnezeu pretutindeni drumurile și pe la Rucăr și pe la Prahova și pe Teleajen și Buzău. Deci umblați acum slobozi pe unde vă place și hrăniți-vă și Dumnezeu să vă bucure!"

În perioada interbelică, toate așezările din Depresiunea Întorsurii Buzăului au aparținut de județul Brașov. Zona a cunoscut o perioadă de prosperitate economică, socială și culturală. Întorsura Buzăului a fost capitala plasei cu același nume, având judecătorie, notariat, spital, școală, cămin cultural.

După 1989, a fost reînființată Judecătoria locală.

Evoluție administrativă

După ce a aparținut de mai multe raioane (Brașov, Codlea, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc), în 1968 localitatea a devenit oraș, în cadrul județului Covasna.

În prezent orașul Întorsura Buzăului este administrat de un primar și un consiliu local compus din 16 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Orașul Întorsura Buzăului este așezat în partea sud-estică a Transilvaniei, în partea sudică a județului Covasna, la granița cu județul Brașov.

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului ce leagă Brașovul de Buzău.

Conform recensământului efectuat în 2021, populația orașului Întorsura Buzăului se ridică la 8.332 de locuitori, în creștere față de recensământul anterior din 2011. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt ortodocși (90,77%), iar pentru 7,63% nu se cunoaște apartenența confesională.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă.

BRĂDET localitate componentă Întorsura Buzăului

Atestare documentară – 1909,

Istoric

Bredét (magh.)

Localitatea s-a dezvoltat după înfăptuirea României Mari prin împroprietărirea câtorva familii pe locuri deținute anterior de sașii din Prejmer. În timpul celui de-al doilea război mondial, între anii 1941-1942, trupele germane au fost cantonate timp de trei luni în Brădet. După retragerea lor, în septembrie 1944, armata sovietică și-a amenajat un centru de comandă în sediul căminului cultural.

Evoluție administrativă

În anul 1966, localitatea Brădet era cătun al Întorsurii Buzăului, în prezent este sat component al acestui oraș.

Evoluție arhitecturală

Biserica ortodoxă din Brădet a fost zidită din inițiativa credincioșilor din cele două sate, Brădet și Acriș. Materializarea acestei dorințe mai vechi s-a concretizat în 1938, prin înființarea unui "comitet de construcție" și realizarea proiectului de către inginerul Cristian Herghetz din comuna Prejmer.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului ce leagă Prejmerul de Întorsura Buzăului.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă.

În sat tradițiile existente sunt colindatul și sărbătoarea Anului Nou. Începând din anii 1990 localnicii organizează festivalul de Paști, în cadrul căreia competiția de colorare a oalelor este atracția principală.

FLOROAIA localitate componentă Întorsura Buzăului

Atestare documentară – 1820, potrivit Conscriptiei urbariale cu denumirea Talpatak sau Virágospatak

Istoric

Virágospatak (magh.)

1975 se construiește biserica ortodoxă, iar în anul 2000 este extinsă.

Evoluție administrativă

Satul Floroia Mare aparține orașului Întorsura Buzăului

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă. Biserica a fost ridicată în anul 1975 și extinsă în anul 2000.

Tradițiile și folclorul muzical local a fost cercetat și valorificat de cercetătoarea Felicia Diculescu, de la Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei Române.

SCRADOASA

Atestare documentară – 1956,

Istoric

Tálpatak (magh.)

Localitatea este întemeiată de locuitorii din Întorsura Buzăului

Evoluție administrativă

Localitatea Scrădoasa aparține orașului Întorsura Buzăului și figurează ca unitate administrativă distinctă din 1956.

În prezent orașul Întorsura Buzăului este administrat de un primar și un consiliu local compus din 16 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă.

În localitate există o clopotnița, o troiță ortodoxă și o școală primară. Comunitatea, majoritar românească, este păstrătoare a tradițiilor și obiceiurilor românești.

UAT BARCANI Localități aparținătoare Barcani, Lădăuți, Sărămaș

BARCANI, sediu de comună

Atestare documentară – 1843, cu denumirea de Zagoni-Botza

Istoric

Zágonbárkány (magh.)

Localitatea Barcani este situată la sud de Zagon, în colțul sud-estic al județului Covasna, pe DJ 121 E, la o altitudine de 720–750 m.

Primii locuitori se presupune ca sunt veniți din Depresiunea Barsei, aceasta fiind și probabilitatea provenienței numelui localității sau după numele pârâului Barka (toponimie care apare pe planurile primei ridicări topografice austriece) care traversează această zonă. Între 1712 și 1722, conții Szentkereszty au așezat români la granița aici, în Zágon. În 1847, pe hotarul localității a fost construită o fabrica de borcane de sticlă, care a asigurat de lucru multor oameni.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon, teritoriul său a aparținut districtului Orbai din județul Trei Scaune, din 1930 aparține județului Brașov, plasa Buzăul Ardălean, în 1956 aparține Regiunii Stalin, raionul Codlea, din 1966 făcea parte din regiunea Brașov,

Din 1968, a inclus Lădăuți, Valea Mare și Sărămaș.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

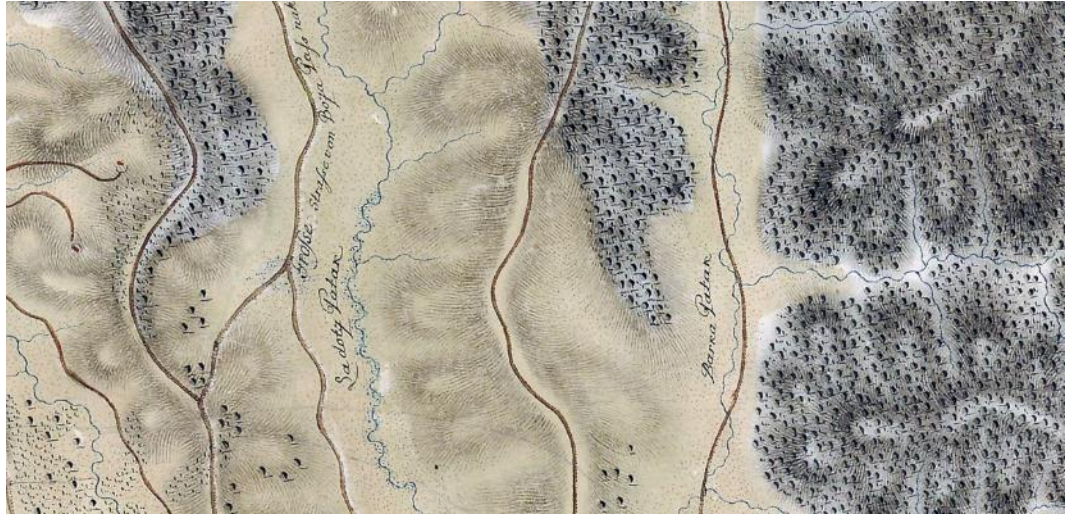
Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Localitatea a fost filie la parohia Sita Buzăului până în 1902, când se organizează ca parohie de sine stătătoare. Actuala biserică din Barcani a fost construită în anul 1896- 1897, având hramul " Sfântul Nicolae".

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

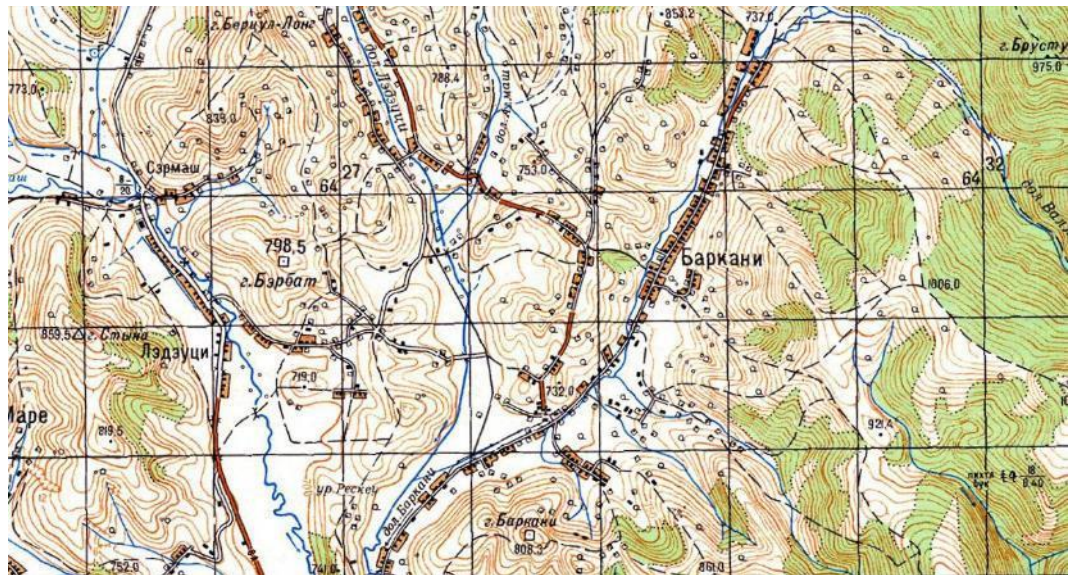
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

LĂDĂUȚI, localitate componentă Barcani

Atestare documentară – 1904, Ladaut, filie a parohiei ortodoxe Barcani.

Istoric

Ladóc (magh.)

Satul este pomenit în recensământul din 1941 ca localitate distinctă.

În perioada 1953-1971, s-a cumpărat de către credincioși o casă cu trei camere, curte și grădină, unde s-a amenajat o capelă ortodoxă și s-a obținut un teren pentru cimitirul satului. În anul 1971, filia Lădăuți a devenit parohie de sine stătătoare, iar din 1973 este numit un preot paroh.

Situl arheologic Costanda-Lădăuți, comuna Barcani, este inclus în Repertoriul Arheologic Național (cod. RAN: 63651.01), în Lista Monumentelor Istorice (LMI-2010: CV-I-s-B-13040) și este bine cunoscut în literatura arheologică națională și internațională, datorită descoperirii unor așezări de tip atelier, specializate în cioplirea pietrei și a silexului.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparținea de Bicfalău. Din 1968, aparține de comuna Barcani.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate în lungul drumului. Așezarea se desfășoară pe două străzi paralele pe o lungime de aproximativ 3300 m.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Comunitatea românească din Lădăuți s-a constituit la început ca filie la parohia ortodoxa Barcani. Un raport statistic din 1904 consemnează participarea la cursurile de catehizare a 38 de tineri din filia Lădăuți a parohiei Barcani.

În anul 1971, filia Lădăuți a devenit parohie de sine stătătoare.

SĂRĂMĂȘI, localitate componentă Barcani

Istoric

Szaramás (magh.)

Se află la nord de Întorsura Buzăului, la poalele muntelui Căprioara.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparținea de Boroșneu Mic. Din 1968, aparține de comuna Barcani.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestei localități se încadrează în grupa celor dezvoltate în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

UAT SITA BUZĂULUI, localitățile aparținătoare Sita Buzăului, Crasna, Zăbrătău

SITA BUZĂULUI

Atestare documentară – 1533,

Istoric

Szitabodza (magh.)

La limita actuală a județelor Covasna și Buzău se găsește formațiunea de stânci denumită piatra lui Szent László unde în anul 1887 a fost găsită o comoară de aur compusă din bare din aur marcate cu peceți datând din secolul IV.

Evoluție administrativă

Satul Sita Buzăului este reședința comunei Sita Buzăului.

Toate localitățile românești din depresiunea Întorsurii Buzăului, până în 1922, au format o singură "comuna politica" - Buzăul Ardelean. După 1922 s-a format comuna Sita Buzăului

Evoluție arhitecturală

Biserica ortodoxă din Sita Buzăului, cu Hramul Adormirii Maicii Domnului, a fost construită în anul 1862. Biserica are picturi murale datând din anul 1867.

Evoluție urbanistică

Este un sat de drum dezvoltat pe căile principale de acces dar și cu ramificații pe văile pâraielor, dispersate în teritoriu.

Noile unități administrative au început să funcționeze cu data de 1 ianuarie 1924. În perioada interbelică, ele au aparținut de județul Brașov. După Marea Unire, localitatea a cunoscut o dezvoltare ascendentă, inclusiv în a doua jumătate a sec. al XX-lea, când s-a aflat în zona necooperativizată.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Prima biserică ridicată în localitate a fost cea din anul 1834, așezată în actualul cimitir, demolată ulterior la construcția celei noi. În 1862 este înălțată biserică nouă, din cărămidă, cu hramul "Adormirea Maicii Domnului", iar din bârnele ramase s-a construit o casă cu 2 camere (tot în cimitir), pentru a servi ca școală.

CRASNA localitate aparținătoare Sita Buzăului

Atestare documentară – 1909,

Istoric

Bodzakraszna (magh.)

Satul este cel mai îndepărtat așezământ din partea sud-estică a județului Covasna. În a doua parte a secolului al XIX-lea exista aici un furnal folosit pentru producere de sticlărie.

Sat românesc de munte, ultima localitate a județului spre vechiul ținut al Buzăului, este situat la intrarea în trecătoarea Nehoiu-Siriu.

Evoluție administrativă

Satul Crasna aparține comunei Sita Buzăului.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Satul este format din trei părți: clădirile care se află în de-a lungul străzii principale formează partea majoră, iar așezămintele sporadice numite Munteni și Chichirău sunt legate de centru cu ajutorul unor poduri din lemn.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Satul nu are biserică proprie, credincioșii aparțin parohiei din Zăbrătău, și pentru înmormântări folosesc cimitirul din Zăbrătău.

Pentru deosebita frumusețe a locului, vara, anual se organizează tabere școlare în Complexul turistic pentru tineret.

ZĂBRĂTĂU localitate aparținătoare Sita Buzăului

Atestare documentară – 1763, Zabrato

Istoric

Zabrató (magh.)

Într-o audiere de martori din 1763 este pomenit locul Zăbrătău (Zabrato) pe care iobagii din Zagon, din familia Batranar (Batrinarok), îl arendau și aceștia aveau stâna (esztena) în acest loc.

Satul a fost creat în zona domeniului Zagonului. Primele date de recensământ provin din 1941; înainte de asta făcea parte din Barcani.

Planul de reglementare a cursului râului Buzău a fost finalizat în 2016, unul dintre obiectivele căruia fiind protejarea localității de inundații.

Aici funcționat o fabrică de prelucrare a lemnului care a fost cumpărată de un antreprenor după 1990.

Evoluție administrativă

Satul Zăbrătău aparține comunei Sita Buzăului, și este situată pe drumul național Brașov-Buzău, la intrarea în pasul Buzău.

Evoluție arhitecturală

Nu sunt semnalate construcții cu valoare de patrimoniu. Biserica ortodoxă a fost construită între 1955-1960.

Evoluție urbanistică

Satul este format din trei părți: clădirile care se află în de-a lungul străzii principale formează partea majoră, iar așezămintele sporadice numite Munteni și Chichirău sunt legate de centru cu ajutorul unor poduri din lemn.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Parohia Zăbrătău a luat ființă la cererea credincioșilor, în anul 1952, prin aprobarea Arhiepiscopiei Ortodoxe a Sibiului.

Biserica, cu hramul Sfântului Gheorghe, este construită pe dealul "Botita", deasupra satului Zăbrătău.

2.2. MONUMENTE ȘI ANSAMBLURI DE ARHITECTURĂ, MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE

2.2.1. Contextul dezvoltării patrimoniului construit

Drumuri istorice și localități de interes cultural din județul Covasna

Primele drumuri istorice de pe teritoriul județului Covasna sunt *drumurile militare* ce datează *din epoca romană*, legături între castele construite pentru apărarea pasurilor și trecătorilor - castele auxiliare de la *Olteni (com. Bodoc)*, *Baraolt*, *Reci (Comolău)*, *Boroșneu Mare*, *Brețcu* (castrul Angvstia)- epoca stăpânirii romane fiind atestată, în afară de aceste caste și de așezări civile. Retragerea armatei romane și a aparatului de stat nu a afectat continuitatea vieții pe aceste teritorii, cea mai mare parte a populației a rămas pe loc acomodându-se noilor condiții de viață.

În cadrul dosarului “Frontierele Imperiului Roman - Dacia” ce a fost depus la UNESCO la începutul anului 2023, fiind pe Lista indicativă UNESCO, județul Covasna se înscrie cu *drumul roman /limes-ul* ce pornește de la Dunăre și trece munții Carpați până la Brețcu (castrul Angvstia)-Segmentul 6 - *Alutanus* (Olteni, Baraolt) și Segmentul 7- *Transalutanus* (Brețcu, Boroșneu Mare, Recii) (conf. Figura 48).

Începând cu secolul al XVI-lea, în aceste ținuturi se intensifică relațiile comerciale favorizate și de faptul că pe aici treceau *drumurile comerciale* care legau Transilvania cu Moldova și Țara Românească, legătura Transilvaniei cu Țările Române fiind asigurată de mai multe căi importante : *Drumul Branului* , *Drumul Buzăului (spre SE)* dar și *Drumul Oituzului (către NE)*- drum comercial ce lega încă din Evul mediu Brașovul de Bacău.

Drumurile comerciale din zona de Sud a județului Covasna erau completate de un număr de poteci și drumuri secundare, ce vor deveni oficiale doar când vor avea amplasate pe traseul lor puncte de vamă și control.

Trecătoarea/*Drumul Buzăului* a constituit o cale de legătură cu românii de peste Carpați, documentată prin faptul că în anul 1476, Vlad Țepeș, domnul Țării Românești, adresa “județului și pârgarilor și tuturor prietenilor” săi din Brașov și Țara Bârsei o scrisoare prin care arată că a deschis drumurile spre Muntenia “și pe la Rucăr, și pe la Teleajen, și pe Buzău”, îndemnându-i să umble “slobozi pe unde vă place” .

În anul 1542 Petru Rareș, domnitorul Moldovei, pătrunde prin pasul Buzăului în Țara Bârsei pentru a cuceri cetățile sale din Ardeal iar locuitorii zonei oferă domnului moldovean suma de 1 500 de florini “ca să nu facă pagubă”. În octombrie 1599, Mihai Viteazul va trece prin pasul Buzăului, păstrându-se vie în amintirea locuitorilor locul de popas al armatei sale- denumit “Dealul Taberei”. Sporirea funcțiilor comerciale și militare ale drumului de pe valea Buzăului și perioada istorică de după pacea de la Karlowitz din 1699, au influențat pozitiv dezvoltarea așezărilor umane din depresiunea Buzăului Ardelean, a satului Sita Buzăului sau a orașului Întorsura Buzăului.

În conformitate cu *Legea 422/18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, cu completările ulterioare*, în cadrul Listei Monumentelor Istorice (LMI 2015) pentru județul Covasna sunt înscrise un număr mare de obiective -**594** , grupate structural pe 4 categorii: la **Categoria I (Monumente de arheologie)- 141 obiective**, la **Categoria II (Monumente de arhitectură)- 436 de obiective**, monumente și ansambluri de arhitectură, la **Categoria III (Monumente de for public) 8 obiective monumente** și la **Categoria IV (Monumente memoriale și funerare) 9 obiective - monumente**.

Municipiul Sf. Gheorghe cu 76 de obiective înscrise în LMI 2015 și Tg.Secuiesc cu 39 de obiective înscrise în LMI 2015 sunt din acest punct de vedere localitățile urbane ce reprezintă un interes cultural major, atât datorită numărului de monumente clasate, cât și datorită activităților

culturale ce se desfășoară în instituțiile culturale existente și potențialului istoric încă nevalorificat, ce poate contribui la dezvoltarea unor programe culturale la nivel local .

O mențiune specială trebuie făcută pentru câteva din localitățile rurale, cu însemnate valori arheologice și de patrimoniu construit(monumente și ansambluri de arhitectură), categoriile valorice I și II fiind cel mai bine reprezentate în comunele *Cernat, Borosneu Mare, Ozun*.

Asocierea valorilor culturale, naturale și turistice se regăsește într-o rută cultural -turistică dezvoltată pe plan regional de către Consiliul Județean Covasna și Consiliile Județene Harghita și Mureș - „Ținutul conacelor” în care se regăsesc 160 de conace, din județul Covasna fiind incluse până în prezent *Conacele Koreh-Denes și Zatyi(sat Bicfalău, com. Ozun), conacul Nagy (sat Coșeni, mun.Sf.Gheorghe)conac Benke(sat Moacșa)Conac Gáal(sat Dalnic), castel Kalnoky(Micloșoara)castel Daniel (Vârghiș)*.

O mențiune specială trebuie făcută pentru conacele/curiile sau casele cu tipologie de curie și casele tradiționale din satul *Bicfalău(com. Ozun)* care necesită a fi incluse în aceste trasee, în același timp cu includerea lor în cadrul LMI: conace/curii- Str.Nagy: nr.16 (*Páll-Gergely*), nr.21 (*Bikfalvi*), nr.36 (*Fejes-Janicsó*)+granar+poarta, nr.57 (*Török*)+poartaStr.Postei: nr.150(*Kóman*)+grânar+poartă Str.Templom: nr.173 (*Páll-Parohia reformata*), nr.203 (*Zsigmond*)+poarta, nr.209 (*Zátyi*)Str.Gát:nr.212 (*Simonyi*), nr.222 (*Böjte-Cseke*), nr.224 (*Fejes-Abrahám*)+poarta și case cu tipologi de conac/curie, case tradiționale - Str.Nagy: nr. 28 (+gosp+poartă), nr. 46(*Harkó*), nr.47 (*Zoltany*), nr.49, nr.60, nr.67 (+gosp), nr.69, Str.Gát: nr.227 (*Molnar*)+gosp, nr.228, nr.229 (*Pál József*), nr.238; Gospodărie: nr.237, Str.Poștei: nr.146 Str.Rövid:nr.194, Str.Résalja: nr.268 (“*casa învațătorului*”)²⁷

“*Drumul apelor minerale*”, include împreună cu județul Harghita numeroase localități ce s-au dezvoltat punând în valoare această resursă naturală coroborat cu valorile arhitecturale specifice - *comunele Bixad, Belin, Malnaș-Băi, Vâlcele,Bodoc,Șugaș-Băi,Mărtănuș,orașul Baraolt sau Balvanyos ,Bățanii Mari, Olteni , Peteni, Valea Zălanului*, localități care au și patrimoniul reprezentat de băile tradiționale secuiești.

Un alt tip de drumuri istorice, mai puțin cunoscute decât cele ce porneau din Mărginimea Sibiului sau dinȚara Bârsei sunt *drumurile transhumanței mocanilor din zona Brețcu -Voinești*. Mocanii din Brețcu și cei din Voinești iernau în toate zonele țării, deplasările lor localizând: Jimbolia, Rubănești (Oltenia), zona lașilor, Dorohoiului, Botoșanilor sau Târgului Frumos, Moldova de Sud, Balta Brăilei și Bărăganul, dar și Dobrogea și chiar Delta Dunării. Alte regiuni erau Podișul Transilvaniei, Târnavele, zone oarecum mai apropiate, dar și regiuni mult mai îndepărtate ca Basarabia și chiar Crimeea. Se înregistrează o permanentizare a locurilor de iernat, mocanii revenind anual în același loc , între ei și acesta realizându-se adevărate legături ; mulți se stabileau în aceste locuri definitiv, ce de exemplu la Podul Iloaiei- Iași, Însurăței - Brăila, Măcin - Dobrogea de Nord, Garoafa - Focșani sau Cobadin - Dobrogea de Sud.²⁸

La 30 martie 2022,10 țări europene, printre care se află și România, au depus la UNESCO dosarul multinațional *Transhumanța, strămutarea sezonieră a turmelor* pentru a fi înscris în Lista Reprezentativă a *patrimoniului cultural imaterial* al umanității din Albania, Andorra, Austria, Croația, Franța, Grecia, Italia, Luxemburg și România. Această nominalizare este extensia elementului *Transhumanța, strămutarea sezonieră a turmelor de-a lungul traseelor migratoare în zona mediteraneană și în Alpi*, înscris în anul 2019 în Lista Reprezentativă a Patrimoniului cultural imaterial al umanității de către Austria, Grecia și Italia.

²⁷ S.C.URBAN TEAM srl -PUG Comuna Ozun, 2018- Studiu istoric general.

²⁸ Șoancă N. -Aspecte privind păstotitul transhumant practicat în zona Brețcu- Voinești, Covasna, ANGVSTIA,1,1996, p.259-263

2.2.2. Monumente și ansambluri de arhitectură

În conformitate cu *Legea 5/6 martie 2000 privind aprobarea PATN - Secțiunea III - Zone protejate - Anexa III, Capitolul I - Valori de patrimoniu cultural de interes național (monumente istorice de valoare națională excepțională)*

1. Monumente și ansambluri de arhitectură

În județul Covasna sunt înscrise 4 obiective ce aparțin patrimoniului arhitectural la pct.

a) Cetăți și pct .k) Biserici și ansambluri mănăstirești :

- pct. a19) Cetatea Balványos, *comuna Turia, sat Turia*;
- pct. k52) Ruinele bisericii și vestigiile complexului medieval , *comuna Brăduț, sat Filia*;
- pct. k53) Biserica Reformată, *municipiul Sf. Gheorghe, sat Chilieni Tisău*;
- pct. k54) Biserica romano-catolică, *comuna Ghelița, sat Ghelița*

Deși în cadrul LMI 2015 în decursul timpului au fost înscrise numeroase monumente și ansambluri la categoria valorică A - 204 de obiective fiind înscrise în prezent în LMI 2015 - în cadrul Secțiunii III nu sunt incluse obiective reprezentative la pct.d)- Castele, conace, palate; pct.f)Clădiri civile urbane ; pct.g) Ansambluri urbane; pct.l) Arhitectură industrială; pct.m) Monumente de arhitectură populară ;pct.n) Ansambluri tradiționale rurale.

2. Monumente și situri arheologice

La acest capitol sunt încadrate doar 2 obiective , înscrise la pct .e):

- pct. e)11.Fortificație dacică cu ziduri de piatră (punctul Verele), *comuna Sânzieni, sat Cașinu Nou*
- pct. e)12.Fortificație dacică cu 3 terase împrejmuite cu ziduri de piatră (punct Valea Zânelor- Dealul Florilor), *oraș Covasna*

Deși în cadrul LMI 2015 în decursul timpului au fost înscrise numeroase monumente și ansambluri la categoria valorică A - 97 de obiective la pct.2 - Monumente și situri arheologice sunt încadrate doar 2 obiective, în cadrul unei singure categorii structurale.

În cadrul Repertoriului Arheologic Național(RAN) județul Covasna are înscrise un număr de 506 obiective (Conf. Anexă- harta județului Covasna)²⁹

La Capitolul II - **Unități Administrativ Teritoriale cu concentrație foarte mare a valorilor culturale de interes național**, *județul Covasna are înscrise 8 UAT-uri - municipiul Sf. Gheorghe, orașele Covasna și Tg. Secuiesc și comunele Brăduț, Ghelița, Ilieni, Sânzieni, Turia*. Din analiza valorilor existente, față de ceea ce este cuprins în legea mai sus menționată, se poate constata că județul Covasna are un patrimoniu arheologic și arhitectural de valoare, cu un număr mult mai mare de obiective de patrimoniu care poate fi inclus în cadrul PATN - Secțiunea III, Zone protejate și care în consecință nu beneficiază de recunoaștere și de o punere în valoare prioritară, precum și un număr de UAT-uri cu o densitate mare de valori de patrimoniu ce vor trebui reconsiderate.

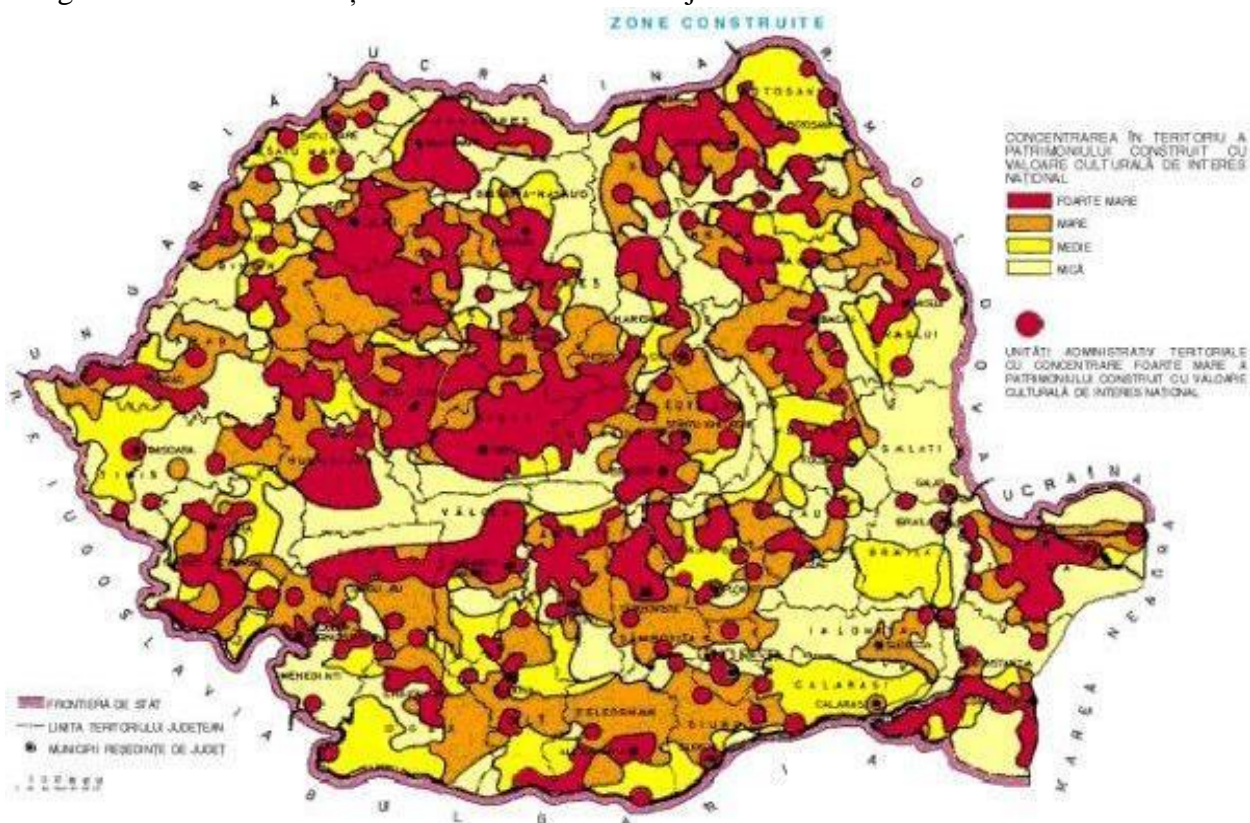
Astfel trebuie menționate din punct de vedere al valorilor de arhitectură, următoarele UAT-uri:

- *UAT Cernat* are un număr de 17 monumente de arhitectură (categoria valorică A) + 18 monumente de arhitectură (categoria valorică B), la care se adaugă 11 monumente de arheologie (10 categoria valorică A, 1 categoria valorică B);

²⁹ ran.cimec.ro ;map.cimec.ro/mapserver

- *UAT Vârghiș* are un număr de 6 monumente de arhitectură (categoria valorică A) + 26 monumente de arhitectură (categoria valorică B) ;
- *UAT Ozun* are un număr de 11 monumente de arhitectura (categoria valorica A) + 10 monumente de arhitectura (categoria valorica B);
- *UAT Valea Crișului* are un număr de 11 monumente de arhitectură (categoria valorică A) + 1 monumente de arhitectură (categoria valorică B)
- *UAT Bățani* are un număr de 6 monumente de arhitectură(categoria valorică A)+ 4 monumente de arhitectură (categoria valorică B)
- *UAT Baraolt* are un număr de 8 monumente de arhitectură (categoria valorica A)+ 5 monumente de arhitectură (categoria valorică B);
- *UAT Dalnic, UAT Aita Mare* au un număr de 3 monumente de arhitectură (categoria valorica A) + 9 monumente de arhitectură (categoria valorica B).
- *UAT Valea Crișului* are un număr de 11 monumente de arhitectură(categoria valorică A)+ 1 monument de arhitectură (categoria valorică B)
- *UAT Bățani* are un număr de 6 monumente de arhitectură(categoria valorică A)+ 4 monumente de arhitectură (categoria valorică B)

Figura 40 – PATN – Secțiunea a III-a – Zone Protejate

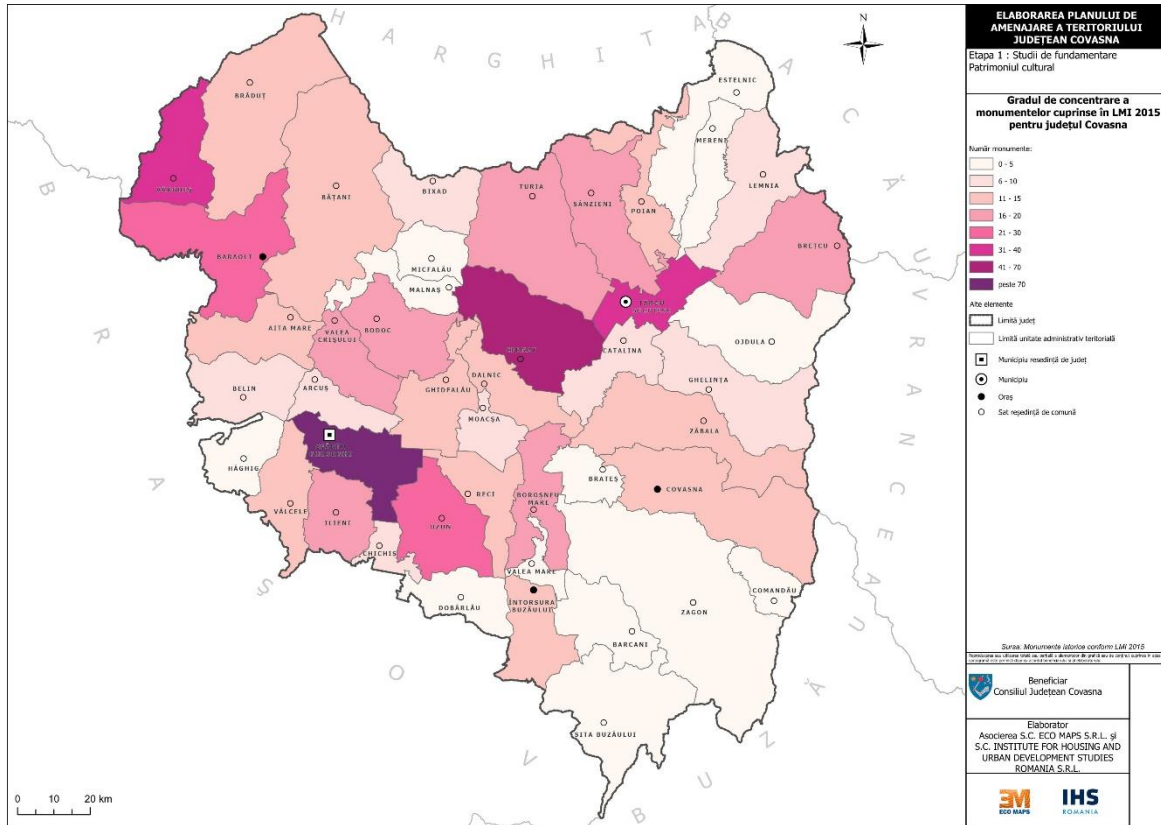
Sursa: Legea 5 /06-03-2000 Anexa IV

Din punctul de vedere al valorilor de arheologie, *UAT Sf. Gheorghe* are un număr de 18 obiective la Categoria I - monumente de arheologie (*situri* cu de monumente aferente acestor *situri*), urmată de *UAT Boroșneu Mare* cu un număr de 15 obiective (*situri* și monumente), *UAT Baraolt* cu 13 obiective (*situri* și monumente), *UAT Cernat* cu 11 obiective (*situri* și monumente).

Secțiunea de față face această trecere în revistă a UAT-urilor cu numărul cel mai important de valori de patrimoniu, pentru a recomanda ca în cadrul Planurilor Urbanistice

Generale, în momentul elaborării, sau al actualizării acestora, pe baza analizelor din studiile de fundamentare realizate la nivel de U.A.T. să se reflecte măsurile de protecție și punere în valoare pentru toate obiectivele cuprinse în LMI 2015 și pentru cele ce vor fi propuse spre clasare în urma cercetărilor și analizei datelor din teren.

Figura 41 – Gradul de concentrare a monumentelor cuprinse în LMI 2015

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

A. Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015

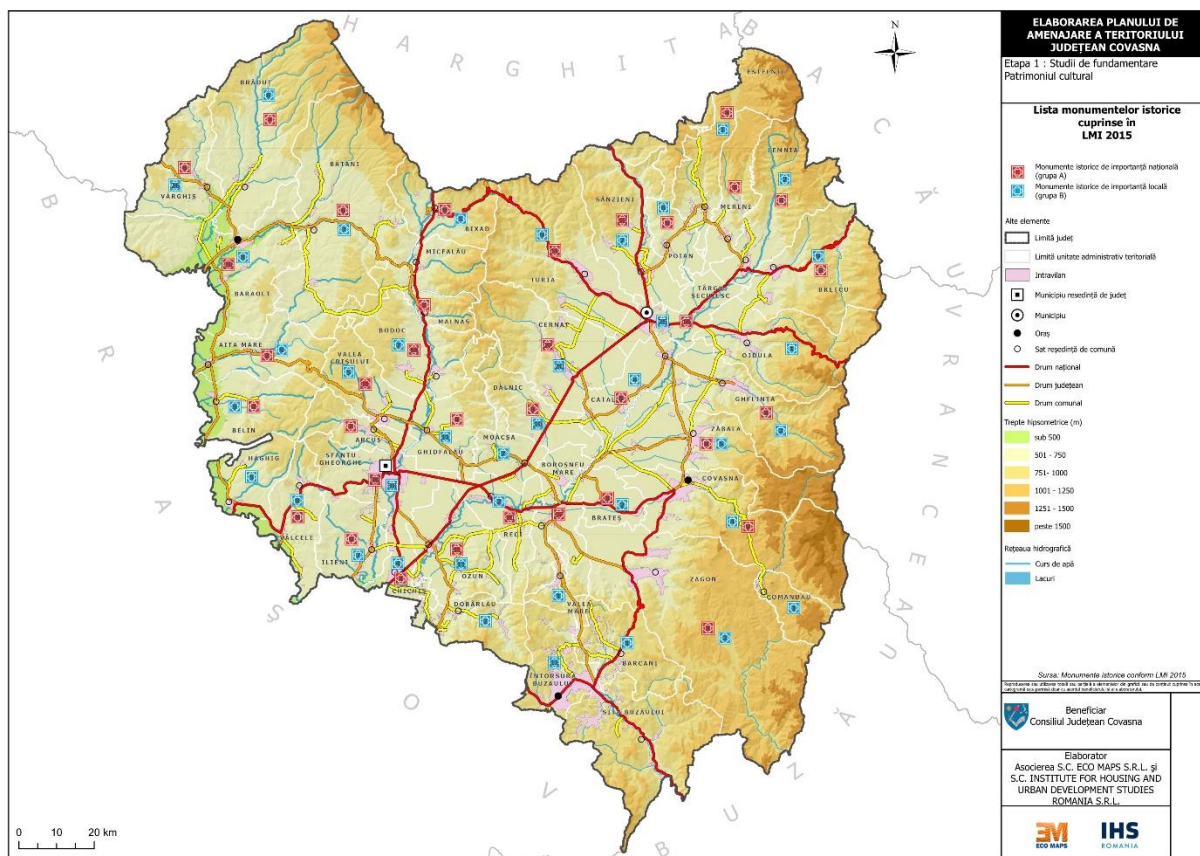
Capitolele tematice mari, în care sunt grupate categoriile de monumente aflate pe teritoriul județului Covasna, sunt următoarele (conf. Anexe I, II, III: *Monumente de arheologie (I)*, *Monumente de arhitectură (II)*, *Monumente de for public, Memoriale (III, IV)*).

Monumente de arheologie (I): Sit (cat.A -25; cat.B -13); Așezare/așezare fortificată /fortificație(cat.A -58; cat B-24); Necropolă (cat.A -1; cat.B -3); (cat A-0, cat B-1), Ruine(cat A-1 , cat B-1); Cetate (cat A-5;cat B-0); Castru, therme, canabae,castellum, ateliere (cat A-6; cat B- 2); Morminte (cat A -1;cat B -1)

Monumente de arhitectură (II): Biserici/ans. clădiri cult (cat.A-133, cat.B-66);Cetăți(cat. A- 3, cat B-0);Case urbane(cat .A -3 , cat B-40); Conace, castele,palate (cat.A - 40, cat.B-46)); Clădiri publice(cat. A-7, cat.B- 20); Clădiri industriale/agricole (cat. A- 5, cat. B-9); Ansambluri urbane/centre istorice (cat A -1, cat B- 4); Case /gospodarii rurale (cat A -10,cat B -48); Parcuri (cat A - 2,cat B -1);Pod (cat A-0;cat B-1)

Monumente de for public, memoriale și funerare (III, IV): Busturi/statui (cat. A-0, cat. B-6); Monumente (cat A-0; at B - 2);Cimitir/crucii (cat A-0, cat B- 4), Crucii piatră (cat. A-0, cat. B- 2), Coloane piatră (cat. A- 0, cat. B-2) ;Capelă(cat A-0; cat B - 1)

Figura 42 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

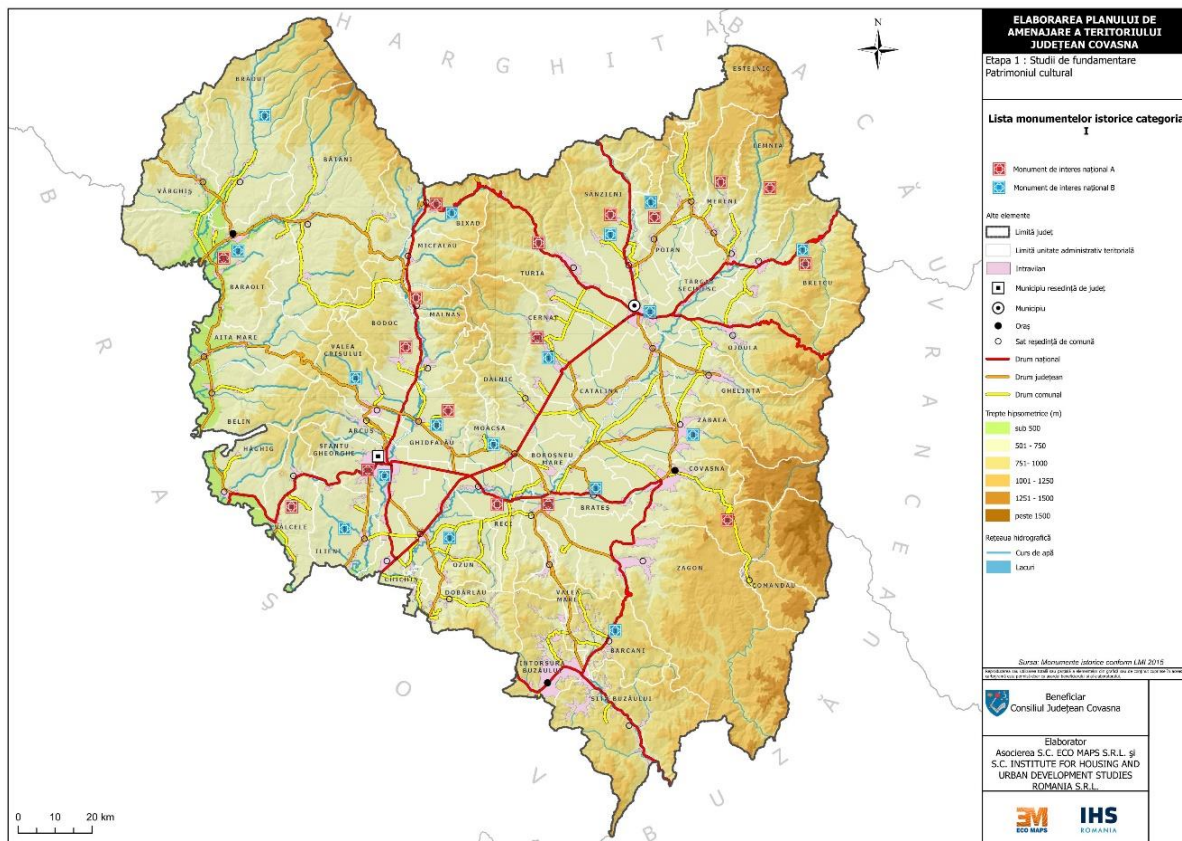
Tabel 4 – Lista patrimoniului construit conform LMI 2015

Nr. crt.	LOCALITATI	ARHEOLOGIE (I)		ARHITECTURA (II)		FOR PUBLIC (III)		MEMORIAL/FUNERAR (IV)	
		A	B	A	B	A	B	A	B
	MUNICIPII								
1.	SF. GHEORGHE	11	7	27	26	0	5	1	0
2.	TG. SECUIESC	0	3	14	22	0	0	0	0
	ORASE								
3.	BARAOLT	11	2	8	5	0	1	0	0
4.	COVASNA	4	0	5	3	0	1	0	0
5.	INTORSURA BUZAULUI	0	0	0	11	0	0	0	0
	COMUNE								
6.	AITA MARE	0	0	3	9	0	0	0	0
7.	ARCUS	0	0	7	0	0	0	0	0
8.	BARCANI	0	1	0	0	0	0	0	0
9.	BELIN	0	0	4	5	0	0	0	0
10.	BIXAD	5	1	1	0	0	0	0	0
11.	BODOC	7	0	7	2	0	0	0	0
12.	BOROȘNEU MARE	15	0	2	0	0	0	0	0
13.	BRATEȘ	0	1	3	1	0	0	0	0
14.	BREȚCU	8	1	1	8	0	0	0	0
15.	BRADUT	0	3	7	3	0	0	0	0
16.	BĂȚANI	0	0	6	4	0	0	0	0
17.	CATALINA	0	0	5	4	0	0	0	0
18.	CERNAT	10	1	17	18	0	0	0	1
19.	CHICHIȘ	0	0	4	4	0	0	0	0
20.	COMANDAU	0	0	0	1	0	0	0	0
21.	DALNIC	0	0	3	9	0	1	0	0
22.	DOBARLAU	0	0	0	2	0	0	0	0
23.	ESTELNIC	0	0	4	1	0	0	0	0
24.	GHELINȚA	0	0	3	2	0	0	1	0
25.	GHIDFALĂU	1	8	3	3	0	0	0	0
26.	HĂGHIG	0	0	0	3	0	0	0	2
27.	ILIENI	0	1	9	6	0	0	0	0
28.	LEMNIA	1	0	3	2	0	0	0	0
29.	MALNAȘ	2	0	0	0	0	0	0	0
30.	MERENI	1	0	0	0	0	0	0	0
31.	MICFALAU	0	0	0	0	0	0	0	0
32.	MOACȘA	0	5	0	2	0	0	0	0
33.	OJDULA	0	0	0	1	0	0	0	0
34.	OZUN	0	1	11	10	0	0	0	0
35.	POIAN	5	1	0	5	0	0	0	0
36.	RECI	6	0	4	2	0	0	0	0
37.	SITA BUZAULUI	0	0	0	0	0	0	0	0
38.	SÂNZIENI	3	1	8	6	0	0	1	0
39.	TURIA	3	0	7	7	0	0	1	2
40.	VALEA CRIȘULUI	0	4	11	1	0	0	0	0
41.	VALEA MARE	0	0	0	1	0	0	0	0
42.	VALCELE	4	0	1	9	0	0	0	0
43.	VARGHIȘ	0	0	6	26	0	0	0	0
44.	ZAGON	0	0	3	2	0	0	0	0
45.	ZĂBALA	0	3	8	2	0	0	0	0
	Total	97	44	204	235	0	8	4	5

Sursa: LMI, 2015

Categoria monumente de arheologie (I) este cel mai bine reprezentată de tipologia de *situri și de așezări/așezări fortificate* iar categoria monumentelor de arhitectură (II) de *edificiile de cult (biserici și biserici fortificate), conace, castele palate și de gospodăriile și casele din zona rurală (cu anexe și porți)*.

Figura 43 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat I

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

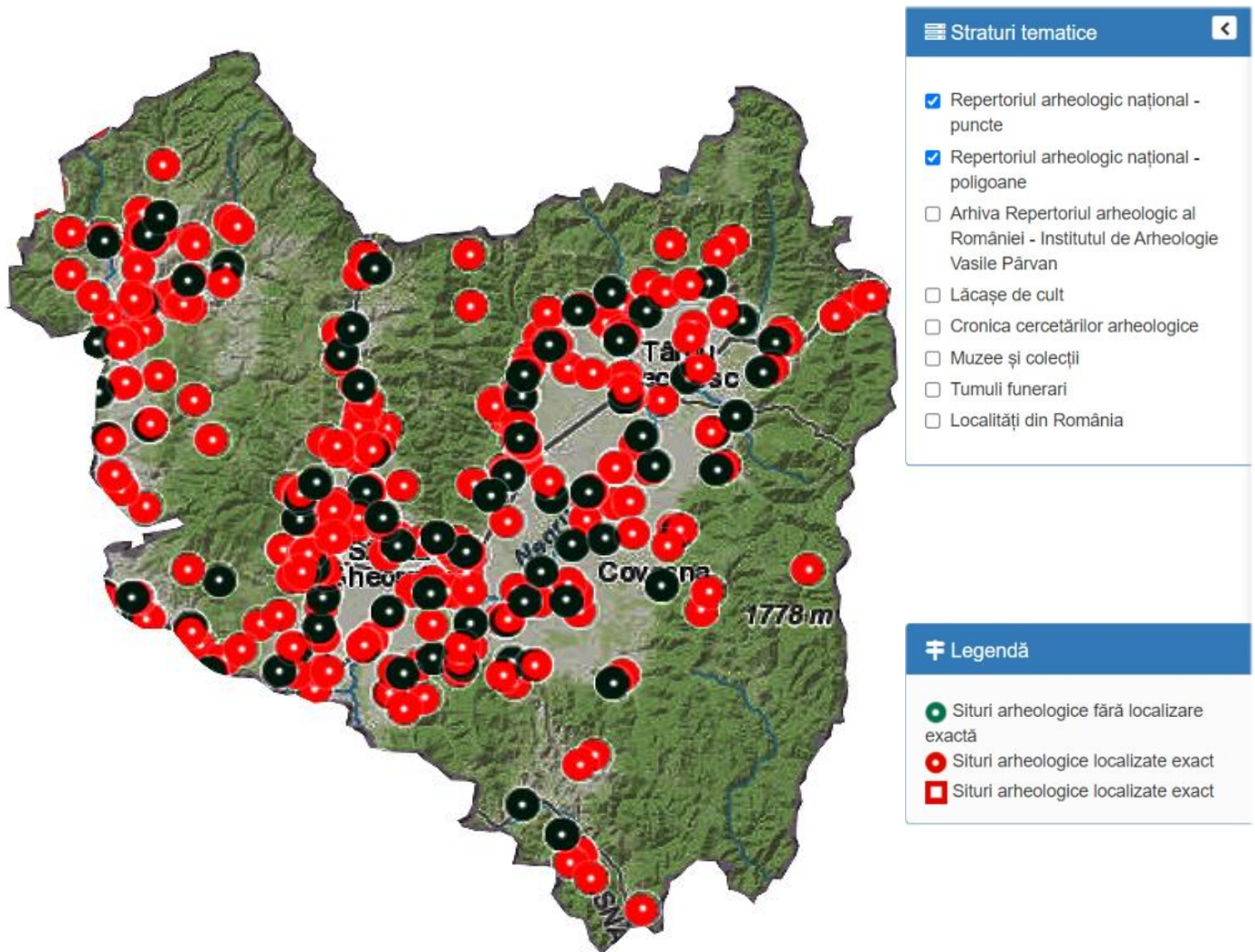
Patrimoniul arheologic este important din perspectiva amenajării teritoriului județului, având în vedere restricțiile impuse de legislația privind protejerea patrimoniului arheologic³⁰. Repertoriul Arheologic Național fundamentează harta zonelor cu patrimoniu arheologic reperat, în care se poate determina zona cu cea mai mare densitate de descoperiri arheologice, în vederea punerii în valoare a acestora.

Anexa 1 prezintă patrimoniul arheologic inclusiv obiectivele cuprinse în LMI 2015-jud. Covasna cu acele situri cuprinse în RAN/2022, sursa: <http://ran.cimec.ro/sel.asp>

Hărțile prezentate în continuare sunt indicative, pozițiile exacte ale obiectivelor fiind indicate pe pagina: <https://map.cimec.ro/Mapserver/#>.

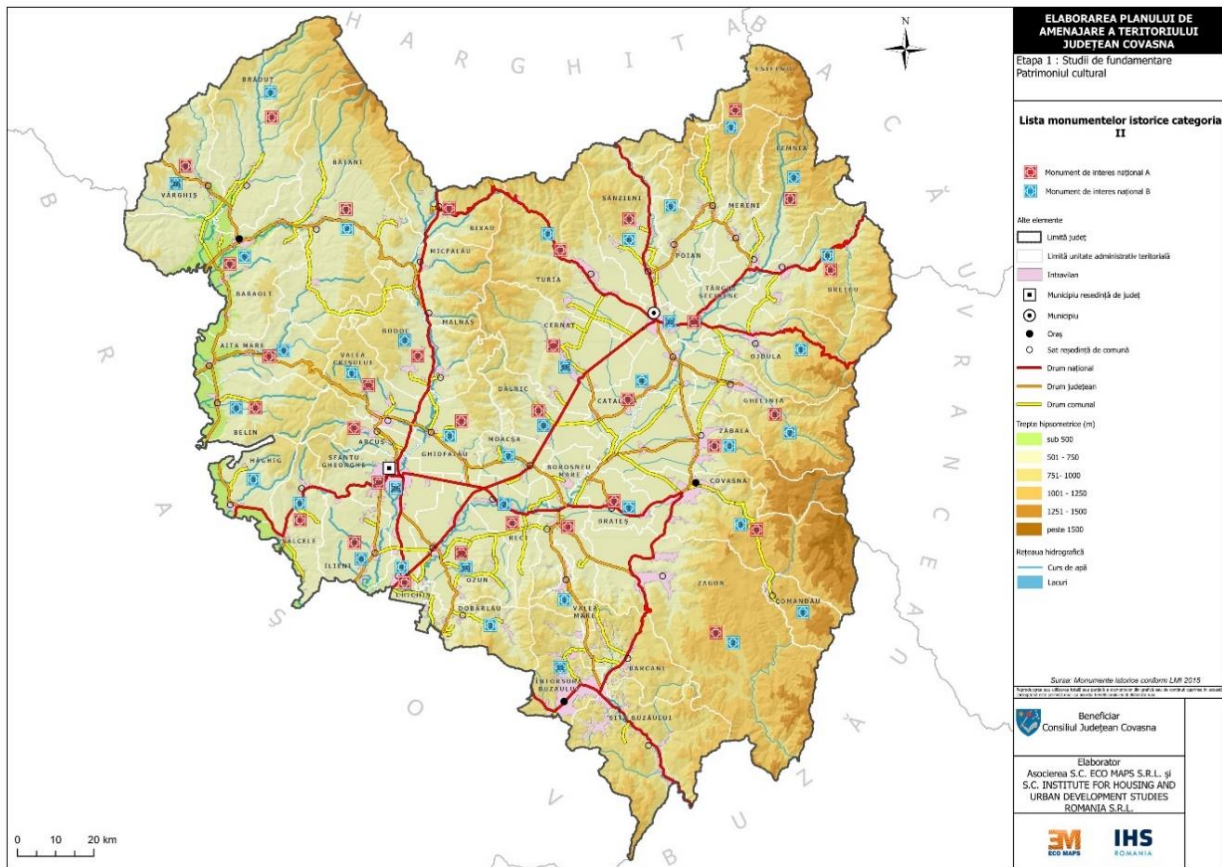
³⁰ - Ordonanța Guvernului nr. 43/2000 republicată privind protejerea patrimoniului arheologic.

Figura 44 – Harta siturilor arheologice din Județul Covasna

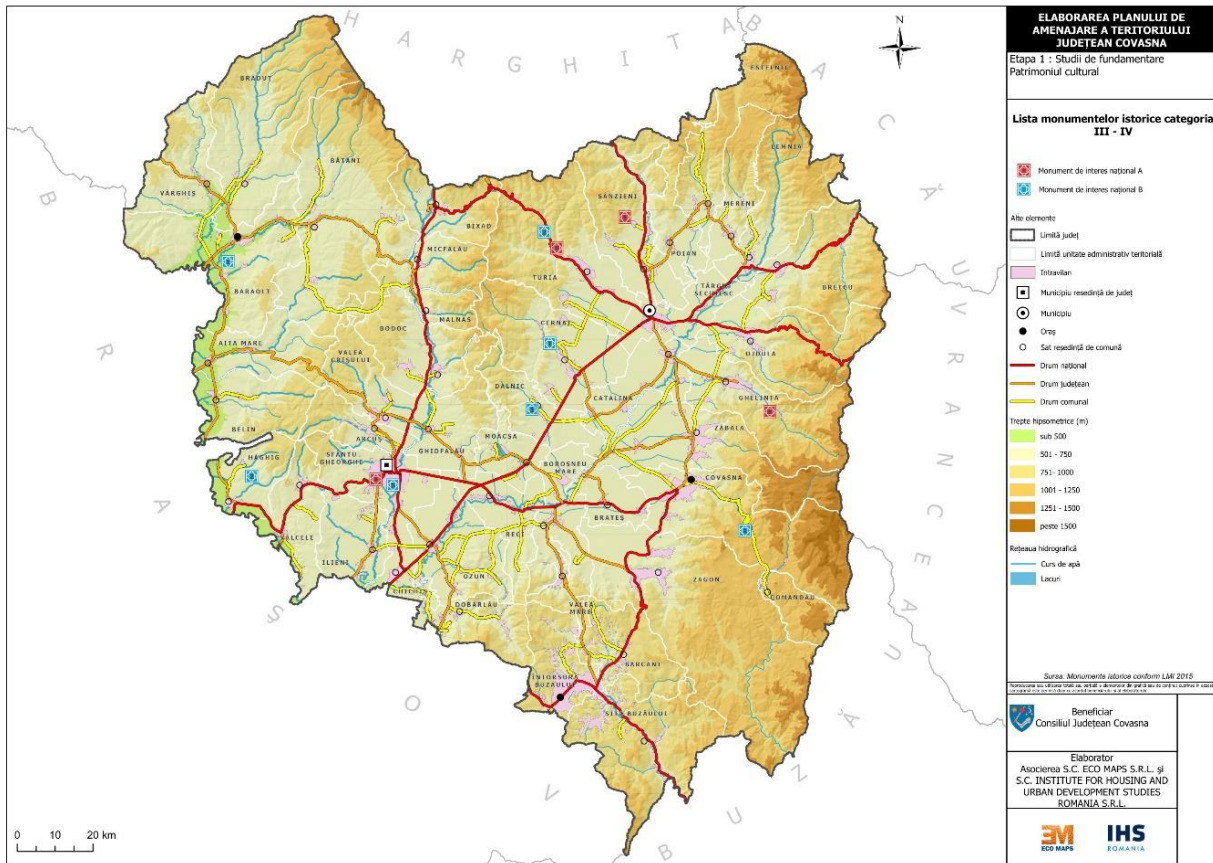
Sursa: map.cimec.ro

Figura 45 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat II

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

Figura 46 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat III-IV

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

B. Patrimoniul în pericol

În cadrul județului se regăsesc anumite obiective de patrimoniu construit care din punct de vedere structural sau arhitectural necesită măsuri de punere în siguranță și de restaurare, datorită daunelor provocate de mediu sau de factorul uman. De asemenea scăderea numărului de membri ai unor comunități sau îmbătrânirea populației din unele zone nu poate susține programe de reabilitare sau restaurare necesare pentru acest tip de patrimoniu.

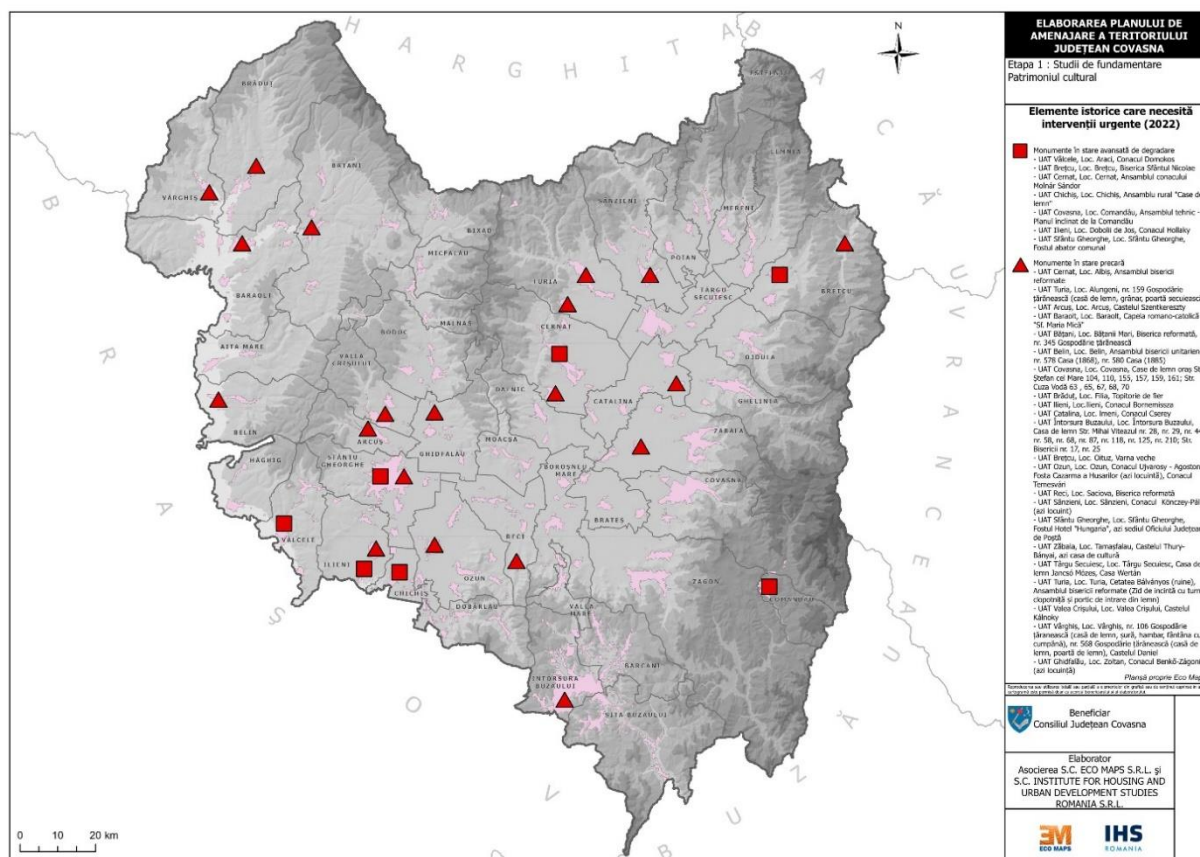
În conformitate cu lista MONUMENTELOR ISTORICE CARE NECESITA INTERVENTII URGENTE ³¹(2022) realizată de Direcția Județeană de Cultura Covasna, acesta se află în următoarele localități :

- **Albiș**, Ansamblul bisericii reformate, Cod LMI 2015: CV-II-a-A-13121
- **Alungeni**, nr. 159, Gospodărie țărănească (casa de lemn, grâнар, poarta secuiească), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13123.
- **Araci**, Conacul Domokos, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13126.
- **Arcuș**, Castelul Szentkereszt, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13128.01
- **Baraolt**, Capela romano-catolica "Sf. Maria Mica" Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13130.
- **Bățanii Mari**, Biserica reformată, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13134.
- **Bățanii Mari**, nr. 345, Gospodărie țărănească, Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13135
- **Belin**, Ansamblul bisericii unitariene, Cod LMI 2015: CV-II-a-A-13140.
- **Belin**, nr. 578, Casa (1868), Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13143
- **Belin**, nr. 580, Casa (1885), Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13144.
- **Brețcu**, Biserica Sf Nicolae, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13157.
- **Cernat**, Ansamblul conacului Molnar Sandor, Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13177
- **Chichiș**, Ansamblu rural "Case de lemn" (în jurul bisericii unitariene, casele nr. 59, 60, 63, 65, 66, 67.), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13187
- **Covasna** , Case de lemn oraș (Str. Stefan eel Mare 104, 110, 155, 157, 159, 161; Str. Cuza Voda 63 , 65, 67, 68, 70), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13196.
- **Covasna-Comandau**, Ansamblul tehnic -Planul Inclinat de la Comandau, Cod LMI 2015: CVII-m-A-13195.
- **Dobolii de Jos**, Conacul Hollaky, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13208.
- **Filia**, Topitorie de fier, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13216
- **Ilieni**, Conacul Bornemissza, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13226.
- **Imeni**, Conacul Cserey, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13230.01.
- **Întorsura Buzaului**, Casa de lemn, Str. Mihai Viteazul nr. 28, nr. 29, nr. 44, nr. 58, nr. 68, nr. 87, nr. 118, nr. 125, nr. 210; Str. Bisericii nr. 17, nr. 25.
- **Oituz**, Varna veche, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-2030.
- **Ozun**, Conacul Ujvarosy -Agoston, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13248
- **Ozun**, Fosta Cazarma a Husarilor, azi locuinta, Cod LMI 20 15: CV-II-m-B-13247.
- **Ozun**, Conacul Temesvari, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13249.
- **Saciova**, Biserica reformată, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13261.
- **Sânzieni**, Conacul Konczey, azi locuinta, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13269.

³¹ Pozițiile prezentate cu *litere italice* au documentații tehnice de intervenții/reabilitare avizate.

- **Sfântu Gheorghe**, Fostul Hotel "Hungaria", azi sediul Oficiului Județean de Poșta, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13089
- **Sfântu Gheorghe**, Fostul abator comunal, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-21105
- **Tamașfalau**, Castelul Thury-Banyai, azi casa de cultura, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13272.
- **Târgu Secuiesc**, Casa de lemn Jancso Mozes, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13279.
- **Târgu Secuiesc**, Casa Weltan, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13285.
- **Turia**, Cetatea Balvanyos (ruine), Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13297.
- **Turia**, Ansamblul bisericii refondate (Zid de incinta cu turn clopotnita și portic de intrare din lemn), Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13300.
- **Valea Crișului**, Castelul Kalnoky, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13305.
- **Vârghiș**, nr. 106, Gospodărie țărănească (casa de lemn, șura, hambar, fântâna cu cumpănă), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13315.
- **Vârghiș**, nr. 568, Gospodărie țărănească (casa de lemn, poarta de lemn), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13323.
- **Vârghiș**, Castelul Daniel, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13316.
- **Zoltan**, Conacul Benko-Zagoni, azi locuinta, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13335.

Figura 47 – Monumente care solicită intervenții

Sursa: Planșă proprie

C. Patrimoniul mobil

“Patrimoniul cultural național cuprinde ansamblul bunurilor identificate ca atare, indiferent de regimul de proprietate asupra acestora, care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție; cuprinde toate elementele rezultate din interacțiunea, de-a lungul timpului, între factorii umani și cei naturali”.

Patrimoniul cultural național mobil este definit ca alcătuit din bunuri cu valoare istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literală, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică și epigrafică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și ale relațiilor omului cu acesta, ale potențialului creator uman și ale contribuției românești, precum și a minorităților naționale la civilizația universală.

Format din obiecte de valoare ce aparțin unei multitudini de domenii - arheologie, etnografie, istorie, științele naturii, carte veche și manuscrise, arte plastice și arte decorative, medalistică, numismatică - mărturii ale modului de viață al diferitelor comunități umane și ale transformării mediului natural, din cele mai vechi timpuri până astăzi, patrimoniul mobil este reprezentativ pentru cunoștințele, credințele și valorile unei comunități, la un anumit moment în timp.

Instituirea unui regim de protecție implicit prin efectul legii (Legea 182/25 octombrie 2000) se aplică bunurilor culturale aflate în proprietatea statului sau a UAT-urilor, patrimoniul cultural mobil ce se împarte în 2 categorii - *categoria Tezaur* (bunuri culturale de valoare excepțională pentru umanitate) și *categoria Fond* (bunuri culturale de valoare deosebită pentru România).

Această categorie de patrimoniu se regăsește în muzee, colecții, biblioteci sau arhive, Județul Covasna având înregistrate ca **bunuri culturale clasate în Patrimoniul Cultural Național Mobil** un număr de **2268 bunuri - 741 la Categoria tezaur și 1527 la Categoria fond**.³²

Patrimoniul muzeal este alcătuit din totalitatea bunurilor, a drepturilor și obligațiilor cu caracter patrimonial ale muzeului sau, după caz, ale colecțiilor publice, asupra unor bunuri aflate în proprietate publică și/sau privată³³, iar protejarea acestui patrimoniu cultural mobil este prevăzută într-un cadru legislativ specific.³⁴

Cele mai reprezentative Instituții culturale ce dețin bunuri culturale de valoare națională sunt **Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Muzeul Național Secuiesc** (din municipiul Sf. Gheorghe), **Muzeul de istorie a breslelor (Tg. Secuiesc)** dar se regăsesc și **în colecțiile Bisericilor reformate din Moacșa, Chilieni, Coșeni, Dobolii de Jos** ș.a.

Alături de aceste două mari instituții de cultură, atât în zona urbană, cât și în cea rurală, se regăsesc muzee și colecții, reprezentative pentru acele zone și comunitățile lor : **Sf. Gheorghe** (Casa cu Arcade, Expoziția cinegetică a Ținutului Secuiesc) **Tg. Secuiesc** (Casa Colecțiilor, Muzeul farmaceutic, Muzeul de păpuși) **Arcuș** (Muzeul satului), **Baraolt** (Muzeul Depresiunii Baraolt), **Bățanii Mici** (Casa memorială Benedek Elek), **Cernat** (Muzeul Haszmann Pal), **Micloșoara** (Muzeul vieții transilvane – Castelul Kalnoky), **Zăbala** (Muzeul Etnografic Ceangăiesc), **Zagon** (castelul Mikes- Szentkereszty), **Valea Zălanului** (Muzeul satului).

³² Institutul Național al Patrimoniului - Bunuri culturale mobile clasate în Patrimoniul Cultural Național, 2023

³³ Legea muzeelor și colecțiilor 311/08.07.2003

³⁴ Legea 105/07.04 2004 pentru modificarea Legii 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil.

Pentru muzeele/colecțiile locale, din mediul rural, este necesară respectarea tuturor condițiilor conforme cu Legea 311/2003 (Legea muzeelor și colecțiilor), în vederea asigurării condițiilor de expunere și păstrare a acestui patrimoniu local tradițional.

De asemenea, în cadrul patrimoniului mobil, mai poate fi încadrat *patrimoniul tehnic* reprezentat de materialul rulant al căii ferate cu ecartament mic- porțiunea din calea ferată forestieră Covasna Comandău - cu locomotiva cu abur și vagoane (astăzi cu funcțiune turistică).

Ca o concluzie despre apartenența muzeelor și colecțiilor la rețelele muzeale:³⁵

- *Rețeaua națională a Muzeelor din România* este o rețea instituțională (formată din instituții publice și private cu activitate în domeniul muzeal), cu reprezentativitate națională, ce urmărește să sprijine și să dezvolte viața muzeelor, orientându-și activitățile a patrimoniului cultural mobil și imobil, turismului cultural și pregătirii profesionale în domeniu.

D. Patrimoniul imaterial

Prin patrimoniu cultural imaterial se înțeleg practicile, reprezentările, expresiile, cunoștințele, abilitățile - împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele și spațiile culturale asociate acestora -pe care comunitățile, grupurile și în unele cazuri, indivizii, le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural.³⁶

Acest patrimoniu cultural imaterial, transmis din generație în generație, este recreat în permanență de comunități și grupuri, în funcție de mediul lor, de interacțiunea cu natura și istoria lor, conferindu-le un sentiment de identitate și continuitate și contribuind astfel la promovarea respectului față de diversitatea culturală și creativitatea umană. Formele sub care se manifestă sunt tradițiile și expresiile orale, incluzând limba ca vector al patrimoniului cultural imaterial, artele spectacolului, practici sociale, ritualuri și evenimente festive, cunoștințe și practici referitoare la natură și la univers, tehnici legate de meșteșuguri tradiționale.

Categorii importante sunt *marca tradițională distinctivă* (cu impact în industria turismului) și *tezaurul uman viu* (reprezentanți ai comunităților locale ce stăpânesc și transmit cunoștințe tradiționale). La această ultimă categorie, Județul Covasna are desemnat un reprezentant în anul 2018: Tibor Szöke (meșter dogar din satul Harale).

Prin proiectul "Meșteșuguri tradiționale în secuime-revitalizarea prin digitizare și promovare", au fost organizate 3 ateliere la Tălișoara - fierărit, rotarit, tapițerie iar la Belin, atelier de împletit coșuri și de legat mături. Cioplitul în lemn este unul din meșteșugurile tradiționale din satul Cernat iar morăritul – la moara de apă din Bățanii Mici.

Domeniul evenimentelor culturale include festivaluri, bienale de artă plastică și de fotografie

³⁵ <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/sel.asp//muzee-rurale.cimec.ro>

³⁶ Convenția pentru salvagardarea patrimoniului imaterial, UNESCO, Paris 17 oct. 2003/M.O.09.01.2006

E. Infrastructura culturală³⁷

La nivelul județului această infrastructură, alcătuită din instituții publice precum muzee, colecții, case memoriale, biblioteci, centre culturale, teatre și cinematografe este dezvoltată preponderent în localitățile urbane, dar și în localități rurale.

Sălile de spectacole sunt săli de teatru și concert în număr de 5 (2020) incluzând Teatrul Tamasi Aron, Teatrul Andrei Mureșan, Teatrul de mișcare Studio M (din municipiul Sf. Gheorghe), Ansamblul de Dansuri Trei Scaune, Teatrul orășenesc Tg Secuiesc (ce funcționează în cadrul Casei de Cultură).

Salile de cinematograf sunt în număr de 2- Cinematograful Arta- Sf. Gheorghe și Cinematograful Victoria- Covasna.

Bibliotecile au scăzut ca număr din anul 1990 (248) până la 2020 (133) principala scădere fiind la numărul bibliotecilor școlare. Spații culturale sunt de asemenea spații expoziționale, reprezentativ pentru arta contemporană fiind Spațiul expozițional de Artă contemporană Magma sau Galeriile de Artă din orașul Covasna.

F. Evenimente culturale

În tot cursul anului, atât în localitățile urbane cât și în cele rurale se desfășoară festivaluri, târguri sau zile ale orașelor și zile ale culturii. Exemple sunt Festivalul de Artă fotografică din Ținutul Secuiesc, Festivalul folcloric din Întorsura Buzăului, Nedeia mocănească Sântilia, Festivalul Deliciilor Dulci, Zilele orașelor și Zilele culturii Române și Zilele culturii Maghiare. În conformitate cu datele din Planul "Potsa"- Strategia integrată de dezvoltare a județului Covasna 2021-2030, consumul cultural din cadrul județului, se prezintă astfel:

Tabel 5 – Indicatori de consum cultural în județul Covasna

Activitatea culturală	De 2-3 ori pe săptămână	O dată pe săptămână	De 2-3 ori pe lună	O dată pe lună	De 2-3 ori pe an	O dată pe an	Niciodată	NS/NR
Teatru	1,72%	1,72%	7,37%	14,00%	33,17%	26,04%	15,72%	0,25%
Concerte	1,23%	2,46%	6,39%	10,81%	40,79%	24,57%	13,51%	0,25%
Galerii de artă	1,23%	1,47%	3,19%	7,13%	16,71%	30,96%	38,82%	0,49%
Muzee	0,98%	2,21%	3,93%	5,41%	24,82%	36,86%	25,06%	0,74%
Bibliotecă	3,19%	5,16%	9,83%	12,78%	19,16%	21,62%	28,01%	0,25%
Librărie	2,70%	7,62%	14,00%	21,87%	26,04%	15,48%	12,04%	0,25%
Cinematograf	1,97%	3,69%	9,34%	13,02%	23,83%	22,11%	25,06%	0,98%
Evenimente organizate în cadrul casei de cultură	2,70%	3,69%	10,57%	13,27%	27,03%	23,34%	19,16%	0,25%
Alte activități culturale	11,06%	6,14%	7,13%	9,83%	13,27%	12,78%	35,14%	3,44%

³⁷ Infrastructura culturală cuprinde săli de spectacole, case de cultură, muzee, colecții și case memoriale, biblioteci

G. Peisaje culturale

Analiza peisajului județului Covasna se înscrie în conținutul Articolului 6 din ”Convenția europeană a peisajului” adoptată la Florența la 20 octombrie 2000, ratificată prin Legea nr. 451 din 8 iulie 2002 și publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 536 din 23 iulie 2002. Conform Convenției europene a peisajului „*peisajul desemnează o parte de teritoriu perceput ca atare de către populație, al cărui caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii factorilor naturali și/sau umani*”, peisajul participând într-o manieră importantă la interesul general în ceea ce privește domeniile: cultural, ecologic, de mediu și social, constituindu-se într-o resursă favorabilă pentru activitatea economică, la configurația peisajelor participând toate elementele teritoriale, de factură naturală și/sau antropică, din care rezultă o diversitate de suprafețe ce au unele trăsături comune dar și trăsături care le diferențiază. Se poate astfel deduce că **peisajul cultural** reprezintă o sub-categorie a peisajului definit de Convenția europeană a peisajului.

În funcție de predominanța unora sau altora dintre factorii determinanți, reflectată în fizionomia de ansamblu a peisajului, acestea pot fi considerate *peisaje naturale* (sau cvasinaturale, predominant naturale) sau *peisaje culturale* (sau antropizate, cu dominanță antropică).

Desigur că între peisajul natural și cel antropizat (sau puternic antropizat) există o varietate de situații intermediare, care, în plus, intră și în sfera interpretării, conform definiției prezentate anterior³⁸. Din punct de vedere al reglementărilor referitoare la monumentele istorice, conform „Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice”, peisajul cultural se regăsește ca un sub-punct în cadrul Anexei- Fișa de clasare³⁹ și reprezintă în consecință doar o componentă a monumentelor și ansamblurilor istorice, nu o categorie în sine a patrimoniului construit.

Tipuri de peisaje culturale

În sensul Convenției europene a peisajului, termenii utilizați pot fi explicați astfel:

- *politica peisajului* - o expresie prin care autoritățile publice competente desemnează principii generale, strategii și linii directoare care permit adoptarea de măsuri specifice care au ca scop protecția, managementul și amenajarea peisajului;
- *obiectivul de calitate peisageră* - desemnează formularea de către autoritățile publice competente, pentru un anumit peisaj, a aspirațiilor populațiilor cu privire la caracteristicile peisajere ale cadrului lor de viață;
- *protecția peisajului* - cuprinde acțiunile de conservare și menținere a aspectelor semnificative sau caracteristice ale unui peisaj, justificate prin valoarea sa patrimonială derivată din configurația naturală și/sau de intervenția umană;
- *managementul peisajelor* - cuprinde acțiunile vizând, într-o perspectivă de dezvoltare durabilă, întreținerea peisajului în scopul direcționării și armonizării transformărilor induse de evoluțiile sociale, economice și de mediu;
- *amenajarea peisajului* - reprezintă acțiunile cu caracter de perspectivă ce au ca scop dezvoltarea, restaurarea sau crearea de peisaje.

³⁸ Vescan Iuliu, Conf.dr.urb, *Studiu de fundamentare privind cadrul natural și calitatea mediului- PATJ jud. Sibiu, cap.2.3. Peisaje naturale, p.79.*

³⁹ OMCC nr. 2260/2008

Evidențierea caracteristicilor diverse ale peisajului și evaluarea compatibilității ecologice și estetice a modului de utilizare a acestuia se realizează în scopul prevenirii deteriorării potențialului natural și a capacității funcționale a mediului natural, incluzând serviciile ecologice pentru protecția florei, faunei și a habitatelor, precum și pentru soluri, apă, aer și climă, dar și pentru păstrarea caracterului unic și calităților pitorești ale peisajului, atât în interiorul, cât și în afara ariilor naturale protejate.

În lipsa unei legislații specifice în vigoare pentru identificarea și evaluarea peisajului, metodologia de analiză în cazul județului Covasna se bazează pe tipologia (și terminologia) propuse de documentele europene și mondiale în domeniu, după cum urmează:

- “Convenția europeană a peisajului” nu realizează o clasificare a peisajelor, identifică însă o serie de categorii pe baza unor criterii diferite:
- În funcție de poziționarea geografică - *categoria peisaje terestre, marine , legate de apele interioare;*

La categoria de peisaje terestre pot fi identificate în cadrul Studiului de fundamentare privind cadrul natural al Județului Covasna *peisajele montane (1)* (cu subunitățile de peisaj al treptei piemontane și peisajul depresiunilor marginale de contact), *peisajele colinare (2)* (asociate spațiilor depresionare) și la categoria celor legate de apele interioare - *peisajele culoarelor de vale (3)*.

- În funcție de valoarea patrimonială - *peisaje deosebite, peisaje obișnuite și peisaje degradate;*
- În funcție de complexitatea relațiilor dintre mediul natural și cel construit - *peisaje naturale, peisaje rurale, peisaje urbane / suburbane.*
- În conformitate cu Convenția UNESCO⁴⁰, **peisajul cultural** cuprinde o diversitate de manifestări ale interacțiunii dintre om și mediul înconjurător, însumând locul unde umanitatea și natura s-au îmbinat în timp, creând o simbioză echilibrată între activitățile antropice, rezultatele acestor activități și mediul înconjurător (ex. zonele urbane și rurale unde s-au conservat elemente de viață tradițională, probate prin patrimoniu mobil și imobil, spații culturale sau sacre, mărturii ale unor meșteșuguri și tehnici agricole care au dispărut, lăsând încă urme vizibile și locuri cu biodiversitate remarcabilă).

Peisajul cultural este organizat pe 3 categorii:

- *Peisajul clar definit*, conceput și creat intenționat de om: grădini și parcuri; aceste peisaje sunt realizate pentru scopuri estetice, fiind asociate cu clădiri sau ansambluri monumentale. În cadrul județului Covasna, un exemplu este Parcul dendrologic din Dalnic dar și amenajările din ansamblurile conacelor și castelelor unde se înființează parcuri și grădini.
- *Peisajul dezvoltat organic/peisajul vernacular evolutiv/peisaj de înaltă identitate* al unui tipar social, economic, administrativ și religios asociat cu mediul înconjurător natural în care au rezultat componente cu valori de patrimoniu variate ca funcțiune, stil și formă, componente care și-au păstrat mai mult forma și funcțiunea inițială. Grupa include și peisajul continuu care își menține rolul social activ în societate, fiind asociat cu modul tradițional de viață și în care procesul evolutiv este în progres, cu forme vizibile. Această tipologie de peisaj cultural este reprezentată în primul rând la nivelul județului de sate din zonele etnografice majore .
- *Peisajul cultural asociativ*, a cărui importanță se justifică prin virtutea asocierii elementelor naturale cu valori religioase, artistice sau culturale, fără a ține cont de evidența

---

⁴⁰ Convenția pentru Patrimoniul Mondial (World Heritage Convention, 1992)

culturii materiale. Acest tip de peisaj este prezent prin evenimente culturale permanente (ex. festivaluri, prin prezența și continuitatea funcționării târgurilor tradiționale în existența zonelor rurale, care acționează ca un catalizator pentru dezvoltarea altor activități cu valori culturale, artistice și economice (meșteșuguri/artizanat).

În consecință, operațiunea de identificare a categoriilor de peisaj se bazează pe o analiză multicriterială, care ia în considerare următoarele tipuri de clasificări⁴¹:

- clasificare după elementele fizico-geografice: în funcție de relief, vegetație, apă, climă, geomorfologie, etc.;
- clasificare după funcțiile predominante: naturale, antropice (culturale, urbane, rurale);
- clasificare după elementele dominante: abiotic, biotic, antropic;
- clasificare după scara spațială: *mega* (regiune geografică - peste 100 kmp); *macro* (geocomplex sau geosistem - suprafețe cuprinse între 10-100 kmp); *mezo* (geofacies – suprafață cuprinsă între 1-10 kmp); *micro* (geotop – cea mai mică unitate de peisaj - sub 1 kmp).

Calitatea peisajeră

Obiectivul de calitate peisajeră desemnează formularea de către Autoritățile publice competente, pentru un anumit peisaj, a aspirațiilor populației/comunităților cu privire la caracteristicile peisajere ale cadrului lor de viață. Înțelegerea noțiunii de calitate a peisajului implică faptul că fiecare peisaj are un caracter unic, un caracter distinct, caractere ce provin din aspectul și forma terenului, modul de utilizare al acestuia, calitatea solului, prezența și calitatea vegetației, modelul așezărilor umane și aspectele particulare ale construcțiilor - caractere ce induc sensul de apartenență pentru cei ce locuiesc aceste peisaje, atrag vizitatori și nu în ultimă instanță creează acel *genius loci/spiritul locului*.

Calitatea peisajelor culturale este dată de varietatea elementelor naturale și antropice în zona definită (care include 1 UAT sau mai multe UAT- uri), varietatea percepției la nivelul unității de peisaj (amplă și/ sau în lungul unui element structurant-un curs de apă, un drum), existența unor puncte/zone de belvedere în cadrul acestuia.

Dinamica peisajelor culturale

Peisajul cultural a apărut inițial în școala saxonă de peisaj, ca răspuns la termenul de peisaj natural, *percepția de peisaj cultural* fiind asociată cu *identitatea regională, valoarea istorică și patrimonială a unui spațiu*. În plus, peisajul cultural nu a mai fost perceput în sens antitetic cu peisajul natural, astfel că peisajele culturale pot cuprinde și elemente naturale cu valoare de simbol.

„*Un peisaj cultural este modificarea succesivă de-a lungul timpului a habitatului material al societății umane sedentare, corespunzător cu creșterea provocărilor dinamice ale naturii, cu nevoile și dorințele societății, și circumstanțele istorice din diferite regiuni, în momente diferite*” (M.P. Conzen, 2004).

Pentru a desemna dinamica în timp a peisajelor culturale, s-a adoptat asocierea termenului *istoric*. *Peisajele cultural-istorice* sunt ansamblurile teritoriale cu valoare de

---

⁴¹ Conform http://old.unibuc.ro/prof/patru-stupariu_i_g/docs/2013/mar/20_14_47_02Curs_4.pdf

simbol, identitare regională și locală, mai vechi e o *generație* / mai vechi de un eveniment istoric care a dus la o schimbare bruscă a societății.

Evidențierea caracteristicilor diverse ale peisajului și evaluarea compatibilității ecologice și estetice a modului de utilizare a acestuia se realizează în scopul prevenirii deteriorării potențialului natural și a capacității funcționale a mediului natural, incluzând serviciile ecologice pentru protecția florei, faunei și a habitatelor, precum și pentru soluri, apă, aer și climă, dar și pentru păstrarea caracterului unic și calităților pitorești ale peisajului, atât în interiorul, cât și în afara ariilor naturale protejate.

În urma analizelor realizate în serii de cercetări și conferințe din cadrul Programului INTERREG IIIB- CADSES peisajele culturale au fost tipologizate⁴² în :

- *Peisaje culturale propriu-zise* - (tipice artistice, tipice culturale- manifestări și clădiri);
- *Peisaje istorice propriu-zise* - (cetați, biserici fortificate, statui, câmpuri de bătălie);
- *Peisaje culturale de înaltă identitate* - (valori multietnice, tipuri de case, utilizarea terenurilor).

În urma coroborării tipologiei peisajelor în conformitate cu Convenția UNESCO și a tipologiei rezultate în urma programului INTERREG IIIB CADSES, categoria *peisajelor culturale* la nivelul Județului Covasna se poate înscrie ca ***peisaje culturale de înaltă identitate*** sau o altă tipologie este cea a unităților de ***peisaj cultural - asociativ***

Din punct de vedere al legislației în domeniul peisajului, legislația națională nu are până în prezent un conținut- cadru reglementat, pentru identificarea, evaluarea și delimitarea peisajelor culturale, în decursul timpului, de la momentul semnării și ratificării de către România a Convenției europene a peisajului (Legea 451/08.07.2002) până în prezent, fiind realizate 2 studii de către Ministerul Dezvoltării (MDLPL) -“Metodologia de identificare și evaluare a peisajului- Studiu pilot pentru Zona protejată naturală și construită de interes național Bordușani” - 2008 și „Atlasul peisajelor - Studiu pilot pentru zona transfrontalieră România - Bulgaria”-2014.

Prin proiectul Codului Patrimoniului Cultural - Teze prealabile (HG 905/2016), Titlul IV - Reglementări specifice peisajului cultural și ariilor protejate - are scopul de integrare a politicilor de patrimoniu în acelea mai largi, ale dezvoltării durabile și ale protecției mediului. Astfel, protecția peisajului are ca obiective majore salvarea, păstrarea și integrarea valorilor identitare - naționale, regionale și locale - perceptibile ca elemente fundamentale ale dezvoltării durabile și de integrare a valorilor naturale și culturale, ce definesc peisajul în dezvoltarea comunităților.

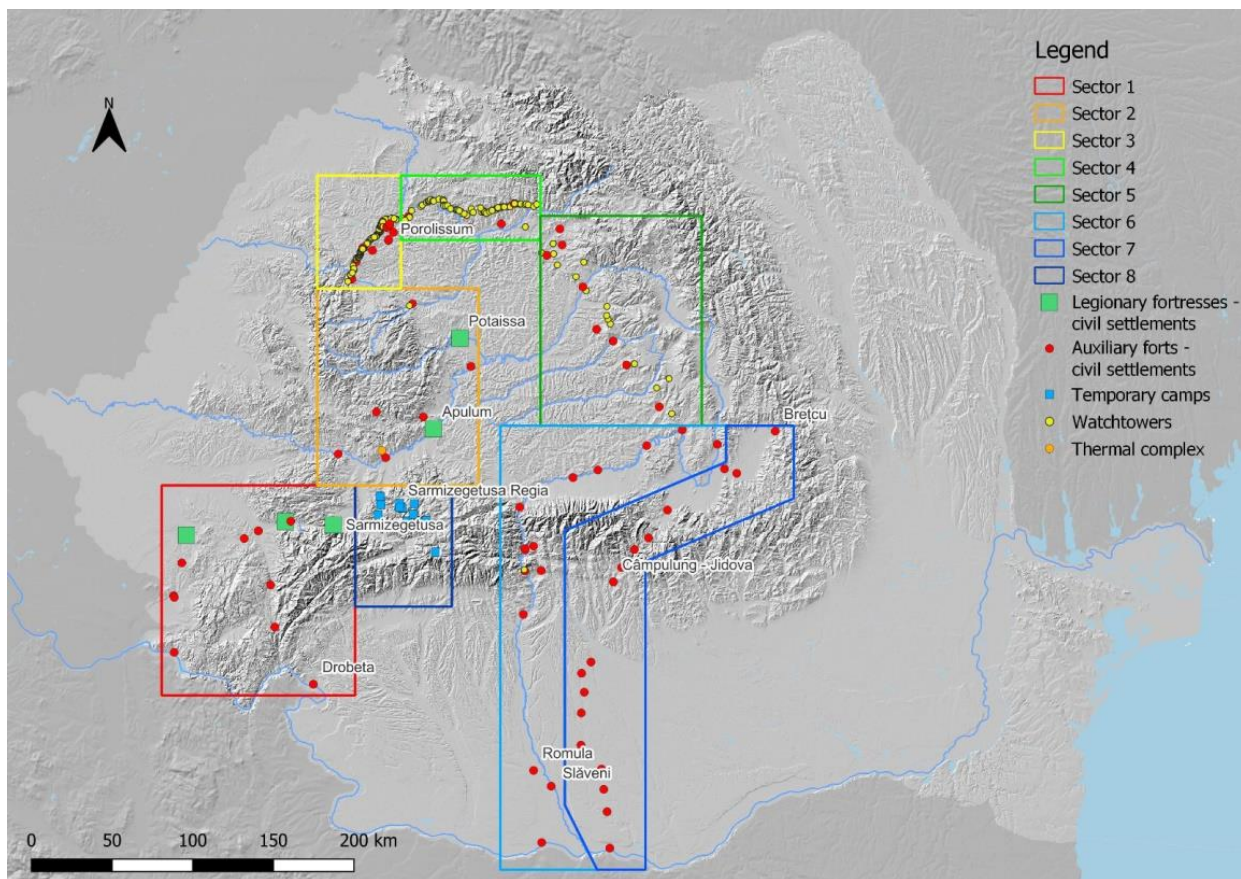
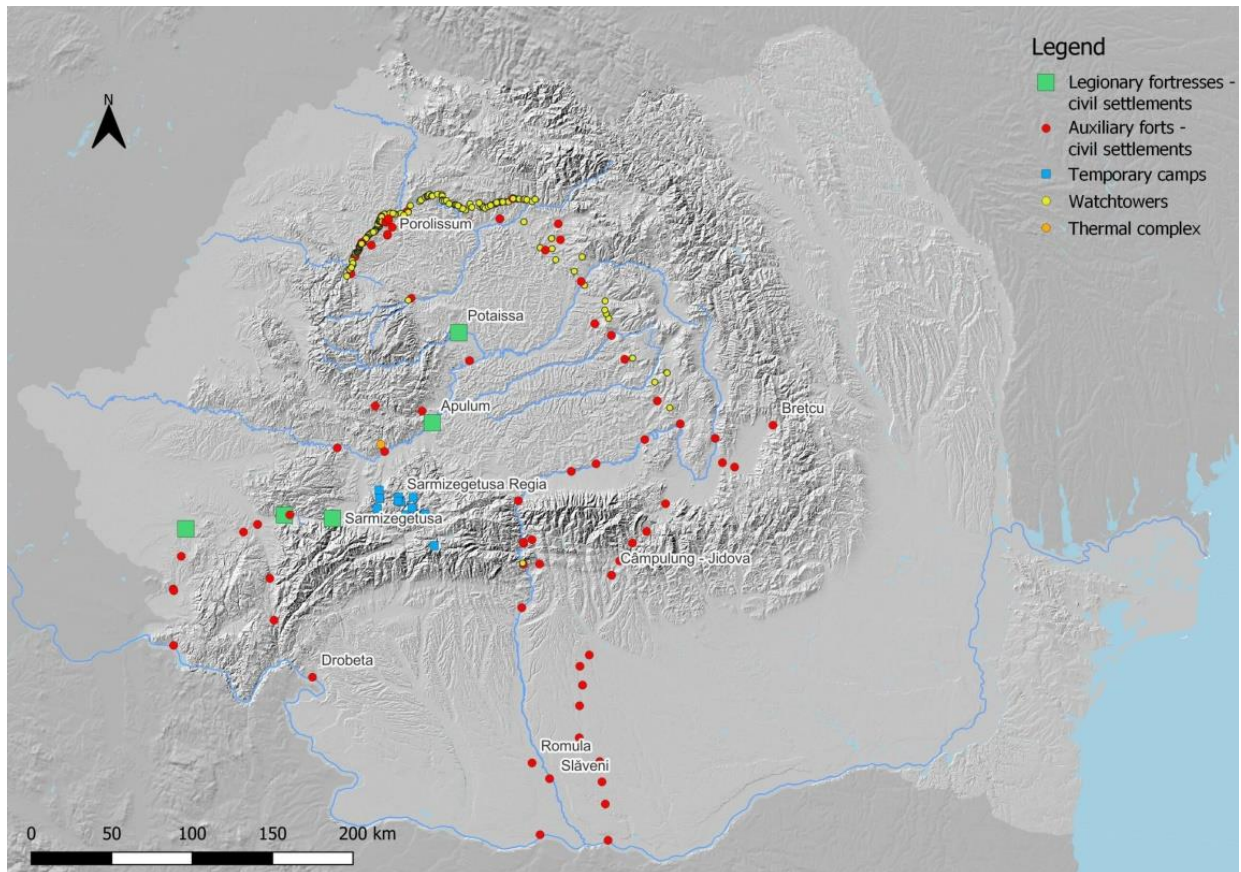
Instrumentele directe propuse, ce stabilesc regulile de dezvoltare prin care se va realiza cercetarea și protecția integrată, identificând prioritar valorile culturale, naturale și nevoile specifice de protejare, sunt Planul de Peisaj Teritorial (PPT) - ca o secțiune a documentațiilor de tip PATJ și Planul de Peisaj Local (PPL) - ca o secțiune a documentațiilor de urbanism de tip PUG, ce vor fi stabilite la nivel superior de către Ministerul Culturii (HG) și la nivel Local de către Autoritățile Publice locale (proapse prin HCL/HCLJ, după caz). Acestea vor fi operaționale în momentul aprobării și legiferării Codului Patrimoniului Cultural.

Nota: Peisajul cultural al județului Covasna este prezentat detaliat în Secțiunea – Peisaje a prezentului Studiu de Fundamentare

---

⁴² Universitatea Babeș- Bolyai - Programul INTERREG-IIIB- CADSES -2004-2008

Figura 48 – LIMES – Frontierele Imperiului Roman

Sectoarele 6-7 ale drumului roman care se regăsesc pe teritoriul județului Covasna

III. CONCLUZII

3.1. Propuneri de valorificare cultural turistică

Județul Covasna, face parte din Regiunea de dezvoltare 7- „CENTRU”, așezată în zona centrală a României, în interiorul mării curburi a Munților Carpați, pe cursurile superioare și mijlocii ale Mureșului și Oltului.

Valoarea deosebită a zonei studiate de prezentul studiu de caz este dată atât de abundența mărturiilor istorice, etnografice și de valoarea artistică a monumentelor istorice cât și de calitatea peisajului atât cultural cât și natural marcat de istorie, leagăn la unei identități culturale, mărturie a unui patrimoniu comun dar și a diversității culturale.

Peisajul desemnează o parte a unui teritoriu așa cum este perceput de populație și al cărui caracter rezultă din acțiunea factorilor naturali și umani și din interacțiunea acestora.

În acest sens așezările rurale studiate în cadrul acestui proiect se caracterizează printr-o perfectă simbioză a celor trei elemente definitorii ale ambientului: spațiul construit, spațiul natural amenajat, spațiul natural.

Spațiul construit se caracterizează printr-o judicioasă folosire a reliefului, o integrare prin subordonare a elementului construit în cadrul natural. Acest lucru este ilustrat la toate nivelurile de ocupare a teritoriului, de la gospodăria individuală la suprafața construită a localității până la întreg teritoriul administrativ.

Imaginea tip a satelor este conferită de rețeaua stradală regulată, fronturi compacte cu alternanța fațadelor și a porților, așezarea gospodăriilor în jurul bisericii, contribuie la definirea profilului cultural al acestei zone plurietnice și multiculturale, influența modului de locuire și de construcție săsesc fiind mai mult decât evidentă.

Lotizarea gospodăriilor individuale caracterizată de mozaicul parcelor cu front în general redus la stradă și cu dezvoltare în adâncime se dezvăluie privitorului de la înălțimea elementului dominant al localității (dealul cetății, cetatea, biserica fortificată sau turnul de apărare).

Spațiul natural amenajat este mărturie a unei evoluții progresive, episodic întreruptă de transformări de mare amploare din cauze economice tehnice sau politice. Situl se integrează armonios în peisaj care poartă amprenta istoriei așezărilor având astfel valoarea unui peisaj cultural. El conservă elementele unui sistem agricol caracteristic fondat pe o economie privată cu o solidă organizare comunitară.

Spațiul natural este caracteristic zonelor colinare străbătute de cursuri de ape cu meandre și o vegetație specifică.

Analizarea potențialului istoric (lista monumentelor istorice anexată), relevă bogăția în obiective ce pot fi incluse în trasee cultural-turistice.

O analiză privind zona și așezarea localităților precum și a condițiilor geo-climatice prezentate la nivelul fiecărei localități, sau a județului (temperaturile medii anuale, precipitațiile medii anuale, regimul hidrografic și al vegetației), ar putea evidenția condițiile necesare desfășurării unei activități turistice în toate anotimpurile anului cu condiția asigurării infrastructurii rutiere și a ridicării calității mijloacelor de comunicare.

Incursiunile turcești deosebit de dese la sfârșitul secolului XV-lea au impus populației locale organizarea unei apărări proprii. Similar cu fortificațiile bisericilor din zona săsească, confruntată mai înainte cu asemenea experiențe, au luat naștere bisericile fortificate secuiești.

Bisericile fortificate din secuime au atras interesul cercetătorilor, dar în măsură mai mică decât bisericile fortificate săsești. Datele oferite de documentele secuiești fiind mult mai sărace în informații decât cele săsești, iar amploarea foarte redusă a cercetărilor arheologice îndeamnă la prudență în formularea unor ipoteze. Studiile întreprinse până în prezent relevă două etape principale în evoluția arhitecturală a sistemului defensiv din satele secuiești. Prima etapă o reprezintă perioada de la mijlocul sec al XV-lea până la jumătatea secolului următor. Această perioadă corespunde cu perioada refacerilor în stilul goticului târziu a bisericilor din secuime. O a doua etapă începe din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și este caracterizată de elaborarea unor planuri regulate, pe forme geometrice cum ar fi paralelogramul pentagonul, dreptunghiul.

Analiza efectuată în cadrul prezentului studiu istoric relevă potențialul ridicat în ce privește patrimoniul imobil al județului.

Caracteristica principală a patrimoniului este reprezentată de varietatea excepțională a acestuia. Este prezentă în județ o varietate foarte mare de bunuri de patrimoniu construit din cele mai diverse programe arhitecturale. Este vorba despre Biserici ale celor mai diferite confesiuni, biserici fortificate, conace, castele, cetăți, sate cu arhitectură vernaculară păstrată, echipamente cu caracter industrial de mare valoare tehnică și arhitecturală, toate într-un cadru natural de excepție.

Specificul istoric administrativ al scaunelor secuiești, care se perpetuează în conștiința locuitorilor, este baza consolidării ariilor culturale prezente pe teritoriul județului. Acest specific care mai poate fi întâlnit la asemenea cote doar în județul Harghita este un element ce poate fi valorificat pentru crearea unor proiecte culturale care pot contribui la coeziunea comunităților.

Patrimoniul material dar și cel imaterial prezente la standarde de calitate ridicate trebuie să contribuie la o dezvoltare sustenabilă prin valorificarea judicioasă a acestuia.

Valorile arhitectural urbanistice asociate valorilor imateriale care asigură perpetuarea tradițiilor au potențialul de a susține proiecte de rute culturale care pot avea efecte benefice asupra comunităților în sensul ridicării nivelului de trai al acestora.

Aceste proiecte pot lua forma unor rute culturale tematice, combinate cu elementele deosebit de bogate ale cadrului natural:

- Trasee ale conacelor și castelelor;
- Trasee ale cetăților și fortificațiilor;
- Traseul bisericilor fortificate;
- Traseul bisericilor cu plafoane casetate;
- Traseele legendei Sfântului Ladislau;
- Traseele locurilor cu semnificații privind lupta pentru independență din perioada 1848-1849;
- Traseul echipamentelor de tip industrial, mori, furnale istorice, plan înclinat, ateliere meșteșugărești.
- Trasee ale izvoarelor de ape minerale cu posibilitatea revitalizării unor băi comunale care au un circuit restrâns.

Realizarea acestor proiecte poate fi posibilă printr-o activitate puternică de educare a comunităților la care pot fi asociate organizații cu profil de protejare a patrimoniului și mediului, asociații, folosirea sistemului de voluntariat, pentru conștientizarea valorilor existente și abilitarea acestora pentru valorificare acestor valori comune.

Autoritățile locale, atât cele județene dar și cele orășenești și comunale trebuie să se concentreze asupra creării infrastructurii care să faciliteze derularea acestor proiecte.

3.2. Propuneri patrimoniu construit

Analiza contextului cultural reprezentat de patrimoniul județului Covasna în conformitate cu datele transmise de către Autoritățile locale și a datelor existente în documentele și legislația în vigoare din domeniul patrimoniului cultural construit și a peisajului, a condus la determinarea următoarelor concluzii referitoare la categoriile de patrimoniu clasate conform LMI 2015, în funcție de natura lor (arheologie – I, arhitectură – II, monumente de for public – III, monumente memoriale și funerare- IV), pentru zonele construite protejate (ZCP conform PUG-urilor UAT-urilor) și pentru peisajele culturale de pe teritoriul județului Covasna.

- Monumentele de arheologie (I) – în număr de 141 clasate în LMI 2015 - nu beneficiază de o punere în valoare adecvată calității lor istorice și culturale - categoria valorică A sau B, pentru a putea beneficia de înscrierea în trasee turistice culturale locale sau regionale. Astfel patrimoniul dacic Cetatea Zânelor- Covasna sau cetatea din satul Cernat , împreună cu patrimoniul format de castele romane de la Brețcu, Boroșneu Mare, Olteni sau Baraolt pot constitui într-un itinerariu cultural pentru perioada daco- romană, prin punerea în valoare a acestor situri arheologice. În zona urbană, municipiul Sf. Gheorghe este centrul urban care poate beneficia de numărul mare de situri arheologice de valoare națională de pe teritoriul său (11) ce pot fi puse în valoare *in situ*, în coroborare cu existența patrimoniului mobil din Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, ale cărui colecții de artefacte vor întregi imaginea epocilor istorice de pe teritoriul studiat.

- Monumentele de arhitectură (II) se regăsesc în număr mai mic în zona urbană - 121 obiective, 54 înscrise la categoria A (valoare națională) și 67 la categoria B (valoare locală) - dar cele două municipii - Sf. Gheorghe și Tg Secuiesc - sunt reprezentative atât din punct urbanistic cât și prin arhitectura urbană ;exemplu relevant, tipologia “curților »rurale transpusă în “curțile - stradă » specifice morfologiei Centrului istoric din Tg. Secuiesc , este un patrimoniu unic.

Peisajul cultural al județului este caracterizat în principal de valorile spațiului rural , în care se îmbină armonios patrimoniul construit cu natura, reprezentat la nivelul teritoriului prin zone vaste de arii naturale protejate sau de forme de relief în care rețelele de sate se înscriu organic, formând « insule » despărțite de largi spații libere naturale. Păstrând în mare parte un peisaj medieval, satele se diferențiază din punct de vedere urbanistic prin tipologia parcelarului și a gospodăriilor specifice acestuia cât și prin varietatea patrimoniului construit păstrat - 204 obiective înscrise în LMI 2015 la categoria valorică A (valoare națională) și 235 obiective la categoria valorică B (valoare locală).

Varietatea patrimoniului construit constituie o altă caracteristică a spațiului rural, în afara caselor și gospodăriilor tradiționale fiind păstrate și clădiri industriale agricole dar și clădiri de factură urbană (conace, castele) sau ecleziastice (biserici, fortificate sau nu, ale diferitelor culte religioase). În completarea patrimoniului construit, tradițiile, practicile și meșteșugurile tradiționale ce se păstrează la nivelul comunităților (sau au fost revitalizate) reprezintă un potențial socio-economic important alături de cel cultural.

- Monumentele de for public (III) sunt cel mai slab reprezentate, la categoria valorică A (valoare națională) neexistând nici un fel de obiective înscrise în LMI 2015, la categoria valorică B (valoare locală) fiind înscrise un număr de 8 obiective. Cu o reprezentare minimală se înscriu și monumentele memoriale și funerare (IV), la categoria valorică A (valoare națională) fiind înscrise numai un număr de 2 obiective și la categoria valorică B (valoare locală) fiind un număr de 7 obiective.

Analiza listei de obiective de patrimoniu cu valoare națională înscrise în funcție de tipologia acestora în cadrul PATN-Sectiunea III, relevă faptul că anumite capitole nu includ nici un fel de

obiective pentru județul Covasna la următoarele categorii, unde se regăsesc obiective multiple înscrise în LMI 2015 :*pct.d)Castele, conace, palate; pct.f)Clădiri civile urbane ; pct.g) Ansambluri urbane; pct.l) Arhitectură industrială; pct.m) Monumente de arhitectură populară ;pct.n) Ansambluri tradiționale rurale.*

Deasemenea, cercetările de teren aferente studiilor de fundamentare din cadrul reactualizării PUG-urilor este necesar să determine valorile de patrimoniu arheologic și patrimoniu construit local, ce pot fi propuse spre clasare (ex.20 de UAT-uri nu au nici un obiectiv arheologic înscris în LMI 2015, deși sunt un număr de 506 obiective înscrise în cadrul RAN județul Covasna iar 5 UAT-uri nu au nici un obiectiv înscris în LMI 2015 la categoria monumentelor de arhitectură - UAT-urile Barcani, Malnaș, Mereni, Micfalău, Sita Buzăului sau un singur obiectiv cu valoare locală (B) - UAT-urile Comandău, Ojdula, Valea Mare) .

Nu a fost realizată clasarea unor obiective de for public (III)sau memoriale și funerare(IV) între LMI 2010 și LMI 2015 - în actualizare, deci cu posibilitatea de noi înscrieri, fiind periclitată integritatea acestora, în special în mediul rural, în condițiile în care unele sate au o populație redusă ca număr sau îmbătrânită.

Resursă atractivă de factură antropică , patrimoniul construit deține o pondere importantă și în structura potențialului turistic al județului Covasna, aceasta fiind ca varietate și valoare legată de îndelungata evoluție a civilizației umane pe acest teritoriu, coroborată cu interferențele culturale ale mozaicului etnic specific spațiului transilvan ce și-a pus amprenta diferențiat asupra devenirii spațio-temporale a habitatului județului.

Acesta reflectă peisagistic și formal- structural personalitatea aparte conferită de contribuția în timp a comunităților locale , personalitate care a fost creată în condițiile de coabitare multiseclară și de coagulare în timp a unor elemente de specificitate ,care le conferă unicitate la scara spațiului românesc.

Astfel *turismul cultural* se profilează ca formă primordială de turism bazată pe existența unui bogat și divers patrimoniu cultural cu o tradiție istorică multimilenară, care oferă posibilitatea conturării unei oferte turistice diversificate și complementare din punct de vedere structural și funcțional, permițând constituirea unor fluxuri turistice convergente , în măsură să o valorifice la nivele superioare de eficiență socială și economică bazată pe valorile de patrimoniu construit. Această formă de turism este completată de *turismul religios* (legat de clădiri ecleziastice ale cultelor catolic, evanghelic dar și ortodox, evenimente religioase ce au ca bază patrimoniul istoric construit), *turismul rural* (fundamentat de valorile arhitecturale și urbanistice ale satelor din diferitele zone etnografice ale județului, zone cu valoare cultural -identitară : zona Baraolt, zona Sepsii, zona Kezdi, zona Orbai, zona Întorsura Buzăului; ex). comuna Ozun - inclusă între cele 16 sate din întreaga țară în prima etapă a “ Rutei satelor cu arhitectură tradițională”- finanțate de către MIPE prin PNRR), nu în ultimul rând de *turismul balnear* (datorită bogăției de izvoare cu ape minerale și a mofetelor din județ ce au determinat apariția unui patrimoniu specific - ex.“Drumul Apelor Minerale” ce include 8 UAT -uri din județ : Bixad, Belin, Malnaș, Bodoc, Șugaș Băi, Mărtănuș, Baraolt sau un traseu turistic ce include băile tradiționale secuiești : UAT-urile Cernat, Bodoc, Olteni, Peteni(UAT Zăbala), Hățuica(UAT Cătălina) .

Din punct de vedere educațional, extinderea programelor culturale existente legate de patrimoniul construit la nivelul școlilor și al tuturor comunităților din localitățile județului , pentru înțelegerea și protejarea patrimoniului local construit (și al patrimoniului mobil/tehnic legat de acesta), poate duce la o reducere a numărului de obiective de patrimoniu aflat în pericol (ce suferă degradări ce pot conduce la starea de precolaps/colaps).

Simultan este necesară și realizarea la nivelul DJC Covasna a unei bănci de date informatizate ce va include patrimoniul construit/imobil și patrimoniul mobil de la nivelul județului, în vederea stabilirii priorităților de intervenție și finanțare, o prioritate de intervenție/finanțare fiind și aceea de analiză urmată de clasarea unor obiective arhitecturale și memoriale ce nu au fost cercetate și repertoriate în diferite UAT-uri precum și a patrimoniului aflat în pericol de degradare (precolaps, colaps).

Din analiza valorilor de patrimoniu la nivelul județului decurge necesitatea și utilitatea socio-economică complementară valorilor culturale a realizării unor proiecte și programe de punere în valoare a patrimoniului construit, în strânsă corelare cu patrimoniul imaterial local (zone ce păstrează tradiții, obiceiuri), integrate ca peisaje culturale specifice fiecărei zone etnografice a județului Covasna.

Între aceste proiecte două obiective cu valoare deosebită este necesar a fi propuse pentru Lista Indicativă a Patrimoniului Mondial – UNESCO, la categoria Situri Culturale :

-Biserica Romano-catolică “Sf. Emeric” din satul Ghelița, comuna Ghelița și Ansamblul conacelor din satele comunei Ozun (satele Bicfalău, Ozun, Măgheruș, Sântionlunca).

Pentru dezvoltarea turismului religios, parte a turismului cultural, în urma consultării publice privind Patrimoniul Natural și Construit, Peisaje s-a discutat și propus o extindere pe teritoriul județului Covasna a rutelor de pelerinaj *Via Mariae*, drum spiritual turistic, care unește locurile mariane și valorile istorice culturale aflate de-a lungul traseului asemănător cu *El Camino*.

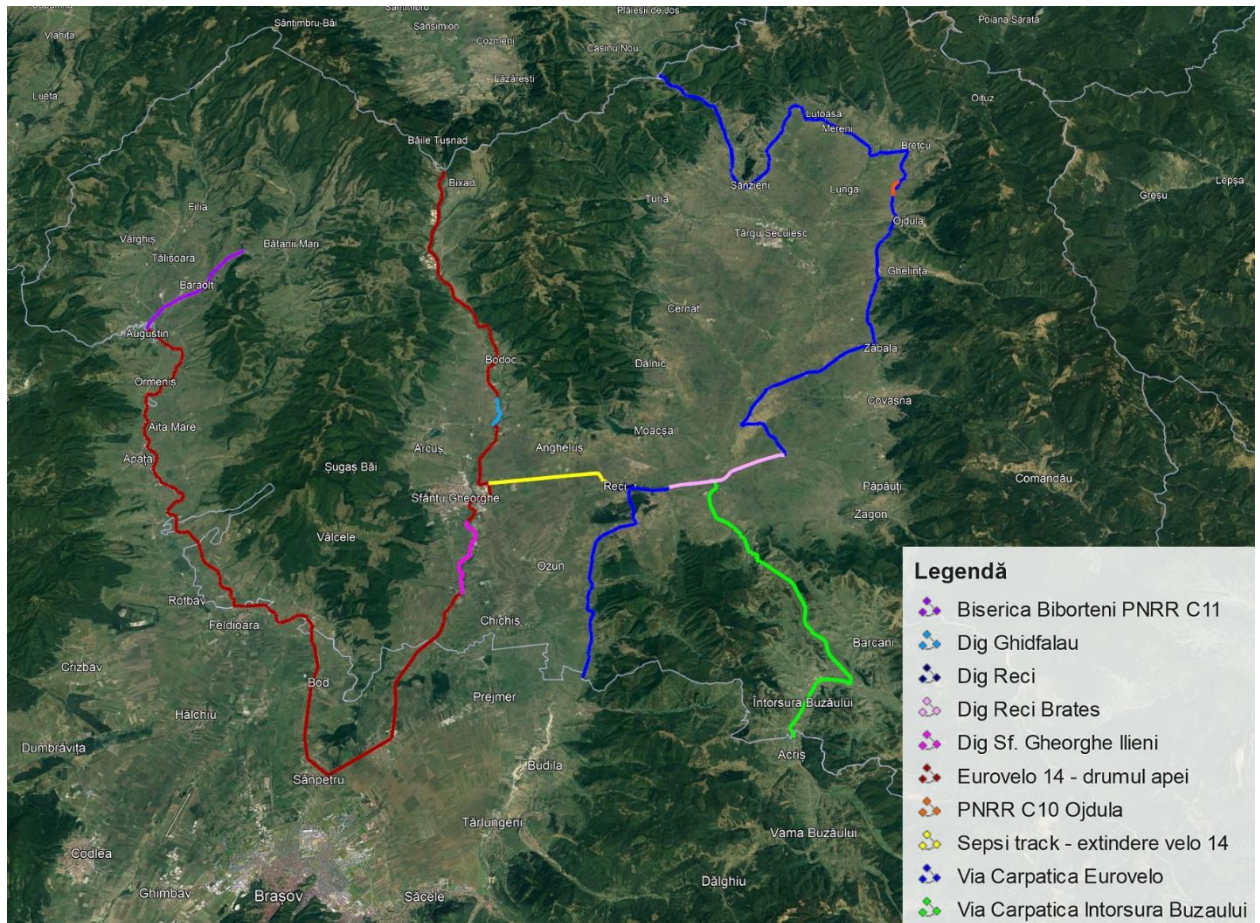
Via Mariae face legătura pe direcția est-vest între Mariazell din Austria, Budapesta, Mariapocs și Sumuleu Ciuc, de unde se poate ramnifica pe teritoriul județului Covasna către Târgu Secuiesc-Sfântu Gheorghe, Estelnic și Baraolt (sursa: www.viamariae.ro. - proiect cofinanțat de Uniunea Europeană *South East Europe*).

Un alt traseu cultural turistic, recunoscut de Ministerul Antreprenoriatului și Turismului, este Ruta Caminio de Romania propus de Asociația prietenilor Caminio al cărui traseu indicativ este figurat mai jos străbătând județul Covasna pe direcția Miercurea Ciuc - Sfântu Gheorghe:

Sursa: <https://www.caminoromania.org/harti>

„In completarea traseelor turistice culturale o completare de traseu biciclete este propusă de EuroVelo-Covasna conform traseu transmis:

Sursa: CJ Covasna

BIBLIOGRAFIE

- BAGYINSZKI ZOLTAN – „Kastélyok és paloták a történelmi Magyarországon”, Editura Mikes, Budapest, 1999
- BICSOK ZOLTÁN, ORBÁN ZSOLT – Isten segedelmével udvaromat megépítettem, (Cu ajutorul lui Dumnezeu mi-am construit conacul, trad. IK); ediția a IV-a, Editura Gutenberg, Miercurea Ciuc, 2019;
- CSÁKI ÁRPÁD - Szárazság és pestis Háromszéken 1717–1720-ban, (Seceta și ciurma în Trei-Scaune în 1717–1720, trad. IK), în Acta Siculica 2010, pag. 277–287;
- CSEREY ZOLTÁN, JÓZSEF ÁLMOS – „Sepsiszentgyörgy képes története” (Istoria în imagini a orașului Sfântu Gheorghe, trad. IK), ediția a III-a, Editura Gutenberg, Miercurea Ciuc, 2020;
- DÉNES ISTVÁN: Régészeti kutatások a Rika-erdő kora középkori erődrendszerében.(cercetări arheologice la cetatea medievală din pădurea Rika), în ACTA. 1998. Sepsiszentgyörgy.
- DINCĂ, DRAGOȘ VALENTIN – „Sistemul administrativ românesc – inspirație franceză și adaptaare autohtonă”, Editura Economică, București, 2012
- EGYED ÁKOS – „Societatea rurală din Transilvania”, publicat în „Erdély a Históriaban”, editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 1999; p.233-239.
- ELEKES TIBOR - „Kovászna megye településhálózatának és közigazgatásának változásai 1332-től napjainkig” (Schimbări în rețeaua și administrația localităților din județul Covasna, din 1332 până în prezent). II. Magyar Földrajzi Konferencia, Szeged pp. 411-421, 2004;
- GLATZ FERENC – „Cărui spațiu îi aparținem?”, Studiu prezentat la Conferința Europei Centrale, organizată la Viena, mai 1991, publicat în „Erdély a Históriaban”, editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 1999;
- GYÖNGYÖSSY JÁNOS – „Székelyföldi vártemplomok” (Biserici fortificate din secuime, trad. IK), Budapest, 1995;
- KARCZAG ÁKOS, SZABÓ TIBOR – „Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei” (Fortificațiile din Ardeal Patium și Banat, trad. IK), Editura: Semmelweis, Budapesta, 2010;
- NAGY BALÁZS și colectiv – „Kúriák földje” (Ținutul Conacelor, trad. IK), Editura HÁROMSZÉK, Sfântu Gheorghe, 2011;
- NIEDERMAIER, PAUL – „Geneza orașelor medievale în Transilvania”, Editura Academiei Române, București, 2016;
- NOVÁK CSABA ZOLTÁN, TÓTH-BARTOS ANDRÁS, KELEMEN KÁLMÁN LÓRÁNT – „ÚJJÁSZÜLETÉS, HÁROMSZÉKBŐL KOVÁSZNA” (Renaștere. De la Trei Scune la Covasna – Organizare și instituționalizare, trad. IK) 1968-1972, Editura Háromszék Vármegye * Editura Print Könyvkiadó, 2013;
- ORBÁN BALÁZS – „A Székelyföld leírása, történelmi, régészeti, természetrajzi s népisme szemponból”, (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, natural și etnografic, trad. IK), Volumul III, HÁROMSZÉK (Trei Scaune, trad. IK), Editura Ráth Mór, Pesta, 1869;
- RÁCZ TIBOR ÁKOS – „Háromszék első magyar telepesei és a határvédelem”, (Primii coloniști maghiari din județul Covasna și apărarea frontierei, trad. IK);
- SEBŐK LÁSZLÓ – „Magyar neve, Határokön túli magyar helységnevszótár”, (Numele maghiar, Dicționar al denumirilor maghiare ale localităților aflate în afara granițelor, trad. IK);

ZSIGMOND LÓRÁND BORDI – „Fortificațiile medievale timpurii din pădurea Rica, turnul estic, ACTA SICULICA 2007, 287–300;

Pagini Web:

- T. SZABÓ CSABA – „Transilvania, o regiune istorică în constantă schimbare”, <https://erdelyikronika.net/2020/10/10/transilvania-o-regiune-istorica-in-constant-schimbare/>
- SÓFALVI ANDRÁS – „On the Edge of a Study: the Castles in Rika Forest and the Royal Domain of Odorheiu Secuiesc”, <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=195250>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/1938_map_of_interwar_county_Trei_Scaune.jpg, (harta administrativă a județului în anul 1938)
- <https://kastelyerdelyben.ro/castele/>
- LÉSTYÁN FERENC – „Megszentelt kövek - a középkori erdélyi püspökség templomai” (Pietre sfințite – bisericile medievale ale episcopiei Romano-Catolice a Ardealului, trad. IK), Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Alba Iulia, 2000, <https://mek.oszk.hu/04600/04684/html/index.html>
- <http://bolonimuzeum.synthasite.com/a-boloni-var.php>
- http://arhivelenationale.ro/site/download/arhive_judetene/covasna/Pretura-plasii-Ozun-1944-1950.pdf
- <https://romaniadategeografice.net/unitati-admin-teritoriale/judete/judete-c/covasna/>
- <http://ran.cimec.ro/> - Repertoriul Arheologic Național
- <http://acera.cimec.ro/> - Sistemul de Administrare a Cercetărilor Arheologice din România
- <http://cronica.cimec.ro/> - Cronica Cercetărilor Arheologice
- <http://old.cimec.ro/scripts/ARH/RAR-Index/sel.asp> - Repertoriul Arheologic al României
- <http://lacasedecult.cimec.ro/> - Lăcașuri de cult din România
- <http://old.cimec.ro/scripts/Monumente/Biserici/sel.asp> - Lista patrimoniului Creștin din România
- <http://old.cimec.ro/scripts/Monumente/mon.asp> - Monumente istorice propuse pentru restaurare în programe coordonate/finanțate INP/MC/Fonduri europene
- <http://clasate.cimec.ro/> - Bunuri culturale mobile clasate în Patrimoniul Cultural Național
- <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/> - Ghidul Muzeelor și Colecțiilor din România
- http://old.cimec.ro/Teatre/Star_Home.htm - Repertoriul teatral din România
- <http://old.cimec.ro/scripts/Muzica/Premiere/selPREM.asp> - Premiere Muzicale
- <http://old.cimec.ro/Muzee/revista-muzeelor.htm> - Indicele Revistei Muzeelor
- Obiectivele înscrise în Lista Patrimoniului Mondial <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ro>
- indicele Revistei Monumentelor Istorice <http://revistamonumenteloristorice.ro/> Buletinul Comisiei / Comisiunii Monumentelor istorice <https://patrimoniu.ro/ro/articles/buletinul-comisiei-monumentelor-istorice>
- Server Cartografic pentru Patrimoniul Cultural Național: <https://map.cimec.ro/Mapserver/>

Sursa hărți:

- <https://romaniadategeografice.net/unitati-admin-teritoriale/judete/judete-c/covasna/>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Transilvaniei_-_Johannes_Honterus#/media/Fi%C8%99ier:Chorographia_Transylvaniae_Sybemb%C3%BCrgen_1532.jpg
- <http://clasate.cimec.ro/Detaliu.asp?k=5D624A93C46B43BCB9EF2D02B024628F#gallery>
- <https://hdl.loc.gov/loc.wdl/wdl.6761>
- http://www.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0163_Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem-1595.jpg

- <https://www.loc.gov/resource/g6501s.ct004268/?r=0.55,0.046,0.503,0.296,0>
- http://maps.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0184_Totius_regnis_Hungariae_-_ca1680.jpg
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/1720_Homann_Map_of_Transylvania_%28_Romania_%29_-_Geographicus_-_PrincipatusTransilvaniae-homann-1716.jpg?uselang=ro
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/Carte_Particuliere_de_la_Hongrie_de_la_Transilvanie_de_la_Croatie_et_de_la_Scalavonie.jpg
- <https://www.raremaps.com/gallery/detail/29714/principaute-de-transilvanie-divisee-en-cinq-nations-subdivis-de-fer-danet>
- <http://www.swaen.com/hongarie-lipszky-map.php>
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ardeal_si_Bucovina.JPG
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/GrandDuchyOfTransylvania_Josephinische_Landaufnahme.jpg
- <http://86.120.37.125/files/cholnokymedmaps/08-0817.jpg>
- <https://hagyatek.cholnok.ro/terkeptar/digitalizalt/torz33/>
- <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>
- <https://hagyatek.cholnok.ro/wp-content/uploads/2011/10/2M-TOR-841-Erdely14.jpg>
- <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/haromsz.jpg>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/1231/>
- <http://pop-stat.mashke.org/romania-ethnic-maps-1930/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/H%C3%A1romsz%C3%A9k_County
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/1938_map_of_interwar_county_Trei_Scaune.jpg
- <https://www.sepsiszentgyorgy.info/images/stories/tekeptar/haromszek/haromszek.jpg>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/33851/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIlaWVyYXJjaHktMSkifQ>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/2297/view/?bbox=438%2C-3215%2C6680%2C-491>
- <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/1231/>

BĂLDESCU IRINA – Transilvania medievală. Topografie și norme juridice ale cetăților Sibiu, Bistrița, Brașov, Cluj, Ed. SIMETRIA, București, 2012

BIVOLARU ALEXANDRA - Arheologia peisajului. Peisaje arheologice, perspective, istorie și evoluție. 2014 <http://peisaje-arheologice.ro>

FURU ÁRPÁD – Arhitectura rurală din Transilvania. Influențe, evoluții, zonificare (Manual de specialitate pentru studenți și cursanți postuniversitari), Fundația Transilvania Trust, Tipografia IDEA, Cluj-Napoca, 2015

Zone de arhitectură rurală din Transilvania (Teză de doctorat, Universitatea Babeș- Bolyai, prof. îndrumător Pozsony Ferenc)

GHINOIU ION & colectiv – Atlasul Etnografic Român – Volumul 1 – HABITATUL, Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Ed. Academiei și Ed. Monitorul Oficial, București, 2003

HOINĂRESCU CĂLIN & colectiv – Locuința sătească din România – Studiu de arhitectura tradițională în vederea conservării și valorificării prin tipizare, IPJ Prahova, 1986

NIEDERMAIER PAUL – Habitatul medieval în Transilvania, Academia Română, Institutul de cercetări Socio- Umane Sibiu, Comisia de Istorie a Orașelor din România, vol. XI, Ed. Academiei Române, 2012, București

PASCU STEFAN – Voievodatul Transilvaniei, Vol. I, Vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1972, 1986

POP IOAN AUREL, THOMAS NAGLER, BĂRBULESCU ION – Istoria Transilvaniei. Până la 1541 (Vol I), ICR, Centrul de Studii Transilvane, 2003

POP IOAN AUREL, BOLOVAN IOAN – Istoria Transilvaniei, Ed. Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2016

PUIA DANIELA MARIA – Arhitectura urbană în Transilvania în perioada interbelică, Ed. Pro Cultura, 2020, București

STANCA CONSTANTIN, RADULY GITTA – Județul Covasna. Monografie. Ed. Sport –Turism, București, 1988

*Ansambluri nobiliare extraurbane – Transilvania. Asociația ARCHE, INP, OAR Filiala Sibiu – Vâlcea, Asociația 37, Fundația ProPatrimonio (coordonatori Anca Brătuleanu, Sergiu Nistor), 2014"

*Ghid de arhitectură pentru înscrierea în specificul local din mediul rural - Zona Secuime, arh. Kölo Miklós

* CENTRUL DE CULTURĂ AL JUDEȚULUI COVASNA –Ținutul Conacelor , Trei Scaune
DIRECȚIA JUDEȚEANĂ PENTRU CULTURĂ COVASNA, Raport de activitate 2022

ANEXA 1